

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

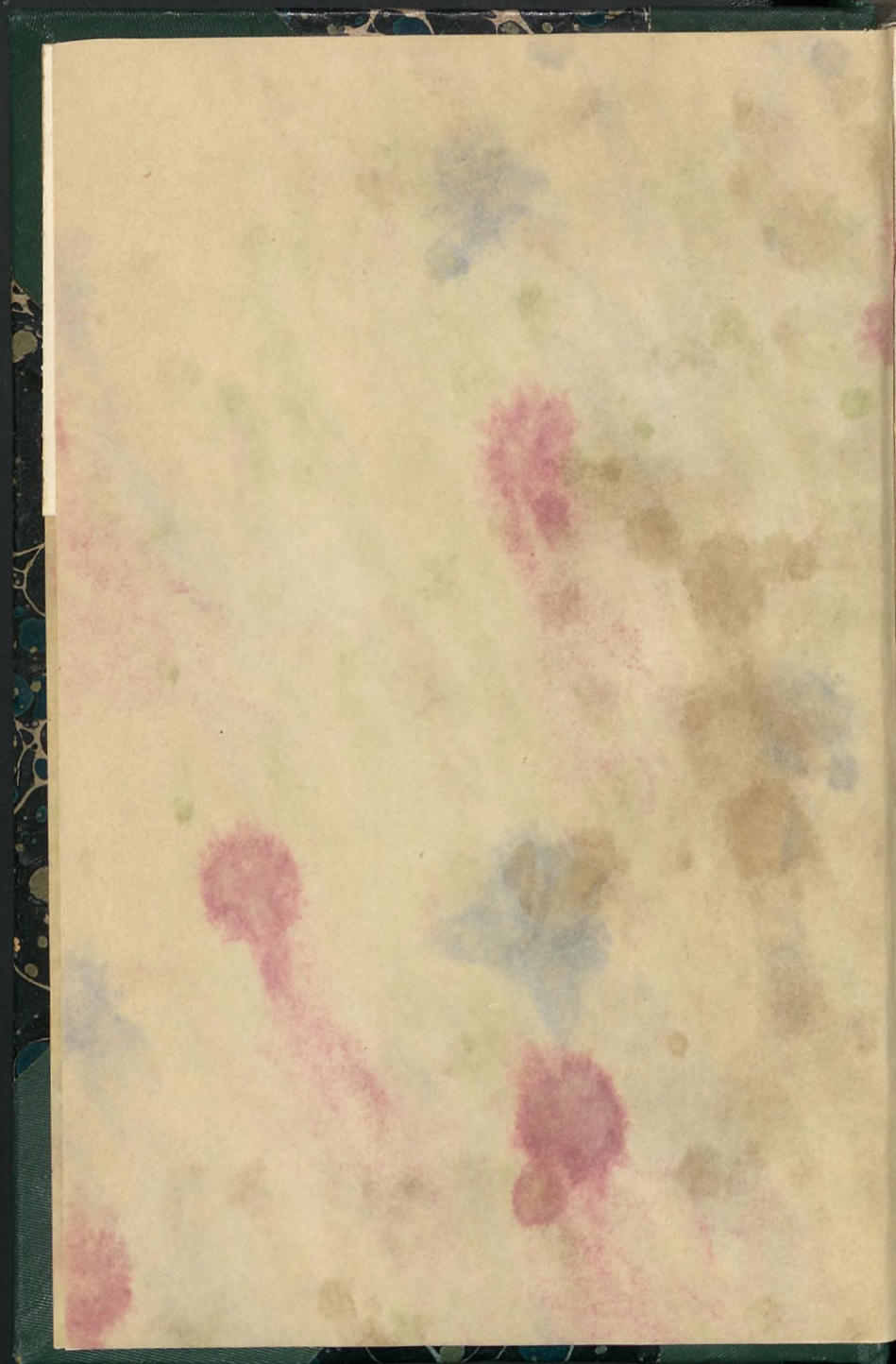

Allmänna Sektionen

Litt.
Sv.

RUDOLF VÄRNLUND
VANDRARE
TILL INTET

ALBERT BONNIERS FÖRLAG
STOCKHOLM

15.
25

THE END

THE

THE

THE

RUDOLF VÄRNLUND
VANDRARE TILL INTET

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

VANDRARE
TILL INTET

ROMAN

AV

RUDOLF VÄRNLUND

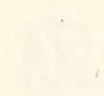

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

FÄRDRE
TILL TILL

1926

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1926

BLAND SOVANDE

THE END OF THE WORLD

I.

En natt vaknar Leo, och därmed får han sitt första minne, vilket, liksom en dunkel erinring av en känslöstämning, sedan följer honom genom hela livet och förblir levande inom honom långt efter det att mycket starkare och viktigare intryck förflyktigats och dött bort...

Han skjuter undan sängtrasorna, sätter sig upp och stirrar, med stora, högblå och förvånade ögon, ut över rummet.

Luften där inne är tjock av tobaksrök, strimlor, flagor och pelare av rök, vilken stiger upp mot taket, där den förtätas till tunga, grå moln som vältra hit och dit som för en svag vind. Fotogenlampan sprider ett osäkert, mattgult ljus över rummet och människorna, som sitta i en sluten krets kring bordet, Leos far och mor, grannens, den svartskäggige skomakaren Sand och hans hustru, en liten puckelryggig man med kallt huvud och stora nästan levande öron, samt till slut en yngre man med massivt huvud, fyrkantigt och knotigt som ett block. De sitta allsammans tysta, lutade tillbaka mot stolsryggarna eller halvhängande över bordet med armbågarna placerade mellan tallrikar, fat och tömda glas. Det vilar en sällsamt högtidlig stämning över rummet.

Det svaga ljuset, röken, värmen och de orörliga figurerna, vilka i dunklet verka otydliga och konturlösa som tiggande, drömmande sagogestalter, alltsammans inger Leo en känsla av högtidlig skräck, något liknande den beklämda vördnad vilden måste erfara medan medicinmännen, under magiska danser och besvärjelser, förrättar stammens riter. Han sitter tyst, hans ögon vidgas mer och mer — — —

Halvt som i en dröm hör han det som alla de andra lyssna till: det tunga, dova malmljudet av ringande klockor, ett djupt sjungande avlägset dån, då och då genombrutet av en klarare ton, vilken liksom bemödar sig om att tränga upp och löpa före de andra med sin rena, ystra och förhoppningsfulla klang, och som, fast den ibland skoningslöst puffas ner, dränkes och överröstas av de grövre och starkare, alltid kommer tillbaka, allt gällare och aggressivare, tills den slutligen, då de övriga råka i otakt även sinsemellan, skriker som i triumf och frigör sig helt från sällskapet, för att liksom sjunga efter eget sinne. Då hör man tydligt att den är närmare, välkändare och personligare — — —

— Hör ni klockan i S:t Siegfriids kapell? frågar Leos mor.

De andra nicka instämmande. Skomakare Sand reser skägget i vädret, lyssnar en stund och bryter till slut tystnaden, talande med en basröst som fått ett skrovligt biljud i hans ständigt hopsjunkna bröst.

— De komma inte omsams, de kära bråkmakarna, säger han. Hör ni det? Det nya seklet blir förbanna mig inte så fridfullt i alla fall — — —

Den unge mannen med det massiva huvudet gör en överhalning på stolen och skrattar bullrande och tillfredsställt. Han ryter till i berusad glädje så att fönsterrutorna klirra och rökmolnen under taket komma i rörelse.

— Bravo Sand! Vi ska fan ta mig inte bli några sillmjölkar, du och jag — — —

— Håll käften på dig din fulla gaphals, avbryter honom puckelryggen blitt, du ska orera lite mindre Bernt Holmberg, du kan få strupsjuka annars — — —

Nu börjar Leo, uppskrämd av de högljudda rösterna och äntligen riktigt vaken, att gråta och snyfta.

Hans far reser sig, berusad och vimmelkantig, och vacklar några steg från bordet.

— Vet du inte skäms unge, säger han. Ska du störa friden en sån här natt? Har du ingen respekt för helgen, din tusan — — —?

Leo kryper upp i ett hörn av bädden och gråter ännu ängsligare, men i sista stund skjuter modern upp framför den hotande fadershanden.

— Seså Gerard, låt pojken vara i fred, nu!

Och då hon icke genast åtlydes blir hon rasande på mannen, knuffar honom omilt från bädden och skriker:

— Hör du inte? Gå och sätt dig, din förbaskade fyllbult, gå och sätt dig!

Hon stannar själv hos Leo, vilken kryper intill och hejdar sin gråt vid hennes bröst. Hon smeker honom lugnande, en smula tafatt och klumpigt, med sina grova stela arbetshänder, och nynnar sakta på

någon mild och öm melodi. Leo får ro. Han ligger och stirrar utåt rummet, där röken blir tätare för var minut, gestalterna otydligare och rösterna lågmälda och grumliga, liksom kommande långt, långt bort ifrån ur fjärran dimmor.

Nyårsklockorna ha tystnat nu. I stället höres en isig yrsnö rassla mot fönstrens rutor, vinden piper i skorstenen och stugans träväggar knaka och knarra. Det nya seklet har börjat — — —

Leos ögon slutas sakt av trötthet, bilderna röras ihop och flyta sammans och avlägsna sig drömligt, och snart sover han lugnt och stilla. Modern stoppar om honom trastäcket och breder ut en gammal rock ovanpå. Hon reser sig och går fram till bordet.

Nu sover pojken igen, säger hon nästan andaktsfullt, och nu får ni också låta bli att gapa — — —

II.

Han sover ja, ett barns sömn, med öppna, ständigt förvånade, ständigt sugande ögon och skrikande tunga. Sockerlådan, i vilken han ligger om dagarna, blir för trång och bräcklig. Följande allt levandes instinkt vältrar han sig ur för att gå på upptäcktsfärd. Han kryper omkring på det kvistiga och dragiga golvet; ibland sätter han sig på baken och skriker, skriker vilt och oresonligt åt ingenting, med sin lilla tandlösa mun uppspärрад på vid gavel, tills saliven rinner honom ända ner på bröstet — — —

Men snart lär han sig att, med tillhjälp av en stol, stå upprätt på vinglande ben, snart traskar han runtomkring stolen och stöter ut små triumferande grymtningar av glädje, ännu en tid efteråt säger han högt och tydligt »mamma» eller någon gång, om söndagarna, »pappa». Han gör sig fri från stolen och går självständigt, fast en smula vacklande, runtomkring i rummet, och nu kommer det första lilla leendet in i hans klotrunda ansikte. Det är flyktigt och halvt ogripbart tills vidare, men tyder ändå på ett uppvaknande till ett medvetnare och mera nyanserat liv; den allra största förvåningen viker ur hans ögon, han drar blicken till sig och börjar s e.

Dagarna ila förbi som korta, snabba ljusglimtar, vilka avlösas av mörker och skuggor, som äro ohyggligt långa och djupa. Men vartefter han växer krymper mörkret och skräcken ihop, och ljusglimtarna bli längre och dröja så långa stunder att han kan orientera sig i rummet, lägga märke till en sak i sänder, lära sig deras namn och bruk och bli riktigt intim med dem såsom med levande, besläktade väsen. Långsamt men säkert växer han upp ur natten. Efter ännu en tid bli dagarna i hans uppfattning så långa att han hinner göra små egna upplevelser, få intryck och orediga minnen, med vilkas hjälp han kan knyta samman sin tillvaro till något helt och kontinuerligt: en dag, en gårdag och en dag före denna, en kedja av händelser som inträffat och en dunkel väntan på det som kommer att inträffa — — —

Till sist kan han allting omkring sig. Han blir

mätt på rummet och dess snäva gränser, han börjar, med längtansfull iver i blicken, se mot dörren, undrande och frågande för sig själv vad som finns där utanför, redan i sin spirande inbillning trevande efter det okända och med sitt uppvaknande känsloliv beredvilligt öppet för nya upplevelser och intryck — — —

Nu är han nästan helt vaken.

Han andas ett titthål i isskorpan på fönster-rutans innersida och spejar ut. Han ser en upp-trampad väg i snön alldeles under stugväggen, bortom vägen några små plankbryggor, ett par pålar, en infrusen trasig eka och lite annat strandskräp, och bortom allt detta en jämn vit yta av snö, vilken räcker ända bort till ett brant berg, här och var kalblåst av vinden och högst upp liksom krönt av hustak, skorstenar, spiror och torn, kring vilka det alltid svävar som en andedräkt av små lätta grå rökar — — —

— — —

Sedermera lär honom erfarenheten att den vita ytan icke alltid är vit och stel, utan ofta rörlig, ofta blå och sidenglänsande som himlen, skimrande som putsat silver, eller djupgrå och dunkel som bly. Det är Långsjön och berget på andra sidan heter Zinkberget och det skiftar färg med årstiderna. Det är ljusgrönt om våren och grått på de bara ställena, men längre fram på sommaren blir det ljusa mörkt och bergknallarnas gråa ton får en anstrykning av blått, som stål i solsken; mot sensommaren kommer ännu mörkare färgtoner,

brun ljung, smutsgult gräs och löv, och allra sist slår det här och var upp flamröda fläckar, som om berget vore sjukt i sitt innersta: då vet man att vintern kommer igen.

Leo leker i det stripiga fattigräset utanför stugan, i gruset nere vid stranden och på de murkna, sönderfallna bryggorna. Han ligger ofta på mage över bräderna och tittar på abborrpinnarna, som skenbart lugnt och sysslolöst, stå där nere i vattenskuggorna, han kastar småsten i spiggstimmen och skrattar glatt när de små livliga fiskarna skingras åt alla håll, dyka ner på djupen och försvinna, för att några ögonblick senare komma upp igen och förenas, packa ihop sig och gå vidare utefter stranden. Han lär sig meta mört och pankor ute på de längsta bryggorna och träda upp korkar på snorgärsarnas ryggen, för att roa sig med att se på hur de stackars kräken förgäves anstränga sig att dyka under ytan med sina flytande pontoner, ibland binder han ihop en fem, sex stycken med segelgarn så att han har ett riktigt spann i vattnet. När han sedan tröttnar på leken, fäster han snöret vid en plank och går dit morgonen efter, för att se hur hans offer ligga döda och stilla på vattenytan; då tar han reda på snöret och låter allt det andra segla med vinden och strömmarna.

Snart tröttnar han emellertid också på sig själv, sin uppfinningslust och sin ensamhet. Han drar sig bort utefter stranden, där andra barn ligga på andra lika murkna och trasiga plankbryggor, han stiftar bekantskaper, vilka vanligtvis börja med

näbbar och klor, med sparkar, slag, skrik och gråt, men sedan fortsätta i all sämja, då någon visat sig vara värst i nävarna eller mun eller då någon frivilligt underordnat sig, han skaffar sig favoriter bland de svagare flickorna, vänner och antagonister bland pojkarna. Och alla äro de lika trasiga, smutsiga och förvildade som han själv, alla äro de uppväxta och fostrade i frihet, utan gud och moral, respektlösa, otyglade och sturska små banditer, som ofta gå på rövartåg till omgivningarnas fruktträdgårdar och hellre plundra något kålrotland, än de traska den långa vägen hem för att få mat. De kunna äta allt, förstöra allt och njuta allt, som icke innebär tvång och ofrihet för dem själva, de lära sig tidigt att hungern är en stark makt och att en mätt mage har till förutsättning mod, företagsamhet, djärva fingrar och någon gång snabba fötter; de vissla åt den fege och prygla den svage för att lära honom styrkans välsignelse, de skratta med hopbitna tänder och tårade ögon åt smärtan och göra sig ingen onödig brådska med att lägga groblad på sina blödande sår. Men om de någon gång hitta på att binda okynnet och företagsamheten i det nyttigas tjänst så skövla de skogarna, kring det lilla samhället, på torra grenar och ris. Att »bänga ved» hör för övrigt till det roligaste de kunna tänka sig. De binda en tung sten vid ändan av ett rep, vilket de, sedan kasta så att det virar sig kring någon torr gren, varpå de gunga och dra, under upphävande av vilda tjut, tills bytet kommer nerfarande. På några få dagar

kunna de fylla vedbodarna och kök med bränsle för hela vintern.

När sedan höstarna komma, jumpa de över Långsjöns nattgamla, tunna, men seiga isar, löpa i långa kedjor fram mot stränderna, ökande farten mer och mer vartefter istäcket bakom dem spricker och rämnar, för att slutligen rädda sig i land med skor och strumpor genomvåta, men kinderna blossande av stolthet. De slå alla backar till iskanor, över vilka äldre folk svär, förbannar och håller aska, och spräcka många rutor under sina vilda snöbollskrig; de göra sig skidor av gamla tunnlaggar, kälkar av stulna sockerlådor, slår och järnband, allting primitivt och genomuselt, men fyllande sitt ändamål under den korta tid det håller. Strandviks ungar äro ej nogräknade. De hålla till godo med vad de själva kunna skaffa sig, och blir det ingenting alls så äro de glada ändå, nöjda med att ha ben att springa med och armar att slåss med. Men gud nåde den unge från omgivningarna som kommer till Strandviks vildar med hela vantarna på fingrarna, mössa med örönskydd och en riktig kälke bakom sig: han skall vara mycket stark för att ej återvända med blå ögon och någonting trasigt av sitt hela och rena — — —

Så växa ungarna i Strandvik upp utan någon slags kristlig moral som kan tynga och hindra dem i deras framtida värv, och utan någon som helst direkt kunskap om civilisationens framsteg i Stockholm och på Söderhavsöarna — — —

— — —

Men det lilla samhället växer icke. Det nöts och slits av väder och vind, av årstidernas regn och snö, köld och värme, det undermineras långsamt av vårvattnet som strömmar ner från berget och förvittras lika långsamt av sommarsolen som bränner allra starkast där nere i sänkan, det står som det stått sedan avlägsna tider, ett litet stycke från stora landsvägen, ett litet stycke från kulturens, människornas och samfärdselns stråkvägar, övergivet av gud och myndigheterna och någon gång, i något undantagsfall, besökt av skattmasar eller lantpolisier.

Längst nere vid stranden ligga några förfallna före detta sjöbodar och fiskeriskjul, ett par oanvändbara ekor, bryggorna som ingen lagar, pålarna som långsamt multna och falla sönder. Utefter stranden går »stora» vägen, vilken några meter bortom samhället delar sig i ett otal slingrande skogsstigar, och som under regniga dagar verkar träskmark, och då får bära hela bördan av befolkningens ursinne. Där, vid vägen, ligger handelsboden i samhällets enda stenhus med två våningar, Sands skomakarverkstad och några andra kåkar, alla lika förfallna och eländiga med avnötta målningar, gläpande dörrar och merendels utslagna fönsterrutor, därifrån går vidare en hel massa steniga backstigar, här och var upphjälpta med slarviga jord- eller stentrappor, upp mot slutningen och de övriga kåkarna, vilka ligga utplanterade lite hur som helst ovanför varandra med små vanskötta trädgårdar på framsidorna och sopbackar på baksidorna, så att de ena alltid inkräkta på de andra, vilket är en

ständig källa till gräl mellan kvinnorna och slagsmål mellan männen. För övrigt tycks de flesta husen vara byggda i en svag lutning uppåt, liksom för att säkrare kunna stå fast vid grunden, eller också är det vinden från sjön som under årens lopp pressat dem in mot bergsidan, i vilket fall verkar det som om de äro på klättring uppåt, utan att någonsin nå toppen, medan slask, sopor, avfall och allt annat som icke behålles inomhus går åt motsatt håll och rinner ner mot sjön. Vid varje väg finns alltså en liten flod av slaskvatten och uttömningar, vilken med tiden grävt sig ner i jordgrunden så att den nu har både botten och bankar, och som sällan fryser, ens under de kallaste vintrar, men när den någon gång gör det bildar en ypperlig isbacke.

Allra högst upp på berget tar skogen vid, en dunge av förkrympta tallar, rönnbuskar och törnrossnår, och bortom skogen och berget breder landsbygden ut sig i ett frodigt slättland, en schackruta av åkrar och ängar, som sluttar svagt ner mot söder tills en ny skog tar vid. Men nu är det en riktig skog, en sådan som ligger på landet nämligen, med riktiga stora träd, gran, tall, lönn och al och en och annan ek, och en doft av kåda, sav och vildblomster — — —

Någon gång, när Leo förlorat kontakten med sina kamrater och fiender, brukar han sätta sig där uppe på bergets topp och se ner över slättlandet och skogen, som förtonar i ett svagt blått. Han kan då gripas av underliga svårmodsstämningar. Landet

framför honom verkar så lugnt och mättat, brett och stadigt och så främmande och olik Strandvikslivet, med dess ständigt grälände kvinnor och glupska ungar. Han känner skillnaden helt instinktivt utan att kunna göra sig reda för den. Nere på slätten ligger en bondgård, en låg vitmålad byggnad, vilken tycks ha vuxit upp ur själva marken, ty så fast och säkert står den där på sin breda grund, och hur mulet det än är för övrigt, så spelar det alltid lite mera ljus över gården än över omgivningen, någonting liknande en gloria — — —

Åt andra hållet kan man, här ifrån åsens krön, se en skymt av staden, där den, stor och oroväckande, ligger bakom Zinkberget, men den skrämmer icke Leo så mycket, ty den vet han att alla de vuxna Strandviksborna besöka, och dit skall han själv ge sig i väg någon gång när han blir äldre. Däremot finns det en annan sak, inför vilken hans primitiva sinne blir böjligt, mjukt och en smula räddhågat. Det är Paviljongen.

Paviljongen har nog en gång i tiden, innan samhället runtomkring växte upp till sitt nuvarande förfall, varit något mycket förnämt och aristokratiskt. Den är byggd i gammaldags jaktslottsstil med uppsvängda takåsar, stora glasverandor på alla fyra gavlarna och de övriga fönstren inramade av smäckra ornamenterade pelare. Här och var på väggarna synes ännu den ursprungliga gröna färgen lysa blekt under senare gula påmålningar, vilka i sin tur slitits av tiden, solen och vindarna, så att nu hela huset skiftar i grönt och gult, i mellan-

nyanser, i smutsfärger, i grått och urlakat vitt. Över ingången prålar alltjämt några beklagliga rester av stuckskulptur, de stängda fönsterluckorna hänga snett i sina krampor och dörrarna glappa ännu, sedan några ynglingar, för ett par år sedan av idel lust att göra sattyg, hållit på en hel natt med upprepade och misslyckade försök att bryta upp dem.

Ja, där står det nu, det gamla huset, tyst och öde, och liksom drömmer om en förgångna storhet. Ingen i hela samhället kan minnas att det någonsin varit bebott, ingen talar om det, ingen bryr sig om det. Det har endast skogen och ungarnas arbetslust att tacka för att det ännu icke gått åt till bränsle i grannarnas spisar...

Men, som sagt vår, det händer dock ibland att Leo stannar nere på vägen och ser dit upp, undrande utan att veta vad han grubblar på, rädd utan att veta varför. I hans inbillning representerar Paviljongen någonting främmande och olikt allt annat, något som står där det icke bör stå, varför det också, så fort han får se det, väcker hans protester, en känsla av revolt och hat. Han är utan tvivel en liten primitiv individ. En kväll, när det blivit mörkt, smyger han sakta intill huset och kikar in genom en springa vid en av luckorna, övertygad om att han skall få se något sällsamt. Då hans förstuckna önskan ej blir uppfylld och han ej ser annat än mörker och en aning av nakna, kala väggar, grips han av ett djupt och innerligt förakt för byggnaden och undviker den ostentativt under en hel vecka.

Sedan, när han blir äldre, glömmer han de flesta av dessa känslor. Med tiden börjar han skolan, men lär sig knappast mera än att häda gud vederhäftigare med stöd av bibelns inkonsekvenser och katekesens dumheter.

III.

Så småningom träda också de människor, som leva honom närmast, fram ur de inbillningens dimmor, vilka han omgivit dem med, och av nyårsnattens otydliga, halvt fantastiska skepnader blir det riktiga varelser av kött och blod, män och kvinnor med stora fel och svagheter, men även med stora goda sidor — — —

Där är Leos far, vilken går till arbetet i varvet tidigt om morgnarna, fnysande och muttrande av olust och retlighet, och kommer hem sent om kvällarna med en frän lukt av rost och olja i kläderna och ansiktet skinande fettbrunt. Ibland, när han är glad, tar han Leo i axlarna, lyfter honom mot taket och skrattar uppsluppet, gnäggande som en häst, men för övrigt låter han hemmet sköta sig självt. Han är ett stort barn som gör allting, skenbart av impuls, men utan tvivel med något inre syfte och motiv, vilket han aldrig talar om, kanske därför att han icke känner det själv.

Det starkaste minne Leo har av honom är från en natt, då han kommer hem full och slår modern. Leo vaknar av oväsendet och ser sin mor ligga hopkrupen i ett hörn, medan fadern står mittpå

golvet, hållande, med armarna i kors över bröstet, sig själv i axlarna och liksom böjande och dragande, tvingande sig själv, kämpande med sin egen vrede, allt under det att han mumlar dovt: Å satan, å satan! Och plötsligt rätar han sig, som av befrielse, och går ut helt lugnt och städat. Om morgonen finner man honom utanför huset, sovande med huvudet mot trappstenarna — — —

Det är Leo som först av alla upptäcker honom där. Han rusar naturligtvis ögonblickligen in och berättar det. Men modern ler overseende med hans barnsliga upphetsning och säger endast:

— Låt honom ligga du bara. Han vaknar snart när solen börjar sticka på — — —

Och mycket riktigt, strax efter vaknar han. Han kommer in, tvättar och kammar sig och ordnar kläderna, allt stilla och beskedligt som i en komisk ruese. Först medan han dricker sitt kaffe säger han frågande:

— Jag var visst full i går kväll, vad?

— Som ett riktigt svin, svarar modern i förbigående.

— Nåja, nåja, mumlar han då avvärjande och drar ihop ansiktet till ett skamsat leende. Och när han går griper han Leo i örat och säger skämtsamt: Du såg väl ingenting i natt, din rackarunge; du sov som en stock, vasa? — Nädå, jag såg inte ett dugg, svarar Leo med en slug blinkning. Fadern skrattar, sticker en femöring i hans näve och marscherar i väg till sitt arbete.

— — —

Skomakare Sands verkstad är en revolutionshåla, skomakare Sand själv en frisk och sund vareelse, en fullblodsmänniska, en riktig renässans-typ som av någon naturens konstiga nyck blivit satt att halvsula skor i ett modernt samhälles bakgård, en frustande agitator och en levande antites till sina egna förkunnelser, nöjd och belåten, på sitt sätt en sann filosof och allra mänskligast betraktat en mänsklig människa. Han är motsats och kaos och ändå hel och odelbar. Han kastar med huvudet, så att det kolsvarta skägget vispar som en kvast i luften, och håller improviserade bergspredikningar för vem som helst som vill lyssna — — —

— Se här, mina vänner, kan han säga, här är en trasig sko, snedgången, nerkippad, sliten både över och under, bak och fram, med en sula som ett såll och ett ovanläder som gapar efter färskt bröd. Sannerligen det är inge märkvärdigt med den. Hälften av mänskligheten går ju med trasiga skor och underligt vore det annars, så mycket som det finns att löpa efter. Nej, min själ, jag säger ingenting om det. Men jag vill säga att den är en riktig idiot, som inte tar emot en lapp på lädret och en hel sula när han kan få. Och jag vill säga att samhället är idiotiskt, konradsbergsmässigt, om det stöter bort skomakaren när skomakaren står redo. Ja, samhället är som en trasig sko, mina vänner, det spricker här och det spricker där, sulan är hålig och lös och klacken sned så att världsordningen haltar som en gammal märr. Och ändå trivs människorna med djävulskapet, behåller det och

går med det, putsar och blankar, lite då och då, och försöker få det att skina som nytt och vill, fan ta mig, inte erkänna att det är trasigt som en utgången sko, i vilken de fryser om fötterna och blir sjuka och glåmiga som gamla gatslinkor. Det är något komiskt med människans blygsel. Hon skäms för sina utgångna hasor och sin slitna rock, och vill inte gärna visa sig i sällskap med en smutsig krage om halsen, men sin slöa själ, den skäms hon sannerligen inte för; och samhället sen, som är rock och krage och skor för oss alla, en habit som vi presenterar oss för framtiden i, det skäms hon sannerligen inte heller för! Det är för djävligt, för djävligt, allra helst om man tänker på att det är billigare att reparera ett samhälle, än att laga ett par skor, för det finns ingen som vill ta betalt för det; man gör det gratis, helt och hållet gratis, bara av rent ideellt intresse — — —

Man skrattar åt skomakare Sand. Han sitter där i verkstadshålan med en känga i knät och hela lass av tidningar och broschyrer från socialistiska förlag omkring sig och visslar, arbetar och pratar med alla människor, medan hans hustru sitter längre in i butikens mörker, slutet och mörk själv, ständigt hotande som ett domedagsoväder, vilket aldrig bryter ut — — —

Man förebrår honom:

— Här sitter du och visslar och tjänar pengar, Sand. Du har det bra, du. Du borde skämmas för att predika missnöje, du, som i grund och botten är så nöjd själv — — —

— Nöjd, nöjd — — —!

Skomakarens svarta, vänliga ögon stråla med en sällsamt intensiv kraft.

— Ja, jag kan vara nöjd, säger han, ty det är jag som lagar skorna. Jag har vad jag behöver. Jag talar inte för mig själv. Men det förundrar mig att ni som har intresse av en omvälvning inte ens vågar tänka på den. Ni är fan så kvicka med att hitta personliga intressen i andras strävanden, men era egna förgäter ni. Er egoism går bara ut på att skaffa er en fridfull sömn. Och sov ni, sov sött! Jag ska inte väcka er. Vill ni själva traska på blöta gyttjevägar med era usla hasor, medan överklassaren åker bil på asfalten, så var så god. Jag ska inte hindra — — —

Men trots alla skenskeptiska ord och tvivlande gester fortsätter han alltjämt så som han börjat, outtröttligt, envist och stundom flammande av entusiasm, att förkunna sina idéer om det nya samhället. Han lägger ner halva sin inkomst i socialistiska pressalster, vilka han delar ut åt höger och vänster i en aldrig sinande lust att ruska upp sina efterblivna och slöa medmänniskor.

Hans hustru älskar honom som en hund sin husbonde, visar en butter motvilja mot hans slöseri, som stjälar de bästa köttbitarna från huset, men försöker aldrig hindra honom. Hennes kärlek är idel respekt.

— — —
Erik Jarl kommer ofta ner till Sands verkstad. Han är tobaksarbetare, hans fingrar äro smala och

nervösa och sönderskurna i topparna av tobakskniven; han är klen i bröstet och talar med för-synt och timid stämma, men, fast han aldrig är aggressiv, gå hans ord rakt på den person han talar med. Det verkar som om han alltid omsluter den han är i närheten av med ett speciellt intresse. Människorna får en känsla av att han tänker särskilt på dem, att han vet vilka de äro, att han, kort sagt, känner dem så att de icke kunna dölja sig för honom. Därför får han, trots sin varma, alltid levande medkänsla, inga riktiga vänner: varje människa har ju, medvetet eller ej, någonting hon vill dölja — — —

Inne hos Sand kan han sitta och resonera i timal, talande med jämnt och stilla tonfall, varvid hans ord flyta utan uppehåll som en lugn, bred ström genom ett brett utmanglat landskap. Han varken utmanar eller disputerar och visar ingen lust att övertyga. Oftast verkar det som om han endast sitter och tänker högt för sig själv, reflekterande över allt som han har på hjärtat och skildrande de syner han ser för sitt inre öga. Och därvid tiger skomakaren, som en man, vilken inom sig vet att de allra starkaste ord dock äro svaga gentemot de svagaste tankar, och att för denne lille krympling med det stora, mångbelästa huvudet, är hans egen visdom alldeles för klumpig och grov. Han tiger ända tills Erik Jarl tystnar och ler skamset. Ursäkta, tycks då krymplingen säga, det här är ju i alla fall ditt hus — — —

Han älskar blommor, helst när han får anfall

av djup melankoli, vilket händer rätt ofta och utan all synlig orsak. Då »firar» han från fabriken och spärrar in sig i sin lilla kåk uppe på sluttningen. Man berättar att någon sett honom utomhus vid ett sådant tillfälle — — —

Han satt då i trädgårdens grusgång, mittemellan rabatter av ringrosor, reseda och astrar; han hade benen hopdragna under sig, en literbutelj i knät, en bit limpa och ett glas i händerna; han var berusad i sista stadiet, men hans stora globögon strålade så intensivt och svärmiskt att de liksom behärskade hela ansiktet och gav det ett nästan överjordiskt uttryck, och han småsjöng för sig själv så som fulla människor bruka göra, men ändå icke riktigt likt, ty han visste tydligen, i motsats till andra, vad det var han sjöng. Och det var något som ingen förr hade hört — — —

Även Bernt Holmberg kommer ofta både till skomakaren och till Leos far. Han talar högt och bullrande om allt möjligt, men sällan om sig själv. I det ämnet håller han noga tätt, varför man aldrig vet vad han tänker och känner. Han äter mycket, läser mycket och arbetar ännu mera och har alltid något att göra, till och med när han står stilla, ty även då tycks hans väldiga kropp vara i verksamhet, armarna röra sig, det rycker i benen, käkarna tugga, överkroppen vaggar en smula, ända tills han sätter hela maskineriet i rörelse åt något visst håll, varvid han går fram, tungt och säkert, som en mastodont. Det verkar som om han lider av tyst-

nad, stillhet och sysslolöshet. Han har ett gigantiskt huvud, i vilket de små matta ögonen ligga så djupt inbäddade att själva kraniet synes livlöst och tomt, en förstening, ett jättelikt urblåst skal. Det finns en väldig massa tomma fack och hyllor i hans skalle; när man ser honom arbeta eller tala förstår man livligt varför han ständigt är i rastlös verksamhet, ja, varför han helt enkelt icke kan få någon ro: tomrummet pinar honom, han har för mycket att fylla, för stor plats för erfarenheter, kunskaper och allt annat, och hur han än trälär och sliter som en slav kan han ändå aldrig mätta sin oerhört voluminösa hjärna till den grad att den säger stopp och han själv är nöjd — — —

— — —
 Leo går ibland under regniga eller slaskiga dagar ner till Sands verkstad. Han retar fru Sand tills hon kokar och fräser av ilska, och byter ord som en veritabel ligapojke med skomakaren, gör grimaser åt hans förmaningar och visslar, respektlöst och fräckt, åt hans förkunnelser. Det slutar nästan alltid med att den godmodige skomakaren säger till sin äkta hälft:

— Tro mig Mina, den där ungen kommer att gå långt, därför att han är så fri och lätt — — —

— Lätt, frågar Leo en gång, vad menas med det? Är jag lätt?

— Ja, svarar då skomakaren skrattande, du tror ju varken på gud, djävulen eller moralen. Du har ingen barlast, pojke — — —

Leo grinar brett och oförstående och slår sig i

baken med flathanden; det är hans speciella sätt att visa förakt till och med för den tyngd som skomakaren talar om.

Han försöker hetsa med Erik Jarl också. När krymplingen en gång, mitt på blanka vardagen, kommer ner från sin kåk, dansar han runtomkring honom och tjuiter:

— Tjänare Jarl! Har du »gått i byn» i dag? Har du »gått i byn» i dag?

Jarl tittar på honom, småler på sitt inåtvända sätt och spår sedan för Sand:

— Den där pojken har ett olyckligt öde framför sig — — —

De båda vännerna diskutera om Leo som om han är deras son och de bli icke omsams.

Men utom dessa hans närmaste finns där också ett myller av människor som Leo aldrig kommer i intim beröring med. Han möter dem ute på vägarna och går åt sidan för dem, dels av rädsla och skygghet, dels också av en slags skamkänsla på de främmandes vägnar. Att de äro smutsiga och trasiga, det kan han förstå, ty det är han själv, och sådant hänger i hans föreställningar tillsammans med livet, men att deras ansikten äro förfäade och förslöade ända till själlöshet, det gör att hans läppar krökas av förakt och hans händer slutas som i ett vilt begär att slå och tukta, medan han grips av ett hat, som han icke kan fatta och förstå själv. Vad har jag med det där packet att göra? brukar han tyst fråga — — —

Och dock händer det allt oftare att han stannar ute på vägen och ser efter dem i oviss undran. Han känner det som om han, av någon ödets makt, är tvungen att ta deras förnedring och skam på sig själv och deras laster i sin egen själ, och för varje gång blir han tungsint av hat, förakt och en smula medkänsla med sig själv, de främmande och mycket annat, allt det livets lidande och ondska som han ännu ej mött, men ändå har liksom en dunkel, medfödd och nedärvd aning om: det är alla hans förfäders sorger och lidanden som stått upp i honom och tränger till medvetande, ett mörker som kräver honom allt starkare och mera pockande vartefter hans egen självkänsla vaknar — — —

Han ligger vaken om nätterna och hör dem skrålande och tjutande dra förbi nere på vägen. Han snappar upp viskningar och halva berättelser av de vuxna om hemska händelser och episoder som utspelats i stugorna uppe på sluttningen: en man har knivskurit sin hustru, en annan har hängt sig, en hel familj har stängt spjället och funnits död av kolos om morgonen. Man talar tyst om sådant. Man går förbi och tittar, med skygga blickar, upp mot platsen för ett sådant dåd. Man säger kanske: det var väl att han eller hon fick sluta. Eller man menar: det kunde i alla fall inte gått i längden. Eller också: det kunde man just tänka sig så som de levde — — —

Några gånger kommer Leo själv i direkt kontakt med sådana saker. Han förstår då icke mycket av det han ser och hör, men minnena finnas kvar

inom honom, bita sig fast i hans själ och bilda där stora, svarta fläckar som kasta skuggor av melankoli över hans ungdom — — —

En dag ser han en klunga folk samlad ute på en av bryggorna, han hör gälla, skärande nödrop bakom människornas ihållande pladder, och han rusar dit ner — — —

En ökad kvinna, som barnen allmänt kalla Fyll-Fia, ligger i vattnet och slår med armarna och tjuer; hennes annars röda och uppsvällda ansikte är blått, hennes ögon uppspärade i en namnlös och vanvettig skräck för döden, som drar henne närmare och närmare för varje sekund.

Men ändå rör ingen ett finger för att hjälpa henne.

— Ta en påk och peta ner henne ordentligt, säger någon.

— Slå en sten i skallen på henne så hon slipper pinas, menar en annan.

— Hälsa hem till djävulen du Fia, säger en tredje rätt.

De övriga, däribland några av kvinnornas män, luta sig framåt och stirra ner i vattnet, och deras ögon uttrycka endast en ohöljd och brutal nyfikenhet, som hos barn, vilka pina små djur. — Hur känns det måntro, viskar någon bredvid Leo. En annan flinar fånigt som åt en tivelaktigt rolig vits. Leo drar sig, skälvande i hela kroppen, undan från gruppen. Skräcken i det ansikte han sett endast för en sekund meddelar sig åt honom som en iskyla.

Han vill rusa bort, men benen neka bära honom, han står liksom fastnitad vid marken — — —

Vad som sedan hände minns han blott oredigt som en dröm. Någon, en ung, främmande man, kom springande, hoppade i sjön och drog upp den halvdränkta kvinnan. Hopen skrattade och klappade händerna och det underligaste av allt, en stund efteråt lomade räddaren i väg, snopen och avkyld, med ett nästan hjälplöst dumt uttryck i sitt vattendrypande ansikte, medan kvinnan, vars liv han räddat, satt hopsjunket, som ett vått bylte, med ryggen mot ett skjul och skrek i ett kör: — Jag vill dö! Jag vill dö! Vattnet rann ur hennes kläder, ur näsa och mun som små floder, hon slöt ögonen och sparkade omkring sig och tjöt i ett: Jag vill dö! Hon lallade, klagade och halvsjöng fånigt: Jag vill dö!

En hel vecka efter denna händelse ligger Leo i feberyrsel. Han ser därunder kvinnans vitt uppspärrade ögon och den bottenlösa fasan i deras uttryck; han hör hennes röst som ett långt avlägset djuriskt tjut, vilket säger något åt honom, men han har ännu icke kraft att förstå det — — —

Under vintern samma år inträffar ytterligare något som väcker hans grubbel till liv, utan att efteråt bli förklarad, en episod som dyker upp ur natten och sätter mörker i hans sjäsliv.

I övre våningen, alldeles under takåsen, i handelsmannens hus, bo makarna Gellerstedt, två hopplost förolyckade subjekt, som föra en nödtorftig existens på att binda kvastar och fläta korgar, vilka

de sälja inne i staden. De leva som djur i sin håla, gråla, slåss, bedra och berätta varandras hemligheter för sladderkärngarna, det står en tjock, kvalmig atmosfär av hat, ondska och förnedring omkring dem, så att till och med de mest förhärdade av samhällets övriga invånare dra sig för deras sällskap.

Nu vaknar Leo en natt vid att han hör någon ropa strax utanför huset. Han stiger upp och går till fönstret. Det är smällkallt ute. Luften är glasklar och tunn och ett starkt strålände månsken ligger ner över marken, som ett blått ljus från en jättelampa, så att alla konturer i landskapet äro vassa och tydliga, nästan spökligt framträdande. Där ute på den isglänsande hala vägen löper fru Gellerstedt fram och tillbaka, flaxande med armarna, likt en stor fjäderlös fågel, uppskakad, virrig och rådlös, och utstötande det ena gälla tjutet efter det andra: — Ack Gellerstedt, ack Gellerstedt, kom tillbaka! Ack Gellerstedt — — —!

Trots det vilda, hjärtskärande allvaret i nödroppen är hela scenen så groteskt komisk att Leo måste dra på munnen. Han står kvar vid fönstret och småskrattar tyst för sig själv ända tills kölden, som även inne i rummet är stark nog, börjar nypa honom i de nakna benen. Då kryper han till sängs, men ligger ännu en lång stund vaken och lyssnar till rösten där ute. Den är ibland klagande, som kommande ur en gråtfull strupe, ibland ond och hotande, ibland vibrerande av smärta och saknad,

för att ögonblicket efteråt locka med lena, mjuka tonfall. Så småningom avlägsnas den och dör bort i natten — — —

Tidigt om morgonen berättar Leo för föräldrarna, vad han sett och hört. Även de skratta mycket gott, helst när han härmar kvinnans jämmerliga röst. Hon hade väl sparkat ut gubben och sedan ångrat sig, menar fadern, varpå ämnet faller.

Men senare på dagen får Leo veta att man funnit de båda gamla liggande döda, ihjälfrusna, i snön ett stycke bort på vägen. Av märkena förstår man att kvinnan funnit sin man, tagit honom i kragen och släpat hemåt, men ej orkat fram, tröttnat och slutligen satt sig bredvid honom, själv somnat in och på det sättet dött helt stilla. Leo skrattar icke mera. Han går bort till platsen, betraktar spåren i snön och grips därvid av ett djupt svärmod, häpnad och beklämning inför den tragedi som utspelats under natten och varav han själv bevittnat en kort, löjlig scen — — —

Han känner sig liksom stående framför ett djupt mysterium, detta nämligen: varför slogs de och hatade varandra, då de ändå kunde dö tillsammans? Förstå det, mumlar han, förstå det! Herregud, det är ju omöjligt! Han rynkar pannan och åldras snabbt under några minuter — — —

IV.

Det kommer hyresgäster till Paviljongen.

Leo får veta det en förmiddag då han står i

3. — *Värnlund, Vandrare till Intet.*

handelsboden för att köpa fotogen åt sin mor. Det är fullt upp med kvinnor i boden och de tala bara om en sak: de nya Strandviksborna. Man tvistar om när de anlände. I går kväll, säger en; i natt klockan tolv, påstår en andra; vid femtiden i morse, menar en tredje. Man pratar hit och dit, man har snappat upp en skymt av de nya nu på morgonsidan, och, fast man icke vet bestämt när de anlände, så har man i alla fall reda på vad de äro för någonting och det sticker man icke under stol med. Det är märkvärdigt vilken näsa man har — — —

Så fort Leo utträttat sitt ärende sätter han av i firsprång till Paviljongen. Han stannar nere på vägen och mumlar: — Ja, kärngarna talade sanning ändå — — —

Det har verkligen kommit hyresgäster till den gamla Paviljongen, det äldsta och mest ruttna huset i Strandvik. Fönsterluckorna äro uppslagna, rutorna blänka rena och klara, och bakom dem lysa gardiner av något tungt, glänsande tyg. Det förunderligaste av allting är att hela huset bytt karaktär genom denna enkla detaljförändring; nu verkar det varmt, hemtrevligt och bebott, på samma gång som det i ännu högre grad och på ett annat sätt skiljer sig från de omgivande kåkarna, vilkas rucklighet framträder starkare än någonsin. Leo går runt huset och tittar på de murkna plankväggarna och de maskstungna pelarna och allt det andra som annars gör husfysionomin eländig och trist, men till slut stannar han i alla fall återigen på framsidan och glor på de gula gardinerna bakom fönstrens

renskurade rutor; han slår sig för pannan och svär
håpet: — Djäklar anamma, djäklar — — —

Som han nu står där och stirrar, förvirrad av det
uttryck av ljus trevnad, vilket huset hämtar liksom
inifrån sig självt, öppnas dörrarna och en flicka kom-
mer ut. Hon står ett ögonblick på trappan och ser sig
nyfiket omkring, stiger sedan ner, går de få stegen
genom den förvildade buskträdgården och petar
förnämt tankspritt i marken med en liten röd barn-
parasoll; så upptäcker hon Leo och stannar medan
hennes ansikte får ett allvarligt forskande uttryck.
Den något för stora, djärvt böjda näsan och en kort
markerad överläpp ge hennes utseende ett drag
av ojämförlig högdragenhet, även då hennes ögon
åter börja le och glänsa av nyfikenhet. Hon kommer
ända fram och ser på Leo som om han är en
alldeles ny och kuriös art i en zoologisk trädgård.

Leos förvåning ger vika för ett djupt och in-
stinktivt förakt när han så småningom blir med-
veten om vem han har framför sig. Han mönstrar,
med en överlägsen min, flickan, hennes rena klän-
ning, blanka små skor och nytvättade ansikte, allt
uppiifrån och ner och så uppåt igen, varpå han
rynkar på näsan och lugnt konstaterar ett faktum
som i sig självt är nedsättande nog:

— Du är en överklassunge!

Men flickan endast nickar samtyckande som om
detta är en sak, vilken hon varken kan eller önskar
göra någonting emot. — Ja, säger hon till slut
med klar, uppfostrat behärskad röst, och småler,
synbarligen väntande att Leo skall fortsätta en

konversation som begynt så lovande. Men Leo tappar fullkomligt fattningen inför denna lugna artighet. Sådant är han ej van vid. Han gör ett kast med huvudet, svänger runt på klacken och avlägsnar sig några steg i taget, ryckvis och motsträvt som är han ett rov för stridiga känslor. När han kommit ur hörhåll spottar han lidelsefullt ut i luften och fräser, missnöjd med sig själv och hela världen. — En sån förbaskad åsna du är Leonard Fast, mumlar han, en sån förbaskad åsna — — —!

— — —
 Det går många veckor innan han åter sammanträffar med flickan från Paviljongen.

Under tiden ha de lösa ryktena om de nya Strandviksborna dunstat ihop och gett plats för en kunska, som visserligen är svävande och detaljlös, men i alla händelser rymmer ett grand av sanning. Flickan och hennes mor, som bo ensamma i Paviljongen, äro verkligen före detta överklassare, de enda anhöriga till en ruinerad bankir eller grosshandlare, vilken emigrerat till Amerika, Sydafrika eller något annat för Strandviksfolket apokryfiskt land, för att försöka återvinna sin förlorade förmögenhet. I övrigt äro de försynta och stilla varelser som sällan visa sig ute och icke göra någon förnär.

Strandviksfolket vänjer sig så småningom vid deras närvaro, och tolererar dem såsom främlingar, vilka man visserligen ej kan umgås med, därför att de tala ett okänt tungomål, men vilka man icke heller har orsak att hata, eftersom de själva lämna

urinvånarna i fred. Ehrenmarks, eller folket i Paviljongen som de allmänt kallas, upphör alltså snart att sysselsätta fantasin. Man tittar upp till huset när man går förbi på vägen, man säger kanske några ord så där i allmänhet: stackars fruntimmer, inte kommer hennes karl tillbaka, inte! Ibland, då man hör halvdämpade, nästan skygga, toner av pianomusik däruppiifrån, rycker man på axlarna i illa dolt förakt och medömkan och säger: piano har hon, och spela gör hon, men det vore nog fan bättre om hon lärde sig gå i hjälphus — — —!

Leo möter Stanny i skolan vid Tullen. Flickan har genast fått en undantagsställning där, dels för att hon i sig själv är annorlunda än de andra utkantsbarnen, dels därför att hon redan förut gått i privatskola och alltså kan det mesta, som de övriga hålla på att stava med. Hon är allvarlig, nästan lillgammal, röjer sin härstamning och sin uppfostran i allt vad hon gör och är ordentlig med allt, läxor, utseende och uppförande, så att till och med lärarinnan tilltalar henne med en smula respekt i tonfallet. Flickorna undvika henne, medan pojkar i barnsligt övermod försöka ta henne till föremål för drift och skoj. Vid ett sådant tillfälle ingriper Leo och ger en av bråkmakarna stryk. Han känner sig som en hjälte efteråt, men Stanny kyler raskt av honom. — Tack, säger hon, men jag skulle nog rätt mig ändå. Leo rycker på axlarna, spottar ut i luften och går visslande sin väg, ilsken och förvirrad på samma gång, och svär för sig själv att

aldrig mera lägga två strån i kors för en jantas skull — — —

Men när de dagen därpå mötas och flickan nickar särskilt bekant mot honom, veknar han och tänker: — Ä, hon låtsades bara att hon skulle kunnat klara sig utan min hjälp, hon vet nog — — —

Efter ytterligare en dag råka de som av en slump att gå bredvid varandra ett stycke under hemvägen. De byta först några stela ord och främlingsblickar, men så småningom bli de ivrigare och vänligare, isen smälter mellan dem och de upptäcka att det finns mycket som de kunna språka om, och till slut driva de i bästa sämja genvägen över skogen — — —

Det händer sedan allt oftare att Leo sticker sig undan från sina kamrater för att i stället följa Stanny på hemväg, helst under de mörka vår- eller senhöstkvällarna, då hans halvvakna manliga beskyddareinstinkter spela in i vänskapen. Därifrån till att stämman möten även om dagarna under ferierna är det ej något långt steg. Det finns någonting hos den unga damen i Paviljongen som retar hans nyfikenhet på samma sätt som förr det obodda huset: det är hennes gång, hennes hållning, hennes språk, det är allt hos henne som är honom främmande och okänt, hennes härstamning, den medfödda finheten — — —

Han går och hånar hennes trippande steg. — Du är tillgjord, säger han. Han härmar hennes min. Begriper du inte hur förbaskat dumt det är att gå och se ut så där? frågar han. Han skrämmer henne

med långa ramsor av svordomar, som han lärt av de vuxna, och karikerar sitt eget slangspråk tills han icke förstår det själv, men lyckas ändå ej göra något varaktigt intryck på väninnan, tvärtom: han känner sig bara skamsen på något sätt, och under de stunder då han ej lägger an på motsatsen, blir hans uppträdande mer och mer påverkat av hennes, en smula hyfsat — — —

De göra långa utflykter tillsammans, om våren efter de första smultronen, om sommaren efter hallon och blåbär, gullvivor och liljekonvaljer, allsammans saker som förr aldrig haft något värde för Leo. Han gör sura grimaser åt sig själv. Du håller på att bli en riktig morsgris, Leo, säger han. Och stundom ger han sin fribytarnatur fritt utlopp i det han går på hemliga expeditioner till sina forna jaktmarker. Men när han sedan återkommer till Stanny, med fickorna fulla av stulen frukt, och hon frågar varifrån han fått den, vågar han ej skryta med sanningen, utan svarar med halvt skamsen stolthet: — Jag har jobbat en stund. Jag har sprungit ärenden åt handelsmannen — — —

— — —
Han blir införd i Paviljongen och presenterad för Stannys mor.

En sådan vänlig människa har han aldrig i sitt liv träffat eller sett förr. Hon tycks vara vänlig mot allt, mot möblerna som hon ser på, golvet som hon går på, mot allt som hon vidrör med sina händer eller på annat sätt närmar sig. Hela hennes sätt andas en mjuk mildhet, som om hon alltid varit van

vid att leva bland sköra och bräckliga ting och överkänsliga människor. Hennes närvaro berör Leo som en smekning, vilken med en enda gång trollar fram allt det veka, sentimentala och blödiga, som fallit i vanvård och försjunkit i glömska i hans barnasinne. Den första gången han kommer i kontakt med denna främmande varelse inom sig själv faller han helt omotiverat i gråt och löper bort så fort han kan.

Småningom värjer han sig, med tillhjälp av en butter styvsinhet, mot fru Ehrenmarks vänlighet. men djupt inom sig bär han alltjämt en halvt medveten känsla av sin egen svaghet, en svaghet som han fruktar, som han skäms för och hatar och stundom försöker driva bort genom ett öppet visat trots; han biter då ihop tänderna och tycks säga med ögonen: kom mig inte nära, ni — —

Sådan är ställningen mellan honom, Stanny och Stannys mor, då den sistnämnda en dag bjuder honom att stanna över middagen i Paviljongen. Han kämpar en tyst kamp med sin egen skygghet, och ger slutligen efter för det frestande anbudet.

Men när fru Ehrenmark, sekunderad av Stanny, läser bordsbönen sitter han tyst och förvirrad, överrumplad av något som han aldrig kunnat tänka sig i förväg. Han rodnar, stirrar med ohöljd förvåning på de andra, blir medveten om att man ser det, sänker huvudet och låtsas vara med, men känner genast att han ej blir trodd och slår om till motsatt ytterlighet. Han kastar med luggen och ler gamängaktigt föraktfullt, medan han inom sig darrar av

blygsel och pojkkaktig ilska för det att han blivit indragen i något som han ej behärskar. När frun sedan ser på honom med vänligt medlidande och frågar om hans mor aldrig lärt honom någon bordsbön, svarar han nästan vilt trotsigt:

— Vi tror inte på gud därhemma!

Ögonblicket därefter skäms han igen, tårarna stiga upp i hans ögon och han biter sig i tungan för att ej skrika högt. Fru Ehrenmark säger milt överseende:

— På gud måste man alltid tro och det kommer nog också du att förstå en gång, mitt barn — — —

Han svarar henne icke. Han sitter tyst och stirrar rakt ut i tomma luften utanför fönstret. Han har plötsligt kommit bort från sin omgivning. Ty till den instinktiva respekten för en äldre människa och alla de övriga känslorna, som behärskat och skakat honom under de senaste minuterna, har det till synes helt omotiverat sällat sig en ny förnimmelse, vilken förvirrar och förvånar honom, en dunkel och svävande föreställning om att han har rätt på något sätt och att han inom sig själv har ett svar, vilket han med det snaraste bör ta reda på; ja, han känner plötsligt att han är sig själv, Leonard Fast: en ung människa med eget huvud, som är moget för egna åsikter och tankar. — Gud, tänker han, vad ska jag med en gud att göra?

Och därvid ler han skyggt, skamsen inför sitt förra pojkkjag, för att han så där utan vidare kan kasta av sig skyldigheten att lära och låta sig ledas av äldre folk.

Fru Ehrenmark tar hans leende för ånger och lämnar ämnet. Middagen går sin gilla gång, fast Leo, som hela tiden sitter med egna tankar och egna känslor, känner sig ungefär som en hök i ett duvslag — — —

— — —

Högst uppe på berget ovanför Strandvik ligger en liten rödmålad kåk, från vars takgluggar man har en den utomordentligaste utsikt, åt ena hållet mot staden, vilken under ljusa dagar synes som en gles skog av skorstenar inhöljd i lätta rök- och dunstskyar stundom genombrutna av glimmande takplåtsreflexer, åt andra hållet mot slättlandet och skogen och bortom detta mot ännu en skog som står likt en avlägsen fondkuliss framför en blekblå himmel. Själva huset däremot är allt annat än inbjudande. Staketet kring trädgårdstjappan är nedbrutet, bärbuskarna uppslitna och kringslängda, och där de en gång vuxit, finnas hålen efter rötterna ännu kvar som stora oläkta sår i jorden, medan stugans väggar äro skamfilade, här och var inbräckta som efter starka stötar, och smutsade av lera och våt mossa som om de varit utsatta för upprepade stormanlöpningar av hätska och okynniga fiender.

Ja, det är också en martyriets helgedom, ty där bo Strandviks två frälsningssoldater, systrarna Friid, två Herrans utsända med uppgift att förkunna ordet för de otrogna i vildmarken — — —

Dagen efter den minnesvärda middagen i Paviljongen övertalar Leo Stanny att följa med dit upp.

Han vill visa henne något, säger han. För övrigt är han icke riktigt på det klara med sina egna motiv; sedan han legat och grubblat hela natten vet han blott att han måste göra något för att klara upp både sin egen och Stannys ställning till Gud och religionen i allmänhet.

Endast den äldre av systrarna är hemma. Hon tar emot dem, klädd som om hon nyss stigit upp ur sängen, i trasig kamkofta, uppskörtad kjol och med håret slängande kring axlarna. Leo stiger in och hälsar, med den överlägsenhet i tonen som till och med Strandviks ungar använda mot denna av hela samhället bespottade gudsängel:

— God dagens, här inne. Jag har en flicka här som ska höra guds ord — — —

Syster Friid slår ihop händerna av häpnad. Hennes fula rynkiga ansikte skiner upp av fånig glädje, hennes mun öppnas, slutas och öppnas igen, men endast för att blotta de svarta tandhålen, i vilka saliven ligger och bubblar som en vit brygd. När hon till sist blir medveten om att förvåningen och sinnesrörelsen är för stark för att tillåta några ord alls, rusar hon fram till Stanny, faller på knä för henne och slukar henne med giriga blickar — — —

— Mitt kära barn, mitt kära, kära barn, stammar hon halvkvävt, ur stånd att med annat än gester visa sin gränslösa lycksalighet — — —

Men Stanny, som under de första ögonblicken stått kvar vid dörren och endast visat en barnslig, nästan glad nyfikenhet, ryggar tillbaka, och drar åt sig klänningen, som av rädsla för att, ens med

sina kläder, komma i beröring med den krypande varelsen på golvet. Hennes ansikte blir alldeles stelt av förfäran, avsky, hat och förakt. Hon slår framför sig med händerna. — Nej, nej, nej! skriker hon. Och plötsligt rusar hon fram till Leo. Du, du! säger hon. Och det låter som om hon spottar sitt till ilska gränsande förakt i ansiktet på honom. Sedan brister hon lika plötsligt i gråt och springer ut — — —

Leo står lamslagen av bestörtning under ett ögonblick. Hans häpnad är större än vreden över det omiskännliga föraktet. — För sjutton, mumlar han, för sjutton hakar — — —

Han ser på syster Friid, som rest sig och nu står och gapar med den öppna munnen likt en stor läcka i ansiktet. Därpå skrattar han muntert och daskar sig på knäna. — Tusan hakar, säger han. en sån jänta! Han gör en lov kring rummet för att ge gudsängeln tillfälle att begära förklaring, men när hon ej hunnit samla sig till detta innan han nått dörren, så försvinner även han, lämnande henne ensam med sin gud och sin förvåning. Långt, långt nere i backen ser han Stanny. Hon löper i sicksack nerför sluttningen, snavar, vacklar och faller, reser sig och störtar vidare liksom jagad av något förskräckligt.

Då som först börjar Leo förstå att han gjort henne ont.

— — —

Dagen efter kommer flickan ej ut, icke heller dagen därefter, nästa eller nästa. Hon är och förblir

borta. Leo går och knackar på i Paviljongen. Fru Ehrenmark visar sig i dörren och säger milt, men bestämt och förebrående:

— Stanny vill inte träffa dig mera, min gosse.

— Jaså, svarar Leo. Han bockar sig och går. Han spänner ut bröstet och känner sig mäktigt förorättad och väntar varje dag att någon skall komma och be om förlåtelse, ty han vet ju med sig själv att flickans upphetsning icke stod i någon rimlig proportion till orsaken.

Men när ingen kommer, och han får gå där ensam, börjar han grubbla och så småningom, efter många veckors pinsamma tankeanstängningar når han ett oklart resultat; han får liksom en aning om att det finns flera gudar och flera religioner, en för varje klass, till slut en för varje människa, och att varje gud har lukt och utseende efter sina tillbedjare, varpå han lika aningsvis begriper att folket i Paviljongen har ett försynt, milt och renligt gudsbegrepp, för vilket systrarna Friids anskrämliga väckelsegud måste verka som en hädelse och en smutsig skamlöshet — — —

V.

Leo växer snabbt upp till en lång, gänglig pojke, får sina första långbyxor och sin första anställning vid ett accidenstryckeri nära tullen; därmed riktas hans uppmärksamhet mot mera praktiska och närmare liggande problem än gudsbegreppets utseende och innehåll för olika människor, varmed också

konflikten med folket i Paviljongen förlorar sin största betydelse. Han får en viss värdighet i hållning och uppträdande nu när han vet att han börjar kunna försörja sig själv, han håller på att bli karl och lägger bort att göra grimaser och skoj.

Stundom ser han Stanny i något fönster eller i handelsboden, ibland möter han henne ute på vägen, varvid han artigt lyfter på mössan och presterar ett försök till bugning. Han märker att även hon växer, och det faller honom in att han en dag skall slå sig i samspråk med henne igen och bjuda på bio eller kondis inne i staden; ja, stundom kan han ej låta bli att drömma både henne och sig själv en smula äldre, så där en fem, sex år, så där lagom gamla att de, utan att känna samvetskval för något, kan börja leva tillsammans på samma sätt som alla andra unga omkring dem — — —

Men det blir ingenting av med allt det där.

En kväll när han kommer hem från arbetsplatsen finner han nämligen hela Strandvik i uppror. Liksom den gången, då folket i Paviljongen flyttade in, står nu alla samhällets sladderkärngar i handelsboden, eller i små grupper ute på vägen, och diskutera dagens händelser.

Ehrenmark har kommit hem, rik, stormrik, antagligen som millionär, ja, säkert som millionär. Att tänka sig att den karlen verkligen fanns till! Att tänka sig att han inte heller glömt bort sin bleka hustru och sin högfärdiga unge! Det är så man kan spricka — — —

Och så han kom sen! Farande i stor bil, farande

just precis som ett yrväder, hämtade de sina och försvann i ett huj. Man såg inte ens röken av honom. Ja, herregud, nu ska väl ungen slå knut på nacken om hon inte gjort det förr — — —!

Kvinnorna löpa hit och dit med sin storögda häpnad och sin avundsjuka galla och prata, prata på vägen, prata i handelsboden, prata i husen, utanför husen och mellan klädstrecken uppe i backarna, medan Leo däremot blir mycket tyst och sluten och känner sig som en övergiven. Han går i svårmodstankar en hel vecka och iakttar med djup grämelse hur Paviljongen, som hyresgästerna i ivern och glädjen glömt att låsa och bomma för, plundras och skövlas mer och mer för varje natt tills den slutligen står där lika svart och öde som för många år sedan.

Så småningom utplånas dock även denna smärta av nya intryck och händelser.

— — —

Under tiden har nämligen en hel klase förstäder börjat växa upp utefter stora landsvägen söder ut.

Det började så smått med att ett och annat tre- och fyravånings stenhus smälldes upp på de öppna platserna. De stodo långtifrån varandra, isolerade av skog och avstånd, och sågo liksom bortkomna, malplacerade och tafatta ut, dessa stora opersonliga hyreskaserner som trängt ut i naturen; det låg en stämning av gråhet och avsigkommenhet över dem och de liknade människor som rutschat utför, fallit ut ur sina naturliga miljöer och hålla på att gå under. En del gjordes aldrig färdiga, en del för-

blevo orappade, och verkade därigenom nakna och frusna och ännu eländigare än de övriga, kring de flesta låg det alltjämt högar av bråte, odugligt tegel, virke, murbruksbaljor och sönderrostade hissverk; allting var slarv, provisorium och olust, för tidiga spekulationer, övergivna projekt och försnillad kraft. Folk flyttade in, en del klagade över fukt och kyla, flyttade ut och försvunno, andra stannade kvar, för de låga hyornas skull, blevo gråa i ansiktena, magra och sjukliga, hängde sina smutskläder i skogen, kastade skräp och stälpte ut slask kring knutarna och gjorde åverkan i de ännu obodda lägenheterna tills allt, även det förut endast halvfärdiga, började förfalla och spolieras ytterligare — — —

Folket i Strandvik, som i allt sitt elände dock har känslan av en lång tradition bakom sig, ett outtalat, men i alla fall tungt vägande medvetande av att åren och fattigdomen göra förfallet i deras eget samhälle naturligt och till och med berättigat, kastar mycket hån och speglosor åt nybyggarna kring stora landsvägen. Så där går det när man är högfärdig och vill bo i stenhus med moderna bekvämligheter! Högfärd går före fall. Jo jo! Det ska allt bli roligt att se hur långt det går för dem därborta — — —

Men skomakare Sand, som sitter i sin verkstad och läser många tidningar och lyssnar till världshändelserna, varnar sina vänner för förhastade omdömen.

— Vet ni inte, säger han, att Berlin till exempel på bara några få år vuxit och blivit dubbelt så

stort som förr. Det ligger någonting i tiden, ser ni, det jäser och kokar under alla lugna ytor. Det är som om hela världen just nu skulle spännas av undertryckt kraft, expansionsdrift, utvecklingslusta. Vi kommer att få se stora händelser. Ja, vad som än händer under de närmaste åren, något stort blir det, något överväldigande och djävligt, något som man aldrig hittills skådat, kanske en ny tid, kanske den som vi socialister siat om. Man vet aldrig. Men vänta bara; de där nybyggarna är bara ett litet tecken, men ett förbaskat lärorikt tecken om man tyder det rätt — — —

Snart märker man att hans spådom går i uppfyllelse. Brygden kokar över, storstaden spränger helt och hållet sina gränser och tar landsbygden i besittning.

En vacker dag äro de redan färdiga kåkarna fullproppade, från källaren till vinden, med folk, mest stora barnrika familjer som skänka liv, nästan för mycket liv, åt de förut så ödsliga kasernerna. Nya hus växa upp som svampar ur jorden, fylla luckorna, bilda kvarter och längor, mellan vilka gatorna dras fram, här och var med små försök till boulevardplanteringar. Under loppet av ett par månader civiliseras trakterna, skogarna skövlas och nötes bort helt enkelt, bergknallarna sprängas sönder och planas med jordytan, fattigdom och skrikande ungar hålla intåg där förut naturen blomstrat i sitt lugna majestät. Det är den nya tiden.

Strandviksborna titta på med häpnad och bestörtning. — Nu måste det väl vara slut snart,

säger man. Men det är icke slut ännu på långt när. Skomakare Sand vräker sig i triumf som sannspådd siare. — Vänta mina vänner, vänta bara och ge er till tåls, det kommer mera, säger han — — —

Och det kommer verkligen mera. Det är som en folkvandring inifrån staden, där hyrorerna och levnadskostnaderna stiga för varje dag och utrymmet blir allt trängre, det är som om en pest skulle ha slagit ut bland fattigfolket och drivit det ut på vägarna. Flyttlass efter flyttlass skramla ut till förstäderna, små karavaner av människor, biler, kärror och hyrvagnar dra dagligen förbi, och nya hyreskaserner måste slås upp på ett par veckor för att bereda plats för denna plötsliga folkvandringsskara. Och om den första tiden alltsammans verkade nybyggarläger, där slagsmål och gräl hörde till ordningen för dagen och tjuvnad för natten, så stadgas så småningom förhållandena: polisstationer och brandkårshus byggas upp och relativ ordning åstadkommes. Snart makadamiseras och planas vägarna dit ut, en spårvägslinje dras fram över fälten och grenar strax ut sig till flera, och efter ännu en tid spännas telefonledningarna som ett stort nät över hustaken. Kulturen har gjort en erövring — — —

Men alltjämt sitter skomakare Sand i sin verkstad och skrattar, så att de vita tänderna lysa som pärlor ur hans svarta skägg, åt sin åhörarkrets av efterblivna och häpna Strandviksbor:

— Det är ännu bara början, mina vänner. Tro mig: större saker kommer vi att få se. Staterna rusta mot varandra, fikande efter kolonierna att

breda ut sig över, liksom stan här kastar sig över landet, proletariatet rustar mot överklassen och överklassen mot proletariatet. Det spränger någonstans nere i jorden och snart har vi explosionen över oss. Var säkra på det. Jag har ju sagt er att världsordningen står på vacklande ben. Och att det händer någonting, det är klart som dagen, fast ni inte märker det, därför att ni är ena förbaskade mullvadar — — —

Till och med Erik Jarl, cigarmakaren med puckeln och de stora ögonen, får ett spänt drag av oro och lyssnande i sitt annars så lugna och harmoniska ansikte, så fort dessa ämnen komma på tal. Han försöker dölja sin osäkerhet och säger:

— Var lugn du Sand, du oförbätterlige pratmakare och ovädersförkunnare, kulturen är för gammal för att tåla revolutioner numera. Man hoppar inte tresteg i utvecklingen längre — — —

Men han tycks icke tro på sina egna ord.

— — —

Samtidigt med denna jäsningsprocess, och naturligtvis på grund av den, förändras livet för ungdomen i Strandvik, Hägerslund, Grönberg och alla de andra små stadsutposterna som ligga strödda kring trakten. Deras nöjen bli antikverade och deras dansbanor för små, liksom deras anspråk och önsknigar. Livet har en hetsigare takt för den industriproletariatets ungdom, som likt en flod väller in över förstäderna, den kräver mera, eller i vilket fall något annat av tillvaron, större former, livigare tempo, elektriskt ljus, buller och bång i

nöjena. Och så fort efterfrågan blivit tillräckligt stor kommer tillgången: en dag öppnas Parken.

Ett stort skogsområde, till att börja med jungfruligt grönt, men sedermera slitet, uppsparkat och avkvistat, inhägnat av ett rött plank och med en röd flagga över entrén, det är Parken. Där finns dansbana med fem mans orkester, en stor servering, med små ömkliga blomstersängar och en redan från början trasig och uttorkad vattenfontän, i mitten, och en friluftsteater, på vilken det spelas alla gamla halvklassiska franska farser i omväxling med österrikiska operetter och svenska skärgårdslustspel. När den naturliga naturen är tillräckligt skövlad och sliten försöker man kultivera och förädla den med små trädplanteringar och röjningar, drar upp ormbunkar och skogsblommor i stenrosen, förvandlar de fuktigaste områdena till ankdammar, grusar gångarna och skapar en lekplan för barnen. Efter hand flyttar man också in alla möjliga slags tivolinöjen, skjutbanor, karuseller, luftgungor, väffelstånd och en gammal skrynklig och gemytlig korvförsäljerska. Då står Parken på höjden av sin storhet. Tusentals människor trängas där inne om lördagskvällarna, och om söndagarna stanna hela familjerna kvar med ungar och matkorgar. Musikorkestrarna spela, karusellerna dåna och slamra och transparangerna av röda, blå och vita elektriska lampor gunga sakta över alltsammans med sina fantastiska ljuskranzar. Publik och funktionärer, vaktmästare, servitriser och musiker, allesammans, från den lägste till den högste, Parkens chef, som endast är en

driftig arbetare, känna de gemensamheten, en befriad, uppsluppen glädje: man är barn som fått fritt från skolan, i detta fall vardagslivets, vilken är hård nog, man är släkt och vänner, bröder och systrar, man är hemma här, ty allt detta som lyser och spelar och bullrar så muntert är ens eget — — —

Här möter nu Leo varje kväll hundratals nya ansikten, sin barndoms lekkamrater i förstörade upplagor, långa, gudsförnekande och svärjande slynglar, vilka nu arbeta åtta, tio och tolv timmar om dagen men ändå ha krafter att dansa och slåss om halva nätterna, här återknyter han vänskapen med Lille mannen, vilken, sjudande av glad vitalitet, ser ut som om han skulle sprattla sig fram genom livet, med Loppan, vars gång är som en insekts hopp, med Plåtslagaren, Långa Nisse, Spiggen, Skatan, Mullen och alla de andra, vilka han försummat och nästan glömt under sin bekantskap med Stanny Ehrenmark. Det går icke en kväll utan att han är ute vid Parkens dansbana. Om han långt in i sig själv förut haft andra planer och drömmar för livet så försvinna de nu som lätta skyar i denna jäsningstid. Hans blod börjar göra sig gällande, ynglingaaron vaknar inom honom, driver på och pockar, och han känner sig väl till mods bland dessa lidelsefulla, hetsiga ungdomar, vilkas sinnen icke tryckas av någon uppfostrans dogmer och tunga tankar om gott och ont, plikter och ansvar, bland pojkarna som spela kort, slåss och supa, och flickorna, som slungats direkt från

pubertetsårens oro och ångest in i den mogna kvinnans erfarenhet och illusionslöshet. Här finns alla de vuxna människornas laster och olater i förening med nästan barnsligt oskyldiga sinnen, hårdhet, obarmhärtighet och brutalitet hos naiva och hängivna hjärtan, självupppoffrande kamratskap och hjälpsamhet, grälsjuka och rivalitet om flickor och förmågan att supa mest och slåss bäst, en riktig urskog av otyglade drifter och instinkter, en brokig och skiftande provkarta av olika lynnen och karaktärer, vilka ofta skära sig mot varandra och åstadkomma små explosioner och högtidliga slagsmålsstunder — — —

— — —

Emellertid finns det stunder då Leo hämtar andan efter de rusiga upptågen, kommer till sig själv och får ögonblick av eftertanke, men, i stället för att känna ruelse och ånger, grips han då av en djup och glad stolthet. Han går en smula åt sidan och tittar kisande på kamraterna, han lägger märke till deras fria, bekymmerslösa hållning, hör deras sturska utmanande stämmor, så fulla av självkänsla och tillförsikt, och han känner då på något underligt sätt sin egen identitet förenad med deras; han skulle vilja utropa så att hela världen hörde det:

— Se, detta är mitt folk!

Vid dessa tillfällen då han ger fritt utlopp åt sin medfödda lust för att vara ensam, att liksom stå på sidan om allt och bara se, känner han sig gladare, friare och starkare än någonsin förr. Det är som om han, utan att själv leva med, är del-

aktig av allt som händer och sker, en spegel för och en upprepning av allt det liv som existerar omkring honom. Han glider tyst, nästan smygande, fram mellan grupperna av ungdomar, nickar åt någon bekant, men viker, förbehållsamt småleende, undan för deras närmanden. Ibland går han också och ler åt tankar, som icke äro viktiga nog för att utformas klart, men som i alla fall göra honom djupt förnöjd — — —

Man känner snart igen hans ljusa, inåtvänt, men ändå glatt leende ansikte. Han blir en bekant person. Man säger om honom: — Han är någonting för sig själv, den där pojken — — —

Många unga flickor hålla sig i hans närhet och försöka lista sig in i hans tycke, smygtitta uppmuntrande på honom, le och kråma sig; ofta darra deras händer när de trycka hans till hälsning. Men han bara ser på flickorna. Han tänker: — Det är tid ännu. Han har ingen brådska. Han vet ändå att de på något sätt äro till för honom. De äro födda och uppvuxna för honom, endast för honom, alla dessa unga kvinnor, med knoppande bröst och lemmar som riktigt skälva av lust att få älska och spännas av längtan att få omfamna; de äro födda för honom, endast för honom, alla dessa som äro bleka av fabriksluft och synd; de som äro röda och blomstrande och ha läppar som skimra fuktigt av kyssar; de som le blygt och osäkert inför sina egna yrvakna förväntningar och de som skratta öppet, nästan fräckt, av brådmogen kunskap och illa dolda begär. Han känner icke deras namn, men det gör ingenting,

andra har reda på deras namn och öknamn och smeknamn och han är ju även dessa andra, alla i en enda kropp, en enda själ, ett hjärta och ett huvud. Han känner, ser, hör och talar för dem. Deras glädje och deras bekymmerfria livslust är hans glädje och lust; ja, hans är alltsammans som är deras, och det riktigt skrattar inom honom ibland av lust att sträcka ut händerna över deras huvuden och ropa så att hela världen hör det:

— Se, detta är mitt folk!

Han vet icke varför han förnimmer det så, och grubblar aldrig på den saken. Det är alldeles nog för honom att han känner sig på ett outgrundligt sätt förenad med alla dessa människor. De äro av hans egen ras och han förstår och förlåter dem, även då något inom honom säger att deras liv icke är dem värdigt, ja, kanske mest då, ty det, att de leva under sig själva, synes honom ge perspektiv till en utveckling som de, i sitt suveräna förakt för allt smått och klokt, strunta i. Han säger:

— Varför ska man bry sig om att spara på sig själv? Sig själv är det enda man har, en kropp, ben att dansa med, armar att slåss och famna flickor med och en röst att gallhojta med när lusten faller på. Det är alltsammans. Man är ung bara en gång i sitt liv. Och när man så stått inne och arbetat en hel dag så kan man väl ge sig rätt att leva riktigt under ett par usla timmar — — —

Och till och med när deras liv synes honom som allra djupast förnedrande kan han icke finna en enda gnista av förakt för dem.

Det händer till exempel att han, en sommarnatt under hemvägen, finner en flicka sitta vid landsvägen och vakta sin fästman, vilken, berusad ända till medvetlöshet, ligger utsträckt i diket. Han går fram till henne och frågar:

— Kan jag hjälpa dig på något sätt?

Flickan tittar upp. Hennes ansikte är blekt, förstört och utvakat, men just nu rödflammigt av tårar och upphetsning. — Ge dig i väg, säger hon. Och när Leo ändå stannar och böjer sig ner för att försöka hjälpa upp mannen, skriker hon hysteriskt: Låt honom vara, hör du, låt honom vara! Hon visar tänderna och spärrar ut fingrarna som i rasande lust att klösas. Och därvid minns Leo någonting som han sett en gång förr, en scen så lik denna att han för ett ögonblick förväxlar dem, tappar medvetandet om tiden och rummet och tycker sig åter vara barn; han ser fru Gellerstedt, den bestörta och ängsliga gamla häxan, löpa omkring i vinternattens köld och söka sin man för att sedan, hellre än att lämna honom ens under en sekund för att hämta hjälp, dö vid hans sida — — —

— Det är vansinne, tänker han. Men han böjer sig i alla fall för detta vansinne, erkänner det som en viktig del i den mänskliga naturen och blir till och med stolt över det. Han tror att han skulle handla precis på samma sätt om han nu vore kvinna, han skulle vara lika ängsligt rädd för att någon kunde komma och beröva honom rätten att ensam vaka över den stupade följeslagaren — — —

Och när han slutligen lämnar de båda människorna i landsvägsdicket känner han återigen lusten att utropa:

— Se, detta är mitt folk!

Och det är sannerligen hans folk, detta oförfalskade, primitiva släkte; han känner dess blod i sina ådror och dess enkla glädje i sitt hjärta och snart, mycket snart, skall han också lära känna dess stumma lidande — — —

VI.

Det är en sensommarkväll. Leo är tillsammans med Gösta Blom, »åkarn», Jullan och några andra jämnåriga i Parkens servering. Vid bordet intill sitter skomakare Sand med Erik Jarl och Bernt Holmberg, vilken senare för ett par dagar sedan blivit vald till kassör i sitt fackförbund och därför redan fått ett drag av högtidligt byråkratiskt allvar över sig. Leo pratar med Gösta, men tar sig ledigt då och då för att slänga glåpord till Bernt Holmberg.

— Sträck på dig lumpsäck, du sitter på vägen nu, säger han flinande.

— Håll käften på dig, din förbaskade snorvalp! snäser Holmberg.

— Ska du inte snart lämna tillbaks morsans strumpor som du lånade för ett år sen? replikerar Leo utan sammanhang med det förra.

Skomakaren lutar sig bakåt på stolen och skrattar

bullrande. — Gå på, gå på bara! ryter han. Holmberg måste för skams skull stämma in i hans munterhet, fast han synbarligen har större lust att gå fram och ge pojken stryk. Leo skiner av triumf. Han sitter och väger flera glosor på tungan medan han funderar på hur de bäst skall kunna passas in i samtalet.

Under tiden har emellertid ett annat intermezzo utspelats i andra sidan av kaféet.

Lump-Lena från Strandvik har, full som vanligt, kommit in och blivit nekad servering. Hon lullar, med ett styggt grin i ansiktet, fram mellan borden, mumlar och halvsvär för sig själv, stannar ibland och stirrar på publiken, i vilken hon ser idel fiender och belackare, och söker någon att slå ned på och lasta av sig sin egen skuld och skam över. Plötsligt får hon så syn på Leo och hans sällskap, och en listig, ondskefull glimt lyser till i hennes förfäade, annars uttryckslösa, fysionomi; hon kommer fram, sätter ett långt benigt finger mot Leos bröst och kraxar:

— Titta en sån raring, en sån liten oskyldig raring — — —

Leo slår undan hennes arm och rusar upp, blek och bestört i ett tag. Han säger något, men vet icke själv vad, ty hela hans uppmärksamhet tas i anspråk av det vidriga ansiktet framför honom och hela hans medvetande är inställt på en enda fråga: — Vad vill hon mig, vad menar hon med att komma just till mig?

Men hans ord måste ändå ha hetsat upp kvinnan,

ty hon går några steg bakåt, ställer sig bredbent, sätter händerna i sidorna och skriker rasande:

— Titta såna horungar! Ska de vara bättre än en annan, de där, som ligger med varandra ute i backarna varenda kväll? Ja, ni, tror ni inte jag känner er, vad? Tror ni inte jag vet vems valpar ni är, vad?

I detsamma kommer en vakt och föser ut henne. — Schas, schas! säger han ungefär som man hötter åt en hund. Schas! Hela kaféet vrider sig i skratt.

En stund efteråt är det lugnt igen. Flickorna vid bordet ha blivit röda i ansiktena av blygsel och upphetsning, och Jullan gråter sakta, trots alla Göstas försök att med skämt och smeksamhet slå bort intrycket av den berusade varelsens fräckheter, medan Leo sitter tyst och stel, liksom förfrusen, och avlägsnad från de övriga. Han stirrar rakt framför sig med vidöppna ögon, i vilka han ännu alltjämt har bilden av Lump-Lenas råa anlete, och grubblar förgäves på en fråga:

— Hur kan en mänska bli sådan som hon?

Efter ytterligare en stund reser sig sällskapet bredvid, men innan det avlägsnar sig, kommer skomakare Sand fram till ungdomarna och säger med grovkornig vänlighet några ord:

— Ta det inte så allvarligt, barn. Roa er ni och ha varandra så mycket ni vill, det är inte farligt, men gör bara inga ungar, för då tar fan er — — —

Han småskrattar uppmuntrande, slår Gösta på axeln och går.

Då ler Leo äntligen, liksom befriad, men ändå med ett uttryck av djupt allvar i ögonen, och när skomakaren vid ingången vänder sig om och ropar ett sista adjö, reser han sig upp och viftar till tecken på att han förstått och är tacksam — — —

— — —

Vid denna tid har Leo gjort bekantskap med Ruth Lundén. Han såg henne en gång vid dansbanan, där hon stod ensam, och han fann något visst i hennes ansikte som fängslade honom, varför han stannade och betraktade henne närmare. Utan ett ord kom hon till honom, smög sin arm under hans och log samtyckande som om hon läst en begäran i hans ögon. De dansade tillsammans den kvällen och även nästa och nästa. Han följde henne till porten och kysste henne innan de skildes, och hon erkände att hon hört talas om honom, sett på honom mycket ofta och länge önskat att ha honom till sällskap — — —

Hon är enda dottern i en familj där det finns fyra söner, varav två äro arbetslösa och en bröstsjuk. Hennes mor tar emot tvätt och arbetar varje dag, oftast till sent in på nätterna, fast hon nog är en smula klen i bröstet hon med. Ruth själv har anställning vid en yllefabrik och förtjänar elva kronor i veckan för femtioåtta timmars arbete. Det är icke tungt för en dag, men när man tänker på flera, på veckor, månader, år — — —

— Fast man måste ju, säger hon med ett resignerat leende och ett sjukt uttryck i ögonen. Man måste ju — — —

Man måste se till att man kan leva.

Hon säger det med vemodet hos ett barn, som livet gett en hård erfarenhet, redan innan det vuxit och blivit så starkt att det förmår reagera. Hon är redan bruten och vet det, fast hon aldrig, ens för sig själv, erkänner det öppet, utan i stället försöker göra det bästa möjliga av tillvaron.

— — —

På hemvägen den kvällen går Leo en smula före de andra. Man ropar på honom, han stannar och inväntar sällskapet av stojande ungdomar, håller sig i bredd med dem en stund, men är snart åter ett långt stycke före. Han känner sig rastlös och ivrig, utan att vilja något särskilt; det bara sjuder inom honom och han rusar på som om det gäller att springa i fatt ödet — — —

Så småningom splittras dock sällskapet par om par och Ruth blir ensam med Leo. Då skjuter hon upp vid hans sida och håller jämna steg, för nu finns det ju ingen i närheten, för vilken hon behöver dölja att hon helt rättar sig efter honom. Om en stund blir hon emellertid andfådd.

— Varför har du så brått, Leo? frågar hon.

— Går jag för fort, svarar han med en bön om förlåtelse i stämman, saktar farten ett ögonblick, men tittar alltjämt rakt framför sig och är snart uppe i samma takt som förut.

— Vad tänker du på, Leo?

Det är en andfådd förebråelse.

Leo hejdar sig något igen.

— Vad jag tänker på? Det vet jag sannerligen

inte, säger han lite ironiskt, underförstått att hon i alla fall icke skall begripa det. Han skrattar åt hennes surmulna min, men ångrar sig genast och ber åter om ursäkt.

Ruth smyger sin arm under hans.

— Vi har haft en trevlig kväll. Tycker du inte det?

— Jo då — — —

De ha kommit in i förstaden nu. Den breda, sopiga gatan ligger öde, husen stå mörka och tysta. Leo går, som av skrämmd instinkt, något saktare här inne, där allting verkar så dött och öde, fast det bör finnas så mycket sjudande liv bakom de slutna murarna. Ruth trycker sig intill honom. Hon känner att de snart måste skiljas, ty det är en arbetsdag i morgon med — — —

Ett stycke framför hennes port stannar hon helt plötsligt och rycker Leo i armen.

— Ser du, säger hon med undertryckt ångest, det lyser i tvättstugan.

I nästa ögonblick skrattar hon knapphändigt åt sin rädsla.

— Mamma måste ha glömt att släcka ljuset, fortsätter hon, om du väntar några sekunder, Leo — — —

Hon gör sig fri från honom, går mot porten, stannar där ett tag och ser sig osäkert omkring, liksom skrämmd av aningar, vilka hon ej vågar ge luft åt; sedan ruskar hon på sig och slinker in i mörkret i porten — — —

Leo lyssnar till ljudet av hennes trevande steg

tills det tystnat, varpå han lutar sig mot husväggen och väntar. Just då ser han Loppan och dennes flicka, Elna, smyga in i en port längre ner på gatan, och han småler för sig själv i det han minns skomakare Sands ord under kvällens lopp; han tänker: — En präktig karl, den där läderpliggaren — — —

Tiden går. Leo försöker se ner i tvättstugan, men urskiljer ingenting annat än en gul ljushärd, vilken lyser som genom grå töcken. Han tändér en cigarett och gör några slag fram och tillbaka. — Förbaskat märkvärdigt, mumlar han, vad kan Ruth ha för sig så länge?

Han försöker åter att, genom fönstret vid marken, se ner i tvättstugan, men uppfattar alltjämt ingenting annat än den töckniga gaslågan, vars gula ljus han nu tycker verkar sjukt. Ännu i tio minuter går han, allt oroligare och oroligare, framför porten, sedan beslutar han sig snabbt och glider in i mörkret — — —

Han trevar sig nerför trappan och finner, med ledning av en svag ljusstrimma, den på glänt stående tvättstugudörren. Han knackar på, men får inget svar och grips då av en kall ångest. Tystnaden synes honom hemsk och full av onda möjligheter. Kallsvetten tränger fram på hans panna när han långsamt skjuter upp dörren och stiger in.

Där inne möts han nu av det allra värsta. Ruth ligger avsvimmad på det våta golvet, och längre fram, halvliggande över en tvättbunke, finner Leo hennes mor. Hennes ansikte är vitt som elfenben

och synes i döden ohyggligt magert och knotigt, men även sällsamt fridfullt precis som om hon, under sina sista livsminuter och i känslan av att slutet närmat sig, velat säga: — Det kanske är tid nu, jag har gjort vad jag kunnat — — —

Leo står som bedövad och stirrar på den orörliga gestalten. Han ser de knotiga, av tungt arbete krökta händerna, den sträva hyn och den av slit och släp och barnsängar utmärglade kroppen, men först och sist koncentreras hela hans uppmärksamhet kring några få blodstänk, som pressats upp ur kvinnans hopsjunkna bröst och sipprat fram mellan läpparna — — —

Ett par så små och tunna bloddroppar bara ur ett så stort och rikt hjärta!

Leo skälver till av skräck, men icke så mycket inför döden, vilken dock även för honom är en naturlig sak, som av en våldsamt och tungt beklämmande förnimmelse av att här har ett helt öde nått sin fullbordan, här står han inför slutet av en smärtsamt tragisk livsbana som, full av mödor och hård kamp, nu klippts av på det enda möjliga sättet; och han tänker omotiverat som i en dröm: — Hon har fallit, hon har fallit — — —

När han slutligen kan slita sig ur sin bedövning, rusar han upp och bort för att alarmera myndigheterna. Men alltjämt både handlar och talar han, halvt omedvetet, om vad han gör och säger, och han tycker hela tiden själv att det är en människa som utför dessa praktiska saker och en annan

inom honom, för vilken allt detta är löjligt betydelselöst — — —

— — —

Det blir morgon och förmiddag innan Leo återvänder till Strandvik. Huvudvägen ligger lika lugn och fridfull som alltid; det jäser i sophögarna och stinker ur slaskvattensrännorna, över vilka tusentals stora blåskimrande flugor surra som bisvärmar. Nere på bryggorna ligga en ny uppsättning Strandviksungar och fiska abborrhinnor och spigg och utanför handelsboden står en ensam kvinna, med händerna i kors över magen, och väntar, skenbart på mjölken som ännu icke anlant från mejeriet, men i verkligheten på någon, för vilken hon har en stor eller liten nyhet att berätta.

Leo stannar utanför skomakarens verkstad. Han ser Sand sitta ensam där inne, varför han kliver på.

— God dag, säger han.

— God dag, svarar Sand med en spjuver i ögonvrån, har du inte gått till jobbet i dag, du?

— Nää, jag firar i dag — — —

Skomakaren hör någonting i stämman som gör att han lystrar till och väntar fortsättning. Men det dröjer en god stund. Leo vänder honom ryggen och ser ut genom fönstret; han betraktar barnen nere på bryggorna, sjöns blanka yta, berget på andra sidan och de lätta rökskyarna från staden. Sedan kommer han in i verkstadens skymning igen, gör några slag hit och dit över golvet, tittar nyfiket på högarna av trasiga skor, fingrar på läster och

verktyg och ger endast då och då skomakaren en skygg blick. Han tycks bli nervösare och oroligare för varje minut, som tyst glider förbi honom. Plötsligt stannar han och ställer sig bredbent, som för att stå säkert och fast, mitt på golvet. Han slår ut med armarna och spottar lidelsefullt ut i luften — — —

— Hör ni Sand, säger han, varför tar fan oss om vi gör barn?

Skomakaren slutar upp med sitt arbete, fäller händerna mot knäna och sätter sig käpprak i stolen. Han tänker svara någonting, men nu sviker honom hans annars så rappa tunga och det blir bara mun som öppnas, så att svalget lyser rött ur det svarta skägget; han är stum.

— Hör ni inte vad jag säger, skriker Leo aggressivt, uppretad av skomakarens svarslöshet, varför tar fan oss? Vad menade ni egentligen med det där? Jag är inge barn längre! Jag vill veta om ni hade nån mening med allt det där — — —!

Nu lossnar skomakaren ur sin tystnad, men han är alltjämt en smula osäker och trevande, förvånad och konfunderad — — —

— Ja, naturligtvis, svarar han, naturligtvis hade jag en mening med det. Om man är oklok vid din ålder så får flickan gå till fru Andersson, änglamakerskan, och be vackert — — —

Leo fräser till som av förakt och gör en otålig, nertystande gest med handen, men blir nästan genast åter lugn, gör några slag över golvet och samlar sig ännu mera. När han talar igen, är hans

röst lågmäld, medan själva tonen verkar sökande och reflekterande — — —

— Nej, det var inte det. Allt det där vet jag förut. Elsa Borg var hos henne i förra veckan och redan i går var hon uppe och dansade igen. Allt det där känner jag till — — —

Han står tyst en stund och fortsätter sedan ännu lågmäldare.

— Det är något annat som jag tänkte på, någonting mycket viktigare, större, större. Hur ska jag säga det? Jag vet inte. Jag känner bara att någonting är på tok. Det kom på mig helt och hållet i går kväll, men nu begriper jag att jag känt det längre än så, fast jag inte förstått det och ännu inte förstår det. Kanske det bara är något fel med mig. Vad vet man? Jag går ut om kvällarna, jag dansar, men just när jag har det som allra trevligast, så tycker jag att det är något galet med det, galet att dansa, att ha trevligt, galet med alltsammans! Jag ser hur pojkarna och flickorna skrattar och jag tycker synd om dem för att de gör det. Jag känner att de inte borde skratta. Men varför borde mänskorna inte skratta? Kan ni säga mig det, ni som själv är så glad — — —?

Det blir en lång, djup tystnad, störd endast av andhämtningen hos de två människorna, vilka äro ensamma tillsammans med en stor fråga. Sand stirrar med öppna ögon mot golvet. Alla hans bullrande fraser äro här för grova och klumpiga, och han tycks känna det och tiger därför. Till slut blir det Leo som återigen bryter tystnaden. Han är

mycket blek nu och verkar lidande av ansträngning och sömnlöshet; det har kommit ett spänt drag kring hans läppar och hans ögon — — —

— Vet ni, säger han, att fru Lundin dog i natt? Jag kom hem tillsammans med Ruth och fann hennes mor död i tvättstugan. Hon hade stupat över en tvättbalja. Det var något gräsligt. Polisen och läkaren påstod att ett blodkärl brutit i hjärtat. Det var ingenting märkvärdigt alls, sade de; det händer ofta — — —

Han sätter knytnävarna mot sitt eget bröst och skälver nu åter av upphetsning.

— Det var ingenting märkvärdigt. Herregud, nä! Låt gå för att det inte var något märkvärdigt! Men jag förstår i alla fall inte hur en mänska kan få dö på det viset! På det viset: att arbeta och arbeta ända tills ett blodkärl brister i bröstet! Det är djävulskt! Fan har tagit henne, Sand! Hon hade ju barn, två slarvhansar, en lungsiktig och en flicka som förtjänar elva kronor på femtioåtta timmar. Kanske ni har rätt, Sand, kanske hon dog för deras skull, kanske det var hennes eget fel alltsammans, men jag förstår i alla fall inte hur en mänska, en riktig levande mänska, kan få dö på det viset!

Han faller ihop, slår händerna för ansiktet och snyftar uppsplitet, darrande i hela kroppen av reaktionen efter de senaste timmarnas själsskakningar.

Skomakaren reser sig, går fram och lägger handen på hans huvud. Den gamle skäggige frasmakaren får därvid något mjukt, nästan kvinnligt vekt och ömt, i sitt sätt.

— Seså Leo, säger han, ryck upp dig nu och ta det inte så hårt att du upptäckt allt det där — — —

Sätt dig i stället här och låt oss prata som två förnuftiga karlar — — —

— — —

Och Leo rycker så småningom upp sig, sitter kvar i den skumma verkstaden och talar med skomakare Sand, vilken, i medvetande om att han för en gångs skull fått en verklig lyssnare, lägger bort sitt agigatoriska buller och sitt grovkorniga skämtande, för att i stället efter bästa förmåga förklara och klargöra sina meningar. Hans hustru kommer hem och kokar kaffe åt dem, kunder komma och gå, svärjande över att deras skor icke äro färdiga, folk, som går förbi, stannar ett tag i dörröppningen och lyssnar, rycker på axlarna och försvinner igen, men Leo sitter alltjämt kvar, girigt slukande allt vad han får veta, siffror, citat, fraser, teser och fakta huller om buller. Skomakaren öppnar böcker och tidningar, läser, förklarar och lägger ut, berättar om människor och länder, industrier, jordbruk, historia och vetenskap, och tröttnar aldrig i tungan — — —

Detta blir Leos första vandring ut i den stora, öppna världen med dess myller av frågor och problem, och han kastar sig, med ett ungt friskt sinnes heta lidelsefulla begär efter svar och lösningar, in på denna äventyrsstig — — —

När Erik Jarl om kvällen kommer dit ner och finner dem på var sin sida om den osande

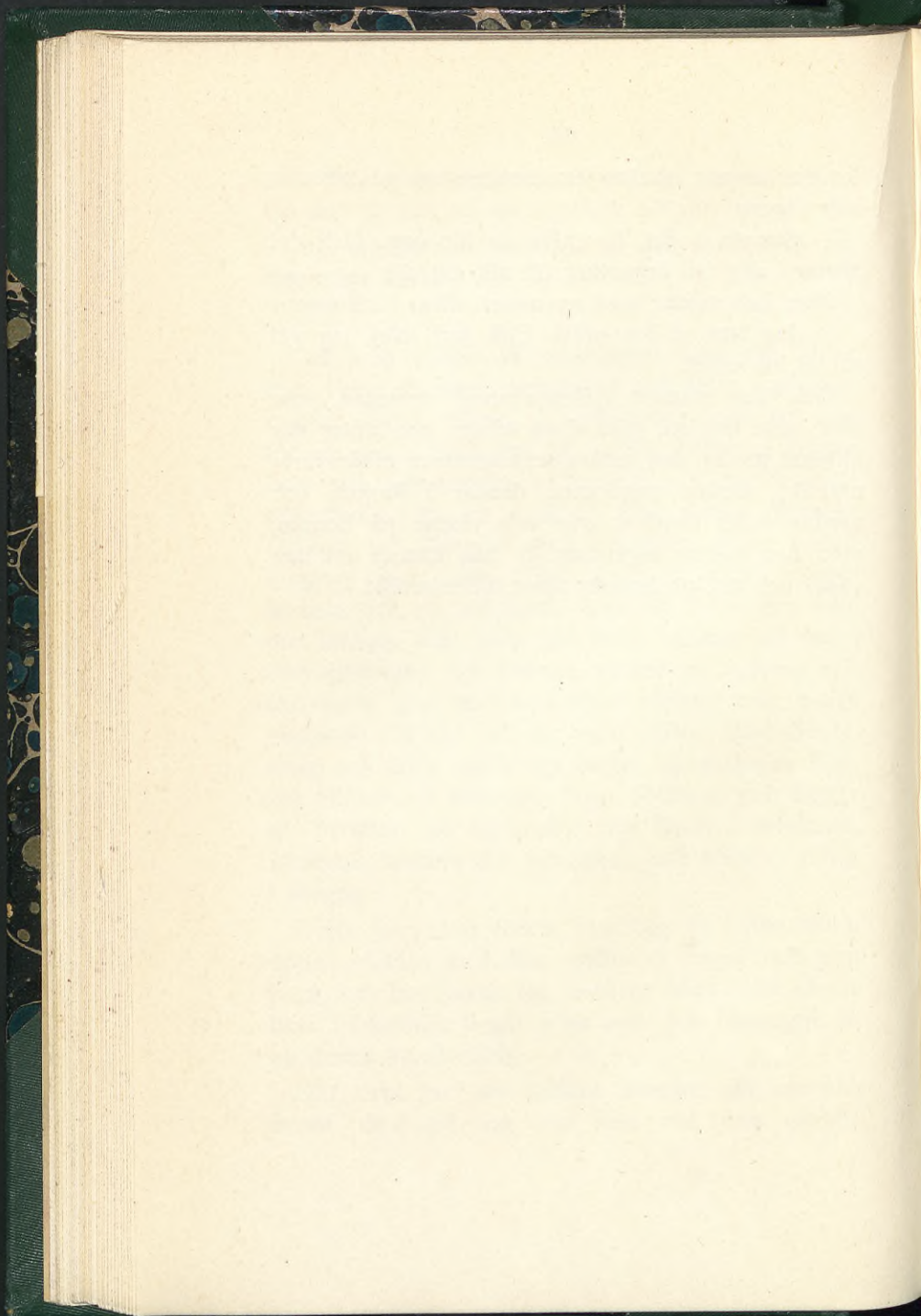
fotogenlampan, skakar han betänksamt på huvudet och säger:

— Strunta i det, Leo. Du är för ung. Och det tjänar i alla fall ingenting till allt det där — — —

Men Leo svarar med nyvunnet allvar i stämman:

— Jag tror ni har orätt, Erik Jarl. Nej, jag vet att ni har orätt.

Och han stannar i skomakarens verkstad, icke blott den kvällen, utan även nästa; han sitter där alltjämt medan den vackra sensommaren glider förbi utanför, medan ungdomen dansar i Parken och medan Ruth förgäves går och väntar på honom, men han saknar ingenting, ty han känner att han växer och det gör honom djupt tillfredsställd — — —

VI SOM SKALL DÖ, HÄLSA ER . . .

THE ADAM OF MARCH 18 18

VII.

Kriget kom — — —

Under en sekund av evigheten stodo människorna på dödens tröskel och stirrade in i det ofattbart intiga, i världsnattens uttryckslösa tomhet. Ljuset i deras ögon rann ut och glädjen dog i deras bröst och de gingo in i en svart natt, vars mörker var fyllt av namnlöst kval och elände, men de kände och förstodo ändå ingenting, ty det, som fanns att känna och förstå, var för stort för mänskliga ögon och för starkt för mänskliga hjärtan och huvuden. Och när de så vaknade igen, var det som efter en lång sömn, under vilken de drömt något fasansfullt, utan att dock se det i bilder. De funno kalla svettddroppar på sina pannor, och längst in i själen kände de ännu den sista skälvnigen av de ohyggliga ångestkänslor de kämpat sig igenom, varför de visste att de upplevt något som ingen skulle kunnat överleva i vaket tillstånd, men vad det var kunde ingen helt fatta, och detta blev en slags morgonlycka som de icke kunde eller ville undvara — — —

Så fort den första svagheten gått över började de tala. — Det har blivit krig, sade en. — Gudskelov att vi inte är med, sade en annan. — Det kan inte hålla på så länge, menade en tredje, om

man tänker på alla resurser som finns nuförtiden. Och då en eller två, eller kanske tre, månader gått, sade man: — Det är för galet det här! Det är rena vansinnet! Finns det då ingen klok mänska som kan göra slut på det?

Det fanns ingen. Gud var död. Och vartefter månaderna gingo glömde man hur många de voro; man lyssnade snart med tankspridd likgiltighet till dånet där ute, man skälvde till ett tag när ångestskriken blevo alltför starka, eller när flammorna från de brinnande städerna stodo alltför högt mot himlen, och man sade kanske: — Om det bleve fred snart, det vore då en herrans välgärning! Mera kunde man nu icke göra. Solen lyste ju som förr, våren kom och med den glädjen och med glädjen glömskan — — —

— — —
Men Leo glömde ingenting. Han räknade dagarna och veckorna och lade månaderna på minnet: en, två, tre, fyra — nio, tio, elva; och när årsskiftet kom upplevde han kriget, som om det vore nytt, med samma lidelsefulla protester inom sig. Även efter andra krigsåret knöt han nävarna i våldsamt bitterhet mot världsolyckans tillskyndare — — —

Han grät när han hörde talas om några franska myteristers arkebusering, och en kväll, när aftontidningarna meddelade att det varit hungerupplopp i Berlins förstäder, kom han, med andan i halsen, springande till skomakarens för att berätta. — Nu kommer slutet! Nu brister det löst där ute! jublade han. Och när det sedan icke hände någonting mera,

tycktes det honom som om hela världen bleve mörk och livet hopplöst misslyckat. Han gick med blicken sänkt mot marken och tänkte:— Det sker aldrig — — —

Först efter långa och tunga dagar av svårmod återvände en smula av hans hopp, så att han kunde se människorna i ögonen, utan att rodna för ett misslyckande som han kände som sitt eget.

Han steg upp på nya förhoppningar, sjönk i nytt ännu svartare missmod och steg upp igen. På det sättet kastades hans unga lidelsefulla själ från den ena ytterligheten till den andra, och först så småningom förmådde han tillkämpa sig ett slags jämnmod. Men då satt allt det han upplevt, alltid på något sätt, kvar inom honom, märkte hans utseende och hans personlighet, så att han trädde fram ur kriserna som en snart färdig man, en människa som dött många gånger och åter stått upp, och för varje ny födelse blivit en erfarenhet rikare. Han ägde minnet. Han bar det förflutna inom sitt huvud, och det var sannerligen icke bara hans eget, utan även andras: det var människornas förflutna, det var de två senaste åren med alla deras tragiska händelser, och snart blev det hela historien med alla dess utslocknade kulturer och döda släkten, dess upp och ned och dess eviga återkomst. I böckerna, där andra finna bara kunskap, en död kedja av händelser och tider, fann han liv, ett rikt, svällande liv, ett myller av människor som skrattade eller gräto, ett myller av förhoppningar som dött och återfötts, av längtan som brunnit ut och blivit tänd

på nytt. Det var som om hela denna tystnade orkester av sorg och glädje, hat och kärlek, gav ifrån sig ännu ett sista klingande ackord endast för hans skull, för hans själ och hans öron. När han sedan trädde ut i nuets liv igen bar han i sin själ minnet av det som varit och i sina ögon längtan efter det som skulle komma. Inom honom fanns en länk mellan forntiden och framtiden; han kände dess tyngd och det ansvar den gav honom, men var glad åt att bära det. Jag får inte brista, tänkte han, jag har en mission att fylla — — —

Denna allvarliga glädje gav hans ansikte det drag av personlighet som isolerar och ställer en människa ensam, men den skänkte honom också i rikt mått ersättning för allt som den tog; han fick sin egen lycka, en inre rikedom, som fyllde honom ända till brädden av kärlek och medkänsla och en omätlig längtan efter att få verka och dana.

— Giv mig världen, kunde han utropa, och jag skall göra av den vad den själv aldrig tänkt sig att kunna bli — — —!

VIII.

Medan skomakare Sand och Leo arbeta om kvällarna, sprida socialistisk och antimilitaristisk litteratur och bland annat starta ungdomsklubben Framåt ute i förstäderna, går cigarmakaren Erik Jarl i byn, förfaller, vansköter sig själv, sin plats och sin lilla kåk uppe på sluttningen. Leo, som,

upptagen av allt det nya inom och utom sig, icke haft tid för sin omgivning, får en morgon, av några beställsamma skvallersystrar, höra talas om Jarls depression. Det berör honom mycket pinsamt och i stället för att som vanligt om kvällarna gå och möta Sand ger han sig upp till cigarrmakarens hus — — —

Den puckelryggige sitter, med benen indragna under bålen, uppflugen på grindstenarna och vilar sitt stora tunga huvud i händerna. Han synes underligt liten, lemlös och överklig, där han sitter, orörlig och tyst som en flädermus. Han ser trött på Leo och nickar nästan omärkligt till svar på dennes hälsning. Leo står själv tyst en lång stund och försöker skilja isär sina stridiga känslor och bli kvitt en sällsam skygghet som hotar att förlama honom helt; till slut säger han bryskt och obalanserat:

— Ni håller på och super nu igen, Jarl!

Puckelryggen nickar åter, kniper ihop det ena ögat och vidgar det andra, varvid han liknar en stor enögd uggla, uppflugen i sitt röse — — —

— Ja, svarar han hickande och halvskrattande, det är svårt och dumt att vara nykter när hela världen är onykter. Det är bättre att vara full bland de fulla och galen bland de galna — — —

Han skrocker förnöjt och vecklar ut lemmarna i deras fulla längd. Leo ser vägsmuts och hästspillning på hans byxben och armbågar och häpnar.

— Ni håller på att bli ett svin, Erik Jarl! skriker han plötsligt. Men det är fegt, förbannat fegt av er att släppa efter så där. Ni har inte rätt till det.

Ingen mänska har rätt till det att svika sig själv, för då sviker hon alla andra också! Och det trodde jag inte om er — — —

Han går närmare och talar med sammanpressad intensiv kraft, sänder liksom hela sin själskraft i en jämn ström av smärtsam förebråelse mot puckelryggen och ser under tiden rakt in i dennes enda öppna öga, vilket vidgar sig mer och mer som för att riktigt uppsuga och inpräglade Leos bild på näthinnan.

— Jag ville inte tro det om er, säger han. Jag ville tro att ni var en av de få, som jag kunde lära något av och som alla andra av vårt folk kunde lära något av. Jag har visst misstagit mig. Ni är svag, förbannat svag, Erik Jarl. Ni kan inte bära den här tiden. Ni försöker supa er ifrån den — — —

Erik Jarl hasar sig ner från muren och gör en famlande gest som för att skjuta Leo ifrån sig, men är i stället nära att ta överbalansen och stupa, varför han griper tag i grindstenarna igen och håller sig fast. Där hänger han kvar ett ögonblick ungefär som en drunknande; hans stora, tunga huvud faller en smula åt sidan, så att han stirrar på Leo nerifrån och upp med ansiktet förvridet av blygsel och ånger och en nästan pinsam längtan brinnande i ögonen. Det varar endast några sekunder, men i alla fall tillräckligt länge för att Leo skall förstummas av ett plötsligt instinktivt tvivel på sin egen rättvisa och dra sig själmant, liksom ursäktande, några steg tillbaka. I nästa ögonblick

råtar Erik Jarl på sig, suckar liksom av ansträngning, ser förbi och bortom Leo och frågar lågt utåt tomma luften:

— Så, så; du ville inte tro det om mig — — —?

Han ler mångtydigt, går, utan att vänta svar, runt grindstenen och fortsätter uppåt huset. Han knegar svagt, som en trött människa, men tycks för övrigt ha blivit alldeles nykter. Leo står, tveksam och bekymrad kvar ända tills han sett honom försvinna in i huset; då går han själv nerför backen till sitt eget hem. Det har hunnit bli skumt.

— — —

Hans mor tar emot honom med tacksam förvåning.

— Ska du bli inne i kväll? frågar hon.

— Ja.

Leo nickar tankspritt. Han är upptagen av helt andra saker, varför han ej ser moderns bekymmersblandade glädje. Han äter kvällsmaten mycket fort och slarvigt och svarar kort och likgiltigt på alla frågor.

— Har det hänt nånting i dag?

— Nej.

— Jag menar eftersom du stannar inne; det var så längesen.

— Nej, det har inte hänt någonting!

Till slut kommer modern fram, lägger smeksam sin hand på hans huvud och säger ängsligt:

— Men säg mig då, Leo, du är väl inte sjuk?

Leo reser sig och skakar av hennes hand.

— Kära mamma, jag försäkrar dig att det är ingenting, ingenting alls — — —!

Han blir uttråkad och retlig av moderns nyfikna omsorg om hans väl, och av alla hennes frågor, vilka han ej kan besvara, eftersom hans svärmod icke gäller honom själv. Han går till fönstret och ser ut. Hur det nu är så kan han ej glömma Erik Jarls mångtydiga leende, smutsiga byxor och smärtsamma blick; det är som om den stämning, allt detta uttryckte och illustrerade, på något sätt har hemortsrätt även inom honom och det pinar honom, emedan han ej känner den och dess förutsättningar och alltså är tvungen att bära på något främmande — — —

Plötsligt härdar han ej ut längre, griper sin mössa och förklarar kort:

— Jag kilar upp till Jarls och lånar en bok — — —

Han går snabbt uppför backen, där det första vårslasket gjort jorden porös och gungande, han är genomvåt om fötterna innan han når fram, men märker det ej. I sin iver glömmer han till och med att knacka och stiger på som hemma hos sig. Men en gång inne stannar han häpen och stum vid dörren — — —

Erik Jarl står, klädd endast i skjorta och Lahmanns yllekalsonger, vid köksbordet och pressar sina byxor; han ser helt fantastisk ut med benunderkläderna liggande i korkskruvsveck kring de spinkiga benen och skjortan hängande och svängande som ett draperi ner från puckeln. Just när Leo träder in väter han på fingret och känner efter om

strykjärnet är varmt nog; han ser upp ett tag, nickar god afton och säger: — Sätt dig du, Leo — — —

Sedan börjar han utan vidare sitt arbete.

Leo betraktar honom ett ögonblick och ångrar att han kom.

— Nej, tack, säger han, jag ville bara låna en bok av er — — —

— Jaså, svarar Jarl ur det moln av ånga som just slår upp ur presstrasorna. Hans röst är vänlig, nästan vek, då han fortsätter:

— Bry dig inte om böckerna, Leo. Böcker är djävulens vapen i kampen mot den helige ande inom oss, okunnigheten och den paradisiska oskulden. Jag kan nästan slå vad om att det var någon slags skrift på äpplet som Eva förförde Adam med i Edens lustgård, annars hade han nog inte fallit. Tro mig, Leo, böckerna ställer till mera djävulskap här i världen än de sju och sjuttio kungarna med alla deras generaler och troppslickare; boken, synden och galenskapen hänger ihop; det är en treenighet som man bör akta sig för att råka nära i något hörn, för den ena drar den andra och tredje med sig; det är tre schakt ner till helvetet för vilken mänska som helst — — —

Han nickar bekräftande och ler med sin breda mun. Leo ler honom, samförstående och gammalklokt, till mötes; han menar tydligt: — Nu begriper jag er Erik Jarl, nu är ni i ert gamla skeptiska skämtlynne igen. Och han säger:

— Jag känner till det där. Vår okunnighet är samhällets vapen mot oss. Och när vi själva fordrar

kunskap så får vi bara katekes och förvanskad historia — — —

Han skrattar belåtet och gör ett slag kring rummet, sedan vänder han sig åter mot Erik Jarl, vilken just lägger upp det andra byxbenet till pressning.

— Får jag låna Kautskys Den sociala revolutionen av er till om lördag — — —?

Jarl ser på honom med sorgsen blick.

— Det gör mig ont, Leo, men jag har den inte — — —

— Kanske Sand har lånat den, säger Leo osäkert.

— Nej, Sand har den inte heller. Jag har fått den tillbaka av honom — — —

— Nå, då så — — —

— Nå, då så — — —

Jarl upprepar Leos tvivlande utrop. Vänligheten försvinner alldeles ur hans sätt och röst. Han säger kallt:

— Du har hört vad jag sagt. Jag har inte den där boken. Jag kommer aldrig att få den mera. Jag har inga böcker alls, för jag har bränt upp alltsammans, rubb och stubb, och tror du mig inte så — — —

Han sliter sig plötsligt lös från köksbordet och strykjärnet, hasar till fönstret, vilket han slår upp, och visar ut.

— Se där då, om du inte tror mig — — —!

Leo går långsamt fram och blickar ut i skymningen. Där ute i trädgården ligger en hög halvförbrända, halvförkolnade och ännu glödande böcker;

små tungliknande blå lågor dansa och hoppa alltjämt i pappersaskan och en tunn grå rök stiger upp ur pyramidens topp som ur ett offerbål — — —

Det kommer en hård glimt i Leos ögon.

— Det är den förbannade fyllans fel, säger han.

Jarl reagerar icke mot förolämpningen. Kanske han är så upprörd att han icke hört den. Han står alldeles stilla, med sina knutna nävar hårt pressade mot bröstet, och talar slutligen, sakta, inåtvänt — — —

— Det ligger i alla fall mera än du tror, säger han, i det förhållandet att de maktägande i samhället nekar arbetarklassen den högre kunskapen, och i vilket fall, helst ser att den inte blir överbildad, det är inte av bara klassintresse, det är till en del av sann instinkt för faran i för mycket vetande. Vetandet är en sjukdom, speciellt uppkommen för detta papperssamhälle, vetandet tynger och gör mänskan otjänlig för livet. Ett samhälle, uppifrån och ner genompyrt av bildning, vissnar lätt, ja, är redan visset, har ingen framtid och kan inte lämna någon frukt. Det var nog ingen slump att mohammedanerna brände biblioteket i Alexandria, att de första kristna offrade pappersrullarna, att Savonarola gjorde en autodafé av böckerna och handskrifterna, det var mera en sund reaktion, hos dessa ursprungliga folk, klasser eller religiösa erövrare, mot den till sjukdom urartade kunskapen. Så fort ett samhälle blir gammalt och genomkultiverat kommer en barbarstam och slår sönder alltsammans, vilket bevisar att all kultur är en onatur som måste

opereras bort. Livet strävar tillbaka till de enkla formerna. Den som, genom att läsa, försöker klättra över sin egen enkla natur går åt helvete. Tag lärdom av mig, Leo. Tack vare min puckel och min stora skalle har jag inte kunnat leva som andra förnuftiga människor. Jag började läsa. Det är ett helvete, gosse, det är melankoli och dysenteri och i sista hand galenskap. Här sitter man till exempel och läser historia, kompletterar med naturvetenskap och geologi, läser och lägger ihop och går tillbaka genom utvecklingen, genom århundrade efter århundrade tills man lagt ihop årtusendena som en lång kedja, varpå man står vid dess sista länk och ser, rysande av njutning och fröjd, ända ner till dess sista. Man tycker sig ha hela världsförloppet upplagt som en karta. Man blir glad och fåfäng över den väldiga väg man gått, och man nickar mot den skuggbild av sig själv som man ser där nere i det skumma förflutna och säger: »Se, nu är jag framme; dig har jag lyckligen bakom mig!» Och man förstår inte att den som man hånar på det sättet var ens bättre hälft, ty han hade allting framför sig. Man står ju själv vid slutet och på toppen, överblickar och yvs; man skådar in i naturen som i ett sinnrikt urverk, av vilket man begriper varenda kugg och nit, man häpnar över dess underbara mekanism och den precision, varmed det arbetar, och man tycker sig se evigheten i hjulens svängningar och pendelns slag. Man lever sig in i allt detta och ger sig själv en plats i urverket som går så smort och flott och verkar så

fullkomligt; ja, man tror på naturen som synes en så förnuftigt ordnad, man tror på utvecklingen, som man kan överblicka från dess första trevande steg till dess nuvarande lugna, säkra gång, men allra mest tror man på mänskoanden, som upptäckt och genomskådat och varit med om att skapa allt detta och som därför också bör kunna planlägga framtiden. Man blir en idiotisk optimist. Och medan man sitter där så trygg och trosvis i sitt bo rämnar taket över en, golvet gungar, väggarna falla in, alltsammans går i kras; hela urverket splittras så att bitarna dansar om öronen på en, kedjan springer av, pendeln stannar, hjulen slutar att svänga. Då är evighetsdrömmen slut! Då kommer kaos! Det är kriget, det; det förbannade kriget, det förödande, lamslående, helvetiska kriget, som rubbar alla cirklar och flyttar alla fasta punkter! Tänk dig bara: ett enda litet skott, som knappt hörs på tusen meters avstånd, och hela den sköna drömmen rasar ihop, förnuftet löses upp i vansinne, dagen blir natt, och själv står man där utblottad, naken, berövad sin tro och bestulen på sina illusioner! Ja, vad nyttade den till, hela denna utveckling, allt detta vetande, kulturen, mänskoandens utveckling och ens egen religiösa kolartro på alltsammans? Ingenting, platt ingenting! När det kommer till kritan så är det alltihop bara ett löjligt vackert sken, inbillningar, bedrägerier, sådant som man lär i böckerna! I grund och botten finns det bara människor, oförnuftiga, oresonliga, kloka, dumma, onda eller snälla människor, men alltjämt bara människor, idel människor — — —

Han tystnar ett ögonblick, rätar på sig som med möda, torkar fradgan ur munnen och vänder sig mot Leo.

Och Leo ser att det verkligen är en utblottad och bestulen människa, vars ansikte är tomt och grått och vilken förlorat ett helt livs tro och förhoppningar, han har framför sig, men han skyggar ändå för sanningen däri och vänder sig bort.

Jarl fortsätter, sorgset och stilla, som en vilken icke vill övertyga utan endast talar för att fylla en plikt mot sig själv:

— Bry dig inte om boken, Leo. Boken talar bara om det som är eller har varit; och vad nyttar det oss när vi ändå inte kan veta vad som kommer? Vi kan inte se en enda dag framåt och blir bara trötta av att se tiotusen år tillbaka, vi kan inte se in i oss själva och vi blir bara trötta av att se runt jordklotet, in till atomen och upp i universum. Fyll din mission sådan du känner den, men ge fan i allt annat. Tro hellre på barbariet än på kulturen — — —

Leo lyssnar icke. Han står och ser på den ännu glödande högen av papper där ute i trädgården. Han glömmer allt som han hört, allt detta som är främmande för hans erfarenhet, och blir alldeles het av vrede vid tanken på hur många skatter, för honom och andra, som gått förlorade i elden. — Herregud, mumlar han, en sådan galenskap, en sådan tvättäkta galenskap — — —

När han vänder sig inåt rummet igen, står Erik Jarl åter insvept i en sky av vattenånga. Stryk-

järnet fräser mot presstrasan, skjortan svänger som ett draperi över puckeln, och de spinkiga benen i de grova yllekalsongerna synas helt löjligt smala och svaga. Leo drar upp överläppen av ungdomligt förakt, rynkar pannan och tänker ånyo:

— Det är den förbannade fyllan!

Han säger ett kort adjö och går.

När han dagen därpå träffar skomakare Sand och denne frågar hur det var med Erik Jarl, svarar han:

— Den mänskan kan man inte bli klok på; han har nog en skruv lös — — —

IX.

När det värsta snöslasket runnit undan och våren börjat komma på allvar, spränger Leo sina gränser i längtan efter nytt land och nya erfarenhetsområden. Så fort han kastat i sig kvällsmaten och bytt kläder ger han sig ut och kommer sedan icke hem förrän sent på nätterna, då han är trött och blek som efter stora upplevelser.

Modern betraktar honom bekymrat oroligt och frågar ofta:

— Vart ska du gå i kväll, Leo?

Varpå han svarar helt lakoniskt:

— Ut — — —

— Ja, ja, det är klart att du ska gå ut, säger hon resignerat, ger efter och stör icke mera. Hela kvällarna sitter hon och stirrar, med en av ålder

och ensamhet vemodig glans i blicken, ut genom fönstret. Det händer ibland att hon är vaken ännu när Leo kommer hem igen, varvid hon åter icke kan avhålla sig från att fråga:

— Var har du varit i kväll, Leo?

Han svarar ungefär som förut:

— Ute — — —

Han är trött av vandringar och känslor och ännu uppfylld av sina syner och tankar så att han tål ej att man talar med honom, i vilket fall han flödar över i nervös retlighet. Får han däremot vara i fred så sitter han kanske tyst en lång stund tills ett ljust allvarligt leende bryter fram i hans trötta ansikte och han kan hitta på att säga:

— Tänk ändå så mycket onödigt elände det finns där ute — — —

— — —

Han går i allt vidare cirklar under sina promenader. Han besöker förstäderna, vilka nu vunnit riktig stadga, men också börjat förfalla i de äldsta delarna, han driver fram genom huvudgatorna, smågatorna och utkanterna, korsar gårdarna och tittar in i portgångarna, ser hur rappningen fallit av väggarna och aldrig ersatts, hur stuprännor och rör rostat sönder och aldrig lagats, hur soptunnorna flöda över inne i gårdshörnen och slaskledningarna läcka i portgångarna. Han känner lukten av armod och snusk och märker överallt spår av vanskötsel och slöhet från både värdars och hyresgästers sida; och allt detta, som han förut känt och sett hundratals gånger, men då såsom naturliga

saker, någonting som hängde och hörde ihop med människan, har nu i hans ögon helt plötsligt fått en annan betydelse. Såren i väggrappningen, sprickorna i murarna, överfulla soptunnor, söndriga slaskledningar, trasor och smutskläder som hänga och fladdra kring fönsterblecken, alltsammans berättar honom samma trista historia: fattigdom, elände, förlorade människovärden!

Och alla syner han nu ser stanna kvar inne i honom där de förvandlas och brännas om till skumma tankar och vaga, nästan odefinierbara, men ändå våldsamma känslor, vilka växa och svälla i hans hand och hans bröst tills han känner sig nära att svikta under deras tyngd — — —

Och ändå är det icke nog! Han har plats för mer, kraft för mer; han känner sig omätlig — — —

— — —

Han driver in i staden, vilken, på ett nästan överlagt listigt sätt, skiftar fysionomi ju längre in mot centrum han kommer. Ute vid tullen äro hyreskasernerna nya och putsade, ha breda, pompösa fasader, verka stabila, trygga och myndiga, och ändå känner han där deras släktskap med rucklen ute i förstäderna slå ut som i en svag utandning genom dörr- och fönsterspringor. Han hånar deras yttre konventionella snygghet och vet att om man kunde slå upp en spricka i fasaden så skulle armodet välla ut med hela sin rikedom av stygelse och nöd; och när han sedan tittar in på ett par gårdar och upptäcker ett myller av ungar, som skrika och slåss, nickar han endast trium-

ferande och säger tyst: — Jag kunde väl tro det också — — —

Längre in i staden däremot stå husen hopklämda och liksom trängs med varandra. Där äro de äldre, skenbart fulare och förfallna, slitna och osäkra, likt människor som försuttit sina tillfällen och kommit efter i kampen för tillvaron. Men Leo säger: — Ni lurar bara bönder på det där sättet! Han behöver endast kasta en blick på de blanka fönster-rutorna, med vita luftiga gardiner bakom, för att minnas Paviljongen i Strandvik under Ehrenmarks tid. Han tittar hänskrattande in i portgångarna, där han finner mattor i trappuppgångarna, skinande mässingsbeslag och prålade dörrskyltar, icke sällan hissar och portvaktluckor med rynkiga gum-ansikten bakom, medan gårdarna ligga tysta, öde, rensopade och fina. Ja, där bor bara folk som har råd att hålla jungfrur till att valla ungarna i parkerna när de behöva frisk luft — — —

Hela staden blir honom ett levande väsen, vilket han tränger in på livet och pressar på dess hemligheter.

Han flanerar genom centrum, där guldkrogarnas och varuhusens mäktiga ljusreklamer flamma med bländande kraft och människorna trängas om varandra som i lysten längtan efter ljus och värme. Han driver fram utmed stråkvägarna, kvinnomarknaderna, och lär sig känna igen dagdrivarnas och nattvandrnas sorglöst leende släkte och de bleka prästinnorna i nöjets helgedomar. Under tysta, ens-

liga kvällar går han in i de avlägsna bostadskvarteren, där gatorna ligga öde och övergivna, där alla fönster äro mörka och alla portar stängda och den ensamme vandrarens steg eka nästan pinsamt hårt mellan de kalla, slutna husfasaderna; under andra kvällar besöker han villakvarteren, där husen, omgivna av trädplanteringar och staket, prunka med balkonger, nischer och burspråk, där asfalten dämpar hans steg så att han känner sig som en smygande tjuv mitt uppe i rikemans land, där allting berättar om aristokratisk avskildhet och förfining, stulet lugn, stulen lycka och världsfrånvarande skönhhet — — —

Och åter andra kvällar går han fram utefter kajerna, där dimmiga gaslyktor spegla sig i oljiga vatten och sjöfolkets grova svordomar stundom bryta den nattliga stillheten så att sömnlustna friluftslogerare grymtande vakna upp under presenningar och mellan varubalarna. Han gör långa avstickare in i gamla staden med dess fuktiga grändluft och rännstensstank. Där möter han sitt Strandviksfolk i nya upplagor: grova, lufsiga män, schåare, rallare, hamn- och sjöfolk och för länge sedan bottnade lösdrivare, förfäade och försupna kvinnor som skrika högt och obehärskat åt varandra och mötande, och därtill hundratals andra typer, vilka han aldrig sett makarna till förr, bleka, utmärglade varelser med ständig hunger i ögonen och medfödd bitterhet kring läpparna, sutenörer och nattsländor, vilkas hela uppträdande, utseende, klädsel, tala om en ohöjld cynism, brutalitet och fräckhet, och barn,

vilka vuxit upp i en atmosfär av lystenhet och begär och rövat kunskapens frukter, redan innan de för-
mått njuta dem — — —

Han känner sig pinad, och på något underligt sätt även skamsen, av att se dem, alla dessa för-
fallna subjekt, men han måste ändå, liksom driven av en makt som är starkare än han själv, gå dem allt närmare och närmare — — —

Så besöker han ett efter annat deras tarvliga kaféer, där luften är tjock av matos och utdun-
ningar, där kaffet smakar unket och maten stelnar i ister och allting annat är orent, olustigt och från-
stötande. Han sitter och tjuvlyssnar till samtalen som föras över kaffet och bräckkorven, och lär sig förstå dessa människor, med deras små anspråk och deras naiva uppfattningar av tillvaron; han liksom smyger sig in i deras själsliv och ser med dem nerifrån och upp, utifrån och in, räknar med enkla tal och enkla perspektiv, lever sig in i deras liv, förstår deras hat och deras missnöje, vilket oftast tar sig råa och cyniska uttryck, och han ser, liksom detta vore en alldeles ny upptäckt, att de allesammans, trots sina djuriska fysionomier, dock äro människor, grova, okomplicerade, fula och olärda och många gånger självförvållat förnedrade, men ändå människor med alla möjligheter och alla rättigheter att leva ett värdigare och finare liv, människor som aldrig varit mätta, människor som aldrig fått lära sig att ha anspråk på livet och aldrig själva lärt att tygla sina primitiva instinkter och råa begär helt enkelt därför att dessa äro och

varit de enda de åtminstone i någon mån kunnat få tillfredsställa — — —

Och han säger sig ofta:

— De har kanske fel när de talar om sitt missnöje och sitt hat, men de har ändå rätt på ett annat vis, och från andra utgångspunkter, än de själva kan fatta — — —

Ibland, när han är mycket trött, slinker han in på någon automat, ett av dessa frånstötande publika matställen där allting är stelt och opersonligt, kallt och grått, minnande om fattigdom och ensamhet.

Kunderna komma in med slask och smuts kring fötterna, sätta sig ner, torka och rinna av och gå igen, lämnande fläckar och pölar efter sig på golv, stolar och bord. Det kommer andra och slår sig ner i deras spår. De sitta tysta, upptagna av sig själva och främmande för allt annat och alla andra, kasta i sig matbitarna utan att smaka dem, slöa till ett tag, röka några bloss och försvinna. Sedan kommer det återigen nya — — —

Där sitter Leo, vanligtvis i ett hörn, fångslad av några helt enkla och vanliga ansikten. Han stannar många gånger i timtal, tänker ingenting, känner ingenting, endast ser och hör med spända öron och vidöppna tjusade ögon. Han har blivit besatt av en passion att samla ansikten, minspel, uttryck, röster och ord, korta, flyktiga intermezzon, vilka leva sekundens liv där inne och dö igen, men ändå, liksom allt det andra, lämna ett avtryck, ett litet, nästan omärkligt, spår efter sig i den ensamme iakttagarens sinne. Han liksom samlar i

sina lador, mejar sina första skördar. När han går hem om nätterna känner han sig trött, trött, liksom nertyngd och pressad av tunga bördor, men ändå sällsamt nöjd och tillfredsställd med sin kväll, övermätt, överfull, mogen ända till bristning — — —

Först många dagar efteråt kan det hända att medvetandets ljus på något sätt kastas tillbaka över de taylor han då såg och fotograferade i sitt inre; därvid framträda de tydligare och skarpare konturerade för hans syn så att han förstår dem bättre och plötsligt kan gripa fatt i deras innehåll och bli många erfarenheter rikare — — —

På detta sätt leva de tusentals okända, som han möter under sina vandringar, alltjämt vidare inom honom. Han förenar deras öden med sitt, känner och tänker med dem och lever deras liv, medan hela världen lever i honom och han med hela världen. Han är, under varje minut av sitt liv alltid på något sätt, med där ute på stråkvägarna, i guldkrogarnas bländande ljus, i gaslyktornas dimmigt gula sken och i grändernas skumma vrår och smyghål; han kan känna igen förfiningens milda vällukter och förtappelsens beska odörer, miljöerna och människorna i dessa, och än mera: förstå varför den ena talar så och den andra så, hur de äro olika och i stora drag varför de äro det. Så gör han ett tvärsnitt genom hela samhället och skapar sig i stort sett en helhetsbild av det mångskiftande och brokiga livet. Han skaffar sig levande bilder till de döda kunskaperna, som han läser sig till, om det sociala maskineriet. Snart vet han mycket

väl var det hänger ihop och var det sliter och
gnisslar — — —

— — —
Det händer även rätt så ofta att han, i stället för att gå direkt hem från arbetsplatsen, gör en avstickare neråt fabriks- och verkstadskvarteren strax utanför Tullen. Han driver fram på vägar, vilka på båda sidor äro omgivna av plank, staket, skjul, upplagsplatser och brädgårdar. Bakom planken skymta sotiga tegelmurar med rader av grådunkla dimmiga fönster, och ovanför dem synes skorsten vid skorsten, ur vilka tunga, svarta rökar stiga upp och lägga sig under himlen som tjocka, välvande moln.

Här är Grottes boplats, här vilar samhällets grundvalar mot den tyngda jorden, här brinner bränslet och här smidas kulturens vapen av de böjda trälarorna — — —

Då portarna slås upp möter Leo arbetarna, vilka myllra ut skuldra vid skuldra, rygg mot bröst, en här av knotiga, missbildade gestalter, märkta av maskinerna, märkta av järnet, av kolen och elden, slagna och omformade av livets tunga stålhammare. De ha rost och järnfilsspån i kläderna, sot och mörker i ögonen och de gå ännu, i dagfrihetens första timma, med blickarna skumma av tankar på nya dagars arbete och med ryggarna alltjämt i krum, som om de för länge sedan lärt att det ger endast pina och värk att räta dem innan nya bördor komma på eller nytt arbete tvingar dem i båge — — —

Och Leo har en syn:

Rökmolnen och sotskyarna skocka sig samman och förtätas tills de bilda en himmel, vilken blir allt tyngre och tyngre och liksom sänker sig ner för att täcka och omsluta jorden i sin natt, medan solen lyser med allt mattare glans och sänder endast ett grått, halvslocknande sken över världen. Luften blir tung och kvav och hela livet går i långsam, sinande takt, alla färger slockna, alla glada och starka ljud dämpas som av upplösning och avstånd; städet är ihåligt, hammaren mjuk; allting förlorar sina skarpa konturer och glider tillsammans i ett grått något i ljuset från den slocknande solen, och endast olyckan, sorgen och kvalet bli levande, förkroppsligade i alla ting, ljud och rörelser, men till slut frigjorda även från dessa, svävande omkring såsom skrämmande tunga skuggor över världen. Människorna tåga ut ur fabrikernas portar i långa led, gående såsom dödsdömda med huvudena sänkta i hopplöshet och ögonen skumma av förtvivlan. Det rasslar som av kedjor kring deras fötter, vägen som de gå är svart av sot, och över dem susar det ständigt, som av vingslag från osynliga fåglar, ett eko av suckarna ur deras hoptryckta bröst; det är där, det fyller luften och hälsas av olyckan och kvalet, och långt härifrån, ur öster, väster, söder och norr, möts det av nya ekon så att de tillsammans fylla hela världen och bli det enda som verkligen lever, det enda som aldrig tystnar, utan ständigt växer, stiger och sväller och förnyas ur outtömliga källor till en stor

mäktigt monoton melodi. Men då, när det vuxit ända till översta gränsen för förnimbarhet, spränger det upp en rämna i den tunga, pressade himlen och ur denna rämna flödar det plötsligt ner ett skyfall av gyllene, levande, värmande ljus, och se: där ljusstrimman möter jorden bli färgerna tända, stråla upp och lysa, tingen få liv igen, ljud, form och rörelse, och hammaren klingar åter mot städet. Då stannar även de dödsdömdas tåg. Människorna skocka sig sammans i ljusfloden och rikta ansikten uppåt, mörkret viker ur deras ögon och deras läppar börja tala. Det blir fler och fler tills det slutligen ser ut som ett hav av vita ansikten, vilka vändas mot solen och därvid skimra av utsäglich längtan och glädje. Och rämnan i himlen vidgas mer och mer så att ljuset flödar över alltjämt nya tusenden, medan livet vaknar kring allt större och större trakter. Snart klinga all världens hammare mot all världens städ och själva jorden slungar upp ett dånande glatt eko — — —

X.

Första maj kommer, mulen och grå, utan befrivelse och utan de traditionella friska vindarna, men industrierna stå stilla och spårvagnarna sluta att gå i trafik redan på förmiddagen, så att till slut verkar det i alla fall proletärhelg.

Vägarna fyllas med söndagsuppsnyggade arbetare, tvättade, kammade och borstade människor, med

röda nejlikor eller rosor av tyg i rockslagen. Allesammans äro de på väg in mot staden. Vid Tullen, där alla vägar mötas, träffa de bekanta och sluta sig tillsammans i klungor, vilka skämtande och skratande driva vidare mot det gemensamma målet.

Leo har brått den dagen. Redan ute i Strandvik och förstäderna far han omkring likt en virvelvind och säljer ungdomsförbundets och partiets majtidningar; sedan går han i kapp alla långsamt flanerande människor och fortsätter kommersen, kastar glosor och fraser åt höger och vänster, pratar, smågnolar för sig själv och hälsar på var och varannan människa. Han känner igen alla som han möter eller går förbi, han har sett dem på gatorna, på kaféerna och utanför fabrikerna, ty de som icke äro barndomskamrater, vänner eller klubbister, äro de tusentals namnlösa, vilka han alltid någon gång snuddat vid och vilka han känner utan att de veta om honom — — —

Bantorget är fullt av folk. Formeringen till led har redan börjat; de första fanorna vecklas upp och hänga slokande i vindstillan, men den röda färgen tänder dock sinnena i brand, och när därtill en trumslagare och en hornblåsare tjuvstarta en smula med musiken så börjar helgen på allvar. Det går ett sorl av glädje och förväntan genom massorna.

Hundraden efter hundraden strömma till från alla håll och kanter, packa sig samman på torget, blandas upp med varandra, söka sina platser, finna dem och sluta upp allt tätare bakom standaren;

kolonn efter kolonn bildas, växer och stadgas, fanborgarna bli fler och fler, musiken prövar på allvar instrumenten, man sjunger här och var i massan, och högt över alla andra ljud höras tidnings- och märkesförsäljarnas gälla rop.

Leo har sålt slut. Han står några minuter högst uppe på en sandhög och blickar ut över de imponerande människomassorna. Hela hans inre blir melodi och takt och det riktigt värker i hans bröst av ansträngd återhållsamhet; han tänker: — Det vore löjligt om jag började gala så här för mig själv — — —

Han ger sig ner i den sorlande massan, möter skomakare Sand, vilken bär kommunens tunga pompösa standar och kanske just därför sätter skägget i vädret värre än någonsin, och ett litet stycke längre bort träffar han Bernt Holmberg, numera fackförbundskassören, och nickar glatt till hälsning. Överallt ser han bekanta och vänner, han stannar och pratar en stund och tränger sig sedan vidare, hela tiden gående som i ett rus. Han är hemma här, han går bland sitt eget folk, känner sina egna tankar och känslor slå sig till mötes från varje man och kvinna och sina egna förhoppningar och drömmar blomstra i tusenfaldiga former, här i den stora massans mitt: här är jorden och roten, stammen och grenarna, bladen och kronan, här är den nya tidens sköte och vagga, dess ursprung och dess begynnande fullkomning — — —

Rätt vad det är stöter han ihop med Erik Jarl, vilken, borstad och fin i alltjämt nypressade byxor,

står en smula för sig själv, en liten vanskapt varelse med stora visionära ögon. Leo stannar och hälsar:

— God dag, Jarl; ni har också kommit med här — — —

Den puckelryggige nickar och ler sitt svårtydbara, subtila leende.

— Ja, säger han sakta, jag är också här — — —

Leo tiger ett ögonblick, förstummad som av instinktiv blygsel, men räcker sedan med impulsiv hjärtlighet fram sin hand.

— Det är roligt, säger han innerligt, förbannat roligt — — —

Jarl kramar med tacksam värme hans näve och svarar:

— Ja, det är roligt — — —

Han tystnar och sluter ögonen ett tag, liksom plötsligt bländad av en flammande syn, vilket ger hans ansikte ett utsägligt lidande uttryck; först efter några sekunder ser han igen — — —

Då vinkar Leo en hälsning åt honom och glider in i hoparna för att söka upp sina klubbkamrater och deras plats i leden.

Men ett stycke ifrån Erik Jarl blir han hejdad av en stadsklubbist, en lång, vekt vacker yngling som han sett någon gång på ett möte. De växla några ord. Den andre vill synbarligen Leo någonting, men vågar ej fram med det direkt. Först efter en lång tvekan kommer han med en skygg fråga:

— Känner du honom där borta, Erik Jarl, tror jag — — —?

Ynglingen gör en förstulen gest bortåt pucker-ryggens plats.

— Jo då, svarar Leo, mycket väl. Är det något särskilt?

— Åhå ja, å — — —!

Pojken stammar och rodnar.

— Jag tänkte bara på, säger han, att det är en väldigt fin talare. Jag hörde honom i Neglinge i förra veckan. Han talade om kriget och revolutionen. Han kunde gå på, han! Det var som allt blev levande för en. Man satt och såg alltsammans. Det kröp i benen på en av idel glädje. Ja, så skulle man kunna prata — — —

Leo ler tankspritt utåt luften, precis som om detta varit honom bekant länge, fast han är nästan hjälplöst förvånad. — Vem kunde tro det om Jarlen! tänker han. En tanke som han förgäves söker att skjuta tillbaka tar allt fastare former i hans medvetande och gör honom djupt tillfredsställd, medan den smickrar honom. Det är ditt verk, Leo, säger den, det är tack vare dig han brände sina böcker och blev ung och en av oss — — —

Han ser att den andre väntar svar, varför han bekräftar:

— Ja då, han är en baddare att kunna gå på — — —

Kamraten nickar ivrigt, men säger ingenting mera. Han är glad nu, då han fått ge luft åt sin hänförda hjältedyrkan.

Leo tar adjö av honom, går bort och ställer sig tyst vid den puckerlyggiges sida i ledet. Han känner

därvid en ny värdighet och en ny ödmjukhet, avsluter sig oförbehållsamt till ynglingens beundran för den vanskapte, varmed han också i tysthet erkänner att nu har han verkligen fått någonting att lära av denne — — —

— — —

Emellertid börjar tåget komma i gång. Musikkårerna blåsa fanfarer och spela upp Internationalen och Ungdomsmarschen, fanor och standar höjas och vecklas ut och fånga, här och var i de blåsigare gatukorsningarna, en smula vind så att de fladdra och smälla muntert och friskt mot stängerna. Demonstranterna rycka fram, ordna rotarna och falla så småningom in i marschtakt; gamla, skäggiga män strama upp sig, räta på benen och ryggarna och se rakt framåt med kloka, allvarliga ögon, medan ungdomarna kasta med huvudena och spela föraktfullt med blickarna mot det skådelystna trottoarfolket under det att de sjunga med utmanande klang i stämmorna. Det är första maj nu, det är vårens och folkets dag; och folket tågar fram under ögonen på rikmän och slöfockar, mönstrande sina skaror, led efter led, murare, bagare, plåtslagare, ölutkörer, järn- och textilarbetare, typografer, tusen och åter tusen människor med yrkesmärkta ansikten och kroppar, buttra och slutna, bekymmerstryckta, tröga och resignerade människor, unga, stolta och kampglada varelser med av iver och glädje heta kinder. Det är de tusentals vardagsindividerna, vilka annars leva sitt obemärkta liv i fabrikena och verkstäderna, i förstädernas och

tullarnas hyreskaserner, som under några korta majdagstimmar tåga fram genom staden för att bära fram sina önskingar och krav, det är de lydande som fordra, de tigande som tala. Och ekot av hurra-ropen och sångerna runga mellan husraderna, fönsterrutorna klirra svagt och till och med gatsternarna vibrera en smula. Trottoarfolket skämtar och skrattar, men djupt in i deras ögon skälver en glimt av undran och ångest — — —

Leo går tyst vid Erik Jarls sida. Ett spotskt leende spelar kring hans läppar och ögonen stråla liksom av återskenet från den handlingens eld han känner brinnande i sitt inre. Men så rycker han till, knuffar Jarl i sidan och gör en gest mot en balkong i första våningen i ett av gathusen.

— Ser du Jarl, säger han, Ehrenmarks står där uppe — — —

I samma ögonblick kommer något hinder i vägen för fåget så att det stannar och packar ihop sig. Jarl ser upp.

På balkongen står verkligen Stanny Ehrenmark, nu en ung smärt kvinna med stolt och förnäm hållning. Hon ser nedåt, upptäcker Leo och ler mot honom, halvt nyfiket, halvt föraktfullt, varpå hon säger något åt mannen, antagligen hennes far, vid sin sida. Även han ser nedåt, men rör icke en min. Han står där kall och oberörd, säker på sin makt och sin kraft; själva hans lugn tycks vara en utmaning: kom bara hit; jag är beredd — — —

Leo känner en het rodnad av förtrytelse och

kamplust flamma upp på kinderna. Och i det hans hat blir nästan högtravat ropar han åt Erik Jarl:

— Ser du aristokraten, Jarl?

— Ja, jag ser, svarar denne, men hans stämma är sorgsen. Och just när tåget börjar komma i gång igen, mörknar hans blick av djupt vemod, han sträcker upp handen som till hälsning och mumlar:

— Ave Cæsar, morituri te salutant!

De svänga omkring ett gathörn. Man hurrar bakom dem, någon, strax framför dem, tar upp en sång, men Leo går tyst och betraktar i smyg Erik Jarl. Till slut kan han icke hålla sig längre. Han frågar:

— Vad betydde den där frasen, Jarl?

Puckelryggen gör en avvärjande gest och svarar generat:

— Ingenting — — —

— Ingenting, uppreat Leo misstroget. Han ser ännu framför sig det rentav fatalistiskt sorgsna uttrycket i puckelryggens ansikte, då de stodo under balkongen. Han går tyst en stund och försöker tänka på annat, men de där mystiska orden ringa oavbrutet i hans öron och ge honom ingen ro. Han vet att han måste lära känna deras betydelse.

— Hör du, säger han plötsligt utmanande, vågar du inte översätta det där för mig?

Erik Jarl småler kyligt.

— Å jo, svarar han, det är nog inte farligt. När gladiatorerna i det gamla Rom tågade in på arenan för att strida, så ropade de den där häls-

ningen till kejsaren och patricierna. Den betyder ungefär: Vi som skall dö, hälsa er — — —

Leo upprepar orden långsamt, liksom vägande dem på tungan, undersökande, värderande. Rätt vad det är kastar han med huvudet, spottar lidelsefullt, på sitt forna pojkkaktiga vis, utåt luften och sträcker fingrarna i vädret, i sin tur hälsande:

— Framtid, vi som skall leva hälsa dig!

Just då har deras avdelning av tåget nått fram till stadens utkant. Framför, och en smula nedanför, dem ligger gårdet. Leo ser ledet, likt en lång svart orm ringla sig fram över ängen till kullarna, där det knyter och rullar ihop sig kring den första fanborgen; han ser den tunga, grå vårhimlen ljusna svagt, liksom öppnande sig för att släppa ner en silverskimrande flod av ljus över de röda dukarna, och i en häftigt framsvallande känsla av rik och stolt glädje gör han en gest framåt och säger med vibrerande stämma:

— Ser du, Jarl? Tror du då inte att jag har rätt?

Den puckelryggige nickar undfallande:

— Jag vill tro det — — —

XI.

Dagen därpå, som är söndag, vaknar Leo mycket sent. Han klär och tvättar sig långsamt och rofyllt, i akt och mening att slöa hela dagen och så vila ut riktigt grundligt efter de senaste vårveckornas hets. Medan han äter pratar han med modern som där-

vid blir så glad att hon själv glömmer att smaka en bit.

Det kommer till en uppgörelse mellan dem.

I glädjen över att känna att hon ännu har en son vågar modern nämligen förebrå Leo hans likgiltighet för hemmet och föräldrarna — — —

— Du bör akta dig för att springa ute så länge om kvällarna, säger hon. Moralen bryr jag mig inte om, Leo, det vet du, men det är inte bra att vara för ivrig efter flickor när man är så ung som du — — —

— Åhå, åhå! avbryter Leo. Sedan visslar han ett tag.

— Tror du, säger han uppsluppet, tror du att jag löper efter jäntor om kvällarna? Tror du jag har råd att slösa bort min tid — — —

Han blir plötsligt allvarlig, reser sig och gör ett slag över golvet.

— Nej, kära mamma, jag är inte sådan. Jag bryr mig inte om flickor för två öre. Jag tänker på helt andra saker när jag är ute. Jag kan inte säga dig vad jag tänker på. Det är så stort att jag inte kan fatta det själv riktigt. Det är inte bara nöden och förtrycket eller socialismen så som Sand förklarar den, det är mer ändå, det är något större eller djupare, det är kanske det att de flesta människor inte är människor. Vad vet jag ännu? Herregud, det behövs tio liv bara för att man ska hinna förstå det, och när man så vill ändra — — —

Han skrattar abrupt för att slå bort sin rörelse.

— Nej, det tjänar ingenting till att man talar om det. Men du måste förstå, mamma, att jag känner att det finns någonting som jag måste lära mig begripa, lära mig kunna, lära mig göra — — —

Modern nickar stilla. Hela hennes sätt har förändrats. Hon har tårar i ögonen.

— Ja, Leo, kanske jag förstår dig nu. För många år sedan träffade jag en man som hette Sterky. Han var socialist. Han är död nu. Vi dansade tillsammans på en sotarbal, och när han sedan följde mig hem sade han precis detsamma som du nu. Han brydde sig inte så mycket om flickor, sade han, han hade något annat. Långt efteråt förstod jag att han var en stor man och att jag borde ha lyssnat till honom — — —

Leo står och stirrar med vidöppna ögon på modern.

— Du kände alltså Fredrik Sterky, mamma, frågar han.

— Ja.

Hon börjar om med andra ord:

— Jag kände honom mycket väl. Vi umgicks ju en tid som riktigt goda vänner. Men vi kom från varandra, så småningom. Han kunde ju inte, så som jag ville, tänka bara på mig, och det förstod jag inte på den tiden. Nej, man förstår sådant först när det är för sent — — —

Ännu en lång stund sitter Leo och talar med sin mor. Han liksom följer henne tillbaka genom hennes förflutna och det är som om han därmed skulle finna också sitt eget. Han får en aning om

att han själv icke är ny och ensam. Han har rot i det förgångna, hans tankar, känslor och drömmar ha vuxit upp ur detta, ur alla de drömmar och fantasier som hans förfäder burit, kämpat och lidit för. Det styrker honom och ger honom en ny plikt, nämligen den att fullborda vad andra icke förmått, att föra vidare, göra färdigt och fullkomna. Så finner han sin plats i den långa kedjan, i ett led av människor, vilka alla strävat mot framtiden, drivna av samma längtan som den, vilken fötts hos honom. Han blickar in i och fattar till en del den stora hårda nödvändigheten som driver allt liv framåt.

Men när han då ser hur oerhört lång vägen bakom honom är, blir han glad, tror att det icke kan vara så mycket kvar och tycker sig snart stå vid målets tröskel. Där är dörren och där är nyckeln. Det är bara att låsa upp — — —

— — —

När han kommer ut finner han att våren helt och hållet besekrat vintern. Det blåser ljumma vindar från söder. Vägen har torkat upp. Långsjöns yta krusas svagt här och var medan istäcket inunder brustit och flutit upp i stora, tunna, mjölkvita flak.

Leo driver sakta framåt vägen. — Jag skall gå upp och berätta för Jarlen att mamma varit bekant med Fredrik Sterky, tänker han. Han känner sig lätt om hjärtat och visslar glatt.

Men då han når fram till Paviljongen stannar han och tittar nyfiket upp mot de öppna, tomma

fönstergluggarna. Han tyckte alldeles att han såg någon glida förbi där inne, och det förvånar honom. — Finns det verkligen någonting kvar att bära bort därifrån, tänker han.

Han går upp till det sönderbrutna staketet, sätter händerna som en lur för munnen och ropar:

— Hallååå — — —!

En flicka, eller rättare en ung dam, kommer ut på trappan och kisar solbländad neråt vägen. Leo känner igen henne ögonblickligen, fast hon är så förändrad, och klädd i dyrbart pälsverk och en kappa, som vinden fångar upp och blottar det glänsande sidenfodret i. Även hon tycks känna igen honom. När hon vant ögonen vid ljuset, ler hon öppet och kommer ner genom den med ogräs igenvuxna trädgårdsgången, och, liksom en gång för många år sedan, petar hon nu i jorden med en parasoll och tittar under lugg på Leo som vill hon fråga: — Vem är du? Hon stiger ända fram till staketet och hälsar:

— God dag, Leo.

— God dag, Stanny.

Leo gör en tafatt bugning och blir förvirrad av att ha hennes stora frågande ögon riktade rakt på sig. Det förefaller honom nästan ofattligt att denna hypereleganta unga dam, med den stolta högdragna hållningen, är samma varelse som han en gång i tiden sprang och lekte tillsammans med i backarna; han känner hennes parfym, en tung, bedövande doft, slå mot sig, vidgar näsborrarna och super

in den med luften, varvid han blir alldeles yr för ett ögonblick.

Stanny flyttar sig ett stycke upp mot huset, ser på honom med ett gäckande leende och säger inbjudande:

— Kommer du med in, Leo?

Han bleknar svagt, men svarar trotsigt:

— Ja, varför inte — — —

Och när han sedan går den korta vägen bredvid henne märker han att hon når honom endast till axeln, vilket styrker honom som en upptäckt av att han egentligen är både äldre och starkare än hon. Han blir sig själv och skrattar till helt uppsluppet så att hon ger honom en förvånad och chockerad blick — — —

De komma in i huset, men Leo vet förut hur där ser ut så han är icke nyfiken. Råttorna ha sina hål i hörnen, spindlarna jättelika nät överallt kring väggarna, tapeterna hänga i flagor, panelningarna äro sönderbrutna, metaller och beslag bortsågade, allting är skövlad och spolierat och till och med luften påminner om förfall, fukt och förruttelse, och golvet är täckt som av en matta av en mörk-brun, vämjelig mossa.

— Herregud, så här ser ut! säger Stanny. Det verkar som om hon tagit Leo med sig in endast för att få säga honom detta.

Han betraktar henne undrande och blir nu först, då han ser henne i den olustiga omgivningen, riktigt förvånad över hennes närvaro.

— Vad gör du egentligen här? frågar han.

Och hon förklarar genast nervöst:

— Min far har också varit här i dag! Vi har köpt det här huset. Han har köpt det åt mig i dag, han måste betala mycket för att få köpa det just i dag, i dag söndag — — —

— Åhå, säger Leo, en nyck bara, en sentimental nyck för att du bott här en gång i tiden — — —

Hans röst har med ens blivit ond och allvarlig. Stanny betraktar honom kisande, förvånad över att han tar i så hårt.

— Nej, svarar hon likgiltigt, jag tycker om den här platsen. Kanske jag tänker bo här nu igen — — —

— Ha, ha, ha! Leo skrattar uppsluppet och hånfullt. Han ser på hennes pälskappa och snusar in doften av hennes parfym, och blir alldeles galen av munterhet, när han föreställer sig henne såsom bofast i Strandvik och därtill i den genomruttna Paviljongen — — —

— Ska du leka med råttorna här inne? frågar han spydigt.

— Försök att vara allvarlig, svarar Stanny, försök att förstå något annat än det som är så roligt. Jag tycker om platsen här — — —

— Jaha, jag ska vara allvarlig, förklarar Leo. Och med en plötslig omkastning i lynnet ger han henne en direkt fråga:

— Tycker du om mänskorna här ute också?

Stanny skälver till lite grann. En förrädisk rodnad dyker upp på hennes kinder och sprider sig kring ögonen, vilka dras ihop mer och mer tills

S. — *Värnlund, Vandrare till Intet.*

de endast äro två smala springor, genom vilka pupillerna lysa och glittra som tvenne bränder.

— Ja, vem vet, svarar hon, kanske mänskorna också — — —

Det ligger en dold utmaning i orden. Leo tar upp den och kastar den tillbaka, blottad och brutal:

— Och ändå hånlog du i går åt oss från din balkong!

Minnet av hennes föraktfulla leende står åter levande för hans inre syn, och gårdagens hämmade förtrytelse flamlar upp inom honom på nytt, så att när Stanny gör en avvärjande, smått ursäktande gest, så släpper han ändå lös sin vrede i en ström av ord — — —

— Förbannat prat! säger han. Du ska inte försöka inbilla mig några dumheter! Du tycker inte om mänskorna här ute. Vi är bara pöbel för dig och de dina. Ni ser på oss från era balkonger och ni märker bara de trasiga rockarna och de ovårdade ansiktena. Ni kan aldrig i helsike begripa vårt liv! Å, jag vet så förbannat väl hur ni betraktar mänskorna här ute. De har ingen moral, säger ni, de är ansvarlösa och tanklösa, de lever bara för stunden, för att supa och slåss, sova och göra barn; de tänker inte på annat än att tillfredsställa sina primitiva instinkter; de har ingen samhällskänsla, ingen lyftning, inga behov, inga begär efter ett finare och högre liv än det de för nu. Ja, så ungefär säger ni. Och jag ger er rätt. Jag har råd att ge er rätt. Men säg mig du, du som tror att du kan hånle åt oss, hur folket

ska kunna vara annat än tanklöst och ansvarslöst när det aldrig haft någon egendom att värna och vårda, säg mig hur det ska kunna ha en moral utan att äga en tradition och en historia, säg mig hur det ska kunna få någon lyftning och andlig förfining i fabrikerna och verkstäderna, i varvens rost och sot och i bomullsspinneriernas damm och lungsotsstoff, där man sannerligen har behov av allt annat utom andlig kultur! Ge folket råd att föra ett förfinat liv så ska det snart glömma det, som ni kallar de primitiva instinkterna, och som nu är det enda det kan tillfredsställa. Så enkel är den saken, som era filosofer och teologer krångla till med en massa löst prat. Man föds till rikedom och förfining eller man föds till armodet, nöden och grodperspektivet på tillvaron. Min klass i era kläder och med er uppfostran skulle vara en härlig ras att se på, då överklassen däremot, förflyttad till våra villkor, skulle sjunka ner till parias — — —

Han tystnar tvärt, nästan kvävd av sin sinneshörelse, och när han sedan ämnar fortsätta kan han icke få fram ett ord. Han går bakåt några steg och stirrar häpet på Stanny — — —

Allt det spända och utmanande har försvunnit ur hennes hållning, vikit för en till slapphet gränsande likgiltighet. Hon står med hängande armar och ser på honom med öppna, indifferent ögon, men lyssnar, väntar eller frågar icke. Och Leo känner det som om han, fast han tagit upp hennes direkt kastade handske, hela tiden stått och slagit i luften. Han blir ilsken och nervös.

— Nåå, fräser han, nåå — — ?

— Min far har också varit mycket fattig, säger hon liksom i förbigående, men han har kämpat sig upp igen — — —

— Å ja, svarar Leo, men utan hetta och övertygelse då ämnet i alla fall icke tycktes vara brännande. En kan ju slå sig fram, men det förändrar inte saken. Din far var bland dem som hade lov att göra sig gällande. Han stod redan från början på andra sidan. Han hade kunskaper och uppfostran, han var invigd i systemet och hade rätt att försöka. Det är en annan sak det än att från födelsen bära proletärstämpeln som ett ursprungsmärke på pannan — — —

Stanny rycker helt omärkligt på axlarna och går fram till ett fönster. Leo står tyst. Han betraktar hennes stränga profil och det högdragna uttrycket kring hennes läppar och upptäcker på samma gång att det ligger en själ av gåtfullhet och köld i hennes ansikte, ett visst förfinat och förädlad drag av Bernt Holmberg, av omätlighet, hunger och oförnöjsamhet. Hon förbryllar honom mer och mer. — Varför kom hon egentligen hit, tänker han, vad vill hon här, varför har hon köpt den här gamla råttkåken?

Som om hon, utan att se på honom, anat eller känt hans tysta tankar, vänder hon sig mot honom, ler; och helt plötsligt bliven en ung kvinna som anklagar för en försummelse, frågar hon förebrående och fordrande:

— Kan du inte alls tänka dig varför jag kom hit, Leo?

Leo skyggar för hennes blick, stammar något och rodnar, och går bakåt mot dörren, ty nu ser han plötsligt vad hon hela tiden tänkt på och det upprör honom över all beskrivning. Han snavar på en uppfläkt golvtilja och är nära att falla — — —

Innan han samlat sig är Stanny över honom igen. Hon kommer alldeles inpå honom och lägger handen på hans arm, som för att hålla honom kvar med våld, och frågar:

— Har du aldrig tänkt på, Leo, att inte du heller bär någon proletärstämpel på dig — — —

— Nej! skriker Leo, nej! Och så slår han till hennes arm och stöter henne för bröstet, rädd för att ha henne, som han instinktivt förnimmer såsom fientlig mot hela sin livsplan och åskådning, i sin närhet. Men när hon tumlar bakåt så följer han i alla fall några steg, spottar lidelsefullt och säger ilsket:

— Det angår mig inte vad du vill här ute! Du kan dra åt skogen! Du ska inte tro att du kan driva hur du vill med oss, inte — — —!

Därpå snurrar han runt på klacken och går ut och halvspringer nästan nerför backen till vägen. Han ser flickans ansikte, hett och flammande av vrede och blygsel tack vare hans förolämpningar, framför sig och han blir själv ännu mera upprörd av ilska och skamkänsla.

— Jag är en tölp, tänker han, men varför skulle

hon också reta mig, varför skulle hon så öppet visa att hon föraktar oss, oss här ute — — —

När han senare på dagen kommer upp till Erik Jarl sitter han en stund och pratar om olika sociala frågor, tills han plötsligt reser sig, gör ett slag över golvet och skrattar abrupt.

— Vi har inga fina later, vi proletärer, säger han omotiverat, vi begriper oss inte på att lisma och bocka oss, vad?

— Hm! svarar Erik Jarl förvånad.

— Men vi går rakt på sak, fortsätter Leo, vi är inte rädda för någonting, vi är inga blötdjur, vi säger vad vi tänker. Och är vi inte starka på det sättet, vad?

— Njaa, svarar Jarl ännu långdragnare. För första gången blir han verkligen förvånad över sin unge vän, svarslös och förbryllad, och förstår att denne för första gången upplevt någonting som icke kan göras till offentlig egendom och som endast på omvägar kan yppas för en vän — — —

Några dagar därefter får Strandvik besök av ett par timmermän, vilka i ett litet nafs sätta nya bastanta fönsterluckor och nya starka dörrar för Paviljongen, lappa ihop väggarna och laga spjalstaketet. Det gamla huset ser sedan helt underligt ut, där det står i backen, mera tillbommat, mera slutet och avskilt från de övriga än någonsin förr. Samhällets skvallerkärngar, och alla andra med för resten, vänta med spänning vad som skall hända

därnäst. Men det sker platt ingenting. Huset står som det alltid stått, lika dött och tomt som i många år förut; och så småningom lägger sig intresset och urinvånarna glömma sina besvikelser. — Det var bara skoj med alltsammans, säger man, inte vill någon anständig mänska bo i den där råttkåken, inte — — —

Leo driver ofta förbi nere på vägen. Ibland, när skymningen lägrar sig över nejden, stannar han och tittar dit upp, ibland, när han är ensam på platsen och mörkret är riktigt döljande, smyger han uppför backen, över trädgården, fram till någon av fönsterluckorna och lägger örat till, lyssnande med oroligt skälvande sinnen. Han hör ingenting. Det finns ingenting att höra. Han smyger sig ner igen med en känsla av tomhet och saknad i bröstet. Stundom förstår han, halvt mot sin egen vilja, att han den där söndagen med Stanny upplevde någonting som bort bli mera än det i verkligheten blev; det ofullgångna ligger och värker inom honom såsom ett beslut, vilket icke blivit verkställt, såsom en handling han av hela sitt inre önskat, men icke mäktat eller vågat utföra riktigt mot sitt förnuft, och det kräves mycket stor ansträngning och självövertvinnelse av honom, innan han kan tysta ner dess pockande, uppfordrande stämma — — —

XII.

Ruth kommer till klubben en kväll.

Hon infinner sig sent, när mötet redan gått

igenom halva dagordningen, stiger in med ytterkläderna på och slår sig ner vid dörren, skygg och försagd, men ändå med något visst styvt i hållningen som skvallrar om trots och förbehåll. Där sitter hon sedan, ensam som en främling, och lyssnar med tvungen uppmärksamhet på rapport- och cirkulärläsningen och drar liksom en cirkel av köld omkring sig när någon vänder sig i bänken för att betrakta nykomlingen.

Leo är upptagen vid protokollet hela kvällen, men hälsar glatt igenkännande från sin plats och ler då och då uppmuntrande mot henne. Hon har blivit äldre, tycker han. Han har aldrig förr sett det allvarliga, spända draget kring hennes läppar och han känner som ett sting av medömkan och samvetsqual, då han minns att hennes mor dog den där natten för länge sedan. Först när hon vid ett tillfälle ler honom tillmötes, på sitt forna halvt vemdiga, halvt innerliga sätt, tycker han sig se den gamla Ruth — — —

Och så fort den viktigaste delen av mötet är slut skyndar han sig fram och trycker hennes hand så att hon bleknar av smärta och glädje.

— Roligt att du kommit hit, Ruth, säger han, väldigt roligt! Jag har många gånger önskat att du skulle vara med oss — — —

Hon tittar upp till honom, osäker och tvivlande på det som hon synbarligen gärna vill tro.

— Jag ville se vad du har för dig, Leo, säger hon. Vi har ju saknat dig mycket i Parken. Vi har

undrat vad det kunde vara som hållit dig borta så länge — — —

— Och nu ser du det äntligen?

Leo gör en rundgest, inneslutande möteslokalen och kamraterna i frågan.

— Ja, nu ser jag det — — —

Ruths blick famnar med ett enda tag alltsammans, de kala, ljusblå väggarna, det vitlimmade, dystra taket, det nötta och smutsiga trägolvet, vilket trampats och slitits av så många hundra tunga fötter att det nu ger intryck av fattigdom och betryck.

— Ja, nu ser jag det, upprepar hon, ryser till som av köld och sveper aldeles omedvetet kappan tätare omkring sig. När hon åter ser på Leo tycks hennes ögon, djupt förvånade, fråga: — Är det verkligen bara för det här som du övergivit mig?

— Det är synd att ni inte har det trevligare, säger hon långsamt.

Leo mulnar och betraktar henne forskande, men ljusnar genast då hon, som för att be om förlåtelse, ivrigt fortsätter:

— Får jag hjälpa er? Vill du skriva in mig i kväll? Jag kan nog alltid göra någon nytta — — —

Han tar henne med till klubbkassören och lagar att hon får medlemsbok. Det är med klangfull glad stämman han sedan, uppstigen på ordförandeplatsen, meddelar att klubben fått en ny medlem och i korta, snubblande, men entusiastiska satser uttrycker sin förhoppning om att hon skall visa sig vara en god och hänförd kämpa för deras gemensamma sak.

Ruth släpper honom ej under hela tiden med ögonen och för varje ord han säger blir rodnaden på hennes kinder starkare och glansen i hennes blick djupare. Hennes läpper le hungrigt — — —

— — —
 På hemvägen den kvällen går han och talar med henne om socialismen. Han påpekar hur hela samhället, med alla dess kultur- och antikulturinstitutioner, såsom pressen, prästerskapet, universitetet och skolorna, är beroende av penningmakten, av kapitalet — — —

— Det är galenskap, säger han, det dödas makt över det levande, penningens hegemoni! Förstår du faran, Ruth? Allting värderas i mynt, samhället styrs av ekonomiska lagar, av siffror, av värdeanhopning, som just genom sin anhopning borde vara värdelösa, av blinda och känslolösa mekaniska krafter som verkar och återverkar med regelbundenheten hos en klocka. Mänskan, den levande, arbetande mänskan, har ingen betydelse längre. Hon har ingen makt numera. Hennes verk har växt henne över huvudet. Hon ligger under. Hela hennes liv är inriktat på försvar. Hon måste kämpa för att uppehålla bara och kan ingenting utveckla, hon måste träla dag och natt för att hålla maskinen, det rovgiriga, glupska systemet, i gång, och under tiden slits hon själv så att en vacker dag ligger hon där med näsan i vädret. Hur många mänskoliv har egentligen något som helst värde under nuvarande förhållanden? Och det är just detta att mänskan förlorat sitt värde, som vi reagerar mot. Vi vill skapa

ett samhälle som ledes av mänskan, som styres, ordnas och utvecklas av mänskan, ett samhälle som har behov av de personliga insatserna, ett samhälle som är ett instrument och ett medel för mänsklig samverkan och mänskligt arbete för varje enskilds lycka, ett samhälle, i vilket varje individ får de yttre förutsättningarna för en personlig utveckling, ett språngbräde och en brygga till något högre, till framtiden — — —

Han talar sig varm och andfådd och när han till slut tystnar så flämtar han av ansträngning och upphetsning. Han går med knyckig gång framåt förstadsgatan och måste lägga band på sig för att ej rusa i väg från sin åhörarinna.

Ruth går tyst vid hans sida, ser i marken och småler av hemlig glädje åt någonting.

— Ja, säger hon äntligen, men utan att se upp, du har nog rätt, Leo. Det kan ju var och en som inte är blind se. Det borde allt vara så som du tänker att det ska vara. Men ändå, hur ska vi kunna göra det alltsammans, vi fattiga — — —?

— Vi fattiga, upprepar Leo, liksom vägande orden, vi fattiga — — —

Han ser framför sig och tiger en stund, lycklig över de tankar han känner födas och växa inom sig. När han slutligen talar igen så är hans röst smeksam som när man talar till en kär vän; han älskar sitt ämne — — —

— Är det säkert att vi är så fattiga, Ruth? frågar han. Kanske vi är rika, kanske vi äger dolda skatter som vi bara behöver bli medvetna om för

att kunna använda. Ja, kanske vår rikedom ligger just i det att vi synes eller är så fattiga. Jag ser det så att det ligger en skatt i vårt armod och elände och en styrka i vår nöd. Den är där verkligen, Ruth, den ligger där för oss bara vi böjer oss ner och tar upp den, bär den ut i ljuset och visar den för all världen: se, detta är vår rikedom! Det är vår styrka att vi är fattiga och egendomslösa. Vi har ingenting att vakta och vara snåla om. Vi kan se fritt åt alla håll. Å, bara vi kunde se det allesammans, vi fattiga rika! Hur annorlunda skulle då inte hela världen snart vara! Förstår du mig, Ruth, vill du förstå, kan du förstå? Det är ju så enkelt alltsammans, så i grunden enkelt! Vi arbetare ska bara förstå att vi är en ung och fri klass, en ny ras, den yngsta, den sista i utvecklingens långa kedja och just därför den första; vi har inget förflutet, ingen tradition att stelna i och därför hör vi till framtiden; vi har ännu inte slagit rot och blivit gamla och skröpliga, utan vi har hela vår insats kvar och den insatsen måste göras. Och kunde vi nu bara få allesammans att inse detta, då skulle det vara så enkelt, så absurt enkelt. Vi ska det, Ruth! Arbetarklassen är jungfrulig mark. Vi ska odla den, vi ska anlägga våra nybyggen där, resa våra tempel för nya ideal och nya syften där, och till sist, Ruth, ska dessa nybyggen bli fler och fler och växa ihop till ett helt nytt samhälle, skapat av mänskorna för mänskan — — —

De ha stannat utanför Ruths port. Leo böjer sig ner, griper henne i axlarna och skakar henne i

lidelsefull lust att övertyga. Genom henne förklarar han i detta ögonblick hela världen och hela mänskligheten sin kärlek — — —

Ruth bleknar och sluter ögonen, bländad av hans passion. Hon verkar lidande, men ler ändå, liksom glad till och med åt smärtan, endast den kommer ifrån honom. Hon sänker huvudet sakta och undergivet mot bröstet; hon ger sig helt åt det som han ger sig åt, hon säger:

— Det är ett stort mål Leo, men är det värt alla offer — — —

I nästa ögonblick sliter hon sig från honom och rusar upp; det verkar flykt.

Leo går småleende och gnolande på hemväg. Det är en varm, ljus sommarnatt. Han minns icke att det var en lika varm och lika ljus natt för ett par år sedan, som han, utanför samma port, gjorde Ruth sin första ungdomliga kärleksförklaring, och det lika rusigt som han i natt talat för en annan kärlek.

— Offer, tänker han endast, så äkta kvinnligt; jag ska tala med henne om den saken en annan gång — — —

— — —

Under ett samkväm några veckor senare får klubben besök av ett par kamrater inifrån staden, vilka medföra en ung tysk, desertör från kriget. Han har fyrkantigt huvud och runda kinder med slät, kvinnlig hy, små blå vattniga ögon, en liten uppnäsa, vilken verkar som en knapp i ansiktet, och stubbat, svinborstliknande hår. Han ser san-

nerligen icke ut för att vara kommen från fronten. Man betraktar honom nyfiket. — Har han varit med i kriget, undrar man tvivlande. Det är inte möjligt — — —

Han har en halvvuxen mans tafatta oviga gång och brist på styrsel och behärskning i lemmarna, vaggar omkring i lokalen och ler gemytligt mot alla och fläker, så fort han hinner, upp skjortan kring halsen liksom för att få luft till bröstet.

Leo tar en av stockholmskamraterna åt sidan och säger frågande:

— Det är väl aldrig möjligt att han varit med där ute, det kan man inte tro — — —

— Fråga honom, svarar den andre, han kan svenska, fast han inte gärna visar det; han har studerat, fast det kan man knappt heller tro — — —

Leo tvekar en minut, men plötsligt, när tysken kommer i närheten, tar han honom i armen och ber:

— Berätta lite om kriget, kamrat — — —

Tysken stannar, växer liksom fast vid golvet, medan ögonen gnistra till och hela ansiktet sluts ihop i en hård mask av stelhet och raseri.

— Kriget, skriker han, du vill höra något om kriget!

Han slår från sig och försöker komma undan, men det är redan försent. Människorna har, i samma ögonblick de hörde hans ord, slutit upp omkring honom i en tät krets, hungriga och girigt lyssnande, darrande av oroliga förväntningar. — Ja,

ja, berätta! Berätta om kriget! Hur var det där ute? Berätta! De tränga sig in på honom.

Och slutligen börjar tysken tala, långsamt, hackande som en människa, vilken länge gått och väntat att få släppa ut något som hon själv fruktar att ge liv och därför lider förlösningskval för varje ord. Han blir blekare och blekare, till sist alldeles kritvit i ansiktet, medan hans ögon bli dunkla och uttryckslösa av smärta. Allt det ohyggliga, som han gått igenom, strömmar åter upp i hans medvetande, lika intensivt levande som någonsin då han upplevde det.

Kretsen omkring honom vidgas mer och mer tills han står mitt i ett stort tomrum, ensam, talande liksom till sig själv, som en klärvoajant försänkt i sina syner. Och de unga människorna stirra med förhäxade ögon på hans bleka ansikte, bli själva bleka, apa efter hans knappa rörelser, se och känna detsamma som han ser och känner — — —

— Där är kriget. Man står ansikte mot ansikte med döden i ingen mans land. Man springer över en förbränd mark, man känner hett blod, andra människors blod, strömma över ens ansikte, man trampar på mjuka, sprittande lemmar, hör rosslande, kvidande stämmor runtomkring, medan kanonerna dåna och kulsprutorna knattra; man ser himmeln svart av rök och de exploderande granaterna växa upp ur marken likt fantastiska eldblommor, svavelgula och giftiga; luften skälver och det piper och visslar där dödens budbärare fara fram. Ja, framför en står döden, bakom en står döden. Han är över-

allt, under en i jorden och över en i luften. Man kommer inte undan. Man känner att man är vigd åt honom. Han kommer närmare och närmare, alldeles inpå ens ansikte, han grinar kallt och säger: »Nu är det din tur.» Men man vill inte, hela ens inre skriker att man inte vill, och då tycker man att han hånlar åt fasan i ens ögon och säger: »Vad hjälper det att du inte vill — — —?»

Berättaren tystnar och faller ihop i en bänk. Han har kallsvett på pannan, han torkar sig med kavjärmen och ler skamset åt sin egen sinnesrörelse.

Det är dödstyst omkring honom. Hela världskatastrofen har under några minuter dragit förbi genom den lilla tarvliga lokalen i en av Stockholms förstäder. Det är som om döden själv varit inne och hälsat på, och man känner ännu den isande kyla han lämnat efter sig. De närvarande stå tysta och stirra framför sig med skrämda, dubbelseende ögon: här en verklighet, en vardaglig liten verklighet, omkring dem, men bakom och bortom denna en annan, en fasansfull ohygglig verklighet, av vilken de ännu kunna skönja såsom en liten skugga — — —

Ruth är den första som drar sig ur kretsen. Hon smyger sig med tårade ögon bort till en vrå. Leo följer sakta efter henne. Han känner sig pinad av allt detta som hans brutala nyfikenhet framkallat, men ångrar det ändå icke.

— Seså Ruth, säger han, gråt nu inte mera, det är ju över nu — — —

Han klappar henne tafatt på armen, tills hon lugnat sig. Då börjar hon förebrå:

— Det var förskräckligt att se honom, Leo, förskräckligt! Hur kunde du be honom — — —?

— Jag måste, svarar Leo, jag måste — — —

Han ser över henne, glömmer henne för en sekund och erinrar sig åter tyskens berättelse nästan ord för ord, till och med utan att tappa bort slangen och de tyska ersättningsorden. Han känner att han blivit rikare. — Man måste känna allting, tänker han. Han ler och säger:

— Och jag är glad åt att jag fick veta det — — —

— — —

Ruth brukar sitta och betrakta honom i smyg, helst när han talar och blir het, då hon mer än vanligt stramar sin uppmärksamhet, skjuter fram huvudet, spänner ansiktsmusklerna och vidgar blicken, alltsammans som av girig lystnad efter varje hans ord, varje skiftning i hans stämma och minspel. Hon livnar sig. Till och med när de två stå ensamma och prata kan det där mödosamt lyssnande uttrycket tränga in i hennes drag; hon hör och fattar tydligt vad han säger, men tycks ändå alltid, som sökande någon undermening i hans ord, vilja fråga: — Vad menar du, vad betyder det där — — —?

Det dröjer naturligtvis icke länge förrän Leo blir medveten om detta särskilda i hennes sätt. Han uppfattar det som en hemlig fientlighet, en äkta kvinnligt negativ antagonism, mot hans idéer,

varför han ofta avbryter sig mitt i en mening för att plötsligt överrumplande fråga:

— Tror du inte att jag har rätt, Ruth?

Varpå hon genast, med saktmodig iver, förklarar:

— Jo då, visst har du rätt, Leo — — —

Men till och med genom denna övertygelseiver lyser förnekelsen, ett hemligt förbehåll.

Hon serverar kaffet under samkvämen, förstår barngilleskommittén, deltagar i fest- och mötesarrangemang och arbetar överallt och med allting villigt och glatt, men med en dämpad vemodig glädje, vilken verkar mask och påtaget sätt och ständigt tycks säga: — Det här är dock inte allt, inte det viktigaste, inte det väsentligaste. Hon hänger sig aldrig åt några impulsiva stämningar, hennes hänförelse är överlagd, hennes vänlighet sval.

Leo tar henne en kväll, på ett kamratligt, muntert sätt, i upptuktelse för detta, varvid hon svarar:

— Jag kan inte hjälpa det, Leo. Det måste vara min natur. Jag lider av det själv. Jag tycker om mina kamrater, men jag tycker ändå att det fattas dem något. Jag förstår att vi inte kan arbeta på annat sätt än som vi gör, men ändå tycker jag att det inte är det riktiga. Du har rätt, vi har rätt, men ändå verkar det meningslöst allt det här — — —

Leo blir nästan sträng:

— Det ligger inom dig själv, Ruth. Du har inte sången i bröstet. Det är det som gör allting. Har man bara sången i strupen så syns ingenting meningslöst, litet eller fattigt — — —

— Ja, ja — — —

Ruth går tyst vid hans sida en lång stund. Hon öppnar ibland läpparna för att säga någonting, men ångrar sig genast och sväljer. De närma sig hennes hem, så att hon går långsammare och långsammare som av rädsla för den stund då de måste skiljas igen. Leo betraktar henne forskande från sidan, lägger märke till det spända uttrycket kring hennes ögon och de nervösa ryckningarna i hennes läppar, minns plötsligt hennes utarbetade mor, hennes sjuka och arbetslösa bröder och tänker därvid: — Hon måste ha det mycket svårt därhemma, den lilla hjältemodiga själen — — —

När de korsa förstadsparken stannar Ruth vid en soffa.

— Ska vi sätta oss en stund, Leo?

— Ja, varför inte — — —

Efter en lång, nästan tryckande paus, frågar Ruth:

— Säg mig Leo, vad menade du med det där om sången, att man måste ha sången i strupen — — — ?

Ögonblicket att tala om den saken är förbi för Leo, tanken eller känslan för den är icke längre frisk och ursprunglig, varför han svarar en smula osäkert:

— Det är glädjen, Ruth. Man ska bara inte ta sin kamp som ett offer eller en plikt, utan som en utmärkelse, en avundsvärd rätt, en lycka, en gåva. Man ska känna så att det blir ens lycka att man själv, man själv och ingen annan, kan komma med ljuset åt alla som lever i mörkret. Ja, det finns stunder, Ruth, då jag till och med gläder mig åt att lidandet och nöden existerar, att det finns för-

tryck och orätt, ty annars kunde jag ju inte få kämpa för frihet och lycka åt mänskorna; och det finns stunder då jag riktigt längtar efter att se och höra mera om eländet, ty först när man känner alltsammans, allt som kan tänkas av djävulskap i den här världen, först då ska man också förstå det alltsammans och förmå att se slutet på det — — —

— Ja, men sedan då?

— Sedan?

Leo böjer sig fram för att försöka urskilja hennes ansikte i mörkret, men ser endast de glimmande ögonen.

— Vad menar du med det? Det får inte finnas något sedan. När vi är färdiga så är vi färdiga. Då har vi gjort vårt — — —

— Å ja, men det var inte det jag menade — — —

Hennes röst är trängd och trevande. Hon anstränger sig att säga något som bjuder henne mot, men ändå måste fram, varför tonfallet springer upp i diskanten.

— Säg mig, Leo, har du inte ett dugg intresse för flickor numera?

— Flickor!

Leo skrattar till kort, mot sin vilja upprörd av den undertryckta längtan och den nästan alltför tydliga hänsyftningen i Ruths ord.

— Flickor, upprepar han något mindre föraktfullt, varför skulle jag intressera mig för dem särskilt? Jag vill inte dela upp mänskorna i kön. Jag förstår inte varför alla andra ska göra det. Mänska som mänska, tänker jag, oavsett om de går i byxor

eller kjolar. Kanske det blir annorlunda för mig också en gång, men det är en sak som jag får tänka på då. Och för övrigt — — —

Hans röst skälver nu av pojkaktig stolthet och orden vibrera som om hans bröst är fyllt av ett undertryckt innerligt skratt, en glädje så stor att han vill behålla den inom sig själv — — —

— Och för övrigt, säger han, har jag ännu inte träffat någon kvinna som kunnat göra mig lika upprörd som mina allra vanligaste idéer kan. Och en stor tanke sedan, en syn; herregud, Ruth, de kommer på en som riktiga ljungeldar! Man darrar, man blir tillintetgjord av glädje, man skulle kunna falla på knä och tacka och bedja. I sådana stunder förstår man de religiösas extas. Jag har känt det själv, Ruth! Himlen är öppen för en så att man ser tvärs genom världsrymden, jorden är öppen för en så att man ser ned i det allra djupaste djupet, och hela tillvaron är som förklarad, belyst, uppslagen som en bok för en. Det är i sådana stunder man känner att man verkligen lever. Men i hela världen finns det inte en kvinna som kan få en att känna så — — —!

— — —

Under flera veckor efter detta höstkvällssamtal uteblir Ruth från klubben. Man frågar ofta efter henne. Man saknar hennes veka hjärtliga väsen, vilket gav färg och liv åt mötena, och man riktar sina frågor till Leo, vilken man sett vara intimare med henne än de andra, men icke heller han vet något, och han försöker så gott han kan att ur

sitt medvetande skjuta undan den lilla aning han har om orsaken till hennes bortovaro.

När hon till slut återkommer är det mer än en av de manliga kamraterna som hälsa henne mycket hjärtligt. Hon har blivit blekare och fått ett tydligare drag av vemodig resignation i ansiktet. På alla frågor svarar hon kort och gott att hon varit sjuk och det är en nöjsam förklaring. Det är endast Leo som märker att undertonen av trots och förbehåll i hennes sätt blivit starkare. Han beklagar att hon nu gör allt för att undvika bli ensam med honom och han ursäktar sig själv:

— Herregud, jag kan ju i alla fall inte hjälpa det — — —

XIII.

Då Långsjöns istäcke åter bryts upp av det vårsvallande vattnet och snön på Strandviksbergets sluttningar smälter och störtar ner i små bäckar, vilka skvala kring kåkarnas grundstenar och gräva upp den redan förut jämmerliga vägen, då komma också de första oväderstecknen från öster. I början av mars äga sammanstötningar mellan oroliga demonstranter och ännu oroligare tsarpoliser rum på Petersburgs gator, varpå händelserna följa slag i slag: ett arbetare- och soldatråd bildas, ämbetsmän och ministrar häktas, man talar högt om revolution och fred i det mörka Ryssland, man håller möten och sjunger arbetarsånger, demonstrerar och sänder ut manifest, och en dag kan telegrafan med-

dela över hela världen att tsar Nikolaus, den av Gud smorde, har abdikerat. Den första gyllene kronan rullar ner i tidens smältugn. Dagen efter avsäger sig hans son makten, en provisorisk regering bildas och man befriar martyrerna i Sibirien och monarkiens fängelsehålor. Arbetarerråden införa normalarbetstid, arméerna välja förtroendemän i stället för det avsatta befälet. Revolutionsvägen rullar fram över hela det heliga riket, folket reser sig och börjar ta makten, millioner tysta, förtryckta och lidande människor få äntligen tala fritt och säga ifrån vad de vilja och inte vilja. Den nya tiden gryr — — —

Leo går som i ett rus hela dagarna. Den har äntligen kommit den dag som han längtat efter så länge. Han ler, skrattar och pratar. Alla andra le och prata. Luften är liksom full av rykten, förhoppningar och fantasier. Nyheterna utifrån löpa från man till man, från hus till hus, från fabrik till fabrik genom hela staden. Det är som om var-enda människa skulle ha direkt förbindelse med telegrafan och därigenom med hela världen; de glädjande budskapen fortplanta sig som elektriska vågor genom samhällskroppen, nedifrån och upp och tvärtom, från individ till individ, vilka ta emot dem såsom länge väntade och efterlängtrade.

Det revolutionära partiet i landet får ett plötsligt uppsving, dess kommuner och klubbar växa med svindlande fart, dess tidningar gå ut i fördubblade upplagor, det sänder ut en svärm av agitatorer och talare över landet. Vid denna tid förlorar också

Strandvik sina två hövdingar. Erik Jarl reser, tyst och omärkligt som vanligt, på turné uppåt Norrland, medan skomakare Sand bullrar ett tag och frustar som en vårvild hingst innan han ger sig i väg, följd till stationen av en skara sjungande och hojtande vänner — — —

— — —

Snart börjar den ström av flyktingar, som under decennier rymt eller utvandrat från Ryssland, att återvända från de tillfälliga fristäderna i söder och väster. Kontingent efter kontingent av emigranter, många utsvultna, lidande och trasiga, men alla med glädjestrålade ansikten, passera staden på väg till det nya frihetslandet i öster; de rasta ett tag, vänta på pass och nyheter, se sig omkring och fråga: — När gör ni revolution? Man svarar dem: — I morgon eller övermorgon. Och man kanske tillägger: Det sker i alla fall en dag. Vi är ett saktmodigt folk här uppe i Europas hörn, men vi ska inte svika de ryska bröderna som gått före, en dag slår vi till — — —

En kväll samlas klubben ute i förstäderna för att tåga till ett möte som ordnats för att hälsa en ny trupp revolutionsmän. De äro endast ett tjugotal ungdomar med friska röster när de börja, men vartefter de sjungande marschera in mot staden bli de fler och fler; den oordnade hopen växer och ordnas till ett led, rote efter rote. Vid Tullen möts de av en per telefon uppkommenderad polisstyrka, som efter en kort palaver, lite godmodiga knuffar och hurrarop, skingrar demonstranterna. Först några

tvärgator längre upp stöta de ursprungliga, väl-disciplinerade deltagarna åter tillsammans. Man skämtar och vitsar om händelsen: Det var bara en liten lekfull förpostfäktning, det där! Och så tågar man vidare efter ordern: inget bråk, inget gny mera; vi skall inte springa i väg i ogjort väder — — —

Det är en liten hop tysta, nästan högtidligt allvarliga människor som i vårkvällen tåga in mot stadens hjärta. Deras steg och deras pulsar dunka i takt. De bära sina huvuden högt och se framåt med ljusa, förhoppningsfulla blickar. Kanske de gå mot en ny tid — — —

Och trottoarfolket, de tusentals sysslolösa, kallgrinande flanörerna, de tusentals oroliga, ångstheta nattvandrarerna som nyss krupit fram ur sina sov-kulor, stanna en minut, under sitt sökande efter nya nöjen och rus, och betrakta dem undrande, hänleende eller bävande i instinktiv fruktan för dessa sina naturliga fiender, de allvarliga och målmedvetna, plikternas, idéernas och föresatsernas folk — — —

Men i en gatukorsning stå några främlingar, där-ibland en liten undersätsig man i lång rock och kullrig hatt. När ungdomarna tåga fram ger han dem en lång forskande blick ur sina små skarpa ögon och ler, som om han känner igen dem, som om han sett dem förr och nu blir glad åt att ännu en gång möta dem. I nästa ögonblick tar han av sig hatten och står med avtäckt huvud, ett kalt rundskulpterat huvud, tills de hunnit förbi. Leo betraktar honom undrande och hälsar tillbaka — — —

Den väldiga möteslokalen är fylld till sista plats och ändå står publiken i täta klungor kring väggarna och entréerna. Man pratar och viskar, man vänder sig om i bänkarna och gör gester åt vänner och bekanta; ömsesidiga förväntningar möts i glada tillrop. Luften är som laddad med elektricitet, överspänd, övermättad ända till bristning, och redan exploderar spänningen här och var i små applåd-åskor när någon känd personlighet blir synlig i massan. Man trängs i gångar och bänkrader, knuffas och trampas varandra på tårna, men ger och tar emot allting med leende ansikten, som om till och med knuffarna inneburo tysta försäkringar om ens vänskap och allas gemensamhet; man smågnolar för sig själv, sträcker sig upp, blickar ut över massan av huvuden och nickar tillfredsställd: — Ja, här är man nu, här är också alla de andra. Det är bra. Man är verkligen glad åt det. Man skulle kunna sitta här hela natten och le och vara nöjd bara åt det att man är här och att man är så många, man skulle kunna sitta och lyssna till sorlet och vaggas därpå, som på en dyning, för att så småningom falla till ro och drömma någonting — — —

Mötet börjar och stämningen är redan från första minuten på höjdpunkten. Så fort någon träder in på scenen, där en liten talarstol med en röd fana över är placerad, brister publiken ut i ovationer. Den sitter liksom havande med ett latent behov av att ge sitt bifall till känna, och blir yr av glädje vid minsta orsak att göra det. Talarna avlösa varandra. De hålla anföranden på ryska, tyska eller

engelska, de äro lugna och saktmodiga, som åldern och erfarenheten, eller sprakande och ystra som ungdomen själv, men det hör knappast dit vad de säga, hur de uttrycka sig eller vilket språk de uttrycka sig på; de äro allesammans därutifrån, där krigs- och revolutionsåskorna dåna och den nya tiden födes i eld och blod; de ha allesammans varit flyktingar och martyrer för tsarens blodhundar och fängelsehålor, hemlösa, rotlösa vagabonder med hungriga magar, stora syften och varma hjärtan, och nu skola de allesammans dit över till det nya frihetslandet för att arbeta och skapa ett nytt samhälle — — —

Atmosfären i lokalen blir tyngre och tyngre av utdunstningar och tobaksrök. För Leo, som sitter uppe på läktaren, synes och höres allting likt en fantastisk dröm. Lamporna runtomkring honom lysa matt som töckniga solar över ett hav av vita ansikten. Leo ser inga individer; han vet endast att de äro där, de tusen vilkas öden han upplevt under sina vandringar och de tusen, vilkas drömmar och förhoppningar han känt födas i sin egen hjärna; han känner massans hjärta slå av glädje, han känner dess flämtande andedräkt och hör som ett sus av alla dess lönnliga, dunkla och outtalade tankar brusa fram genom sitt huvud — — —

En liten man, med kalt rundskulpterat huvud, träder fram i det skarpa ljuset på scenen, stiger upp på talarstolen och sträcker fram armarna i en befallande gest, så att hela det oroliga, stormande människohavet tystnar och lägger sig till ro. Han

börjar tala, slunga, som på försök, ut en kaskad av ord, korta, klingande satser, drar sig sedan tillbaka på scenen, tiger en stund och tycks därvid bli mindre, liksom smälta bort i sin egen tystnad, för att i nästa ögonblick åter träda fram i förgrunden, resa sig och växa till något gigantiskt stort och dominerande med en ny kaskad av ord och satser, vilka slungas ut i luften över massans huvud likt ett regn av projektiler. Nu talar han tio, tjugu, trettio minuter i sträck, utan att hämta andan, men ändå nyanserande och förnyande sin stämma i varje ögonblick. Han kommer ända fram till rampen, böjer sig fram och står där i en stelt spänd attityd, som en personifikation av den levande, till slag beredda, kraften, talar, talar i ett, medan hans ögon stirra rakt ner i mörkret, likt två lysande, glimmande kol, samlingspunkter och brännpunkter, icke blott för hans eget ljus och hans egen energi, utan för hela auditoriet, vilket sitter stumt, andlös och liksom hypnotiserat av den nästan djuriskt brutala kraften i hans personlighet. Så gör han ett språng tillbaka, rycker sig lös ur både sin egen och massans spänning, tystnar med en gång och står stilla med ögonen slutna, munnen öppen och huvudet tillbakakastat, så att ljuset glimmar på hans vita tänder och kala panna som på reflexions-speglar — — —

Massan skälver till ett tag, som i en känsla av djup befrielse och lättnad, men i nästa ögonblick ger den med en dånande bifallsåska uttryck åt sin längtan efter att ånyo bli bunden av denna

demoniska ande; bifallet skakar luften så att lamporna gunga och rökskyarna under taket råka i välvande rörelser likt moln som svepas hit och dit av virvelvindar — — —

Leo lutar sig fram och griper om balustraden som i kramp. Han har i talaren där nere känt igen den hälsande mannen i kullriga hatten och den långa, alldeles för stora rocken. Han tänker högt som i extas:

— Vem kan han vara?

Och någon bredvid, som förstått vad som sagts där nere, ropar till honom namnet:

— Uljanoff Lenin!

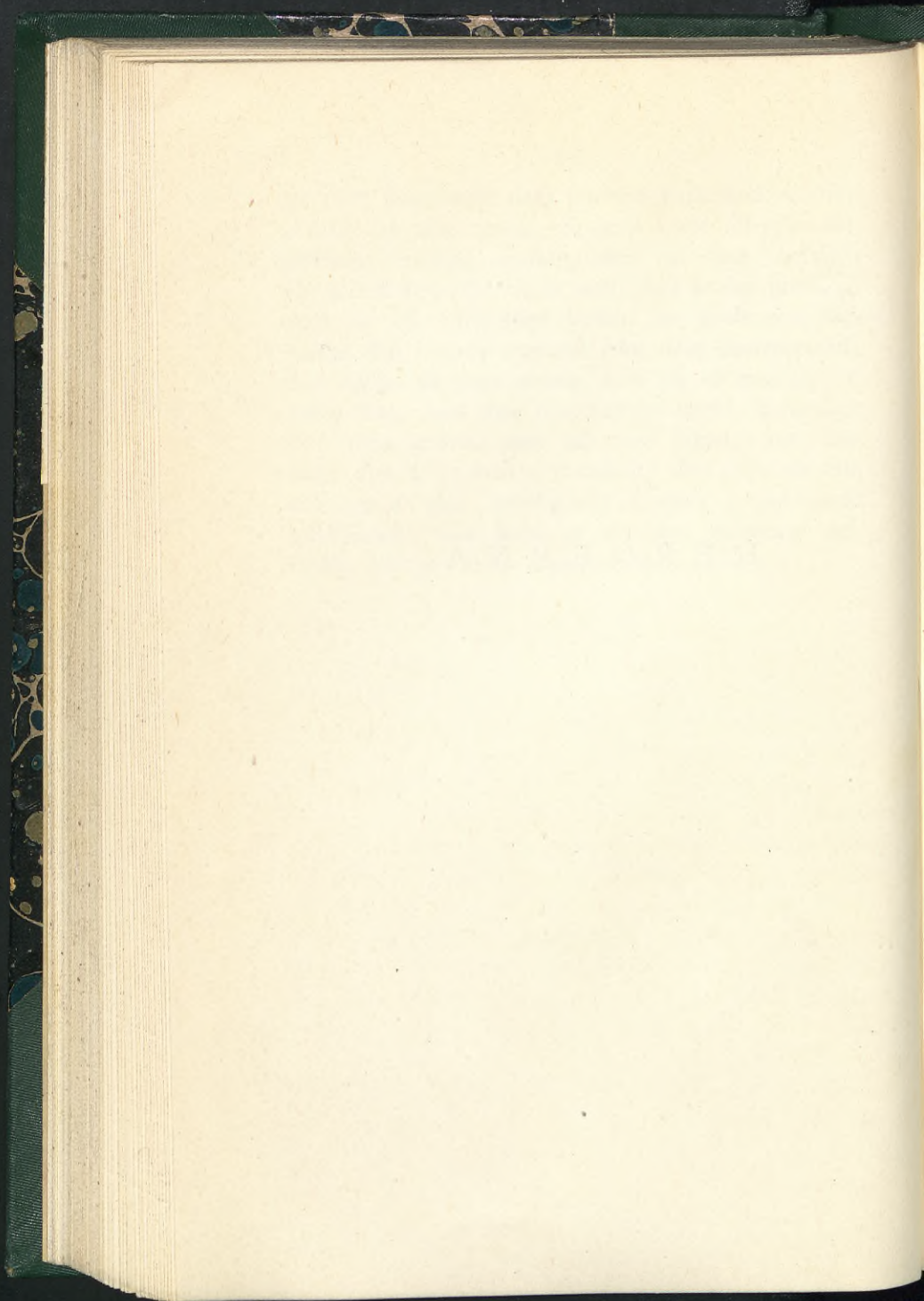
Leo nickar till tecken på att han begripit. Men de två orden säga honom ändå ingenting. Herregud, vad betyder egentligen ett namn — — —?

Talaren stiger åter fram i förgrunden. Ett mildt och vänligt, nästan tacksamt glatt leende spelar kring hans läppar. Hans röst är nu till att börja med som en smekning, djup och skälvande av ömhet och beslöjad kärlek, men snart träder den brutala kraften åter fram ur de vekare känslornas höljen, och rösten blir hårdare och klangfullare för varje minut för att i ett nu klinga som stål mot stål. Ännu en gång står talaren framme vid rampen och slungar ut en trumeld av satser och ord, vilka tycks snubbla och löpa över varandra i febril brådska, men ändå aldrig förlora tonvikten och sin djupa betydelse — — —

Han talar, tigger och talar igen och gång på gång griper han massan, släpper den och fångar in den

på nytt, fängslade dess intresse bara med en liten rörelse av sina armar, en min i sitt uttrycksfulla, sällsamt levande ansikte, eller ett nytt tonfall i sin mästerligt behärskade röst. Han laddar publiken som ur ett outtömligt batteri av kraft och förlossar den i nästa moment från dess övermättnad; han spelar på dess sinnen, som på ett instrument, vilket han, med den överlägsnes insikt, behärskar från dess grövsta upp till dess finaste ton; han leder den, talar med den och får den själv att tala och yppa sina hemligaste känslor i upprepade bifallsåskor; han förlossar massans drömmar och tankar och gör dess vilja levande — — —

HEROERNA

XIV.

Leo deltagar i klubblivet inne i staden, han blir invald i arbetsutskottet, i distriktstyrelsen och en tillfällig militär centralkommitté, har dessutom en massa andra uppdrag att sköta och måste utom allt detta fortfarande syssla med sina studier. Hans prestationsförmåga är oerhörd, men tiden är för knapp och en dag blir han tvungen meddela sina föräldrar att han, för att spara tid, skall ta sin bostad innanför Tullen för några månader.

Fadern endast rycker på axlarna.

— Gör som du vill Leo, du är gammal nog att klara dig själv nu — — —

Men modern tiger då och döljer smärtan inom sig själv, blott för att ett par dagar före flyttningen brista ut i förebråelser. Det känns som en pinsam plikt för Leo att han måste försvara sig.

— Herregud, säger han, jag kan väl inte bo hos mamma och pappa i hela mitt liv heller. Jag måste väl lära mig att stå på egna ben snart. Man är tvungen, man kanske gifter sig en gång. Det är bäst man får pröva på lite först — — —

Och då hennes ansikte ändå icke ljusnar, gör han en del små avkall:

— Det blir för resten bara för en liten tid antar

jag. Vårt förbund går framåt med stormsteg för varje dag, och så fort vi kunnat sätta lite pli på de nya medlemmarna, lärt upp dem i organisationsfrågorna, förstår du, så slipper jag ifrån mina mesta uppdrag. Var bara lugn, du mamma, jag kommer snart ut igen, såvida vi inte kan hitta någon bra och billig lägenhet för oss allihop inne i stan — — —

— Ja, ja, må det bli som du vill, Leo. Glöm bara inte bort oss — — —

Modern ger efter, inser att sonen har rätt och att han skulle ha rätt, även om avfärden blev för hela livet; men hon packar in hans saker, kläder och böcker, under tysta protester och lägger till slut, ovanpå allt annat, in ett stort smörgåspaket, som om det gäller en resa till ett land där det varken finns kött eller bröd. Några förmaningar eller råd har hon icke att ge, kanske därför att hon känner att sonen, såsom tillhörande en yngre generation, redan vuxit ifrån hennes egen tid.

Men då han till sist verkligen försvunnit åldras hon fort och blir för en tid mycket tyst gentemot alla människor. En dag letar hon, ur sin skräphörna, fram ett av fukt och smuts vanställt porträtt av Fredrik Sterky, vilket hon, så gott det går för sig, gör rent och hänger upp på väggen som ett stöd för sin tvivelsjuka, vacklande ande; hon sitter i timtal och betraktar porträttet, tills hennes drag slutligen upplyses av ett ljust leende och hennes läppar röres som för att säga:

— Min son blev din också i alla fall — — —

— — —

Leo flyttar in hos en kamrats familj i en av arbetarkvarterens allra nyaste hyreskaserner, inom vars murar det djupaste och mest beklämmande armodet trängs med de modernaste bekvämligheterna, elektriskt ljus, w. c., vatten och gas. Där äro femtio familjer hoppackade som sardiner i låda, femtio kök andas dagligen ut sina fräna dofter av kål och flottyr i de fyra uppgångarna, och minst femtio små eller halv vuxna ungar väsnas morgon, middag och kväll i trappor och förstugor.

Men Leo, som arbetar om dagarna och går ut så fort han hinner om kvällarna, för att sedan icke komma hem förrän mycket sent om nätterna, blir aldrig riktigt intim med huset och dess enskildheter.

Hans kamrat heter Elis Werner, densamme som en gång på Bantorget uttryckte sin nästan extastiska beundran för Erik Jarl. Han har nu, liksom Leo, vuxit upp och blivit en lång, smärt man. Hans vackra, ännu ungdomligt veka ansikte, är detsamma, lika själsfrånvarande och drömmande som förr, fast det numera kan hårdna till och liksom koncentreras av smärta och hat. Han har ögonblick då han kan stanna mitt på ett stort golv, i en möteslokal eller ett kafé, och alldeles glömma bort att gå vidare, glömma var han är, varför han är där och vad han skall göra, för att i stället sjunka in i sig själv, varvid han verkar en sovande. När någon talar till honom hör han ej och när han börjar gå igen äro hans rörelser långsamma, mekaniska, trevande och osäkra som en blinda. Andra stunder däremot kan

han gripas av ett vaket raseri. Hans gester bli korta och snabba, talet skarpt och genomträngande och ögonen kalla och stickande, medan han ler med öppen mun så att han ser ut för att vilja bitas. Gud nåde den, som då står i opposition till honom. Han går sin opponent rakt in på livet och skonar ingenting, varken personlighet eller idéer; han angriper fel och svagheter, han hånar, ironiserar, smäddar och förbannar som om hela hans inre koncentreras och lever upp i en enda önskan: att till varje pris tillintetgöra och krossa. Och hela tiden skrattar han med förakfullt och grymt uppdragen överläpp — — —

Leo förebrår honom ofta för hans sätt.

— Det är svinaktigt, säger han, att gå in på personligheter så som du gör. Var och en har sina svagheter. En sann socialist bör lära sig att tolerera mänskan och vara intolerant bara mot idéerna — — —

— Du är dum, svarar Elis, varje mänska har precis den idé som hon är mänska nog att ha. Kan du inte begripa det att om hennes livsåskådning är simpel så är hon själv simpel? Det ena hänger ihop med det andra. Och för resten menar jag det att den som inte tål att man rör vid honom är det fan ta mig inte mycket med eller också har hon något att dölja. Akta dig Leo, så jag inte börjar ta reda på varför du är tolerant — — —

Leo avlägsnar sig, som för att ge plats till anfall, några steg från kamraten och skrattar utmanande:

— Å ja, kom an du bara, kom an du — — —

De grina vänskapligt och försöka komma varandras idéer till livs, men förmå icke lägga in någon övertygelse i anfallen, eftersom de i grund och botten äro mycket lika, båda två starka och hårda.

De sitta i samma styrelser, gå i sällskap under husagitationer och propagandautflykter och uppleva många muntrande och spännande episoder tillsammans, varför deras vänskap utvecklas och stärkes dag för dag. Det är endast i ett fall de aldrig kan komma överens — — —

Elis umgås mycket med de kvinnliga klubbisterna. Det finns ju alltid en tre, fyra unga flickor som slå efter honom så fort han visar sig, och han stannar gärna i deras sällskap, sätter sig i ett hörn och skämtar, ignorerande mötesförhandlingar och diskussioner. Under samkvämen, då Leo bryter upp för att gå hem och kasta sig över böckerna, stannar han kvar och dansar och kommer vanligtvis icke hem förrän mycket sent. Leo försöker överse med detta kamratens drag, men kan ej dölja att han betraktar det som ett fel, varför de då och då råka i små kontroverser med varandra — — —

En kväll sitter Leo som vanligt uppe och läser då Elis kommer in till honom. Han är blek, verkar matt och utschasad, och kastar sig handlöst på en soffa, där han sedan ligger och röker cigaretter, medan Leo blir allt retligare emedan han, i den andres närvaro, ej förmår hålla sin uppmärksamhet bunden vid boken.

Till slut sätter sig Elis upp, stöder hakan mot

händerna och frågar, inställsamt och sökande, med en ton som Leo aldrig förr hört honom använda:

— Du tycker väl att jag är ett riktigt kräk, Leo?

Retligheten gör Leo fullkomligt uppriktigt.

— Jag tycker det, säger han lakoniskt. I nästa ögonblick modifierar han dock det hårda omdömet genom att fortsätta: Du har en massa dumheter för dig, Elis. Jag tror ibland att du så lätt hittar svagheter hos andra därför att du själv är svag — — —

Elis ignorerar utfallet, reser sig och går ut på golvet.

— Du har en fin näsa för sådant där, säger han, och det är kanske det som gör att jag tycker om dig — — —

Han skrattar inälvant, liksom förlöjligande sig själv, och börjar helt abrupt tala i kall, reflekterande ton:

— Du har rätt, Leo, jag gör en massa dumheter. Men varför skulle jag inte det? Ett konstverk som blir färdigt genast vid första uppläggnigen blir aldrig riktigt bra. Det är likadant med ens liv. Man blir klok genom att rätta sina misstag. Man måste söka sig fram, tror jag. Ser du, Leo, för mig synes allting som hänger ihop med mina idéer vara så rätlinigt, klart, enkelt och lätt att genomskåda. Samhället till exempel är i grund och botten av en förbaskat primitiv konstruktion, lätt att se igenom, lätt att ändra och flytta om, bara människorna är med på saken. Har man bara lite förnuft så är allting så klart och tydligt; och med förnuftets

hjälp kan man klara upp allting om det kniper. Men man kan begripa det alldeles för bra, också, Leo. Jag tycker att jag vet alltsammans från början. Fan vet om jag inte blivit född med kunskapen i blodet! Det finns sådana människor. Man kan ju föreställa sig att det är själar som inkarnerats för tidigt, hoppat direkt från en tidigare existens in i denna, utan att ha fått vila och glömma först — ett intressant problem för resten, att tänka på någon ledig stund. Men för att tala allvar nu igen, vad ska man göra om man är en sådan där mänska? Man måste begå dumheter, förstår du, man måste hoppa över sina egna linjer, ta sig en promenad på sidan om sig själv — — —

— Det finns så mycket utanför det egentligaste och viktigaste som man behöver veta, skjuter Leo in, man ska arbeta — — —

Elis småler.

— Du är en asket, svarar han. Det är väl inte för roskull heller som du har tycke av Calvin. Du vet till exempel inte hur en flicka kan locka en. Och ännu mindre vet du hur hon kan locka en sådan mänska som mig. Här går man omkring som en riktig encyklopedi i samhällskunskap, sprängfylld och tung i huvudet av historia, etnologi, psykologi, siffror, statistik, teorier, idéer, hypoteser och fan vet allt! Och så möter man henne. Hon är det oförnuftiga självt. Hela hennes väsen är irrationellt. Hon kan inte säga ja och nej, hon krånglar in allt, sig själv och andra, hon är full av inbillningar och de allra sötaste dumheter, hon vrider och vänder, snor och

slingrar sig och försöker kollra bort en annan också, hon ler och tjurar, försvinner och kommer tillbaka igen och har hela tiden själv inte den blekaste aning om varför hon gör allting. Hon kan döda en mänska och ändå vara oskyldig som ett lamm. Hon är blind, Leo, komplett blind, och det är därför hon lockar en. Det är en vila att möta henne. Man blir själv, om inte riktigt blind, så en smula skumögd, man leker ett tag, man går som i en dimma, man pratar som en drucken. Ja, det är skönt för en intelligent mänska att det verkligen finns kvinnor — — —

Han tystnar, ställer sig bredbent, kör ner händerna i byxfickorna och småler för sig själv. Men när han möter Leos avvärijande, nästan stränga blick blir han plötsligt allvarlig och fortsätter i helt annan ton än den förra lekfullt cyniska:

— Å, du ska inte tro Leo att jag löper omkring som en brunstig tjur från den ena till den andra. Jag rör dem inte. Jag har ingen lust. Det är komiskt, eller hur, men jag trotsar dig att hitta en enda flicka som jag tagit något ifrån. Jag har varit hemma hos de flesta, men bara suttit och pratat, och så kysst dem någon gång förstås, för det har ju varit min skyldighet. Något annat har det aldrig blivit. Jag tror att vi senfödda intellektualister är monogama av naturen. Vi måste ha en likvärdig. Jag för min del kan gott vänta tills jag hittar någon som inte krånglar till sig själv alltför mycket innan jag gör allvar av livet. Jag tänker väl att jag finner henne en gång — — —

Leo har rest sig. Han minns den gång han själv drev omkring ute i Parken, såg och såg och kände samma slags utväljarinstinkt inom sig. Med impulsiv hjärtlighet sträcker han fram sin hand.

— Det var bra att du förklarade det där, Elis. säger han, jag förstår det så förbaskat väl — — —

Efter den natten komma de två vännerna varandra närmare än någonsin. Där den ena är finns också den andra. Under diskussionerna planlägga de sina inlägg gemensamt, sända varandra under strider-
nas hetta små lappar med anmärkningar och intentioner, välja och dela upp argumenten tillsammans så att deras meningsfiender alltid befinna sig mellan tvenne eldar; de äro två hjärnor, två ständigt arbetande intellekt, vilka komplettera och stödja varandra. Man döper dem snart till »parhästarna» — — —

XV.

Leos inflyttning till staden ägde rum strax efter det den andra revolutionen i Ryssland segrat. Bolsjevikregeringen med Uljanoff Lenin i spetsen har slutit separatfred med Rysslands före detta fiender och påbörjat det sociala uppbyggnadsarbetet. Den första fredens ljusning synes i öster, men folken, som längtat så intensivt efter fredsduvan, vända sig bort när hon kommer till dem röd, som färgad av soluppgångsglöd eller blod; man bävar tillbaka för en fred som helt enkelt blivit tagen av ett krigstrött folk, utan att den

först erkänts, underskrivits och stämplats av frackklädda middagsätande herrar. — Det är ju alldeles åt skogen, det här, säger Europa, det strider mot all konvention, det är förräderi mot all tradition och mot historien, som lär att fredsunderhandlingar alltid inletts med ett giftermålsanbud mellan krönta huvuden, eller av ett kärleksbrev från någon halvkrönt mätress till någon kejsare — — —

Men den ryske bonden förstår ingenting. Han begriper ej hur freden kan vara ett förräderi mot demokratien och mänskligheten. Han ruskar på sitt lurviga huvud, liksom djupt bekymrad över sin egen inskränkthet, men ger sig icke ändå, utan drar sig stilla och tyst ur spelet och vandrar tillbaka till sin plog och sin hustru därhemma i byn, där han har marken under sina fötter, där han vet vad han skall, behöver och önskar veta, och där jorden ligger säkert och tungt bunden som av gudomlig lag — — —

De ryska bolsjevikerna fortsätta sin påbörjade kamp för sina idéer. Det ena meddelandet efter det andra om deras nydanings- och återuppbygg-nadsarbete når Västeuropa och sätter där lidelserna i svallning, på samma gång som inbördeskriget, organiserat av soldathorder och halvgalna sysslösa generaler, rasar runtomkring det väldiga rikets gränser. Hela världen vänder sig för eller mot Ryssland. Det ges ingenting annat, ingen gyllene medelväg, intet tillbaka; det som pågår där borta i öster är för stort att ignoreras — — —

— — —

Även Leo och de kretsar, i vilka han ungås och arbetar, grips av virveln och av berusningen i detta uppvaknande ur krigsårens långa natt. Liksom överallt ute i världen, finns det också i Sverge många båda unga och gamla, men tveksamma och räddhågade människor, vilka hela sitt liv drömt om och längtat efter den stund då folken ta sina öden i egna händer, men vilka nu, inför ett fullbordat faktum, dock bäva tillbaka av rädsla och ge den nedärvda konservatismen övertaget. Det tycks gå för fort för dem, händelserna komma för tätt. De vilja icke vara med om att erkänna något, om vilket de ej redan vid första anblicken kunna säga: — Detta är bra, detta hade jag väntat. De rygga tillbaka inför sina drömmar då de se dem realiserade i verkligheten; de förneka dem: så hade jag inte tänkt mig saken — — —

Några av dessa ungdomar, »frihetsförbundare» som de kallas, bruka komma till de offentliga mötena för att debattera. Redan innan mötena öppnas är tamburdiskussionerna i full gång, och det är under ett sådant, lindrigt parlamentariskt, meningsbyte som Leo gör bekantskap med Bo Eriksson.

Man har angripit konstituerande församlingens upplösning och proklamerandet av den proletära diktaturen. Leo sjuder av stridslystnad. Han svarar:

— Ja, vi vill diktaturen, diktaturen som ett medel och ett övergångsstadium. Det är motbudande för fria människor. Men ni borde väl i alla fall veta att diktaturen är regel för alla samhällen, fast den

hos oss är maskerad under en konstitution, medan den i Amerika och Frankrike spökar ut sig i republikens kåpa. Diktaturen är överallt ett mer eller mindre dolt faktum, fast den i Västeuropa är ämnad att vara för evigt under det att bolsjevikerna bara begagnar den för tillfället, såsom en nödfallsåtgärd för att få bukt på alla asociala och rent antisociala element, som lever kvar efter det borgerligt anarkistiska samhället. Ni borde också veta att det alltid funnits och alltid kommer att finnas folk som inte kan tänka, folk som under normala förhållanden ger blanka sjutton i alla sociala frågor, massor av slöa, indifferentia individer. Dessa är alltid underkastade den vakna minoritetens diktatur, de äro inte värda bättre och de kan inte begära bättre; men märk också att det just är dessa socialt impotenta, som i alla tider utgjort den konservativa massan, den tröga, blodfattiga, småfuttigt egoistiska klumpen, som motarbetar alla framsteg, därför att den är sig själv nog och struntar i andra, struntar i framtid och utveckling, struntar i allt som ger livet värde och bara reagerar, reagerar i tid och otid mot allt nytt och livskraftigt, emedan den inte vet vad det nya innebär, emedan den bara känner det som är och vill behålla det den har. Jag frågar er nu: vore det inte en rosenrasande galenskap att ge just denna massa, som revolutionens dån för tillfället skakat upp ur den djupa sömnen, ett lika stort inflytande på staten och samhällets angelägenheter, som det man ger den alltid vakna och aktiva minoriteten? Det bleve ju

ett vansinnigt självuppgivande! Den yrvakna och virriga hopen skulle förstöra allt och överallt komma stickande med sina små köksintressen. Det bleve demokrati, för all del, men Gud bevara mig för en sådan demokrati!

— Era diktatorer bara pratar och skickar ut dekret — — —

— I begynnelsen var ordet. Det är en gammal, men mycket bra visdom. Tanken är till först, ordet sedan och handlingen sist. Man bygger inte ett nytt samhälle på två dar, det borde väl ni veta som förordar den demokratiska lunken. Om inte allting är som det bör där borta ännu så blir det bara man får vara i fred för ert gnåt och era sura uppstötningar — — —

— Man skapar inte något nytt med våld och tvång — — —

Elis Werner kommer nu, med ett öppet hånleende i sitt ljusa vackra ansikte, in i gruppen och avbryter, tar, liksom Leo förut, orden ur mun på meningsmotståndarna, vilka bli mer och mer förvirrade av det snabba replikskiftet.

— Vad har ni för medel? frågar han skarpt.

— Uppllysning — — —

— Uppllysning!

Elis kastar med huvudet på ett utesägligt föraktfullt sätt.

— Uppllysning, säger han ånyo, uppllysning i ett hus som brinner i alla fyra hörnen. Jo, jag tackar jag! Nu skulle man där borta där kanonerna dånar vid Judeniljs, Wrangels och engelsmännens fronter,

resa katedrar och hålla föreläsningar om statsvetenskap och sociologi; man skulle släppa fienderna in i landet som ett tjog tjutande vargar och försöka upplysa dem om att man vill fred och försoning, man skulle släppa lös hela den hat- och hämndlystna borgarklassen och försöka upplysa den om att man egentligen bara önskar skapa ett samhälle med bättre existensvillkor för alla människor utan undantag; ja, man skulle kasta vapnen och försöka skaka tass med tigern! Gud, vilket löjligt skådespel världen skulle få bevittna! Nej, mina små söta barn, vi är inga clowner och inga gudsbarnsdemokrater. Vi vet att livet är en kamp, en hård, blodig realitet. Vi arbetar därefter. Vi sätter yxan till roten — — —

— Då gör ni er skyldiga till ett stort fel, höres i detta ögonblick en sävlig, grov röst yttra i bakgrunden.

— Fel!?

Både Elis och Leo vända sig blixtnabbt mot talaren; den förres röst klingar kall och utmanande.

En främmande man, synbarligen något äldre än Leo, träder fram ur dunklet i tamburen. Han bär en alldeles för stor kostym, han haltar lite på ena foten; hans ansikte är mörkt, grovt och gravallvarligt som hans röst, då han långsamt och doce-rande fortsätter:

— Jag upprepar det, min unge man, ni begår ett stort fel om ni arbetar efter den där gamla frasen. Man behöver korp och spett, och kanske dynamit också, att gräva upp rötterna, man behöver spade

och plog att vända jorden med. Yxan till roten!
Nej, mina vänner, man måste akta sig för att
betrakta samhället som ett simpelt svedjeland där
man kan fara fram hur som helst — — —

Elis och Leo nicka nästan omärkligt åt varandra
och tiga då de finna fienden vara en vän.

Den nya kamraten fortsätter att tala, vändande
och knådande satserna med nästan retsam om-
ständighet. När någon försöker göra ett inlägg ger
han den avbrytande en förolämpande nonchalant
sidoblick och viftar ett tag med handen som om
han i förbifarten vill säga: — Tyst min vän, det
här begriper ni inte — — —

Efter ytterligare några misslyckade försök till
anfall och försvar troppa »frihetsförbundarna» av,
mötet öppnas och går sin gilla gång under dryftande
av princip- och taktikfrågor. När det sedan är av-
slutat kommer den nye kamraten fram till Leo och
säger med den gravallvarliga min han bibehållit
under hela kvällen:

— Tillåt att jag presenterar mig. Mitt namn är
Bo Eriksson — — —

— Tack, svarar Leo, här säger vi alltid du åt
varandra — — —

— Jag vet det, men jag kallar aldrig någon för
»du» utan särskild överenskommelse — — —

Han räcker fram en valkig, hård näve.

— Du alltså?

— Ja.

Leo ropar inåt lokalen:

— Kom hit Elis, du ska skaka hand med Bo Eriksson.

Så fort han fått de båda vännerna framför sig börjar Bo Eriksson på sitt sirligt högtidliga sätt hålla ett långt anförande om Kooperationen. Det verkar som om han talar på gammalstavning.

På detta sätt började och slutade Leos första sammanträffande med en av de egendomligaste människor han någonsin träffat — — —

— — —

Det är en syn för gudar att se honom i talarstolen. Han är hjulbent och rundaxlad, grov och tung till hela sitt utseende. Minspelet skiftar ibland, men då endast för att bli ännu någon grad allvarligare i uttrycket, blicken under de halvsänkta ögonlocken är dunkel och beslöjad, djup, gåtfull, förbehållsam. Det finns intet leende i hans väsen. När han håller sina anföranden gömmer han ena handen i byxfickan och drar upp benkläderna så att de hänga snett, medan han med den andra gör allt vidlyftigare gester runt sig själv, därmed markerande att han vidgar sitt ämne till att omfatta allt större och större förhållanden. Han behärskar en gammaldags omständig retorik, talar med många »om» och »men», »i annat fall» eller »å andra sidan» och går liksom runt frågan, skärskådar den från alla sidor och lägger ut den stycke för stycke tills han slutligen kommer till sina premisser, vilka kunna vara överraskande nog. Stundom retar han gallfeber på Leo, som arbetar sig genom frågorna med blixtsnabba språng i

tankegången och oftast har både början och slutet på tungan, utom det att han älskar springa på sidan om tankekedjorna för att plocka upp infall och fantasier. — Nåja, nåja, säger han otåligt, det där vet vi, låt oss fortsätta! Men det hjälper icke. Bo går lugnt vidare på sin egen väg, lunkar stadigt och säkert som en oxe. Han tycks förutsätta att ingen vet någonting, varför han också utreder allting grundligt för undvikande av alla missförstånd och upprepningar. Då och då frågar han: har du nu detta riktigt klart för dig?

Ja, Leo har det klart för sig. Snart har han även Bo Eriksson klar för sig, vänjer sig så småningom vid kamratens egenheter och börjar till och med tycka om dem: alltid kommer det någon originell glosa mot slutet av de långa utläggningarna, en paradox, en lustig vändning av problemet eller en vis levnadsregel. Han undrar ibland var Bo kan ha fått sina, av ålder och visdom präglade, ordspråk ifrån, men kommer sig aldrig för att fråga — — —

Han har för mycket annat att dryfta och diskutera, varför det egentligen aldrig blir vare sig tid eller tillfälle att tala om personliga saker.

Redan i början av deras vänskap följer han Bo hem. Denne bor i barackhusen i Arstalunden. Som man, direkt från förstugan, kommer in i rummet ser man fönstret gapa på andra sidan så att hålan verkar endast en slags genomgång, nödtorftigt tilltäppt med tunna brädväggar. Några möbler eller gardiner finns icke. Vid ena väggen står en stol, ovanför den är en hylla, klädd med en remsa spets-

papper och belamrad med koppar, fat, burkar och påsar, inspikad i väggen, i ett hörn ligger en hopvikt filt över en trave böcker: antagligen säng och huvudkudde. På fönsterbrädan står ett primuskök och en flaska sprit. Det är alltsammans, ingenting mer, ingenting mindre. Där inne lever och tänker Bo Eriksson. Under sina första besök känner sig Leo, utan att han vet varför, frusen och nervös i detta tomma, ödsliga rum, men så småningom vänjer han sig, går dit ofta, sitter på boktraven och dricker kaffe, med koppen framför sig på golvet, pratar, röker och har det rätt så trevligt.

— — —

Men en dag när han, på väg till Bo, går förbi huslängan, ser han innanför fönstret till lägenheten bredvid en skymt av ett blekt, utmagrat och redan förgrämt barnansikte, vars ögon stirra med längtansfull oro ner mot handelsboden i en annan huslänga. Detta ansikte, uppsnappat under bråkdelen av en minut, ger honom ingen ro; det följer och pinar honom, och medan han sitter och talar med Bo ser han det helt levande framför sig — — —

Och plötsligt förstår han att han lever mitt uppe i den nöd han kämpar mot. Han betraktar rummet, han betraktar vännen och blir med ens medveten om att han icke vet någonting om honom. Så frågar han utan inledning:

— Var arbetar du, Bo?

Bo blir icke överraskad ens av detta, utan begrundar hans fråga en stund och svarar sedan betänksamt:

— Ja, nu arbetar jag egentligen ingenstans. Det är varken nytta eller glädje med att arbeta. Man bara sliter ut sig. Jag ska åta mig att med siffror bevisa att allt arbete för de flesta människor är en ren förlust av tid och kraft. Man äter för att kunna arbeta och arbetar för att få äta och på det sättet går det runt, bara runt, aldrig framåt. Vinsten av arbetet tar andra, människor som man inte känner, människor som man inte ens vet om de existerar. Ja, jag har ofta gått och frågat cheferna, där jag arbetat, vem som äger fabriken, men de har inte kunnat svara mig — — —

— Ja, men herregud, avbryter Leo häpet, det vet du väl ändå, bolagen, bankerna — — —

— Som man påstår, ja, svarar Bo med oeffterhärmlig överlägsenhet. Men vem äger bolagen, vem äger bankerna? Det vet ingen. Aktieägarna, säger man. Men vilka är det? Låt oss tänka en smula på den saken. Om det till exempel är Andersson och Pettersson som är aktieägare så vet man inte mer för det. Ingen av dem visar sig. De ha ombud på stämmorna, deras andelar är belånade; de stå kanske i skuld hos Johansson och Karlsson, vilka i sin tur stå i skuld till andra, så de facto är det ingen av dem som är ägare till bankerna, sedan bolagen, till slut fabrikerna. Sedan fabrikerna grundades har för övrigt de första Anders- och Petterssonerna dött, kanske deras barn och barnbarn också, så att det nu är tredje eller fjärde generationen som bär upp utdelningarna. Vem ger alltså Andersson eller Petterssons barns barnbarn rätt till mer-

värdet av mitt arbete? Men oavsett detta: tänk dig att man med en gång skulle gå i författning om att alla skulder måste betalas och alla värden reduceras till deras ursprungliga storhet, så att den »skäligen vinsten», den legala räntan och procenten föll bort. Vad tror du blev av? Jo, bara det att alla Anders- och Petterssöners barns barnbarn blev utfattiga. De äger i grund och botten ingenting. De lever på fiktiva värden. Systemet ger dem rätt till en viss vinst på mitt arbete. Det är både dumt och löjligt, oekonomiskt, meningslöst. Om en vän eller till och med en fiende kom och sade till mig: »Hör du Bo, gör det här arbetet åt mig, jag måste få det gjort för att kunna leva.» Då skulle jag gärna göra det. Men att arbeta åt ett vidlyftigt, idiotiskt system, ett verk, ett maskineri, och därtill utan visshet om att vinsten kommer till rätt användning: nej, det vill jag inte. Jag är en mänska — — —

Leo ler flyktigt.

— Man måste ju, säger han, nödvändigheten — — —

— Nödvändigheten, ja — — —

Bo hejdar sig och sväljer, liksom överrumplad av en tanke han icke vill kännas vid. Han går några slag över golvet och gör en gest, som i all sin knapphet verkar famlande och meningslös, då den ej åtföljes av någon förklaring; sedan stannar han, står stilla och ser i golvet under det han drar ihop ögonbrynen till en tjock valk över näsroten.

Leendet dör bort i Leos ansikte. Han känner

sig pinsamt berörd av kamratens synbarliga upphetsning, vilken tycks honom dubbelt allvarlig just därför att den är tyst, ordlös och ger en aning om en djupare tragik än den närmast liggande: oförmågan att finna sig till rätta på en arbetsplats. Han reser sig upp och känner en fråga bränna på sina läppar; han skulle vilja ta kamratens hand och fråga: — Vem är du, säg mig vem du är?

Bo blir nervös.

— Sätt dig igen, uppmanar han, sätt dig — — —

Leo faller undan och lyder, sätter sig och väntar. Bo ställer sig mitt i det kala, ödsliga rummet, sticker ena handen i byxfickan och frågar nu som uppifrån en talarstol:

— Har du någonsin sett en bondgård, Leo?

Leo hajar till, men döljer sin häpnad.

— Nja, svarar han tveksamt, det finns ju en utanför Strandvik — — —

— Utanför Strandvik! Här, utanför stan — — —

Vännen gör en avvisande gest med den lediga handen och ler, varvid Leo, som just nu betraktar honom uppmärksamt, tycker att det är för första gången. Bos leende är endast likt en tillfällig oordning i anletsdragen och uttrycker ingen glädje, snarare förvåning. Det försvinner genast, det passar honom icke, lika litet som ett skratt skulle passa ihop med en björns gravallvarliga fysionomi.

— Nej, säger han till slut, du har nog inte sett en bondgård. En bondgård måste ligga på landet, ser du. Det måste vara luft ovanför den och jord under den. Den måste ånga av stall

och lagård, av kreatur och dynga, av växande gröda och gödsel, av hö och grönt och mognande och ruttnande frukt, av allting som kommer av jorden och ur jorden och går tillbaka till jorden igen. Runtomkring ska åkrarna ligga med en mylla så fet att det skiner av den, och omkring åkrarna ska skogen stå med stammar som dryper av fukt och sav. Och där ska vara hanegäll och kors råmanden och hästars gnäggande, och morgonsol som ligger likt ett hav av ljus ur en öppen himmel, och regn som står likt våta skyar över marken och tränger genom allt som är naket och bart — — —

Han tystnar plötsligt, men står fortfarande stilla, liksom bunden av osynliga fjättrar, och stirrar framför sig med ögonen hypnotiserade av minnessyner och längtan. Så sliter han sig lös ur stämningen och sätter sig tungt på boktraven. Minuten efteråt talar han åter i sin vanliga, halvt docerande, halvt reflekterande ton, om åbofrågan, norrländska kolonisationsproblem, ödehemman och bolagsdomäner, där jorden ligger obrukad och alstrar ogräs — — —

Leo lyssnar tankspritt och nickar ibland instämmande, men nu utan otålighet. Det är som om han plötsligt förstått mannen framför sig; han tänker jublande för sig själv: — Jag har honom, herregud, jag har honom — — —!

Och när han sent omsider går hem den natten vet han att han sett en ny sida av samhället och mött en ny typ av släktet: den sedan urminnes tider självägande bonden, vars högsta fröjd varit den

gröda han fått att växa och den frukt han fått att mogna, den egna, personliga, självhävdande mannen, arbetande för sig och de sina, hatisk mot all industrialisering och mekanisering av livet, en man som allra helst ännu i nutiden skulle vilja gå bakom sin uråldriga, hopsnickrade träplog och vara glad, endast därför att det var hans plog och hans mark, men som, motad av tiden, utvecklingen, stor-driften och kapitaliseringen, kastat sig in i den sociala rörelsen för att från sina egna utgångspunkter försöka lösa samhällsproblemen och finna en väg ut ur motsättningen mellan sitt inre behov av egenhet och personligt liv och den allmänna tendensen till mekanisering — — —

Leo småsjunger av glädje. Han har mött en hero, en man som, av längtan efter klarhet och sanning, utan fruktan gett sig ut på undergångens väg. Han manar fram för sin syn alla de slöa och indifferent, fienderna till sin egen klass och sin egen idé och liksom frågar dem utmanande:

— Vem av er är stark nog att göra om det som han gör, vem av er kan leva såsom han, trotsa och kämpa så och ändå ställa sina frågor till ödet — — —?

XVI.

När han efter den dagen besöker Årstalunden igen lägger han bättre märke till husen och omgivningen.

En egendomlighet för fattigt folk är den att de med alla medel vilja, men icke under några förhållanden kunna dölja eländet. Här traskar den och den frun med näsan i vädret och iklädd sin bästa helgdagsstass nerför backen till spårvagnen. Grannarna ligga i fönstren och spionera och har ingenting att anmärka mot hennes blankborstade kjol och hennes nyuppsnyggade gamla hatt, men på fönsterblecket utanför hennes lägenhet fladdrar ett par strumpor eller en skjorta till tork, skvallrande om bristande ombyten, hastvättning och mycket annat om man blott har förmåga att avläsa tecknet, och en dag försvinna gardinerna i rummet, ett par tidningar dyka upp och frun kilar nerför backen med ett paket under armen. — Vi har rengöring, säger hon åt grannarna, vilka nicka sympatiserande och svara: — Ja, det är ett sabla gnoende för att hålla stugan ren. Och så tycka de synd om den och den frun tills det blir hennes tur att tycka synd om dem för att de måste springa till pantlånaren till och med med gardinerna — — —

En söndagsförmiddag ser Leo ett halvt dussin kvinnor hjälpa en gumma som, på väg från spårvagnen, stannat halvvägs i backen och brustit ut i hysterisk krampgråt. Det är något ohyggligt hjärtslitande att höra den gamlas jämmer, stönanden och halvkvävda hickande. — Vad i herrans namn har hänt? frågar Leo. Ingen svarar. Han griper en av kvinnorna i armen och frågar omigen, men hon bara ser på honom med vettskrämda, virriga ögon, och då hon öppnar munnen för att svara ser

han att hennes tunga, av idel förskräckelse, är förlamad i svalget.

Han rusar in till Bo och berättar saken. — Det var fasansfullt att se gumman, säger han, det måste ha hänt någon olycka — — —

Bo går ut, är borta en kvart ungefär. Med den allra gravallvarligaste min i världen förklarar han sedan förhållandet.

— Gumman Sköld fick se en annons om att man köpte löständer. Hon gick dit, fick bara nittio öre för sina fyra gaddar och hade inte mod att ta dem tillbaka. Jag antar att ångern grep henne, när hon kom här i backen, där hon hade utsikt att bli mottagen med medkänsla — — —

— Åhå, suckar Leo. Han har suttit bunden i så stark spänning att han nu icke ens förmår skratta, utan förvrider endast ansiktet till en löjgrimas.

Men Bo rynkar ögonbrynen.

— Jag tycker det är allvarligt nog, säger han förebrående. Om gummans minsta unge ramlat ner någonstans och slagit ihjäl sig, så hade de övriga bara fått mer att äta och den minsta hade blivit lycklig. Det hade inte varit så farligt. Men nu har hon förlorat sina tänder, som hon en gång i tiden, när hon hade det bra, betalt dyrt, dessutom har hon blivit besviken, dessutom får de ingen mat i dag eftersom »juden» har stängt, och därtill kommer hennes menlöshet, beskedligheten och svagheten i att hon släppte gommen ifrån sig, fast hon innerst inte ville det. Hon har alltså lidit ett nederlag och det är kanske det som gripit henne allra starkast;

det är också det som vi måste lägga märke till, emedan det visar oss att proletärerna, innan de vaknat upp, individuellt sett är svagare än de kapitalistiska rovriddarna och, ställda man mot man i kampen för tillvaron, alltid blir besegrade — — —

Leo ser ofta det bleka uthungrade barnansiktet bakom fönstret i lägenheten bredvid Bo Erikssons. Det griper honom alltid lika starkt. Många gånger kan han mitt under arbetet, medan han läser eller till och med när han står i talarstolen och håller något anförande, erinra sig dess förgrinade hjälplösa uttryck. Det är som om det vill säga honom något — — —

Han frågar Bo om grannen.

— Jag vet inte vilket barn du menar, svarar kamraten. Det är en väldig massa där inne, jag tror en åtta, nio stycken, det äldsta tjugufyra, det minsta tre år — — —

— Då är det nog den minsta — — —

Det är en riktig lya i rummet som inte är större än det här. Jag begriper inte hur de får plats att ligga allesammans. Jag skulle inte våga sticka näsan dit in. Mannen arbetar i hamnen, hustrun i en tvättinrättning, den äldsta flickan är arbetslös och jag misstänker att hon börjat gå som fnask nu, pojken strejkar — — —

Han tystnar plötsligt. Leo lystrar till.

Inifrån grannen höres ett mummel, som först är svagt och otydligt, men under mindre tid än en halv minut stegras och växer i styrka, likt

bruset av en vind som närmar sig. Rätt vad det är skriker en gäll kvinnoröst till, ett barn börjar gråta och snyfta hjärtslitande. Så höres en dörr öppnas och några personer traska ut. Därefter är det endast två röster som tala, en grov, försupen stämma och en ung, tjurig röst, vilka byta ord och svara varandra allt häftigare och häftigare.

Leo ser skyggt på sin kamrat.

— De grälar, säger han tyst med en underton av smärta och medkänsla i stämman.

— Ja, svarar Bo lika gripen, fast döljande det bättre, och det är inte första gången. Pojken vill inte gå tillbaka till arbetet, han vill inte bli »brytare», men fadern menar att det är en syndikaliststrejk — — —

— Syndikalister eller inte, om det nu är strejk en gång — — —

— Ja, säger Bo, pojken har rätt. Det är en duktig en — — —

Han tystnar igen. Ett glas eller något sådant höres gå sönder inne hos grannen, de vredgade stämmorna skrika nu över varandra och rätt vad det är smäller en dörr så att hela huset skakar. Någon har tagit sitt parti och lämnat rummet.

— Jag förstår inte, säger Bo med ett svagt, smärtsamt leende, hur två människor kan gräla. Den som grälar underskattar sig själv — — —

Han avslutar meningen med en ofullbordad gest och liksom förlorar sig i tyst begrundan.

— — —
Då Leo därefter besöker Bo är denne icke längre

ensam. Jean Österlund, grannens äldsta son, vilken blivit körd ur hemmet för att han icke vill bli strejkbrytare, logerar hos honom och skall ännu stanna några dagar.

Det är en lång, gänglig människa, tjugufyra år gammal, men saknaden av personlig erfarenhet och eget tankeliv gör att han verkar yngre. Ställd bredvid Leo eller Bo, vilka äro belästa, tränade talare och kunna uttrycka vad som helst, synes han endast som en pojke. Han tittar under lugg på dem. Ibland rynkar han ögonbrynen som om han anstränger sig att förstå något av det de diskutera, och om de vända sig till honom med en fråga eller dylikt, så svarar han endast med grymtningar eller halva meningar, vilkas betydelse de å sin sida ha stor svårighet att tyda. Han är skygg för orden, skygg för språket, detta underliga verktyg och vapen för subtila hjärnor; han behärskar blott de vanligaste orden och de mest brukliga satsvändningarna och, som proletärer i allmänhet, är han hänvisad till att höja stämman och skrika, då han känner sig tvungen att uttrycka någon starkare känsla.

Han berättar om konfliktsituationen vid den smidesverkstad där han arbetat, men på ett så rörigt och osammanhängande sätt att ingen kan få ut någon klar bild av ställningen ur hans redogörelse. Medan han talar sitter han och snor fingrarna omkring varandra, rodnar och bleknar omväxlande, tiger plötsligt och börjar sedan om från begynnelsen igen. Det är något faktum han

vill ha fram, men icke lyckas uttrycka, hur han än tuggar och tuggar, från vilken sida han än angriper saken. Han är en enkel, primitiv varelse, vilken med en enda gång slitits upp ur sin vegeterande tillvaro, och som ställd inför en situation som han icke behärskar, konfronterad med idéer som äro för abstrakta och vidlyftiga för att han skall förmå fatta dem, envist som en tjur håller sig fast vid det allra enklaste såsom vid ett nödankare: han vill icke bryta den solidaritet som hans kamrater kräver av honom — — —

När Leo uppmanar honom att gå in i deras förbund eller parti svarar han först ja och nej om vartannat, förvirrad och obeslutsam, men tiger sedan, drar sig in som i ett skal av butterhet, medan två högröda fläckar på kinderna skvallra om en begynnande upphetsning; det jäser inom honom för att han blir behandlad som en skolpojke, vilken behöver undervisning. Till slut frågar han, med möda hållande rösten nere i ett icke alltför utmanande tonläge:

— Vad ska jag i det där förbundet att göra? Där får jag väl ingen mat — — —

— Nä, nä, svarar Leo en smula häpet och avkyld, det är ju klart. Men du förstår att vårt mål är just det — — —

Och han går vidare i sin utredning, försöker förklara den teori, vilken den andre erkänner sig till med det att han ej vill bryta solidariteten, och anstränger sig att göra hans instinkt till medvetande, allting förgäves. Efter sitt utbrott sitter

Jean Österlund tyst, som om han skäms, och lyssnar motvilligt, nickar då och då instämmande, men utan entusiasm.

— Jo då, allt det där är nog rätt, men för mig gäller det just nu helt andra saker, tycks han säga.

Slutligen måste Leo, med ett generat skratt, erkänna sig maktlös inför denna, av tröghet, indolens och primitiva behov sammansatta varelse, men trots det nederlag för sin personlighet han genom sitt misslyckade övertalningsförsök lidit, kan han ändå icke dölja en viss beundran för mannen.

Och då Bo några dagar senare talar om att Jean gett sig i väg, säger han:

— Synd på pojken, det var gott material i honom — — —

— Jag för min del gav honom min fulla högaktning, svarar Bo, det ska vara järn i en mänska för att kunna stå ut med en sådan påfrestning som han stod ut med i hemmet — — —

— Ja, säger Leo dröjande. Han minns det bleka, uthungrade barnansiktet, myllret av ungar, kvinnans gälla, utpinade stämma, den arbetslösa systemen, och han ger Bo helt och fullt rätt: det skall vara stål i den karaktär som ej böjer sig för sådant — — —

XVII.

Det går icke så som Leo tänkte, eller i vilket fall sade, den dag då han flyttade från Strandvik. I stället för att bli mindre upptagen får han mer och mer arbete och detta är han icke ensam om: alla andra av det unga aktiva gardet få pröva detsamma. Ingen kan ta sig många timmar om dygnet att sova på under denna upprörda tid, då de sociala rörelserna utvecklas med svindlande fart. Det sjuder och kokar i folkdjupet, missnöjet tar sig allt starkare uttryck, strejker avlösa strejker, demonstrationer och möten äga rum snart sagt varje dag och rätt vad det är börjar de spontana utbrotten, gatukravaller, kvinnodemonstrationer, plundringar av potatisaffärer; små revolutionsgnistor flamma upp här och var och sprida sig såsom löpeldar över landet.

Leo som alltjämt äger sin förmåga att lyssna och tyda tecken hör och ser mycket som andra äro döva och blinda för. Han liksom lägger sitt öra intill det stora folkbröset och avlyssnar oron där inne, han hör hur det flämtar och spränger, och han vet att någonting kommer att födas ur denna brännande oro och vad det blir behöver han ej vara i tvivel om. Det kan endast vara en sak. Han ler i djup tillfredsställelse när han på mötena upptäcker en knappt märkbar skiftning i minspelen så fort ordet revolution uttalas; han känner hur begreppet liksom sugts upp av tusen

beredvilliga sinnen, medan tusen hjärtan börja klappa i otålig takt. Ja, nu behövs det bara en liten gnista i denna jättelika krutdurk för att explosionen skall komma — — —

En dag tar han sig ledigt för att gå ut och lugna sin mor.

Hon tycks ögonblickligen se att han icke kommit för att stanna, varför hon från början undviker att tala om hans löften. Det bildas en atmosfär av köld och främmande känslor mellan dem. De ha liksom glidit ifrån varandra och förlorat föreningslänkarna under det år de icke träffats.

— Du har vuxit Leo, säger modern för sig själv.

— Åja, men jag är ju äldre också, svarar Leo skyggt. Han försöker le, men det blir ett mycket osäkert och mångtydigt leende. Det är inte det där vi borde tala om, tänker han, fast han kan ändå icke på en lång stund förmå sig att börja på det rätta. Han känner att modern redan väntar och instinktivt vet allt vad han har att säga henne, och det lägger band på honom, det ger honom en känsla av att allt prat är meningslöst, då ingenting kan mottas med oförberett öppet sinne. När han slutligen förmår sig att tala stapplar han med tungan och slungar ut en sats i taget ur sitt övermåttade hjärta, kännande att till och med den klaraste sanning måste bli en lögn så som han nu säger den — — —

— Du förstår mamma, menar han, det har inte gått som jag tänkte. Jag kan inte sluta mitt arbete i föreningen just nu. Det händer så mycket ute i

världen, härhemma, överallt. Jag måste vara med. Jag måste stanna där jag har den närmaste kontakten med händelserna. Ja, jag är rädd för att det blir mycket länge än. Det är bäst att säga det. Den stora tiden har knappt börjat ännu. Kriget är slut visserligen, man underhandlar om fred, man pratar, man försöker ordna allt som kommit i oordning, men herregud, så löst det är alltsammans! Och snart kommer ju vårt krig, vårt krig för en bättre tingens ordning. Du kan ju se det du med, om du vill. Folken har fått upp ögonen för systemens vansinne, det blir hårda tider för regeringarna när de krigströtta arméerna hemförlovas. Vår tid kommer snart. Vi har besegrats för tillfället i Finland, Ungern och Italien, men vi kommer tillbaks. Vi stärks av nederlagen. Vi vet att vår tid kommer, jag vet det och jag måste vara beredd — — —

Det blir tyst en stund mellan dem. Modern sitter och betraktar honom så att han tycker sig finna en alltjämt obesvarad fråga i hennes ögon.

— Ja, tar han om, nästan trotsigt, vi måste bereda oss för vad som kan komma. Oron finns, missnöjet finns, längtan efter något bättre finns. Vi måste leda den längtan in i våra banor. Åja, du ska inte tro att jag förhäver mig. Det är ju inte mycket som vi unga kan åstadkomma, men det är alltid något, vi kan bryta mark, vi kan röja — — —

Han tystnar återigen, besvärad på något sätt, tvivlande utan att veta vad han tvivlar på; han

går fram till modern och ser henne bönfällande i ögonen.

— Du förstår mig mamma, säger han, säg att du förstår mig. Du förstår att jag inte kan stå likgiltig, kall och sysslolös — — —

— Jag vet det kära Leo, svarar hon långsamt, jag har alltid vetat det. Fortsätt du så som du börjat — — —

Och hon ler vänligt, med en skiftning av resignation och undergivenhet, mot honom. Han trycker, tacksam och befriad från sin värsta oro, hennes händer. Men tvivlet sitter kvar inom honom som en tagg. Han känner att modern ger honom rätt, icke därför att han verkligen har rätt, utan därför att hon önskar att han skall få det — — —

Det ger honom en känsla av agg gentemot henne.

— — —
Eftersom han nu i alla fall tagit sig ledigt för dagen så kilar han upp till Bo Eriksson i Årstalunden. På vägen dit går han upp en massa tankar som gör honom het av sinnesrörelse och nervositet. Han tänker på barnens skyldigheter mot föräldrarna och kommer till att han måste förneka dem — — —

Bo ligger på magen över golvet och läser i en gammal läderpärmad bibel när Leo, utan att först knacka, stiger på. Han hälsar och slår sig ner. När han suttit tyst en lång stund säger han:

— Såå, du läser bibeln, Bo?

— Ja, svarar Bo fundersamt, det är rätt så uppbyggligt någon gång då och då. Bibeln är en

bok som ljuger och säger dumheter på ett så fint sätt att man skulle vilja tro på den.

— Jaaa — — —

Leo drar på ordet och tvekar ett ögonblick, men lutar sig sedan framåt och säger nästan spänt:

— Det står någonting där om att man ska hedra sin fader och sin moder. Vad tror du menas med det?

Bo rullar sig runt på rygg, lutar nacken mot boken och skanderar allvarligt:

— Man ska hedra sin fader och sin moder på det att det må en väl gå och man må länge leva på jorden. Därmed menas: man ska hedra all myndighet, den som står över en med rottingen, den som förmanar en att göra det som man bör i stället för det man vill, den som piskar en för att man är hans avbild och den som avskyr en för att man åsamkat henne jämmer och pina. Därmed menas också att man lydigt ska böja sig för det som är helgat av ålder och genom åldern blivit dumt och skröpligt, staten som är en fader för oss alla, moralen, seden, vilken är den allmänna tanklösheten, som uppträder som en mor för oss alla, och som är så ofantligt gammal att etnologerna kan finna spår av den ända nere hos pygméfolken. Därmed menas också att man inte ska hysa upproriska tendenser och omstörtningssplaner och gå och drömma om mänsklighetens obegränsade möjligheter i framtiden, utan värda allt gammalt och förbli vid det som är, kort sagt: man ska vara en egoist och en gnidare, vilket

också sägs i löftet som medföljer alla bud i denna krämarfolkets stora bok och lagkodex. På det att dig må väl gå och du må länge leva på jorden! Här hör du tydligt hur mänsklighetens lycka kommer till — — —

Bo ligger stilla, tänder en cigarrett och röker högtidligt, medan Leo promenerar av och an i rummet och skrattar uppsluppet. Nu, när han fått upp en liten tanke, känner han sig riktigt levande, glad ända till överdåd, även om det, som i detta fall, pinar honom att tänka tanken till slut. Han lägger band på sin munterhet.

— Ja du Bo, säger han, jag har kommit underfund med att en mänska, som ska kämpa för en idé, inte får ha några band mellan sig och andra. Hon måste slita av allt. Hon måste ge sig i väg från »denna världen», som de kristna kallar den, till och med från ett hem. Vad är de väl i grund och botten värda, alla dessa små intressen och känslöband, mot det stora, väsentliga, det som gör tillvaron till en fest — — —

Men senare på dagen komma de, skenbart utan sammanhang med det föregående, att tala om Jean Österlund. Bo säger då:

— Det var en tragisk historia med den mänskan. I går bilades konflikten vid smidesverkstaden och samtliga arbetare blev återtagna, men i förgår dömdes Jean till tre månaders fängelse för första resan stöld. Han tycks förlorad — — —

Och när Leo därvid tänker på att han själv talat om att, liksom Jean, slita sig lös från allt,

till och med sitt hem, skakas han plötsligt som av en köldrysning och ett svagt tvivel dyker upp i hans medvetande — — —

— — —

Dock, då han åter kastar sig in i det feberaktiga arbetet med nya uppgifter och nya spörsmål, sugts tvivlet, såsom det svagaste upp av hans inre visshet och stärker denna. Han går vidare, framåt, endast framåt genom nätter och dagar. Det finns så mycket att göra, så mycket som han måste veta. Ibland är han så spänd och inne i sina uppgifter att tankarna följa honom i sömnen, varför han, då han vaknar om morgonen, fortsätter att spinna direkt på en föregående kvälls uppslag.

Då och då hör han talas om skomakare Sands härnadståg genom landet, stundom snappar han, på förbunds- eller partiexpeditionen, upp en skymt av Erik Jarl, men han ger sig aldrig tid att stanna och prata om något personligt. Vad skulle det också tjäna till? Han vet ju så väl ändå vad vännerna ha för sig. De röja, liksom han på sin plats, mark för en kommande tid — — —

Ibland ser han även Ruth, vilkens besök på klubbarna bli allt sällsyntare; hon verkar trött och utsliten av bekymmer. Han stannar någon gång och ropar till henne några uppmuntrande ord, varvid hon ler själsfrånvarande, mekaniskt tacksamt. Snart förlorar han henne alldeles ur sikte.

Nya människor glida in i hans intressesfär, nya händelser kräva hans uppmärksamhet, nya problem pocka på att han skall ta ställning. Det är ingen

hejd på vad tiden kan åstadkomma. Hela världen tycks ha vaknat upp till tiodubbel aktivitet nu när krigshanden efter de många årens mörker släppt sitt järngrepp om sinnena. En här av frågor myllrar upp ur folkhaven, den ena viktigare än den andra. alla levande, krävande och stora. Det gäller att ta vara på dem alla, hämta upp och behandla dem, avskilja det sanna från det osanna, rata och förkasta, men ändå behålla till och med det odugligaste och galnaste i minnet för att användas till vapen och argument — — —

Leos hjärna är under denna tid lik en stor reservoar, i vilken all världens sociala tänkande samlas upp, och ändå glömmes han aldrig, ens för en minut, det slutliga målet, huvudsaken. Han lever för dagens strider och i dagens frågor, men har alltjämt drömmen om framtiden levande för sin syn och minnet av det förflutnas nöd och lidande levande i sitt medvetande; han är alltjämt liksom en brygga mellan forntid och framtid, det förflutnas hämnd, dagens vilja, det kommandes önskan, sig själv och millioner andra, hela den varande mänskligheten, för länge sedan döda generationer och ännu ofödda släkten, på en gång; han är som genomgången mellan två tider och på samma gång människan, vilken vandrar från den ena till den andra; han är själv porten och nyckeln och den som låser upp — — —

XVIII.

Den sociala rörelsens plötsliga uppsving och utveckling efter kriget och revolutionerna har alstrat eller dragit fram ur de övriga folklagren en särskild typ av människor, nämligen de frigivna, en skara unga män som leva utanför det normala, på sidan om alla regler, arbetslösa, hungriga och idealistiska individer utan något märkligt förflutet och utan någon annan framtid än den de drömma om för hela sin klass' räkning. Det är dessa som sälja de flesta tidningarna, klistra affischer, dela ut flygblad, reklamera och agitera för demonstrationer och möten och resa talarstolarna i parkerna, det är dessa som göra grovarbetet utan annan lön än glädjen att få vara med och kanske en hacka då och då till ett mål mat i veckan, det är dessa som känna alla andra, men själva äro okända, eller i vilket fall namnlösa, därför att de aldrig hålla tal eller göra sig uppmärksammade där idéerna brottas och något stort förberedes. De komma och gå från möte till möte, hålla ihop som genom någon slags frimureri, sticka sig undan från samkvämen, där deras alltför ruggiga utseenden icke passa, och försvinna om nätterna utan att någon vet vart de egentligen ta vägen.

Leo stöter ihop med dem överallt, hälsar, pratar en minut om lite av varje och betraktar för övrigt deras tillvaro såsom en naturlig, icke alls egenomlig, sak ända tills han en dag råkar komma innanför en av deras kretsar.

Något år tidigare ägde täta demonstrationer av militärförläggningarnas manskap rum på söder. Till nästan varje möte kom en ny kontingent rekryter och stamanställda tågande i trupp för att demonstrera sitt missnöje med förhållandena inom armén och visa sin solidaritet med den socialistiska arbetarklassen. Det var en upprörd tid. Polisen tycktes göra allt för att framprovocera kravaller och upplopp; särskilt en kväll måste Leo och några andra, som varit med om att ordna ett möte på Kocksgatan, helt enkelt låsa in ett par hundra, av frihets- och upprorslust rusiga, hästgardister för att hindra dem att rusa ut och slå armar och ben av en trupp beridna kosackimitatörer, vilka foro fram som huliganer bland de nyfikna ute på gatan. Dock, så småningom lade sig demonstrationsvägen, soldatföreningar och militärkommittéer trädde i verksamhet och det blev relativt lugn. Då fanns en enda liten människa kvar, en liten vicekorpral vid flottan, som obstinat vägrade att återvända till de tre års helvete han kontrakterat sig för. Han förtrodde sig den kvällen till Leo, han ägde ingenting, sade han, icke ens papper på var och när han var född, men han ville inte, nej, han ville inte tillbaka till kasernen — — —

Man samlade ihop vad han närmast behövde, ett par byxor, en kavaj, en gammal mössa och en mjuk krage, vartill han fick sängplats för ett par dygn hos en kamrat. På det sättet utrustad trädde han in i det civila livet, och utan möjlighet att, i saknad av legitimationer som han var, få arbete

någonstans, och ständigt hotad av polisen, krigslagarna och Långholmen, sällade han sig snart till rörelsens »löshästar» som broschyr- och tidningsförsäljare. Han lade överallt och ständigt i dagen en naiv tro på den slutliga snara segern, arbetade med vad som helst lika villigt och glatt och blev avhållen, utan att få några intima vänner — — —

Leo kommer en kväll på försommaren från ett styrelsesammanträde på norr. Han vet att det under kvällens lopp varit friluftsmöte i Tantolunden och skyndar nu dit för att få reda på en kamrat vilken han måste överlägga med. Framkommen finner han dock mötet redan avslutat och deltagarna skingrade; mitt på idrottsplanen står endast »Korpralen» och lägger ihop talarstolen i två delar — — —

Leo går fram och hjälper honom. Han frågar under tiden om mötets förlopp och pratar även lite hit och dit, ty eftersom han i alla fall ej fått sitt ärende uträttat har han god tid. När allt är färdigt säger han:

— Vart ska du hän med den här?

— Hem, svarar Korpralen. Och då Leo ger honom en förvånad blick fortsätter han tveksamt: Joo då, den är min. Jag har spikat ihop den själv — — —

— Din, säger Leo, ja väl, men fördenskull kan du väl ställa in den på expeditionen — — —

— Nej, det vill han nu inte. Han tycker att när han gjort den så vill han också ha hand om den. Man får ju låna den när man behöver natur-

ligtvis, men i alla fall vill han ha den hos sig. Det kan verka konstigt, men ändå — — —

Han vrider sig av obehag och skygghet och trasslar ohjälpligt in sig i försök att förklara någonting som han själv icke gjort sig reda för och då ännu mindre har förmåga att uttrycka. Leo måste slå bort saken med ett skämt för att rädda dem båda ur en pinsam situation. Han går ännu längre, han skall hjälpa Korpralen hem med grejorna — — —

Den andre accepterar efter en stunds tvekan och några varningar för den långa vägen, anbudet.

De ta en del var av talarstolen och ge sig i väg och snart upptäcker Leo att deras packning sannerligen är tillräckligt stor till och med för två man, varvid hans högaktning för kamraten växer. De klättra genvägar över berg- och nybyggnadstrakterna mellan Tantolunden och Götgatan och nå Ringvägen. — Vi är väl framme strax, tänker Leo. Men det äro de icke. De fortsätta alltjämt, gå förbi Skanstull och de bebyggda trakterna närmast denna. I början av vandringen pratade de en smula, men nu tiga de, ty bördorna tynga allt mer och mer och ta alla krafter i anspråk och Leo åtminstone vill ej visa någon svaghet. Han biter ihop tänderna och låtsas oberörd, men när de till slut passera även Enskede utan att stanna tänker han rasande: — Varför i helsike kunde vi inte ha tagit en spårvagn? Just då faller det honom icke in att kamraten ej ens kunnat drömma om en sådan lyx som att åka en väg, vilken man kan gå — — —

Så stanna de äntligen en sekund, vika sedan av från vägen och halka och snava fram över en gropig och stenig åker. Leo blir retlig.

— Vi kunde väl åtminstone gått en riktig väg, säger han.

— Det finns ingen, svarar Korpralen med en nyans av häpnad i stämman, varvid det låter som om han skulle kunna fråga: tror du det finns en riktig väg till min bostad — — —?

Leo ser en mörk byggnad, stor som ett ordinärt tvåvåningshus, avteckna sig mot den stjärnljusa himlen, och, då han ej kan urskilja ett enda upplyst fönster eller ens en springa med ljus ifrån, grips han av nervösa aningar, vilka bli mer än besannade när han kommer fram. Det är intet vanligt bostadshus, det här, det är en övergiven gammal lada, mörk, tom och död, som ligger ute på slätten, likt en underlig kvarleva från den tid då trakten var riktigt bondland.

Korpralen drar ur den rostiga låsmärlan vid dörren, öppnar helt ogenerat, som hemma hos sig själv, och stiger in. Leo följer honom tveksamt med en känsla av att han begår något otillåtet — — —

Hur många gånger Leo sedermera än går ut till kolonin vid Enskede så kan han ändå aldrig vänja sig vid att ta upp dörren på samma sätt som Korpralen. Han är nu en gång sådan; han skulle kunna omstörta samhället och upphäva privaträtten till produktionsmedel och naturrikedomar, men han kan icke olovandes öppna en dörr

som icke hör till hans eget eller en intim väns hem — — —

— — —

Emellertid gör han nu här ute närmare bekant-
skap med några av partiets »löshästar». Väl inne i
ladan trivs han rätt så bra, kanske därför att han
icke är ensam, fast han till att börja med känner
sig liksom bedövad av upptäckten av kamraternas
osäkra, mer än osäkra existens, och litet skygg i
den ovana omgivningen.

Mitt i skjulet står en oputsad stallykta, vilken
kastar en cirkel av matt gult ljus kring golvet,
innanför ljuskretsen ligger Olof Flood, en av klub-
barnas bästa litteraturförsäljare, på en hötapp och
läser, och ur mörkret, dit intet ljus når, höres ljud
av sovande människor, luftsupande, snörvlande och
snarkande individer, vilka stundom stöna till och
vrida sig i halmen.

Olof Flood, vilken är en obalanserad varelse,
grinar glatt, rusar upp och trycker Leos hand, tycker
det är förbaskat roligt att se honom och är glad
åt att träffa en människa; det är så sällan,
menar han, man får tillfälle att tala vid någon så
här riktigt ensam — — —

Han har en mun som, tillsammans med de vita,
friska tänderna bakom läpparna, dominerar hela
ansiktet, så att det nästan fordras skarp iakttagelse
för att man skall lägga märke till djupet och god-
heten i hans blå ögon, helst då han skrattar, vid
vilka tillfällen han spärrar upp hela gapet och
gnäggar som en häst, varvid folk, som icke känner

honom, antingen skyggar bakåt av rädsla eller dömer honom som en dåre. Han är en människa, vilken gärna och ofta talar med andra om allt mellan himmel och jord, men som i grund och botten är mycket ensam, en svärmare och fantast, känslovarelse och sangviniker som aldrig kan komma i riktig beröring med andra, därför att han saknar praktiska intressen och kanske också därför att han läst mera än han kan behålla, varför kunskaperna och tankarna hoppa ur honom helt omotiverat och malplacerat så att hans tal blir oförståeligt och hans känslor ofattliga till och med för hans närmaste umgängeskrets — — —

Nu öser han över Leo med en riktig ström av filosofiskt prat. Han håller just på med Schopenhauer, »Om döden och det odödliga», och han kan icke acceptera de teser som gubben med det diaboliska grinet uppställer a priori; han tycker det vidare icke är någon konst att vara pessimist, ty det kan vilken frysande och svältande sate som helst; hans mening är nu den, att en filosofi, för att ha något existensberättigande, bör komma med mera än ett nihil negativum, det stora intet, vilket man så lätt kan nå bara genom att hänga sig i en av taksparrarna — — —

Leo lyssnar tankspritt och nickar ibland som om han verkligen uppfattar den andres ord. I realiteten håller han på och vänjer sig vid omgivningen och skumrasket så att han kan tillkämpa sig en relativ trygghet. I dunklet bortom ljuskretsen skymtar han några halmbalar, ur vilka sömn-

ljuden komma, invid en av väggarna står ett rostigt handfat, ett par stövlar med gapande hål i ovanlädret och en trebent stol. Leo går dit och sätter sig, varvid känslan av trygghet blir större. Nu ler han till och med; det ovanliga i situationen piggar upp honom. När Floods pratkvart börjar tröttna avbryter han i det han gör en gest mot halmbalarna:

— Hur många är ni egentligen här ute?

— Å, så där en tjugu stycken, svarar Flood likgiltigt.

— Socialister?

— Nää, bara fyra, Korpralen och jag, Sjöo och Långben. De andra är allt möjligt slags folk, en strejkbrytare, en vitgardist, luffare och bettlare för resten. I går kom det två hit ut direkt från Svartsjö. Vi tyckte de gott kunde få ligga här, för nu när det inte är kallt finns det ju bra med plats — — —

Leo reser sig till hälften, häpen och missnöjsam.

— Du menar väl inte, säger han, att ni bott här ute hela vintern?

— Joo då, naturligtvis — — —

Flood nickar buttert och bladdrar i boken, synbarligen djupt uttråkad av detta intresselösa praktiska samtalsämne och besviken för att han icke fått något svar på sin utredning om den Schopenhauerska pessimismen. Leo skulle blivit överlämnad åt sig själv om icke Korpralen i detta ögonblick

infallit, ivrigt som en, vilken länge stått och väntat på tillfälle att berätta en stor nyhet.

— Vi har till och med en riktig författare här ute, säger han glatt.

Återigen hoppar Leo till.

— Åhå, säger han tvivlande, en författare, någon som skriver. Vem kan det vara?

— Bengt Nyberg.

— Bengt Nyberg. Det är ett namn som Leo ofta läst under mörka, pessimistiskt färgade dikter i arbetartidningarna och ibland även under små noveller i borgarpressens söndagsläsningar. Ja, han är författare, en av de yngsta och mest lovande, och dock — — —

— Bor han här ute, tänker Leo, måste han verkligen bo här ute — — —?

Det förefaller honom absurt att en sådan talang skall behöva existera i en lada, i förhållanden som absolut äro ovärdiga även den minst kultiverade människa.

— — —
Fast han själv är beredd att offra allt, till och med sitt liv, för sin idé, har han ändå svårt att riktigt grundligt förstå kolonisterna vid Enskede. Hur mycket elände och fattigdom han än sett under sina expeditioner och vid senare sammanträffanden med proletärer, så är ändå, i hans föreställning, ett rum med tapeter, tätt golv och tak och inrett åtminstone med en säng eller något annat att ligga på, oskiljaktigt för varje mänsklig existens — — —

När klubbarna har sommarutflykter åt Enskede

till, sticker han av från de andra och kilar ner till ladan. Alltid träffar han någon inne, ibland Flood, ibland Sjöo eller Långben, två naivt okunniga, men oförbätterligt revolutionära lösdrivare. Han sitter och pratar med dem, han försöker tränga in i deras föreställningsvärldar och deras sjäsliv för att om möjligt komma in till själva rötterna hos dem, till det som gör att de svälta och frysa och slita ont på alla sätt, utan att klaga på tillvaron för egen del, i stället för att inränga sig bland de arbetande i samhället. Han finner att de alla, till och med strejkbrytaren och vitgardisten, gjort ungefär samma erfarenheter som Bo Eriksson, fast de icke, liksom Bo, förmå att teoretiskt förklara sammanhanget mellan orsak och verkan. Arbetet är någonting som de blivit tvingade till redan i barnaåren, det eller svälten äro de enda alternativen för dem, och då de ha en dunkel instinktiv förnimmelse av att en människa bör ha något annat än arbetet att leva för, välja de det sista och värsta för att åtminstone få ett sken av frihet och eget viljande. Hela deras existens är alltså i sig själv ett uppror, en revolution mot nödvändigheten och den samhälleliga dygden, underkastelsen — — —

Och fast Leo märker att de ha en djupt rotad respekt för honom och hans tankeförmåga och se i honom en av de blivande ledarna, sticker han icke under stol med att han i sin tur skänker dem en stor portion beundran.

— Må vara, säger han för sig själv, att de äro fantastaster, ytterlighetsmänskor och abnorma på något

sätt, innerst inne ha de i alla fall en kärna av storhet som vardagsvarelserna saknar, och på sitt sätt äro de ändå ett slags heroer — — —

— — —
Sent en kväll, efter det han suttit och pratat med Flood, blir han bekant med Bengt Nyberg.

Sammanträffandet är i viss mån en besvikelse för Leo. Skalden visar sig vara sjaskigare än till och med »löshästarna», en liten och spenslig människa, vilken trots sin litenhet redan är kutryggig. Hela hans uppträdande verkar trötthet och återtrötthet. Beträktaren får ett intryck av att han ständigt strävar efter att lägga sig ner och sluta ögonen och somna. Och ändå finns där något ursprungligt hårt och våldsamt kraftfullt i hans fysiologi, i den framspringande näsan, de markerat grova läpparna och den höga, toppformigt uppskjutande pannan med dess kantiga tinningsgloben. När han presenteras för Leo tycks han vakna vid att han hör namnet; han ler svagt med en blandning av gyckel och medlidande.

— Jaså, ni är Leo Fast, säger han vänligt som när en vuxen ställer en fråga till en av sina vänners barn och är förvånad över att just den vännen kunnat få just den avkomman. Ja, fortsätter han sedan som i förbigående, jag har hört mycket talas om er — — —

Leo är förvirrad av den andres sätt och ton.

— Om mig, stammar han.

— Ja visst, svarar skalden och gör en trött gest

13. — *Värnlund, Vandrare till Intet.*

omkring sig. Ni förstår, här ute talar man mycket om er. Ni är ju en av dem — — —

Leo rycker upp sig och reagerar mot den andres överlägsenhet. Han replikerar skarpt:

— Är inte ni också en av oss?

— Jag? Nja — — —

Skalden tvekar och liksom viker undan för att slippa ifrån en diskussion om sig själv; ett bittert veck öppnas kring läpparna och hela ansiktet för övrigt fryser till som av motvilja och vaksamhet. Leo bereder sig dock, trots detta, att gå honom närmare in på livet med nya frågor, då någon av de sovande borta i mörkret vaknar och blandar sig i samtalet — — —

— Vad är det för ett djävla pladdrande mitt i natten? Vill ni hålla käften på er, annars ska jag — — —

Rösten dör bort i ett hotfullt mummel, men den har redan, vad Leos skarpa röst icke förmådde, väckt upp och utlöst missnöjet hos ett dussin andra av de sovande. Från alla håll ur ladans skumma vrår höres hostningar, grymtningar och halvkvädda svordomar. Leo blir förvirrad och känner sig skyldig till att ha stört sömnen för de trötta, Flood svär själv och går ut, men Bengt Nyberg kommer närmare Leo i ljuskretsen, och ett svagt leende spelar åter kring hans läppar.

— Hör ni, viskar han, det är farligt att störa folket i dess bästa njutning, den att sova — — —

— Ja, nu ja, svarar Leo lågt, men med ny-

vaknande agg, men jag tror inte det är likadant när det gäller dess egen sak — — —

— Dess egen sak, upprepar den andre begrundande.

Han står tyst ett ögonblick och fortsätter sedan med en svag biklang av smärta i sin djupa vibrerande röst:

— Jag hör också till folket, men jag känner inte dess sak. Jag tror inte heller att många andra gör det. Det är bara inbillningar allt detta prat om klassens, folkets och fosterlandets sak. Jag skulle vilja säga med Stürner: Det finns bara en sak, nämligen min egen. Allt vad jag vet är det att varje mänska är en liten värld för sig, en värld full av hat och bitterhet, sjuk och frisk kärlek, en hel liten värld av födelse, sol och glädje, av död, förruttelse och sorg — — —

— Men ni vet väl, säger Leo, ni borde väl veta att min sak är din sak, min nästas och grannens sak. Min sak är folkets och folkets är min. Man måste identifiera sig själv och sin längtan med hela mänskligheten och dess längtan, man måste tala med dess tunga och känna med dess hjärta och lyssna med dess öra. Det ska vara ens glädje att bära dess lidande, och dess glädje, ja dess glädje ska fördubbla ens egen. Då kan man också känna livet helt — — —

Bengt Nyberg lutar sig fram i lidelsefull spänning.

— Och om det ändå inte är nog för en?

Leo riktigt hoppar till och upprepar mekaniskt:

— Nog för en, nog för en — — —

Han stirrar för en sekund in i den andres vitt-uppspärade seende ögon, vilka ett liv av grubbel, hunger och längtan, besvikelser, kamp och åter ny kamp med dess evigt upprepade bitterhet, gett en glans av intensitet som en flammande febereld, och han känner sig plötsligt beklämd, svarslös. Han slår ut med armarna, hopplöst fattig på ord — — —

Den andre nickar försynt som om han släpper efter på någon fordran. Han vänder sig om, går ut ur ljuskretsen och försvinner i dunklet. Leo hör hur halmen prasslar när han borrar sig ner för att söka värmen.

Då Leo kommer ut står Flood kvar utanför dörren. Han lutar huvudet mot väggen och höjer blicken mot stjärnorna.

— Ser du, viskar han svärmiskt, varför ska man alltid prata om strunt, om värme och mat, som också svinen behöver, när det finns något sådant som det här? Vad gör väl det att livet är vrångt — — —?

Han tystnar, liksom kommen till insikt om att ingenting behöver sägas, eftersom ord i alla fall kan uttrycka så utsägligt lite av allt det som ett hjärta kan känna — — —

Leo stannar en stund vid Floods sida och medan han nu står där i tystnaden och lyssnar, utan att höra någonting, och känner, utan att säga någonting, nås han av en stor visshet. Frågan som han icke kunde besvara där inne, och med den alla andra obesvarade frågor och outtalade, nästan

otänkta tivelkänslor, glida förbi honom och falla som slocknade stjärnor ner i tomheten och förlorar all glans och makt och förmåga att bränna honom i hans innersta. Han känner återigen det, som han många gånger förr, fast icke så underbart starkt och gripande, känt, att hans kamp icke är meningslös och ofruktbar, att en idé, vilken kan tända en sådan, nästan religiös, hänförelse och förmå alla dessa människor, som han mött och skådat in i under några minuter, att leva så som de göra, att sträva, tänka och drömma så, ända till självförglömmelse och avstående från allt vad njutning och lyx vill säga, den idén kan helt enkelt icke vara värdelös, utan den måste vara stor och djup lik intet annat och ha sin grund och allra innersta orsak i själva naturen. Under ett ögonblick tycker han sig känna och se, som en bild och levande verklighet framför sig, hela mänsklighetens strävan uppåt — — —

Sent omsider säger han enkelt, halvt som ett svar på Floods extas, halvt till sig själv:

— Ja, det är stort — — —

— — —

Ännu en gång under sommarens lopp gör han ett besök där ute, men då talar han ej med någon. Det är tidigt om kvällen, innan skymningen fallit på, när Leo når fram till ladan. Liksom alltid annars stannar han även nu utanför dörren och kan ej förmå sig att dra ut märklan; han minns sin barnoms oförvägenhet och tänker leende: — Jag har verkligen vansläktats — — —

Men medan han står där och tvekar hör han röster inifrån och bestämmer sig hastigt för att först se efter vilka som äro inne. Han går runt ladan och finner snart en spricka i väggen.

Så blir han vittne till ett det underligaste skådespel — — —

Mittpå ladugolvet står stallyktan och lyser blekt i den skumma inomhusdagern. På ena sidan av ljuskretsen sitter Flood, Sjöo och Långben tillsammans med fyra luffare, i vilkas ovårdade skäggiga fysionomier det breda gycklargrinet strider med drag av gripenhet och spänd uppmärksamhet. På andra sidan står talarstolen, med dess blodröda duk, uppfälld och Korpralen i denna, Korpralen, vilken under hela sitt liv icke hållit ett anförande på något möte, vilt gestikulerande med armarna och talande som i extas, högtidligt ända till gränsen av det komiska och grammatikaliskt flytande som om han först konfronterat varje sats med en språklära — — —

— Ja, jag är Spartacus, hör Leo, jag är den slavfödde, men också slavuppvigglaren och trotsaren av alla de tyranner, som dia jordens spenar, njuta dess rikedomar och snylta på dess frukter utan att förmå skapa nytt och plantera nya träd. Jag förkunnar upproret, förtryckarnas undergång och den nya världens födelse; jag är själv upproret. Dess ande är min ande, dess tal är mitt tal, dess trotsiga öga är mitt öga — — —

Leo lyssnar ej längre. Han smyger sig tyst bort. Han vet sannerligen icke om han skall skratta

eller gråta åt denna sällsamt naiva och gripande predikan, men han känner att det skulle vara ett brott, en oförsynthet av honom, att just nu stiga in i deras krets och kyla av dem med sin närvaro, sin erfarenhet, sin realism och sin större förmåga. När han driver vägen fram mot staden tänker han: Herregud, visst var det en smula löjligt med de där gesterna och den högtravande tonen, men i alla fall — — —

Löjligt eller icke löjligt; han känner ändå en slags djup ödmjukhetsblygsel inför den omogna förkunnelsen, av vilken han hört ett fragment och han får en förnimmelse av litenhet inför dessa hjärnor, vilka i all sin svaghet och otymplighet ändå sträva uppåt och framåt för att brottas med orden och problemen och aldrig ge sig, aldrig böja sig, hur stora än de naturliga hindren äro, utan alltid stiga och stiga, liksom en det allra djupaste mörkret, famlande efter ljus och klarhet: det är verkligen Spartacus' ande — — —

XIX.

Leos beslut att snarast besöka »kolonisterna» utanför Enskede igen, och om möjligt försöka ordna en talarkurs för dem, blir aldrig genomfört. Han får plötsligt för mycket annat att tänka på.

Det har under en längre tid varit öppen konflikt i det med accidens- och stentryckeriet förbundna bokbinderiet. Bokbindarna, mest gossar, unga män och kvinnor, ha gått i strejk mot ett bolagsled-

ningens lönereduceringsförslag och gång på gång vädjat till övriga arbetare vid platsen att ansluta sig för att stödja dem, allt förgäves. Leo, vilken deltagit i strejkmötena och sedan burit fram deras förslag till sin egen avdelning, har rasat och agiterat hela dagarna, dragit chefernas missnöje över sig och därtill råkat i en skev ställning till sina kamrater, vilka han beskyllt för brott mot solidariteten. Alla hans uppmaningar, böner, förslag och hot, avlyssnas, kommenteras och understrykas såsom befogade och kloka när han talar enskilt med var och en, men så fort han kommer upp med dem på ett möte, där det kan fattas beslut, är det som att tala till en vägg. Man tiger, viskar sinssemellan, eller man kanske ger honom rätt i huvudsak, men gör svävande invändningar, undrar om det också är klokt — — —

Leo frågar bittert:

— Hur i all världens dar kan ni skilja på rätt och klokt? Det som är det ena måste också vara det andra. Det kan inte vara något tal om den saken. Vi ska inte leva i några fega sofismer — — —

Han talar och talar, han drar, som han tycker, fram en hel här av rena klokhetskäl för sitt strejksförslag. Tystnaden framför och omkring honom blir djupare och djupare. De enkla, oreflekterande människornas ansikten bli förvånade först, sedan skrämde och bestörta, som om de se riktiga avgrunder öppna sina svalg framför dem; de blunda av rädsla eller vidga ögonen och stirra med förhäxade blickar på den unge mannen, vilken står

i katedern och talar med koncentrerad energi i stämman och hela ansiktet liksom strålande av hänförd beslutsamhet, övertygande dem om att deras enda väg är över eller ner i avgrunden. Och när han slutligen tystnar le de förläget mot varandra. — Vad skall vi svara på detta? tycks de fråga.

Och dock, då voteringen kommer fästes allas blickar mot avdelningskassören Gunnar Persson, den äldste i föreningen, vilken tungt och sävligt räcker upp sin hand mot förslaget. Sedan är det aldrig något mera. Hela Leos bevisbyggnad störtar ihop som ett korthus inför denna tunga, orörliga gestalt, vilken sällan säger något, men ändå härskar bara med auktoriteten i sin närvaro — — —

För tredje gången lämnar Leo ett möte, bitter ända till galla.

Dagen därpå uppsöker han sin antagonist i stenstryckeriet. Persson står lutad mot en pappersbal och lyssnar till iläggningsapparatens pustande och fräsande, rör sig ett tag, reglerar lufttillförseln och spänner remmarna på glidskivan, varpå han återgår till sin förra lyssnande och vilande ställning. Leo stannar ett stycke ifrån honom och upptäcker nu att tryckaren liknar Bo Eriksson på något sätt. Han är lika tung och klumpig och verkar lika omöjlig att rubba ur en gång uppdragna banor, liksom Bo är han hjulbent och rundaxlad, men dessutom större och äldre, massivare och tyngre, i allting mera färdig. Hans ansikte verkar godmodigt, därför att det är så grovt och

onyanserat och därför att ögonen, av vilka endast en liten, liten blå glimt synes ovanför kindernas svällande fettvalkar, äro omgivna med hela nät av fina skrattrynkor.

Leo går långsamt närmare. Utan att han själv vet av det får han i sitt annalkande ett uttryck av fientlighet som om hans inre, omedvetna, instinktivt anar en naturlig motståndare och spänner sig till strid. Han försöker fånga blicken i Perssons ögon — — —

— Jaså, säger han, Persson anser att det som är rätt inte också är klokt — — —?

Han väntar ett jakande svar, undfallenhet, försök att slingra från saken, vad som helst, och blir häpen då mannen, utan att ändra ställning och utan att ens med en skiftning i minspelet visa att han blivit obehagligt berörd eller träffad, svarar:

— Du har nog rätt, du, det som är det ena måste vara det andra med — — —

— Nå, då så?

Leo böjer sig framåt en smula, liksom för att med sin vilja komma den andre närmare inpå livet och understryka sin fordran på en förklaring.

Persson trycker sig ännu tätare intill pappersbalen. Han står där så säkert och orubbligt stilla, medan hans blick prövande och sökande far fram utefter maskinen, upp till iläggningsen, ner till mottagningen och jäms med stativet, vilket skiner av olja, varpå den följer vagnen som suckar, likt en ansträngd människa, varje gång cylindern svänger runt och pressar ett nytt ark mot stenen; först då

han sett att allting är i sin ordning vänder han sig mot Leo igen och svarar som om uppehållet aldrig funnits:

— Du har nog rätt på ditt sätt, menar jag. Det rätta är nog vanligtvis det kloka också. Men ändå är varken det rätta eller kloka, rätt och klokt härvidlag. Man kan inte tala om det. Jag vet bara att du har fel på något sätt, Leo — — —

Leo drar sig tillbaka och gör en gest av otålighet och vrede.

— Det är inget svar, det där! Ni kan inte svara något. Ni talar bara av feghet, av feghet, en lumpen rädsla om ert eget — — —

Han fortsätter att gå bakåt, men fast han redan är långt avlägsen och knappast kräver svar på sina invektiv, säger Persson, utan rodnad och rörelse likt en som har mod att erkänna sig skyldig till allt och ändå kan känna sig stå där skuldfri:

— Ja, kanske det är rädsla — — —

Några dagar senare måste bokbinderiarbetarna, fullständigt slagna, gå tillbaka till sina platser, men förhållandet mellan avdelningarna förblir alltjämt spänt, så att då bolagsledningen plötsligt meddelar tryckeripersonalen att en lönereducering måste vidtagas även för deras del, väcker det nästan enbart skadeglädje i bokbinderiet.

Leo är halvt gråtfärdig av ursinne, då han nu personligen kommer i kontakt med det djävulska guerillakrig, i vilket den stora klumpiga kolossen,

arbetaren, måste duka under för den smidiga kapitalisten som kämpar med list och förslagenhet, en överlägsen organisation och en lika överlägsen psykologisk kunskap om sin otymplige motståndares svagheter.

Han rasar som en galning.

Under mötet som utlysts redan samma kväll stöter han ihop med Persson.

— Nå, säger han hånfullt, här har vi nu betalt för vårt förräderi. De vet att slå till, de där herrarna! Först den ena avdelningen, sedan den andra. Och solidariteten bruten, förtroendet rubbat mellan oss! Å för satan! Kunde ni inte begripit att det skulle bli vår tur — — —?

Persson stirrar framför sig med outgrundlig blick och svarar orubbligt:

— Jag förstod det.

Leo tror icke sina öron.

— Ni förstod det, skriker han. Herre Jesu Krist!

Han vänder sig blixtnabbt till några kamrater som stå i närheten och säger i det han förvrider ansiktet till en smärtskyllad grimas:

— Hör ni det allesammans? Gunnar Persson förstod att efter bokbindarna skulle det bli vår tur. Och ändå svek han dem, och ändå hjälpte han till med att bryta banden mellan oss — — —

Kamraterna dra sig, skygga och förskräckta, ur hörhåll, rädna för att ta intryck och låta sig påverkas av hans vrede, eller kanske fruktande att bli medskyldiga i hans förolämpningar endast genom

att lyssna. Leo läser skam och ensamhet i deras ögon — — —

— Herregud, tänker han, det brinner i all världens hörn och kanter och överallt offerar man liv och blod för sina idéer, men här, här vågar man intet, inte ens ett par månaders svält — — —

En känsla av modlöshet och tvehågsenhet kommer över honom, förlamar hans tunga och förslappar hans gester. Han känner sig ensam.

Strejkförslaget, som han framlägger, mottages med dov tystnad. En rad av talare äro uppe och förorda i en eller annan form underkastelsen, prata hit och dit i allmänhet om tidsläget och förbättrade levnadsvillkor och klokheten i att avvakta händelsernas gång. Leo sitter och stirrar på dem med mörk blick. Det är något dunkelt och svävande i allt vad de säga. Han får intet riktigt grepp om deras meningar och det gör honom beklämd och ångestfull, då han känner sig liksom dömd att famla omkring i ett grått töcken — — —

När det slutligen blir hans tur stiger han upp i talarstolen och börjar sitt anförande med lugn, nästan sorgsen, stämma.

— Han fattar inte, säger han, varför de icke kunna strejka. Enligt hans mening är tiden mycket gynnsam för en strid. Industrien har högkonjunktur efter kriget och fredssluten, arbetarmassorna leva överallt i stridsstämningar, varför han har all anledning till att tro att de kan få stöd från huvudorganisationerna och i sista hand, om konflikten skulle utvecklas, utifrån världen. Ja, han vill till

och med tro att en liten, men målmedvetet och energiskt genomförd lönestrid kan bli signalen till en jättekonflikt, en allmän kamp mot hela det kapitalistiska samhällssystemet, vilket synes honom vara en koloss på lerfötter just nu efter krisårens skakningar. Han förstår inte, upprepar han ånyo och nu är hans stämma lidelsefull och fordrande, varför de äro modlösa. De ha svikit sina kamrater, men han för sin del är övertygad om att dessa ännu en gång skall kunna gå till anfall mot den gemensamma fienden. Han vill se dem förenade ännu en gång, säger han nästan bönfallande, han vill se dem som bröder stå sida vid sida; ja, till och med om en strejk redan från början är dömd att misslyckas så måste de nu gå till strid bara för att inbördes bli försonade — — —

Han talar ännu både länge och väl och när han till slut, åter röd av iver och beslutsamhet, avslutar sitt anförande, mottages det med applåder, skrik och hyssningar om vartannat, men ingen stiger upp för att försöka gendriva honom.

Efter en stunds debatt om propositionsordningen går man, på Perssons förslag, vilket Leo tackar honom för, till sluten omröstning. — Det blir seger för mig, tänker han, det måste bli det nu när inte kassörens auktoritet kan göra sig gällande. Han ser undrande på den outgrundlige gamle mannen, vilken självmant lämnat från sig sin makt — — —

Därför att han varit så säker på sin sak fattar han knappt vad man säger då röstresultatet läses upp. Två röster för strejk, tjugusju mot. Två röster.

hans och en till, mot tjugusju! Han reser sig upp från stolen och stirrar ut över lokalen, där en förvirrad och häpen lättnad avlöst den förra ängslan och skyggheten. Alltsammans flyter för hans ögon ihop till en rörig dimma, genom vilken han, som i en fantastisk dröm, ser hopens ansikten skimra av glädje, underkastelsens, ödmjukhetens glädje, som, bara genom det att den finns där, förnekar alla hans tankar och drömmar och låter hans mödosamt upptimrade byggnad av teorier och förhoppningar ramla ihop som ett korthus — — —

— Nej, tänker han, det är en lögn det här! En het blodvåg skjuter upp i hans ansikte. Han hyssjar ner sorlet och ropar gallsprängt:

— Låt mig se den enda karlen i den här församlingen av kärngar! Upp med dig du, vem du nu är, så jag får trycka din hand — — —!

Då inträffar det som krossar honom fullständigt. Ingen enda reser sig, ingen enda vågar vara med honom öppet. Leo står och väntar, som han tycker en hel evighet, under vilken hela livet hinner dö. Det är moltyst omkring honom ända tills en grov, ilsken röst ropar ur bakgrunden:

— Var inte så mallig i pipen, du pojkvasker! Du kan gott packa dig i väg, du har ju varken hustru eller barn, din spoling — — —!

— — —
Leo lämnade mötet.

Det är med nöd han förmår sig att gå till arbetet dagen därpå, och när tryckeriföreståndaren sänder honom till chefen och chefen sedan, med sarkastisk

min och många omsägningar och vackra ord, meddelar honom att han tyvärr icke kan få stanna kvar på sin plats, protesterar han ej, rycker endast på axlarna och går. Allting är honom likgiltigt. Han talar ej med någon och håller alla på avstånd med uttrycket i sitt ansikte, medan han packar in sina överdragskläder och tvättar sig — — —

Just när han står i begrepp att försvinna kommer Persson fram till honom. Den gamle tryckarens ögon synes nu mindre än någonsin; han verkar tyngre och klumpigare och hans gång är som en trött björns. Han räcker fram sin hand och säger:

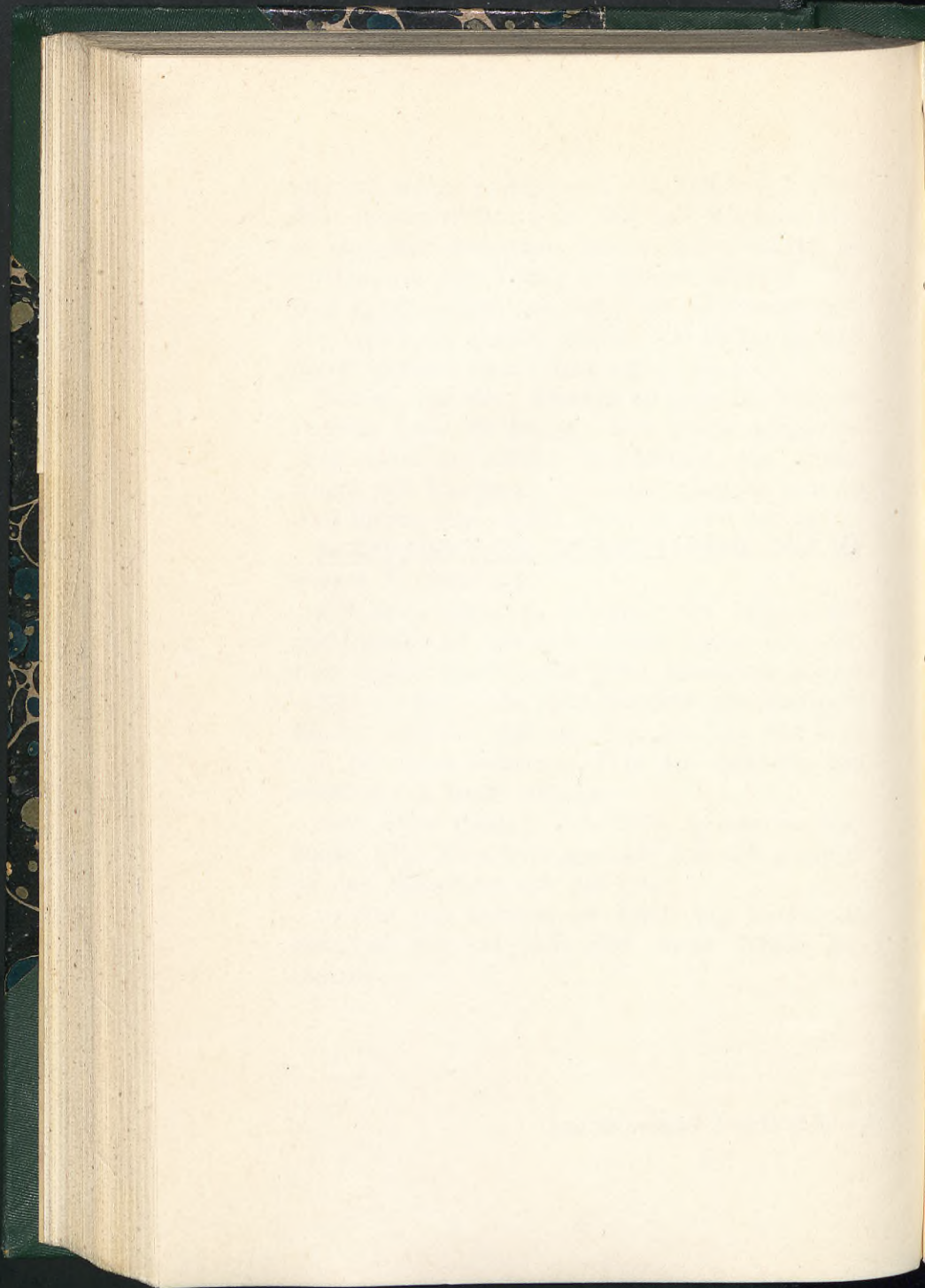
— Tack ska du ha för den här tiden, Leo. Jag hoppas du klarar dig — — —

Det finns något så bjudande och ärligt i den enkla gesten att Leo ej kan stöta honom ifrån sig. Han trycker hjärtligt den grova näven och känner därvid en här av de mest blandade och förvirrade känslor strömma inpå sig. Nej, han kan icke vara ond på denna människa. Han ler rodnande och besvärat och tackar tillbaka — — —

Men själva saken är och förblir honom en oförklarlig gåta. Hela hemvägen går han och grubblar på den, tänker om och om igen:

— Hur i all världens dar kunde han trycka min hand så där oskyldigt efter dessa dubbla föräderier — — —?

NÄR VÄRLDEN ÅLDRADES

XX.

Leo kommer upp på föreningen för att anmäla sig arbetslös. Ombudsmannen, en äldre allvarligt humoristisk man, granskar hans bok, tar på sig ett par stora skumma glasögon och granskar ännu en gång, gör ett par anteckningar, smäller med boken mot skrivbordsskivan och tittar plötsligt beslutsamt upp till Leo.

— Hm, säger han, jag har talt med Persson.

— Jaså, svarar Leo frågande.

Ombudsmannen hostar.

— Vi anser ju att det var rena rama repressalierna, för ditt uppträdande under bokbindarkonflikten, att du blev avskedad, så att om du vill, så — — —

— Nej, nej, nej!

Leo slår, då han förstår vad det är frågan om, ifrån sig med båda händerna. Inget bråk för min skull! Han blir alldeles röd av hetta endast han tänker på att man skulle pressa in honom på arbetsplatsen igen — — —

— Nåja, nåja, som du vill då — — —

Ombudsmannen drar en hörbar suck av lättnad, skriver in Leos namn och medlemsnummer i liggarren och mumlar hela tiden för sig själv:

— Hm, ja — svåra tider — lugn — djävulskap
— någon gång kanske — bäst så — — —

Leo begriper ingenting, men svarar ett skyggt ja då och då, i händelse av att någon av anmärkningarna är ställd till honom, och är glad när allting är klart så att han får slinka i väg.

— — —
Han går direkt hem, där han lägger sig på soffan och tittar i taket. Han känner sig oändligt trött och ju längre han ligger desto tröttare tycks han bli. Det är som om hans behov av vila växer med det att han tillfredsställer det. Hans lemmar domna bort i en tung orörlighet, huvudet liksom nitas fast vid slummerkudden. Hela hans energi har försvunnit. Han har icke längre någon vilja att röra sig, att gå, se, känna och lyssna, han vill endast ligga och åter ligga. Allt omkring honom blir avlägset eller obefintligt, ljud- och färglöst, och han förnimmer icke ens sig själv såsom ett levande väsen, vilket har sinnen att ta intryck med och själsförmögenheter att reagera med; han känner ingen smärta, ingen sorg, ingen glädje, icke ens den tomhet och tystnad som så plötsligt vuxit upp ini och omkring honom. Han liknar en sovande med öppna ögon. Ibland reser han sig helt mekaniskt i sittande ställning och ser sig med död blick omkring i rummet; och fast han då legat i samma orörlighet kanske under timmar, förefaller det honom att det endast varit en minut, ja, icke ens det endast några få sekunder, varför han blir hjälplöst frågande inför det faktum att han satt sig upp

innan han fått den vila han känner sig behöva. Så sjunker han tillsammans i sin dvala igen, slocknar och förlorar medvetandet, utan att sluta ögonen.

Det är som om själva hans jag med alla dess själsförmögenheter, dess psykiska och fysiska egenskaper, tanke, vilja och sinnen, minnen och erfarenheter, föreställningar och fantasier, plötsligt tömt ur sig, lagt sig till vila, avbrutit alla förbindelser med yttervärlden och, icke nöjt endast med detta, även avstängt sig från all korrespondens med det förflutna och med framtiden och dess pockande krav. Den orörlighet han varit fientlig mot under de gångna åren kommer tillbaka, stillheten som han nekat sig kräver honom helt, tystnaden smyger in i honom. Nu har han dött — — —

Hans blod rinner sakta i ådrorna, pulsarna slå knappt märkbart. Så småningom sluter han ögonen och somnar. Det blir kväll, det blir natt och morgon. Han vaknar till hälften, hör som i en dröm en fabrikspipa vissla och tänker med ett sömn-druket leende på att det icke är honom den kallar. Ett för ett tränga sedan intrycken in i hans medvetande. En dörr smälles igen någonstans och slungar ett rungande eko genom trappuppgången, en kvinna talar med gäll grälsjuk stämma i förstugan, ett barn gråter hjärtslitande i lägenheten bredvid — — —

— — —

Om kvällen kommer hans vän in och ruskar upp honom ur dvalan. Han hasar sig mödosamt från soffan, reser sig på vinglande ben och håller hän-

derna om huvudet. Allting går runt, runt; han ser Elis' ansikte snurra med rasande fart in i en cirkel av skuggor och linjer.

— Du har »baksmällan», säger vännen.

— Ja, svarar han, då han äntligen samlat sig och återvunnit balanssinnet, jag har »baksmällan» — — —

Han undrar om Elis vet hur rätt han i själva verket har. — Jag har bakrus, tänker han, bakrus efter många års utsvävningar — — —

Och efter en lång stund sätter han sig och fortsätter, nu med ett sjukt leende spelande kring munnen:

— Det var längesedan jag hade sådant där sist, 1913 tror jag, eller om det var 1914 på våren. Jag minns inte så noga, men det var väl i det laget ändå. Vi hade varit på Gösta Bloms tjuvårs-skiva. Ja, du känner förstås inte Gösta Blom, »åkarn» som vi kallade honom, därför att han så gärna slogs. Det var en käck pojke — — —

Han talar mekaniskt och gör långa pauser för att leta efter satserna, tystnar plötsligt helt och hållet och börjar fundera på varför han river upp dessa gamla minnen, men kan dock icke låta bli, utan går vidare inom sig själv och försöker i tysthet erinra sig en massa saker och händelser som fallit i glömska. De ha någonting att säga honom dessa gamla, halvt utplånade minnesbilder, men vad kan han icke fatta. Djupt ini honom, begravnad under tyngden av många år och upplevelser, ligga ännu svagt vibrerande stämningar, vilka försöka

arbeta sig upp till hans medvetande, utan att lyckas. Det värker i hans bröst såsom av en länge återhållen gråt, det kväljer i hans hals, det gör hans blick skum. Han sluter ögonen, lutar pannan mot händerna och väntar — — —

Elis travar fram och tillbaka på golvet och blir nervösare för varje tyst sekund. Han betraktar med oförstående häpnad Leo från sidan och försöker få klart för sig vad det är med honom. Till slut blir han arg.

— För fan, säger han, vad är det här för pjunk! Ryck upp dig, gosse!

Han stannar, dunkar Leo i ryggen och skrattar torrt med falsk bekymmerslöshet.

— Nå, seså, ryck upp dig nu! Inte fan ska du ge dig till att lipa för att du fått sparken från jobbet. Det händer ju var och en — — —

Leo ser upp och betraktar oförstående sin vän. Då han fått tag i meningen med den andres ord blir han först förvånad över att de äro så malplacerade, men skrattar sedan, mjukt och hjärtligt, kommen till insikt om att vännen talat i god tro med avsikt att uppmuntra. Han slår ut med handen.

— Vad tror du om mig, säger han. Jag är väl ingen barnunge heller — — —

Han sitter tyst en stund, medan hans oroligt arbetande hjärna söker efter nya ord och uttryck som leva inom honom.

— Nej, säger han till slut med plötsligt klar stämma, att jag fick sparken betyder ingenting. Det finns gott om jobb för ungt folk. Hade jag inte

blivit ivägkörd så hade jag slutat själv. Hur i hel-sike skulle jag kunnat stanna på den där platsen längre? Jag skulle inte tålt att se mänskorna där, jag skulle sett ut som ett frågetecken. Begriper du Elis: jag ville slåss, men fick inte, jag ville en sak och de andra en annan. Och det är det som är det värsta, det allra obegripligaste: jag trodde att jag talade för dem alla, jag trodde att min röst var deras också, fast den bara var min egen. Min vilja var min, min sak var min. Ingen av de andra kände den. Nu vet jag inte om de var så trötta att de inte orkade med eller om det var något annat som gjorde det. Jag förstår inte ett dugg av alltsammans. Det tycks mig så oförklarligt som om jag blivit född i går och ändå har jag under så många år trott att jag begripit det, trott att jag förstått min klass, dess önskningar och behov — — —

Han reser sig upprörd, slår ihop händerna och bryter dem mot varandra så att knogarna vitna, och går några slag över golvet.

— Har du kommit försent någon gång? frågar han. Har du kommit luffande helt lugnt och stillsamt, säker på att det är god tid, säker på att ingenting kan hindra dig att nå målet, till exempel ett trevligt ställe som du länge önskat komma in i, men när du äntligen, sedan du gått och förberett dig på vad du skall göra, hur du skall uppträda och hur tillfredsställd du skall bli och så vidare, kommit fram funnit stället stängt, funnit dig stående framför en tillsluten, obevekligt tillsluten, dörr? Finns det något bittrare än det? Jag tror

inte det. Man spottar, man fräser, man rasar, hela ens inre vrider sig av ilska och protester, men allting förgäves. Stängt är stängt. Man kan inte göra någonting åt det, fast man känner att det är galet, att det strider mot alla ens beräkningar, mot sunt förnuft och logik. Så ungefär kände jag det den där kvällen. Jag visste att jag hade rätt och alla andra visste det och medgav det, men ändå handlade alla tvärtemot. Där stod jag, Elis, och såg att de var glada åt att det gått på tok. Jag blev alldeles platt, hjälplös. Det fanns någonting i själva saken, förstår du, som jag inte kände och som de andra kanske inte heller var medvetna om, fast de handlade just efter det, efter något okänt tal i räkningen — — —

Elis lutar sig nu mot väggen, sluter ögonen som i försök att icke se och låter dragen bli slappa som av likgiltighet. Han säger osäkert, redan från början skygg för svaret:

— Och nu då, Leo, vet du nu vad det är för ett okänt tal som du kallar det — — —?

— Neej, inte ännu, svarar Leo och, ser nyfiket på vännen, lägger märke till smärtan och rädslan i hans ansikte och får en aning om att även Elis någon gång vid något tillfälle befunnit sig i närheten av, eller rentav stött tillsammans med denna okända, allt kullkastande storhet i deras räkneexempel. Han försöker fånga Elis' blick, frågar nästan brutalt:

— Men du då?

Elis rätar genast upp sig och återtar våldet över

sig själv i det han med avvisande köld möter Leos blick.

— Det där är en sak som jag inte tänkt på, svarar han.

De båda vännerna se varandra i ögonen, utan att tala vare sig med blickar eller minspel, och under några få sekunder springer det upp en klyfta mellan dem och skiljer dem åt; de växla in på var sitt spår och gå åt skilda håll — — —

— Nåja, säger Leo till slut och rycker på axlarna, man kommer väl till botten med det där också en gång — — —

Han sätter sig, men är icke fullt så lugn som han visar sig. Även Elis sliter sig ur sin tvungna ställning, sticker händerna i fickorna och försöker vissla bort oron. Han stannar ännu en stund och pratar om andra saker, men vidrör nu allting, flyktigt och lätt, med mjuka händer och aktar sig för att gå för långt. När han sedan skall ta avsked frågar han liksom i förbifarten:

— Går du inte till gemensamma mötet i kväll?

Leo skakar på huvudet.

— Nej, säger han, jag orkar inte. Hälsa kamraterna och säg att jag är sjuk så undrar man inte — — —

Elis går då.

Först en lång stund efteråt börjar Leo finna det egendomligt att vännen icke, påpekande deras skyldigheter såsom medlemmar i centralkommittén, försökte övertala honom att gå med. Han tänker:

— Det var som om han i grund och botten tyckte om att jag inte gick dit — — —

Ett ögonblick funderar han på att trots allt gå ner, men reagerar genast mot tanken, ryser nästan av obehag vid föreställningen om att han skall behöva tala med människor, kanske instämna i meningar som han börjat tvivla på. Han skjuter upp, slätar över och lägger sig att vila igen. Då han slöat bort en timme eller så släpar han sig ut och äter en bit på första bästa matservering, men har ingen aptit för det heller och blir glad när han tycker det är tid att gå hem och lägga sig och sova för natten — — —

— — —
Dagen därpå vaknar han, trots att han lagt sig tidigt, mycket sent och finner det ej vara någon idé att springa omkring och söka arbete så där mittpå blanka förmiddagen, varför han lugnt stannar i sängen. Först när lemmarna stelna i en slags paralyti och barocka, meningslösa fantasier börja, mot hans vilja, leva i hjärnan inser han nödvändigheten av att röra sig. Då stiger han upp, klär sig långsamt och går ut, besöker frukoststället och driver omkring ett tag tills olusten griper honom igen. Då han vid ett tillfälle vänder stegen ner mot förbundsexpeditionen blir det som dagen förut: bara tanken på att träffa människor pinar honom — — —

Så går han med tunga steg hem till sig själv, där han är ensam mellan de fyra väggarna.

På detta sätt glida dagarna förbi. Leo vaknar

varje morgon med hjärnan utpinad av drömmar, men ligger ändå kvar i bädden och fortsätter nu medvetet att spinna på nattens fantasier. Det skänker honom en dyster glädje att glömma bort sig själv i en vansinnig och meningslös inbillningsvärld. Han slumrar in och drömmer, vaknar upp och tänker vidare på sin dröm, somnar in igen och får upp en ny tråd med andra bilder och infall och glider så fram och åter mellan sömn och dvala, tills han, efter många timmars medvetet och omedvetet drömliv, plötsligt spritter till som av ångest och rusar upp, fruktande för sitt förstånd. Han möter dagen med en ständigt förnyad känsla av elände och fattigdom. — Vad ska jag göra i dag, tänker han. Det eller det eller det? Allting synes honom lika fåfängt, meningslöst och pinsamt. Han vacklar likt en stackare mellan tvehågsenhet och beslutsamhet; och när kvällen äntligen kommer hälsar han den som en befriare, blir glad åt att kunna gömma sin svaghet i mörkret och glömma sina pinande ångestkänslor i sömnen.

Elis kommer ännu in ibland om kvällarna. Det har smugit sig in något nytt, för Leo främmande, i hans sätt, något förbehållsamt och tillslutet som om han fått en tanke eller en känsla, vilken han är mycket aktsam om och icke gärna släpper ut och visar för någon annan, kanske av fruktan för att den skall bli misstolkad, kanske av rädsla för att själv, skyldig eller oskyldig, bli dömd. Han undviker att tala om sig själv och deras gemensamma förflutna, men försöker ändå att rycka upp

Leo, varvid han ser ut som en man, vilken känner sig förpliktigad att dra upp en vän ur ett gungfly, fast han själv står begravd däri till halsen — — —

— För fan Leo, säger han och kraftuttrycket verkar nästan löjligt i den ynkliga ton det kastas ut med, det begriper du väl att du inte kan leva så här någon längre tid. Du måste ha ett jobb — — —

Leo gör en trött gest.

— Kära du, säger han avvärande, du behöver inte oroa dig för min skull. Jag klarar mig nog. Jag har vad jag behöver med mitt understöd — — —

— Nåja, nåja, svarar Elis svävande, rädd för att råka i närheten av det brännbara stoff som nu finns mellan dem, men det var inte precis det jag menade. Du behöver nog inte vara rädd för att få svälta. Men det finns något värre, farligare. Du vet ju att det är ett helvete när man släpper efter och ramlar tillbaka. Jag tycker du blivit apatisk — — —

Leo skälver till som om den andre, trots all sin försiktighet, råkat röra vid ett öppet sår i hans bröst. Han avbryter retligt:

— Jag vet, jag vet!

Och när Elis, stött och sårad, tiger fortsätter han efter ett ögonblick något mera avvägt:

— Det tjänar ingenting till att tala om sådana saker, Elis. Man kan i alla fall inte göra något åt dem. Vad jag behöver är bara lugn, lugn och ro, lugn att tänka, lugn att vila i. Jag måste ta reda på vilket ben jag ska stå med — — —

Han får som han vill, vara i fred, ty Elis kommer alltmera sällan in om kvällarna. Han blir ensammare och ensammare, men lugnet och tystnaden tycks icke hjälpa honom stort, ty hans tankar ha intet stöd och bli endast fåfängt grubbel, ett tröstlöst cirkelresonerande, och hans trötthet växer och växer, liksom befruktad av hans oförmåga att ta sig för med någonting, stärkt, fördubblad och mångdubblad av och genom de ansträngningar han dagligen och stundligen gör för att övervinna densamma — — —

XXI.

En morgon väcks han redan vid sextiden av en stor, grov och tölpig karl, vilken, trots värdinnans protester, trängt sig in i rummet och, då han nu är där, slår på möblerna med en tjock knölpåk, skrapar rispor i korkmattan med sina spikbeslagna skor och sprider en frän stank av tobak, fukt, smuts och lädersmörja omkring sig. Leo är kallad att inställa sig till beväringmönstring klockan nio; han har hållit sig undan länge nog — — —

— Ja då, jag ska komma, svarar han beskedligt.

När karlen försvunnit ligger han och nyser tills han tror inälvorna skall slitas ur kroppen på honom, men så fort anfallet lagt sig och han fått vädrat ut karlens lukt ur hals och näsborrar faller han tillbaka i sin halvdvala och drömmer någonting behagligt. Tiden går, klockan slår tolv innan han

vaknar helt; då stiger han upp och minns intermezzot från morgonen med en känsla av löje på samma gång som han beklagar sin försumlighet. — Jag börjar bli gammal, tänker han, det vore nog klokt att göra ifrån sig det där nu, det bleve kanske också en vila eller en uppryckning — — —

Därför blir han riktigt upprymt glad när karlen, som nu tagit på sig en ännu barskare polisfysionomi, kommer tillbaka dagen efter och hämtar honom. Han följer lydigt och finner sig undergivet i den tölpaktiga behandlingen, låter förstucket hån och grova speglosor skölja över sig, utan att ändra en min och förundrar sig endast i tysthet över att en människa, vilken blivit polis, betraktar alla andra människor såsom sina naturliga fiender.

Han införes i en stor sal bland ett trettiotal andra ungdomar och blir kommenderad att klä av sig. Han lyder order och sitter snart, likt de övriga, frysande och huttrande i en vrå; han känner sig underligt tafatt och hjälplös i sin nakenhet och ser på de andra, vilka inta de mest lustiga ställningar och ha svårt för att sitta stilla, att de känna ungefär detsamma, något som tycks vara oskiljaktigt från en avklädd människa. Nu som först får han aning om vad han gett sig in i. Det är som om han med ens skulle blivit mindre värd. Han får en ångestfull förnimmelse av att man håller på att beröva honom hans personlighet, men han vill icke erkänna det, ens för sig själv, utan blundar, biter ihop tänderna och försöker vända

ryggen åt faktum genom att även eliminera allt trots och all självhävdelse ur sitt tankeliv.

Så småningom blir han mätt, vägd, knackad på bröst och mage, hanterad som ett nötkreatur på en marknad och utsatt för närgångna frågor om sitt könsliv och han finner sig i allt utan att reagera mot den obehövlige råheten och brutaliteten. Hans kinder hetta bara en smula då han äntligen sluppit ur proceduren. Påklädningen går tre gånger så raskt som avklädningen.

Till slut är han så färdig att föras in i rullorna.

Han blir införd till inskrivningsnämnden, ett halvt dussin herrar av skilda typer under ledning av en major med uppsvälld, rå slaktarfysionomi. Det är denne, det högsta hönset i korgen, som ställer frågorna: ålder, bostad, yrke och så vidare. Leo besvarar dem undergivet mekaniskt, medan han betraktar majoren och förundrar sig över att mannens röst är så mjuk och inställsam och så illa passar till hans ansikte. Han tycker att allt går lätt och riktigt trevligt till nu, ända tills krigaren skjuter fram huvudet ett par tum och ryter i åsklik kommandoton: .

— Ni är ju hämtad till förrättning, ni?

— Jaa, svarar Leo oskyldigt.

— Och två år förut har ni också uteblivit, ni?

— Jaa, säger Leo återigen.

Krigaren skjuter fram huvudet ännu några tum, hans ansikte sväller och rodnar märkbart så att Leo frågar sig själv varför han är arg.

— Nå, varför inställde ni er inte då, ni?

Varpå Leo svarar helt sanningsenligt:

— Jag glömde bort det — — —

Det går ett sus genom rummet. Nämndens medlemmar fnissa och viska, medan poliserna och menige man kring väggarna antingen gapa av häpnad eller knuffa varandra i sidorna och skratta tyst. Leo ser sig förvirrad omkring.

— Ja, jag glömde bort det, uppprepar han en smula trotsigt.

Majoren sjunker ihop på stolen, grinar ondskefullt och försöker se ut som en katt, vilken leker med en råtta.

— He, säger han, den unge mannen har glömt bort hur gammal han är. Hör ni det, mina herrar, han har verkligen glömt bort hur gammal han är — — —

Och så kastar han plötsligt, medan de andra ännu skratta åt kvickheten, av sig den diaboliska masken, skjuter fram ansiktet i hela dess anskrämliga krigarmajestät och ryter:

— Varför vill ni inte exercera, ni? Är ni socialist, vad, anarkist, vad? Nå, så svara då för fan karl! Varför har ni hållit er undan, ni?

Leo hoppar till vid den abrupta omkastningen och ser sig över axeln. Men, då det icke finns någon där som det våldsamma utbrottet kan antas gälla, blir han medveten om att det måste vara fråga om honom själv. Han flyttar sig lite grann och ser ned till mannen vid bordet och lägger nu som först märke till hela otympligheten i inkvisitors fysionomi. Det slår honom med ens såsom

något rentav vansinnigt att ifrågasätta att denna slöa, tröga klump materia, med den benhårda pannan och de livlösa ögonen, skulle kunna fatta orsakerna till hans glömska. — Herregud, tänker han, vad skulle det tjäna till att försöka förklara för den här mannen att jag gått och drömt om det tusenåriga riket tills jag glömt bort mig själv — — —?

Han känner sig prisgiven på nåd och onåd, men trots sin djupa själsnöd ler han, generad över sin egen inre överlägsenhet och ännu mera generad över en känsla av ömkan för mannen framför sig; till slut tar han ett steg framåt, gör en ursäktande gest och griper till den tänkbarast enklaste förklaringen av sig själv — — —

— Å, ni kan nog förstå om ni vill, säger han bönfallande, jag var så hemskt trött — — —

Men nu blir krigaren riktigt förolämpad, rasande och färdig att explodera. Han reser sig upp och stammar av ilska, pekande på dörren:

— Ut med er! Ut ni! Det är inställning nästa vår! Ut ni!

Och Leo sänker huvudet som om han, undergivet och resignerande, vill säga: — Jag kan inte hjälpa det, jag har gjort vad jag kunnat för att ni skall förstå och jag rår inte för att ni blir så ond — — —

När han går ut skjuter en furir i grå uniform upp vid hans sida och viskar elakt:

— Vi ska nog ta tröttheten ur er, vi — — —

Leo betraktar honom närsynt kisande, nickar tacksamt och svarar:

— Jag hoppas det.

I yttre rummet skrattar han tyst då han kommer ihåg den stackars furirens dumma och häpna min. Omedvetet, och mot sin egen föresats, kastar han huvudet bakåt och stramar upp sig som i en känsla av kraft och välbefinnande. Han blir kvitt en smula av sin värsta apati — — —

XXII.

Sakta, likt en människa, vilken icke är riktigt utsövd, men dock börjar längta efter en ny dag, vaknar Leo, genom periodiska återfall och uppräckningar, upp ur sin letargi. En morgon tar han sig till att traska runt staden och besöker de största tryckerierna för att söka arbete och, fast han intet får, är nöjd endast med handlingen, vilken friskat upp honom.

Nästa morgon följer han exemplet; när sängen drar och huvudet känns tungt av sömnlust säger han sig själv: — Nej, Leonard Fast, det duger inte att ligga och dröna. Upp med dig bara, ut i livet med dig — — —

Kanske det också gör sitt till att våren just drar in i staden. Is och snösörja skramla ner från taken genom stuprören, takdroppen plaskar vid alla väggar, rännstenarna förvandlas till små muntra bäckar, och här och var i körbanorna slår det

upp bara, torra fläckar som redan börja damma: snön faller av träden och sjunker ner i jorden i parkerna, lämnande blomstersängarna svarta och fuktiga och träden fria, nakna och färdiga att kläs i grönt, medan solen stiger allt högre och högre ovanför hustaken. När några strålar av dess guldflöden smyger in och leker på fönsterbrädan i Leos rum om morgnarna, tänker han på Strandvik och Strandviks vår, Långsjöns öppet glittrande yta och vårfläckarna på Zinkbergets sluttningar, den ångande jorden, de fuktglänsande oljefärgsmålade husväggarna och skarorna av skriande kråkor uppe i skogen — — —

Han måste åter och åter bekämpa sin lust att ge sig dit ut. — Inte nu, inte ännu, tänker han. Skulle han kanske komma ut till sin mor och sina vänner och säga: — Se, allt vad jag ägde när jag lämnade er har jag förlorat — — —

Ibland ligger han som förut på soffan och stirrar på sina böcker och förundrar sig över att de icke locka honom. Han slår upp någon, bläddrar hit och dit mellan pärmarna, läser om vad han läst förut många gånger, men saknar med vemod de känslor av stark hänförelse och inspiration som alltid förr genombälvade honom när hans tanke fastnade vid någon klar sats. Sanningen står där, livet är detsamma, tillämpningen densamma, men han själv är en annan — — —

— Å ja, tänker han, det går väl över; en dag finner jag mig själv igen — — —

— — —

Liksom den yrvakne och sömndruckne till att börja med lägger märke till sin närmaste omgivning och först sedan, när nattblindheten vikit helt ur ögonen och sömnen ur hjärnan, kan vidga sin synkrets till avlägsnare föremål och till slut, riktigt vaken, förmår minnas en gårdag och en morgondag och saker och ting bortom och över sig själv, så begynner också Leo att fästa sig vid det som är omkring honom i hans omedelbara närhet. Om morgnarna hör han huset vakna. Grannfolket ovanför, under och bredvid honom stiger upp. Männen svänga sig i knarrande träsoffor eller gnällande järnsängar, kvinnorna står över dem med klockorna i händerna och ryar: — Det är tid nu! Upp med dig sömntuta, lathund, drönare! Vill du förlora arbetet kanske? Och till slut vräka de sig ur sängarna, dra skorna på fötterna och klampa omkring, sömnmumlande och retliga, medan kvinnorna fortsätta sitt gnäll: Kan du inte hålla dig tystare, din drummel? Ska du väcka lillan, din klumpeduns? Och »lillan» vaknar och börjar skrika. Sedan smäller dörrarna, hårda skor klampa i trapporna och hasa i förstugorna. Männen ge sig i väg. Efter de första morgonstunderna blir det tyst ett par timmar, tills kvinnorna tassa i tofflor och mjuktrampade skohasor ner till mjölkboden, stanna och sladdra i dörrarna, sopa förstugorna, gräla, fnissa och tills de äldsta barnen fara nerför, hängande i ledstängerna och klapprande med klackarna mot varje trappsteg för att löpa till skolan, och de minsta komma tultande för

att lägga sig i klungor på dörrtrösklarna eller rusa runt den cementbelagda gården i skriande, tjutande svärmar som glador och råkor — — —

Om kvällen dras ungarna in, männen och de vuxna barnen komma hem och försvinna igen söndagsklädda och tvättade eller stanna inomhus och spela munspel, handklaver eller mandolin. En grammofon skraller från gårdshuset och ger eko genom hela byggnaden, en familj frälsningssoldater klinkar gitarr och sjunger väckelsesånger med spröda oskolade, men andaktsfulla röster, medan man i någon annan våning håller familjehögtid, skrålar, pratar aggressivt och sjunger »Helan går — — —»

Genom varenda dörrspringa sipprar det ut någon slags kvällsvardslukt, stekos av fisk och kött och fläsk och korv eller ångor av kål och ärter och köttsoopor, vilka alla olika dofter mötas i trappuppgångarna och blandas ihop till en odefinierbar sammansättning, en fet, kväljande luft som hetsar den ovane till nysningar och hostningar.

Där går nu Leo varje dag en fem, sex gånger upp och ner, sakta, betänksamt, luktande, lyssnande och seende med redobogna sinnen, i stället för att som förr slinka förbi i största hast, eller också ligger han i sitt eget krypin och lyssnar genom de lyhörda väggarna, snappar upp fraser eller ramsor av ord eller endast enstaka uttryck, men känner sig vidare med stöd av tonfallen och takten i stämmorna och kan av det lilla han hör rekonstruera hela familjescener och karakteristiska intermezzon. Hela huset blir levande i hans ny-

vaknande frodiga fantasi, fullt av stora eller små öden, befolkat av olycka, sorg, glädje, högljudd komik och stum tragik, det ena invävt i det andra, tredje och fjärde, likt trådarna i en brokig duk, vars mönster han försöker tyda — — —

När han kommer hem om förmiddagarna eller kvällarna kan han sitta i timtal och söka och vänta efter ett ljud eller en rörelse i den stora bygg-lådan, och då han hör något, hänför han det till något visst fack, skriver upp det i minnet och väntar nästa dag fortsättningen. Han går ner genom uppgången, han stannar i en våning och väntar, hör ingenting, går vidare, snappar upp några gälla ljud och gör sig reda för deras karaktär och försöker förstå deras innehåll, motiv och anledning, arbetar sig in i dem för att om möjligt få ett grepp om hur alla dessa stämningar skall utvecklas och sluta. Han sitter och hänger i trappfönstret och betraktar ungarna nere på gården. Där är Anderssons Lisa, Petterssons Kalle, Molins Rulle, och så vidare, ett helt myller av blivande industriproletärer, nybörjade öden, små, små människor som skall växa upp och gå in i tillvaron med alla dess besvikelser och grämelser, höga och låga syften, vilka skall lyckas eller slå fel. Han lyssnar till deras barnsligt onyanserade och omodulerade stämmor, täckande lika osammansatta och enkla känslor och instinkter, och försöker förgäves läsa sig till deras kommande öden — — —

Han börjar ana att man ingenting kan veta om människorna. Det pinar honom. — Varför ser man

dem nån gång, varför är det så att man känner dem intill sig och omkring sig, närheten och frändskapen, då man i alla fall inte kan gripa dem helt? Varför viker de undan, varför blir allting skugga och dimma och ändå så ogenomträngligt, så fort man närmar sig det — — —?

Varför? Varför? Varför?

Runtomkring honom stiger, för andra gången i hans tillvaro, hela det skiftande, mångfaldiga och otydbara livet upp, krävande och pockande värre än någonsin. Och höjden blir högre än någonsin, djupet djupare och svartare och gränserna avlägsnare och ouppnåeligare. Och runtomkring honom finns allt som han söker, men han kan icke ta det, han ser, men är ändå blind, han hör, men är ändå döv; och frågan finns där och svaret finns där, men de mötas aldrig — — —

— — —

En kväll stöter han ihop med Gunnar Persson i en av portgångarna.

— Nej, se god dag, Persson, utropar han, glad åt att få trycka en människas hand, ska du upp till någon bekant här i kåken?

— Hm, svarar Persson och ser på Leo med en blick, som humor och hjärtlighet göra varm och djup, jag bor ju här förstås — — —

Leo ryggar tillbaka, överraskad och häpen, nästan förskräckt över denna upptäckt.

— Bor du verkligen här?

— Jaa, och det var minsann inte i går som jag flyttade hit heller. Vi har mött varandra ofta du

och jag, men du har ju gått och sett så tankspridd ut, du — —

Leo försjunker i tankar, svarar förströdd på några betydelselösa fraser och lovar att »titta in nån gång», två trappor, uppgång B. När han sedan kommer in till sig själv är han fortfarande försänkt i grubbel. Det skrämmer honom rentav att han under så lång tid bott granne med en så nära bekant, en arbetskamrat till, utan att ha en aning därom. Han borde ha vetat det. Han förstår plötsligt att han alltid gått och sett för långt bort, och medvetandet om detta fyller honom med het ångest. Tänk om det nu finns mera alldeles inpå honom som han borde sett och känt — — —!

Det dröjer icke många dagar förrän han tar Perssons inbjudan ad notam och går på besök.

Han finner den annars så buttre, slutne mannen i skötet av familjen. Fast ännu orakad och otvättad och dekorerad med en stor kromgul färgfläck på kinden, sitter han redan och gungar sin minste son i knäet. Han är som förvandlad; munnen står öppen, ögonen tindra med klar glans och håret, som den lille parveln tufsats till, står på ända likt en utsliten kvast. Det är en helt annan människa, som här i hemmet så öppet och okonstlat visar sin fadersglädje, än den tyste, tunge arbetaren som under dagarna tycks hänga ihop med och vara en del av det massiva stativet i sin maskin.

Leo slår sig ner och lyssnar sympatiserande och hjärtligt till det i naiv ton hållna meningsutbytet mellan far och son, dras närmare och närmare,

rycks med av stämningen, börjar kittla den lille under hakan och jollra med honom. Han känner sig lätt till sinnes som om han fått del av en stor gåva. Han förundrar sig över att han icke känner någon fientlighet mot den man som förstått både honom och hans sak, och fast han även har en dunkel aning om att han här kan finna det okända talet i sitt räkneexempel, struntar han medvetet i alla reflektioner och ger sig hän åt det enkla hemmets atmosfär av hel och oblandad lycka, en glädje som är för helig för att underkastas analys — — —

Perssons hustru, med ett förnöjt ljust leende i sitt ansikte, tassar omkring i rummet, gör i ordning kaffe, skär upp hembakat bröd och serverar, niger och säger »varsågod».

Leo har aldrig förr känt sig så upptinad. Medan de dricka kaffet glider samtalet omärkligt, och helt naturligt för övrigt, in på de sociala förhållandena, socialdemokratien och kommunismen. Leo stryker en smula tillbaka från sin extremt revolutionära ståndpunkt och fattar förståelse för reformismen för att ej hetsa upp stridsämnen. — Ja, säger han, vi vill ju egentligen ett och detsamma, fast uppfattningen om medlen äro olika och vägarna skilda — — —

Persson nickar och menar att det finns många vägar som leda till Rom.

Först då Leo redan är färdig att göra uppbrott råkar samtalet in på personliga ämnen. Persson lutar sig över sin pojke, leker ömt och skenbart

omilt, som med en kattunge, med honom, men säger liksom i förbigående upp mot Leo:

— Du tycks sluta ditt arbete tidigt du, eftersom du redan är tvättad och klar — — —

Leo skrattar bekymmerslöst.

— Jag slår dank ännu, säger han öppenhjärtigt.

Persson rätar ögonblickligen på sig. Leendet dör bort från hans läppar, ögonen dras ihop till två smala springor, genom vilka pupillerna glittra och lysa: hela hans kropp tycks växa, bli tung och dyster. Han blir i ett enda tag åter arbetaren, den av tusen bekymmer allvarlige, av existenskampen hoppressade och slutne proletären.

— För tusan, pojke, säger han barskt, du menar väl aldrig — — —

Leo betraktar honom, förundrad över metamorfofen.

— Jo visst, avbryter han och gör en nonchalant gest, jag har inte skaffat mig något jobb ännu, det är god tid — — —

— Men vet du då inte att vi står i början av en arbetslöshetskris. Schyltze och kompani avskedade tjugu man i förrgår — — —

Leo ler generad, besvärad av att någon bekymrar sig för honom.

— Har nog ingen fara, säger han glatt, jag klarar mig nog — — —

Han påskyndar sitt avskedstagande.

Men då han sedan blir ensam uppe hos sig börjar han lägga ihop två och två, Perssons uppträdande under konflikten, den allmänna strids-

olusten och dessa sista upplysningar; resultatet blir en oro som han icke kan göra sig kvitt, som följer honom hela kvällen, blandar sig i hans drömmar under natten och till slut väcker honom mycket tidigt om morgonen — — —

XXIII.

Jag skall berätta ett av de tusen ödena från den stora tiden.

När Leo nu börjar stiga upp tidigt om morgnarna finner han solen redan vid sextiden stå högt på himlen; dagen synes oändlig och full av förhoppningar som en evighet. Frisk luft och rörelse återger honom hela hans fysiska vitalitet och fast han regelbundet misslyckas i sina första expeditioner till tidningar och tryckerier, stegrar själva oron hans tillförsikt. Varje felslagen förhoppning synes öka i stället för att minska hans utsikter. Det finns tusen mål, tusen möjligheter och tusen vägar fram till dem; ju fler han prövar, ju färre finns kvar och någon av dem måste vara den för honom rätta; och vore det så den precis tusende och sista så måste han dock, logiskt uträknat, en gång komma in på den — — —

Persson, vilken han ännu en gång under dessa första veckor stöter ihop med i trappuppgången, skakar betänksamt på huvudet åt hans optimism.

— Var inte så säker, du Leo; sätt dig in i att andra före dig har misslyckats — — —

— Andra! Bah — — —

Leo ler. De där andra måtte ha varit bra modlösa och vankelmodiga, inte försökt och prövat allt, utan gett tappt just när de voro färdiga att finna sin plats — — —

— Jag kommer inte att ge tappt, säger han med tillförsikt.

Och han fortsätter att stiga upp med solen, då han har hela dagen framför sig, fullare med förhoppningar ju längre den är. Varje minut bär en gyllene möjlighet, varje timme en fast visshet; ja, det händer att han, i övermått av självkänsla och förvissning, tar sig själv och sina avsikter med ro, ger sig en minut av livet, stjälar en timme från nödvändigheten för att offra den på sysslöshetens altare.

Han flanerar då sakta genom de hopar och strömmar av människor som i den tidiga morgontimmen fylla gatorna, storma spårvagnar och färjor och rasa framåt i jäktad fart för att hinna ett bestämt mål på en bestämd, knappt tillmätt tid. En gång, när han varit långt uppe på Katarina, tar han en omväg över hissen och klättrar upp på belvedären där han stannar några ögonblick och njuter den friska luften och den stora utsikten. Under honom ligger hela staden, längst bort endast en räcka av fuktiga plåttak och förgyllda tornspiror som glimma i ett matt soldis, närmast gamla staden med dess hopgyttrade sneda trappgavelhus, mellan vilka gränderna gapa likt svarta rämnor i en söndersprucken mark, Strömmens och

Mälarfjärdens öppna, ljusa ytor med små platta färjor och skaror av seglande måsar, Skeppsbrokajen med smutsiga lagerhus och vitmenade båtar, och allra närmast, rakt under honom, hela den långa Stadsgårdshamnen med svarta kolångare och skelettlänkande lyftkranar och ett myller av arbetare, vilka rusa hit och dit mellan lasttågen och upplagsplatserna. Allt detta fångar och inpräglar han i sitt medvetande med en enda blick, men det är ändå bara kulisserna till skådespelet, centrum, tavlans medelpunkt, slussbroarna, uppfartsvägarna till Söder och inloppen till Norr, de fyra smala stråkvägarna, som nu på morgonen äro till trängsel fyllda med fordon, med tutande bilar, ringande spårvagnar och skramlande kärror och ett myller av människor, vilka strömma till från alla håll och kanter, packas ihop över broarna till två tjocka, trögt rinnande floder som sedan på sidorna återigen splittras till bäckar och älvar som brusa in i tilloppen och försvinna. Leo står och drömmer likt en förhäxad över denna syn. Han riktigt hör hur det kokar och puttrar som i en jättegryta där nere. Och återigen tänker han som en gång för många år sedan: — Så mycket människor finns det alltså — — —

Men nu tänker han längre också, han tänker att, trots att de äro så många, så ha de ändå alla en plats, där de begagna sina viljor och slita sina krafter och en plats, där de kunna lägga sig till ro och hämta ny styrka; och det förefaller honom med ens absurt, en fantastisk omöjlighet.

att det då icke skulle kunna finnas en plats även åt honom.

Ja, i detta ögonblick glömmer han hela sitt socialistiska förflutna och står och drömmer som en hypnotiserad om de tusen möjligheternas land — — —

Och han går på de tusen vägarna. Han är outtröttlig. Han stiger upp varje morgon och ger sig, med ständigt förnyad tillförsikt, ut att söka sin plats i det monotont arbetande maskineriet. Den måste ju finnas någonstans. Kanske hittar han den i morgon, kanske i övermorgon eller dagen därpå, kanske är det den allra sista av de oräkneliga möjligheterna; men hur som helst, den första, hundra eller tusende: finna den skall han — — —

Han lägger timmar, dagar och veckor bakom sig och glömmer dem, glömmer allt som varit, glömmer tankarna, problemen, allt som kan tynga och hämma och alla nederlag och besvikelser som annars kunna göra honom vacklande och osäker; ja, han glömmer och utplånar med avsikt till och med allt det nya som under den senaste tiden trängt in i hans medvetande, han gör sig fri och ledig och inskränker hela sitt vilje- och tankeliv till en enda sak: arbete, arbete! Han ser endast rakt framåt med öppna, vakande ögon — — —

Men ändå bli möjligheterna färre och färre och utrymmet, på vilket han kan röra sig fritt dras ihop som en cirkel, vars gränser kommer honom närmare för varje dag. Han måste överge den ena möjligheten efter den andra och känner hur

förhoppningarna vissna och dö bort. Vissheten blir skrämmande tivel.

Det är överraskande hur fort en förväntning kan slå fel; ett hopp som man närt i timmar och dagar grusas på en sekund och man hinner knappt blinka förrän man kan ha förlorat en visshet — — —

— — —
 Ännu en möjlighet, ännu en lysande förhoppning! Och återigen ingenting — — —

Vem har kunnat genomleva detta endast tio gånger och ändå kommit ur det som samma människa, vilken gick in? Det är tio dagar och tio svarta nätter på ett dygn, det är tio liv och tio dödar, tio gånger upp och tio gånger ned. Tio gånger ser man förhoppningen födas likt en glödande soluppgång och tio gånger finner man i stället det svarta ångestfulla mörkret, i vilket ens tanke slocknar och ens vilja förlamas. Man släpar sig framåt som en dödsdömd, vaknar någon gång och griper ånyo efter en ny hägring för att återigen falla ned i den tunga hopplöshetens grå natt — — —

Man blir tröttare och tröttare; förhoppningarna blekna och möjligheterna måste spela en alldeles inpå näsan för att man överhuvudtaget skall orka gripa efter dem. Till sist vet man att man vandrar undergångens väg och att man kommer närmare och närmare dess slut, där alla stigar upphöra, men det skrämmer en icke mera; själva ens livsvilja blir svagare och svagare, man känner och vet det och kanske det till och med finns folk som är

vänliga nog att upplysa en därom, men man kan ingenting göra åt den saken, ty man är övermått och fylld ända till brädden av misslyckanden och sneglar klenetroget, snart föraktfullt hänleende, mot varje ny förespegling: man har fått en kunskap till döds — — —

Ja, detta är en väg som många vandra fram på, men högst få förmå vända tillbaka från — — —

— — —

Leo skälver till som av köld ibland, stannar ofta mittpå gatan och stirrar runtomkring sig som om han söker efter upphovet och orsaken till den obehagliga ångestrysningen. Det kommer något febrilt, hetsat, i hans väsen. Han går fort, han talar fort, han ger sig icke längre tid att flanera och se och drömma. Han betar sig som om han försöker rusa ifrån ett öde, vilket han känner komma närmare och närmare, obetvingligt och oundvikligt; och han vågar ej stanna, ty då skall det vara över honom, och han vågar ej tänka, för då är det också över honom, och han vågar ej se sig om, ty bakom honom finns de hundrade morgnarnas och dagarnas oräkneliga besvikelser och misslyckanden färdiga att falla över honom med hela sin tyngd — — —

Men alla tankar han icke vill tänka ut, alla känslor han icke vågar känna helt och alla iakttagelser och minnen som han försöker hålla ute från sitt medvetande, finns i alla fall, trots honom själv, kvar inom honom, frätande på hans livsnerv och gnagande på hans vilja. De bli fler och

fler och tyngre och tyngre, tills han släpar på dem som på en hemsk barlast av död och fördärv. Hans nedslagenhet växer likt ett frätsår, efter nedslagenheten kommer tvivlet och efter detta fruktan, den fasansfulla inre skräcken för det osynliga, men ändå så ont verkliga ödet, rädslan som gör att en människa mittpå ljusa dagen, gående bland tusentals andra människor i en trygg, lugn stad, börjar smyga på tå, darra, se sig omkring med vaksam, oroligt spanande blick som om hon försöker upptäcka några hemlighetsfulla fientliga väsen, vilka tissla och tassla runtomkring henne — — —

Det blir något huvudlöst och oreflekterat i Leos kamp för sin existens.

Han kommer till ett ställe och söker arbete, får avslag och ger sig i väg, men en timme efteråt kan han rusa tillbaka med ett hysteriskt hopp om att det kunde finnas en möjlighet ändå, eller att det kunde ha blivit en möjlighet sedan han gått. Han står kvar och är döv när man nekar, han får en tiggares röst och en tiggares blick, han tror på det fantastiska och förnekar verkligheten; hans tanke går runt i de krokarna och vindlingarna som hans hopp drar upp och allt som icke överensstämmer med hans önskningar synes honom helt enkelt såsom lögn eller förföljelseförsök, illvilja och hat. Ibland står han och gläfses likt en hund mot vresiga portvakter och högdragna vaktmästare — — —

Leo, Leo, varför gjorde du detta? Din stolthet var dock mera värd!

— — —
Snart kan han med bästa vilja i världen icke blunda mera för det faktum att han är en slagen man.

De människor han sett utanför det ena stället dyka nu upp även utanför andra. Det är icke en eller två, utan hundraden, unga och gamla, en del i första, en del i sista stadiet av förfall och hopplöshet, bittra och oresonliga eller slöa och försoffade. De vandra liksom Leo från fabrik till fabrik, från verkstad till verkstad, de följa annonser, rykten eller löften eller de jaga endast efter slumpens nycker och infall; de komma oftast ensamma, men driva bort två och två, eller i klungor och hopar, vilka sammansvetsas av ett gemensamt öde och en gemensam bitterhet; de knota och mumla: — Varför finns det inget arbete, det har funnits arbete förr. Varför ska just vi stå utanför, varför just jag — — —?

Och dock är det ändå icke bara »just vi» eller »just jag» som står utanför, utan tusen och åter tusen. Fabrikerna avskeda och avskeda; maskinerna stanna, eldarna slockna under pannorna, motorerna tystna och portarna stängas. Det blir så tyst, så tyst där nere i fabrikskvarteren — — —

Leo möter varje dag hoparna av arbetslösa män, vilka driva omkring i närheten av de platser, där de förr haft sysselsättning, utkomster, mark och rot för sina varelser, bröd åt sig själva och sina

familjer. De hålla sig kvar där i det längsta, de äro såsom djur, vilka fått sina hålor förstörda av någon blind naturkatastrof, men ändå icke kunna slita sig loss från de kända och kära trakterna; de stå där och stirra med butter ovilja mot de stängda portarna, mot skorstenarna som ej längre sända några rökmoln till himmeln och mot fönstren, vilka synes så mörka och kalla — — —

En gång då Leo, under en minut bara, återfått sin forna ro ser han arbetaren.

Han kommer till fabriken, liksom av gammal vana, varje morgon i soluppgången och, ännu icke riktigt vaken, traskar han rakt på den stängda porten, törnar emot, likt en blind, och slinter åt sidan, följer sedan den rappade muren runt och trevar, alltjämt liknande en blind, efter en öppning, en ingång i stället för den som ett okänt och oförståeligt öde stängt för honom. Till slut ger han upp sitt fåfänga sökande och klättrar upp på en kulle, en skrothög eller några stenar, varifrån han kan se över muren. Där står han sedan, med de tätt sittande ögonen ansträngt öppna, den låga, hårda pannan lagd i ett otal veck uppåt hårfästet, munnen vidöppen, armarna slappt hängande ner mot låren och hela den krokiga, knotiga, slavmärkta kroppen ytterligare böjd, en bild av hopplös oförståelse och resignation, medan han glosar över muren som till ett förlorat paradiset. Morgonsolen belyser de breda, flata fabriksmurarna, vilka svartnat av sot och ålder, glittrar i de stängda fönstren och kastas tillbaka som skarpa reflexer från metallbe-

slag och stuprör. Arbetaren skjuter lyssnande fram huvudet, men hör intet surr av maskinremmar och svängande hjul, intet dån av pressade cylindrar, stönande av mödosamt verksamma pistonger, eller något skallrande av lösa rutor och vibrerande väggar och golv; allting där inne är tyst och stilla, det vilar, det är dött och det verkar, i sin tystnad, tungt och beklämmande som endast den orörliga, förlamade kraften. Mannens ansikte får ett drag av smärta, tomhet och saknad, det rycker i alla de hårda musklerna och den grova huden veckas likt läder till en stereotyp mask. En djup suck banar sig upp ur hans inre. Han står där mycket länge och stirrar hän över muren, tyst och grubblande, kanske väntande befrielse ur allt detta obegripliga, i det att maskinerna där inne skall börja larma, remmarna surra och motorerna sjunga sin monotona djupa sång till det aldrig vilande arbetet — — —

Leo ler smärtsamt ömkande mot sin syn.

XXIV.

Om förmiddagarna går han ner till arbetsförmedlingen. I det lilla kvava och smutsiga väntrummet sitter alltid något tjog arbetslösa och dåsa. Det är grovarbetare, lösdrivare och bettlare, snusande och spottande individer, fullständigt fria från allt, till och med från hoppet, gycklande med livet med en galghumoristisk, bitter bekymmerslöshet. All-

ting är inte värt en pris snus, mena de. När de få ett »påhugg» någon gång försvinna de för några dagar, men komma regelbundet tillbaka och växa fast vid sina platser.

Dit kommer också Jean, tjuven, bettlaren och Svartsjökunden, den mer än andra erfarne, ung, men ändå med tio liv bakom sig. Han halvligger på bänken, sluter ögonen, vilka äro dunkla och immiga av många års halvsvält och sömnlöshet, bringar sitt upplösta ansikte i vila och berättar någonting ur sitt rika minnesförråd.

Ve den som lyssnar med rätt öra!

— Ska jag tala om hur det gick med Olof och Värna? Gott, om ni kan begripa någonting så gör det. Olof träffade Värna på bomullsfabriken och tog henne första gången i en av förrådsställarna under middagsrasten, och efter vad hon sade till sin syster, som jag just då gick i sällskap med, så stretade hon inte emot så värst mycket. De hade ingen användning för dygden, de där två, ty de ägde ingenting, men Olof tyckte om henne och hon tyckte om honom, de passade för varandra, stannade hos varandra och flyttade tillsammans. De hyrde ett enkelrum med kokvrå, tog möbler på avbetalning och ansåg sig rika. Två par armar och två friska sinnen är en stor förmögenhet. Jag tror att de där två mänskorna var de lyckligaste som fanns på det här klotet. Men en dag slog bomullsfabriken igen. Just då gick Värna i sjätte månaden. Hon gick i ännu två månader och led, medan magen svällde och allt annat sjönk ihop

på henne, men en kväll försvann hon. För några veckor sedan stod det en notis i tidningarna om ett kvinnolik som flutit upp ute vid Saltsjökvärn. Kanske det var hon. Jag vet inte. Och Olof, frågar ni. Hur ska jag kunna veta var han är. Kanske han sitter på »Holmen», kanske han går på Svartsjö, kanske på vägarna. Jag kan ju inte hålla reda på alla människor — — —

Nej, det är alldeles omöjligt; jag kan inte hålla reda på alla människor — — —

Jean, tjuven, fängelsekunden, drar upp benen under sig, nystar ihop sig som en katt, kniper tillsammans läpparna så att han verkar ohyggligt lidande och öppnar dem igen endast för att genast likna en groteskt skrattande teatermask. Han spottar utåt golvet och säger affekterat begrundande:

— Ja, man hör och ser mycket, man får veta mycket och begriper ännu mera då man luffar omkring med ögon och öron på skaft. Men en sak kommer jag aldrig att begripa. Vad hade nämligen Olof och Värna gjort kineserna för ont?

Människorna runtomkring kikna av skratt åt denna meningslösa glosa, och Jean ser på dem med triumferande och föraktfull blick.

— Ja, upprepar han, vad hade Olof och Värna gjort kineserna för ont?

Leo glider ut ur det hörn, där han stått och lyssnat, och går sakta fram till bänken. Han sätter sig bredvid Jean och säger stillsamt likt en människa som har något mycket betydelsefullt att tala om:

— Ni är ju Jean Österlund? Kommer ni ihåg mig? Jag är Leo. Vi träffades för länge sedan hemma hos en som heter Bo Eriksson uppe i Årstalunden — — —

Jo då, Jean minns nog. Vad minns han inte? Han nickar, men håller sig väntande och reserverad.

— Det är bra, säger Leo och småler glatt, vill ni nu säga mig vad ni menade med det där om kineserna — — —

Han lutar sig framåt en smula, griper den andre, nu så hastigt förtegne, i rockslaget och snörper samman hans kavaj i ett fast grepp. Den andre grimaserar sig igenom en hel skala av känslor, ilska, morskhet, löje och undergivenhet, slingrar sig i kläderna och slänger med huvudet.

— Vad vill ni med mig, fråser han trilskt.

— Jag vill veta vad ni menade med de där orden, svarar Leo. Ni hade ju en mening med dem, säg — — —

Jean ger honom en fientlig blick och kniper ihop läpparna, som för att hålla tätt om en hemlighet, som låter honom framstå som en god vitsmakare. Men Leo ger sig icke. Han flyttar sig, darrande av spänning, närmare den andre, fast besluten att slå håll på den plumpa kvickheten och ännu mera besluten att få tag i den felande länken i den tankekedja som han känner döljer en djupare mening. Han lutar sig så långt fram att han känner den andres illaluktande, sjuka andedräkt svepa omkring sitt ansikte — — —

— Nå, säger han enträget fordrande, nå, säg mig nu vad ni menade — — —

Efter några sekunders hetsig ögonduell ger Jean upp sin hemlighet och faller sedan ihop som en trasa, urkramad, tom och slapp.

— He, bräker han ilsket, ni vet det nog lika bra som jag. Ni vet nog fan att Japan och Kina fått en industri under krigsåren — — —

Leo släpper genast sitt tag i den andre, faller tillbaka i sig själv och tycks glömma allt i sin omgivning. Han sitter en stund liksom frånvarande och grubblar för sig själv. Sedan säger han sakta:

— Ja, jag visste det. Jag borde åtminstone vetat det. Japan och Kina, kanske Indien och Australien också, har fått en industri under krigsåren och därför får vi inte arbeta. Det ligger något i det — — —

Han ser på Jean Österlund, den förr så trotsige, buttre unge mannen, som svält och umbäranden och fängelsetvång förvandlat till en grimaserande karikatyr av en människa, ur vars lösa ansikte ett trasigt och fragmentariskt sjäsliv tittar fram då och då — — —

— Ni har gått igenom mycket sedan vi träffades sist, Jean, säger han vänligt. Ni är inte som förr — — —

Den andre som nu ryckt upp sig till sitt förra kallgrinande humör svarar fnissande:

— Ta det inte så högtidligt. Ni hinner nog fram ni också — — —

— Vart hinner jag? frågar Leo. Men Jean rycker

på axlarna, synbarligen generad av detta alltför allvarliga meningsutbyte, reser sig och lämnar lokalen — — —

Leo kastar en flyktig blick kring omgivningen och blir glad åt att ingen fäst någon särskild uppmärksamhet vid intermezzot mellan honom och hans tillfällige antagonist. Han sitter kvar och vilar ännu en stund, men intresserar sig ej längre för om han skall lyckas få något arbete eller ej — — —

XXV.

Leo kommer tillbaka till huset igen. Ibland ligger han i sitt rum, ibland går han upp eller ner genom trapporna, men alltid lyssnar han med sjuklig nyfikenhet till allt som genljuder i den stora bygglådan.

Männens svordomar ha blivit högre, bittrare och häftigare med bitoner av allvar som aldrig förr funnits där. Kvinnornas gälla retliga röster dämpas som av leda och outhärdlig trötthet. Det är för mycket, det här, alldeles för mycket! De äro som kärll, vilka när som helst kunna rinna över. De äro magra och utpinade, tunna såsom plankor eller ännu feta och robusta, men med kinderna skrynklade som om välmågan under skinnet långsamt smälter bort. Ungarna nere på gården verka ruggiga och hundarnas tjut bli långdragna och svultna; numera ligga inga feta köttben i kloakhörnet — — —

Karlarna som förr stövlade ut redan i solupp-

gången komma nu först fram emot förmiddagen, duvna av sängkvalm, olustiga av för mycket sovande, retliga och snarstuckna av sysslolöshet. De stanna i portgångarna, titta upp till himlen, glo sig kring, sticka händerna i fickorna och driva runt kvarteret, men komma snart hem igen, ännu retligare, ännu mera övermättade av instängd kraft och verksamhetshåg, och kasta sig girigt över alla tillfällen till gräl och osämja. Då och då gripa de till handklaveren, men tonerna skära falskt och väcka ont blod hos grannarna, där alltid någon ligger och dåsar av olust. Det finns ingen takt och regelbundenhet i hyreskasernernas liv längre, det sliter och gnisslar överallt; de små samhällena äro i upplösning — — —

Även Leo stannar ibland i gathörnen, där före honom tjugtals unga män stå och hänga med händerna i fickorna, pratande och visslande, stundtals uppfriskande sina slocknande livsandar med ett skämtsamt slagsmål.

Här ser nu Leo återigen sin gamle vän, arbetaren.

Han står med ryggen mot en lyktstolpe, fastvuxen och orörlig, gömmer skamset sina rena händer i fickorna, bär hatten djupt i pannan och kurrar upp axlarna, liksom för att dölja sin identitet. Stackars djävul, han skäms för att stå här och hänga mittpå blanka förmiddagen! Han ser ut som en brottsling, vilken vill gömma sig till och med för solen, som avslöjar hans närvaro på en plats som icke är hans rätta, han verkar tafatt och hjälplös lik ett barn eftersom han saknar sin

maskin, sin murslev eller sin hacka och glor skyggt på biler, spårvagnar och ivriga människor, vilka ha brått till något ställe där de ha någonting att uträtta. Djupt in i hans små dunkla ögon lurar en ångest som växer för varje minut, ett till lidande stegradt grubbel på en ständigt obesvarad fråga: varför står jag här, vad har jag här att göra? Han förstår det icke och kommer nog aldrig att förstå det. Hans hjärna är icke skapad att förstå saker som i sig själva äro ofattliga. Livet går sin gilla gång runtomkring honom, men ändå står han här, urspårad och sysslolös, kastad ur sina vanliga gängor och sin normala arbetstillvaro; och det, att han icke längre verkar som en kugg i maskineriet, synes honom såsom ett brott, vilket icke är hans, men som han dock måste känna sig skyldig till, då det är han, han och ingen annan, som står här och slår dank — — —

Han lomar i väg, driver ett kvarter framåt och stannar i ett annat gathörn, vid en annan lyktstolpe, växer fast där och grubblar en stund lika meningslöst och ofruktbart, sedan fortsätter han igen, vankar omkring, rolös och pinad av att ingenting ha att göra med sina krafter, sina seniga muskler och arbetsvana händer — — —

— — —
 Någon, som Leo känner, kommer och frågar:

— Du Leo, som är socialist, säg, när ska den här sabla tiden ta slut?

— Jag vet inte. Jag vet ingenting — — —

— Ni vet ingenting alls, nä, ni är bara ena djäkla pratmakare!

— Å nej, säg inte det — — —

Leo rodnar och drar sig bort med ett undvikande småleende kring läpparna, men man följer efter honom, man vill ha en syndabock — — —

— Nå säg oss då vad ni tänker göra! Ska ni motionera i skatbot? Ska ni demonstrera? Varför gör ni ingenting, till exempel den där fina revolutionen som ni pratat så mycket om? Vet ni ens varför vi är arbetslösa, vet ni någonting alls, ni förbaskade stortrutar?

— Jo då, kineserna — — —

— Ha, ha, ha! Kineserna! Hör man på den, vad? Kineserna har kommit hit nu också! Ha, ha, ha!

Leo tiger och går sin väg, mera pinad av att se och höra en människa angripa den idé som han borde kämpa för, än av sin egen svarslöshet, vilken beror av att han har ett svar som han knappt vågar sjunga ut med.

Han förgäter under denna tid nästan sin egen nöd då han dagligen och stundligen måste bevittna hela sin klass' tragedi, ett skådespel så stort, hemskt och ofattligt, så ömkligt och löjligt på samma gång, att han icke vet om han skall skratta eller gråta — — —

Runt hela världen växer för varje dag skarorna som kastats ut ur fabrikerna. Tidningarna förtälja endast om lönereduceringar och sänkningar av levnadsstandarden, om misslyckade strejker, tillbakaslagna aktioner och upplösta demonstrationer

överallt. Nöden gör sitt intåg i all världens proletärlager, allt det som man under de gångna årens högkonjunkturer vunnit genom tusen strider och uppoffringar går tillbaka nästan utan protester till slut. Skarorna vackla, tvivla och smälta ihop av trötthet och resignation, upplösas och splittras. Arbetarna överge sina organisationer och föreningar, överge varandra, erkänna sig besegrade — — —

Arbetaren står på sidan om livsprocessen, likt en man som från trottoaren betraktar den livliga trafiken och lyssnar till spårvagnarnas buller och sorlet av människor som ha brått till något ställe där de ha någonting att uträtta.

Men alltjämt fortsätter den lilla klicken av kamplustiga, som blivit kvar efter fanflykten, att sia om den kommande revolutionen och befrielsen och, blinda för allt annat än sina egna önskningsbilder, avbilda arbetaren såsom en gigant, vilken med hammaren krossar jordklotets fjättrar.

Leo ler smärtsamt.

En gång träffar han Jean Österlund nere på förmedlingen. Jean hånar honom.

— Ni är inte som förr, Leo Fast, säger han. Ni predikar inte längre om framtiden för folk som inte vet om de kan leva till morgondagen en gång — — —

— Ni vet ju, svarar Leo, att det inte tjänar någonting till — — —

— Vad. vet jag då?

— Att det inte är människor som gjort det här, utan förhållandena som ingen kan behärska — — —

— Kina och Japan måste skapa sig en egen industri under krigsåren, valutan har sjunkit, Europa har ingen köpkraft, kolonierna försörjer sig själva, ja — — —

Och just därför går mitt folk på gatorna, därför blir männen grälsjuka och kvinnorna betryckta och ungarna hålögdade, därför splittras hemmen, upplöses alla drömmar och utspelas tusen tragedier, därför gick Värna i sjön, därför går Olof på Svartsjö eller på vägarna — — —

— He, säger Jean och grinar ondskefullt, men allt det där vet bara du och jag, ingen annan. Lyssna på ditt folk, som du kallar det, så får du höra. Det förbannar kapitalisterna, regeringen, kungen, allt mellan himmel och jord, och tror sig bestulet, plundrat, rånat. Se på dessa svultna eländiga djävlar som har hem utan möbler i och skåp utan mat i, magra ungar och sjuka kärngar och säg mig sedan varför de inte reser sig. Varför rasar de inte, varför gör de inte uppror, varför bränner de inte upp hela helvetet? Ja, varför, varför tiger de och lider när de i alla fall inte vet att det är nödvändigt?

Leo sitter stel och tyst och stirrar liksom paralyserad in i den andres sjuka ögon. Jean sätter ett långt benigt finger mot hans bröst och viskar hemlighetsfullt:

— Jag ska säga dig det som du borde vetat den där gången uppe i Årstalunden. Ditt folk är ena förbaskade kräk, idel slavar, idel slavar. Det kommer aldrig att bli fritt, det ska alltid tjuta

mot månen, men aldrig kunna ta ner den. Det kommer alltid att krypa utefter jorden, och när det inte får bröd ska det äta bark, för leva vill det till varje pris, i vilket ynkligt elände som helst, bara det kan skälla och gläfsa — — —

Om natten drömmer Leo, liggande i ett tillstånd mittemellan sömn och vakenhet, att han plötsligt skådar in i den dolda världsmekanismen, där folkens och klassernas öden skapas, läggas till rätta och fullbordas. Han skymtar hävstången och drivkraften, den allt upphävande livsdriften hos släktena, inför vilken de enskilda är bara snus, bränsle i ugnen, olja i kuggarna, ingenting mera, högre eller värdefullare; myriader liv födas, blomstra upp, dö och försvinna, alla lida, förtryckas och malas sönder, plundras och bestjälas på lycka, glädje och människovärde. Leo ser pressen, kvarnen och tortyrkällaren, men ingen tjuv och mördare, ingen förtryckare, inkvisitor och bödel; där finns bara livet, alltjämt bara livet, gåtfullt och hemskt som aldrig förr — — —

Han vaknar. Då är hans hjärta tungt och han skulle vilja gråta.

XXVI.

Det går mycket lätt att glida utför, lättare än någon, som icke själv varit på den vägen, tror.

Medan Leo förgäves söker en plats och en utkomst förlorar han så småningom det mesta av det som han under de gångna åren samlat av små

personliga tillhörigheter; kvar finns snart endast värdelösa broschyrer och slitna osäljbara underkläder och så paltorna som han går och står i, men även de börja falla sönder och trådas upp.

Elis Werner har under en längre tid hållit sig hemifrån, kommit på tillfälliga besök ibland och då varit mycket inbunden och besynnerlig. Nu försvinner han alldeles; tillvaron går på sned för hans mor och hennes hem nalkas sin upplösning då det icke finns någon som underhåller det. En dag kommer hon in till Leo för att tala med honom om den sedan två månader förfallna hyran.

Hon stannar strax innanför dörren, gömmer sina ådriga, blodsprängda arbetshänder under förklädet, ser sig skyggt omkring utan att våga betrakta Leo och stammar och hackar på sitt ärende, vilket kväljer henne.

— Så, så, fru Werner, tystar han hennes samvetskval. Jag ska packa mig hem till Strandvik, ljuger han, så var inte ängslig för mig nu — — —

I detsamma tänker han verkligen på sin egen mor och i ett plötsligt behov av att visa ömhet och kärlek mot någon, tar han fru Werners huvud mellan sina händer och kysser henne snabbt på pannan.

— Var lugn, fru Werner, säger han uppmuntrande, Elis kommer nog hem snart — — —

Så lämna dessa två människor utan vidare prat varandra. Leo packar in sina få återstående ägodelar och ger sig i väg. Han pantsätter väskan och

alltsammans i den för tre kronor och blir så fri från sin sista egendom.

Det är en underlig känsla denna att icke ha någonting mera än kläderna på kroppen, och även de mycket usla, att bära på och ta hänsyn till. Ett par trasiga byxor är ingenting att fästa sitt liv vid — — —

Det är som om Leo med sin omgivning och sina fattiga tillhörigheter förlorat en del av sig själv, och därtill en mycket väsentlig del. Han känner en sällsam tomhet omkring och ini sig, marken under sina fötter såsom en främmande mark, vilken han aldrig förr trampat, himlen ovanför sitt huvud såsom en främmande himmel, vilken han aldrig förr uppmärksammat. Han har icke längre ett rum, med väggar, vars tapetmönster han känner i varje linje, tak som han rökt grått och golv, på vilket hans fötter äro hemmastadda, som begränsar honom. Allting har med ens blivit omätligt och gränslöst, tomt och okänt, då han icke längre har sin varelse bunden vid någon viss fläck; och redan nu börjar denna gränslöshet inkräkta på hans inre människa, så att hans vilja förlorar sin fasthet, hans drömmar bli utan föremål, hans önsknningar svävande, medan hans tankar flaxa omkring som vilsna fåglar i en horisontsaknande värld; hela hans personlighet upplöses och skiftar karaktär och han ser tillvaron från en annan utsiktspunkt med alldeles förändrade perspektiv och en helt annan färg i ögonen — — —

Vad skall det för övrigt tjäna till att berätta hur Leo bodde under dessa de närmaste dagarna och veckorna?

Redan den första tiden, medan man ännu kan ligga på härbärgena, finner man att det helvete, arbetslöshetens, som man förut haft, var ett himmelrike mot det man nu råkat ner i. Det är som att stiga ner i själva dödsörkret, vilket vilar över tillvaron likt en svart svepning. Man tar tiggeriet och förödmjukelsen, den bleka svälten, nätternas frossa och ångest, dagarnas rolöshet, och man vill ändå leva; ja, man vill leva fast man är en herrelös hund, vilken vem som helst har rätt att sparka och hytta åt, en smutsfläck på det rena, en skabb på det friska, en sjukdom som hela samhället, med självbevarelsedriftens rätt, inriktar sig på att tvätta bort och utplåna, men till slut, när man nått botten av sin egen motståndskraft, grips man av samma lust som behärskar allt och alla i ens omgivning: man ger samhället rätt, man känner sig lukta som en pestböld, man kryper under sin egen livsinstinkt och längtar efter att förgöra sig själv. Ja, det finns stunder av ångest och kval, då hela ens medvetande är upplöst och man fingrar på sina kläder för att få veta om de ännu icke fallit av, nyper sig i benen för att känna om köttet ännu är friskt, blundar, blinkar och nosar som ett djur för att få konstaterat om man ännu förnimmer yttervärlden med sina fem sinnen; man gör det, man ser, känner och luktar alltjämt och

man förbannar det och tänker: — Ännu en dag, ännu en lång, lång dag — — —

Någon gång träffar Leo en gammal kamrat, vilken han får bo hos en natt, men oftast sover han utomhus, på Djurgårdens soffor eller mellan varubalarna nere i hamnen, och oftast vaknar han mitt i nätterna, skälvande av köld och med hjärtat sammansnört av ångest för ett öde, vilket han vid full sans riktigt längtar efter. — Livet är segt, tänker han hånfullt — — —

Han vandrar ut till Enskede i avsikt att slå sig ner i kolonin med Flood och Korpralen, men finner ladan reparerad och tillbommad, han går upp till Årstalunden för att söka Bo Eriksson, men finner lägenheten uthyrd till en familj med sju barn, vilka kräla över varandra på det trånga golvet, han besöker en klubb, men träffar inga av sina forna kamrater, endast nya trötta ansikten, och då han ändå stannar en stund känner han sig som en främling, vars bortgående alla skall hälsa med lättnad, varför han, med en bitter grimas, upprepar för sig själv de ord som Jean Österlund en gång avväpnade honom med: — Här får jag ju ändå ingenting att äta — — —

En kväll går han ut till Strandvik, driver omkring i dess omgivningar och kämpar med en sjuklig lust att lägga sig på trappan utanför huset där han en morgon fann sin far sovande ruset av sig. Om morgonen sitter han, alltjämt vaken, och stirrar med hungerfebriga ögon ner över det lilla samhället. Höstsolen går upp och kastar sina gula

ljusflöden över den brokiga sammangyttringen av hus och kåkar, över Långsjöns kyligt blåa yta och Zinkbergets fläckiga sluttningar med den kala toppen överst som en grå hätta — — —

Då han släpar sig in mot staden den morgonen känner han dödslängtan förlama hela sitt känsloliv. Han vill sätta sig någonstans och endast vänta att allting skall upphöra.

Men ändå lever han. Till slut kommer han också till den gräns där den fysiska och psykiska känsligheten avtrubbas och försvinner, så att han nästan förlorar medvetandet om sina egna lidanden, viljan att slita sig ur dem och undvika nya, och pinas endast då någon tillfällighet för någon gång, en minut eller en timme, förespeglar honom möjligheten av att resa sig och arbeta sig uppför utförsbacken. Dessa stunder äro hans djupaste helveten, emedan han då får tillbaka sin ambition och sitt minne, förmågan att överskåda och jämföra nuet med det förflutna, förmågan att känna hela sitt elände, ana sig in i framtiden och längta eller fasa för densamma, varför han undviker dem så mycket som möjligt — — —

XXVII.

En natt slår vinden om och vintern kommer på fullt allvar. Leo tumlar i tidigaste gryningen ut ur ett gammalt verktygsskjul, i vilket han sovit ett par timmar, strax utanför Hornstull.

Medan han ännu står kvar vid dörren och gör sig säker på fötterna slår det honom med undran att allting med ens blivit så tyst och dött. Temperaturen har sjunkit under nollstrecket, marken är hård och hal, vattenpussarna belagda med tunna glassköra isskorpor, vilka knastra sönder när man trampar i dem, och en vit klädnad av ullig rimfrost täcker gräsvallar och träd och allt annat den kunnat bita sig fast i. Hela naturen har frusit till på ett par timmar. Till och med himlen är lika stilla och frusen som allt annat och liknar en avlägsen kupa av kallt töcknigt glas, stel och skrämmande i sin monotona gråhet — — —

Leo hasar sig ner till landsvägen och börjar gå in mot staden. Han lunkar sakta och likgiltigt och lyssnar med ett hånleende på läpparna till det bubblande, knorrande ljud, varmed magen ackompanjerar hans steg. Efter två timmars jakt i den dunkla gryningen lyckas han tigga ihop tjugufem öre av morgonvresiga arbetare; det räcker till en kopp dåligt kaffe, ett bröd och en timmes vila på något kafé — — —

Hela denna dag driver Leo kring gatorna, men utan att hoppas på eller egentligen längta efter något. Det är helt enkelt endast för kallt för att han skall kunna stå eller sitta någonstans, varför han fortsätter att gå, oavbrutet, meningslöst, utan mål eller annan avsikt än den att hålla blodomloppet i gång.

Frammot middagen friskar vinden på. Den grå himmelskupan skiftar till en smula mörkare färg-

toner och sjunker närmare jorden som om dess fästen börja digna och ge efter under dess tyngd. Luften fylls av ett fint stoft, grus och damm, som blåsten virvlar upp från de torra, slitna gatorna. Kölden blir liksom mera levande, vass och ond, biter till häftigt där den träffar bart skinn och pressar kläderna intill kroppen så att de kyla likt kalla omslag.

Leo turar om att vända ryggen eller bröstet mot vinden, ibland driver han på kant med ena, högra eller vänstra, sidan före liksom hundarna och går på det sättet runt, runt kvarteren, seglar stundom upp i lä och vilar några minuter, men är snart åter inne i den kalla, pressande blåsten, vilken icke ens för ett ögonblick håller upp. Hans händer äro svullna, röda som köttklumpar och fastfrusna i fickorna och armarna håller han fastnitade intill kroppen för att skydda de ömtåliga armhålorna, medan hans ansikte har stelnat till i en grinig mask, i vilken hånskrattet växlar med gråten och smärtan — — —

Han möter människor, tusentals brådskande och uppslupna eller ansträngt och mödosamt gående människor, han ser för några sekunder in i deras leende och glada eller sorgsna och betryckta ansikten, men de i sin tur se icke honom. De gå förbi endast som av en händelse och vänta icke att finna någonting här, ty de ha allt sitt på den plats de ämna sig till och på den de lämnat — — —

Och Leo som ingenting har och därför alltid söker, finner heller ingenting, om icke den blind-

het och förnöjsamhet, som han upptäcker i de mötandes ögon. Hela hans kropp värker av hunger och trötthet, hans huvud är blytungt av ansträngning, snart kan han icke mera, men han hånler åt sig själv, ty han känner en vansinnig lust att hejda första bästa individ och säga:

— Tala till mig. Jag är dock en mänska. Säg mig om det är möjligt att en mänska kan gå under mitt ibland människor — — —!

— — —
Senare på kvällen, sedan han suttit och dåsat några timmar i Folkets hus hall, stöter han alldeles utanför ihop med Elis Werner, vilken går och stryker omkring där som om han söker någon och blir forcerat glad åt att möta en vän.

De gå i sällskap till Julins kafé, men väl bänkade vid ett bord och väl komna i ro, försvinner deras öppenhjärtighet mot varandra. Leo tar på sig mask och undrar vad Elis är, vad han gör och tänker numera. De tala kallt och likgiltigt om vardagliga ting och nonchalant om sig själva och äro rädda för att blotta sig, fast de innerst inne ingenting hellre önska än att få ge förtroenden och skrika ut nöden. Till slut tystna de alldeles.

Medan Leo svänger i sig kaffe och bröd i stora heta tuggor, råkar i svettning av hettan och blir fuktig i ögonen av ångorna, betraktar han Elis' ansikte, finner samma nobla vackra linjer och uttryck som förr däri, men dessutom ett drag som han ej känner igen och icke kan definiera — — —

Någon vid ett bord bredvid dem talar med hög

skrällande röst, vilken höres över hela kaféet, och Leo vänder sin uppmärksamhet däråt. Två män ha råkat i dispyt om strejkbrytarproblemet. Den yngre höjer stämman, talar allt vildare och vildare och blir allt farligare i åthävarna. Den andre, en man av obestämd ålder och med ett förfruset ansikte, liksom kryper ihop som en igelkott, drar sig undan för ordkaskaderna, men bleknar av sinnesrörelse och kyla. Rätt vad det är reser han sig upp, ser ned på sin antagonist och säger med rösten laddad av människofientlighet och smärta:

— Jag vet att allt det där pratet om solidaritet och gemenskap är bara båg, ynklighet, dumhet! Har du aldrig tänkt på att den som håller på att svälta ihjäl inte har några gemensamma intressen med andra? Han är ensam, om du vet vad det är, och han måste ta sin chans att leva om han också bryter mot tio tusen solidaritetsbud — — —

Så rycker han helt sakta på axlarna och lämnar lokalen, medan hans kamrat stirrar häpet efter honom och plötsligt verkar övergiven och intetsägande i sin tystnad — — —

Det blir tomt för alla andra också efter den gångne. Leo rycker slutligen upp sig och vänder sig till Elis.

— Det var en »brytare», säger han meningslöst. Elis nickar och ler ömkande.

— Stackars sate, han har inte långt kvar — — —

Leo sätter sig käpprak i stolen och frågar spämt:

— Tror du det — — —

— Ja, svarar Elis plötsligt med något djupare intresse, den som kan tala om ensamheten på det där sättet måste känna den tio, nej hundra gånger starkare, han måste stå utanför mänskligheten och då också hela tillvaron. Och den som gör det kommer aldrig in igen. Han har bara att gå vidare och vidare. Den där karlen var nog i den ställningen. Han har nog känt för mycket redan nu — — —

— Det finns många sådana människor just nu, svarar Leo, begrundande sina egna erfarenheter.

Elis fortsätter:

— Ja, det finns det. Minns du kanske Korpralen, den där lille förrymde flottisten som gick i klubbarna för en tid sedan? En naivt troende mänska som ville alla väl. Han försvann en dag och för några veckor sedan såg jag en notis i tidningarna om att han blivit dömd till Långholmen för stöld och rymning, för stöld av ett par kronor där han kunde fått tag i hundratals. Jag begrep det inte utan besökte honom i fängelset. Jag fann honom glad och nöjd, lugn, tillfreds med allt. Han var i säkerhet i fängelset. Ingenting kunde skada honom där. Han hade lagat att han kommit dit av idel rädsla för det fria livet. Han vågade inte längre leva på egen risk — — —

Elis sitter tyst en stund och spelar med sina smala fingrar på bordsskivan. Leo ser på honom att det han talat om varit väl övertänt. Plötsligt börjar Elis igen. Han frågar:

— Minns du Bo Eriksson, Leo?

— Åhå, svarar Leo och lyser upp, glad, men ändå häpen över den en smula meningslösa frågan, skulle jag inte minnas Bo Eriksson, den store Bo, den alltid lugne och tjurskalligt självsäkre filosofen — — —?

Svaret kommer ögonblickligen, åtföljt av ett sjukt och ironiskt leende:

— Han var så lagom lugn och självsäker när jag såg honom sist. Han försvann från klubbarna, han med, i samma veva som du för resten, och en kväll stack jag ut till honom. Han blev inte glad åt att jag kom. Han gick fram och tillbaka i sitt nakna och kalla rum, rödögd, blek och svulten, ensam i själen och orolig som ett djur i fångenskap. Det var ingen uppbygglig scen att se honom upprörd. Han ville vara ensam som alla stora människor när de lider, han stormteg hela tiden, men det som jag såg i hans ögon vill jag inte för någonting se en gång till; det var något värre och ohjälpligare än döden, det var en mans kamp för att få behålla sitt förnuft, det var skräcken för vansinnet! Jag erkänner att jag inte vågade stanna hos honom. Jag såg bara att livet var farligt också för honom — — —

— Också, också, upprepar Leo i en viskning. Han hör sin egen röst liksom långt bortifrån, en främmande röst full av återhållen fruktan — — —

— Också ja, upprepar Elis i sin tur och ler fientligt utan att se på något särskilt. Så fortsätter han kallt och reserverat:

— Livet är ett farligt äventyr, Leo, en vanskligh affär. Har du någon gång nu på sista tiden tänkt på hur förändrat allting blivit?

— Å ja, å ja, svarar Leo gråtfyllt, de är borta allesammans som vi kämpade med. Våra drömmar har frusit bort. Det är som om en dödande vind skulle gått fram över allting — — —

Plötsligt lutar han sig en smula framåt och frågar rakt i ansiktet på vännen:

— Men du Elis, varför sitter du här? Har det hänt dig också någonting?

Elis svarar kyligt:

— Livet är farligt för oss alla. Vi har allihop en sårbar punkt. Den ene ramlar på det, den andre på det — — —

— Och vad har du ramlat på?

— Varför är du nyfiken, Leo? skrattar Elis.

— Nå ja, om du inte vill så — — —

Leo drar sig sårad tillbaka till sig själv och sveper in sig i en butter tystnad.

Elis sitter en stund och betraktar honom. Han nickar för sig själv som om han besvarar några frågor inom sig jakande och ler slutligen mot Leo som vill han säga: — Gott, tål du vid att höra, så hör! Han börjar tala, sakta och reserverat, likt en människa som berättar en annans öde:

— Vet du vad det är att drömma, Leo? Ja, du vet det, alla människor tror att de vet det, alla människor drömmer ju, de flesta om små, små ting som de önska sig och få en gång. Varje mänska drömmer om det som är störst för henne

och den som ställer den minsta längtan får allt, den som kräver något mera får nästan allt, den som kräver ännu mera får kanske en tredjedel, och så vidare, men den som kräver mest, allt som tänkas kan, får intet. Åt den som ger mest av drömmar blir minst givet av livet. Hans verklighet finns inte utom honom. Han måste göra den levande bara inom sig själv. Det är ett tvång för honom, ett öde, ett helvete och en himmel, djupare och högre än något som skapats på jorden och i mänskohjärnan. Han är född till det och kommer inte undan, han må fly till världens ände och hans öde är med honom, han må gräva sig ner till jordens medelpunkt och det följer honom dit. Hans dröm är med honom var han står och vart han går, lever i hans blod och i hans nerver och lämnar honom aldrig, ty den kan inte bli levande utanför honom. Den är som en parasit på en växt, den är ett självständigt väsen som han fött och måste underhålla och träla åt och som till slut övermannar honom. Så händer det fantastiska och ohyggliga att han blandar bort verkligheten, sig själv och allt, med sin drömbild, så att han inte vet vilket som är det ena och andra. När han är trött och uppgiven efter många års fåfängt sökande och frågande kommer det över honom som en liten len och mjuk tanke som smickrar honom och ställer sig in. En mänska är så stor som sin dröm, säger den, en mänska är lycklig i den mån hon äger sin dröm, säger den. Han blir glad åt det, personifierar sina fantasier och säll-

skapar med dem. Han har allting som han begär omkring sig, en underbar kvinna, en kvinna med själ till exempel, det mest otroliga i denna värld; han får stunder av lugn och tillfredsställelse i sällskap med sina inbillningar och de växer och växer och blir mer och mer levande omkring honom, och hans behov efter dem växer, det också, ungefär som kokainistens behov av stimulans, och till slut kan han inte undvara dem en minut av dagen, utan släpar dem med sig som sitt andra jag och blir sjuk när han för ett ögonblick måste skjuta dem i bakgrunden. Det är då som helvetet börjar. Då blir allting omkring honom leda och vämjelse, arbetet en plåga, glädjen ett hån, kärleken däven, solen grå, blommorna vissna, då förlorar allting sin betydelse och sin mening, blir intigt och tomt; ömheten för mor, syskon och vänner dör och varje strävan synes ofullkomlig, hatet blir trubbigt, gallan blir vatten, blodet mjölk och själva lidandet synes som en lögn. Där drömmen blir liv, där slutar livet och där vissnar också till slut den växt som inbillningen levde som parasit på: själva drömmen dör när den väl dödat verkligheten! Vad finns då sedan kvar? Ingenting, platt ingenting — — —

Han tiger en stund, sitter och spelar med sina långa nervösa fingrar mot bordsskivan och betraktar Leo som om han väntar svar. Men då han möter endast oförstående undran i Leos ögon fortsätter han igen, nu talande ännu mera reserverat liksom driven av en inre övermäktig drift att ända till det yttersta förklara sig själv.

Man kan drömma bort sig, Leo, säger han, man kan vara född till ett öde. Man kan inom sig ha en verklighet som är en helt annan än den riktiga, kanske sannare än de små människornas sanna verklighet, men i alla fall här i livet bara en inbillning som man dumt nog envisas att leva för, ända tills det är för sent att vända tillbaka. Ve den som kommit så långt! Han liknar en man som vill gå och komma framåt, men utan att vidröra jorden med sina fötter. Han liknar en man som mött många kvinnor, men alltid drivs att lämna dem för att söka nya, en evigt vandrande rolös don Juan, en osalig jäktare efter det fullkomliga, motsvarigheten till hans egna drömbilder. Att vara bunden vid verkligheten och ändå sträva ifrån den är lika farligt som att vidröra en kvinna, utan att vilja äga henne. Drömmen, Leo, är som en kvinna: hon ska ägas utan att själv få äga, hon ska hållas på avstånd och ändå alltid vara där man söker henne. Ve den som inte vet detta — — —

— Nu blir det under en lång stund dödyst mellan dem.

Leo gör ett krampaktigt försök att rycka upp sig och fånga meningen, själva kärnan, i vännens ord, men han är alltför trött och själsmatt för att lyckas. Han möter Elis' blick, vilken är spridd och verkar sloknad som en spegel i ett skumt rum, och han anar att det just nu har hänt någonting som han bort följa med, men vad det är kan han icke fatta — — —

Han sjunker tillsammans i ett slött grubbel. Sorlet

och slamret runtomkring honom tränger åter in i hans medvetenhetskrets; ölstank, kaffeångor och matos kittlar honom i näsan. Han nyser till ett par gånger, ser upp och ler skamset och blir glad då han ser att Elis, vilken alltjämt är lika frånvarande, ingenting märkt. Sedan sitter han endast och stirrar ut i lokalen, ser människorna kring borden röra sig och gestikulera, hör dem tala och skratta, men finner allting, liksom han själv, vännen och det vännen sagt, overkligt och drömligt, suddigt och rörigt som tillvaron genom en berusads ögon; det finns intet sammanhang i någonting — — —

Så hör han plötsligt att Elis betalar förtäringen, skämtar med servitrisen och reser sig. Han vaknar själv upp, trycker vännens hand och frågar, fortfarande endast halvt medveten om vad som sker:

— Vart ska du gå, Elis?

Vännen svarar:

— Ut bara — — —

Och därvid minns Leo att han själv brukat svara på samma korta lakoniska sätt då han velat uttrycka en önskan att få vara i fred. Han nickar förstående och stannar medan Elis lämnar kaféet — — —

Först en lång stund efteråt kommer han att tänka på att han alltid svarat endast oförstående människor på det sättet. Han grips då först av samvetskval för att han varit en ignorant, men genast börjar också hans hjärna arbeta med våldsam intensitet. Hela hans inre rätar på sig och spänns; nu minns han, nu tänker han, nu känner han, och vännens blick och utseende, ord och

tankar, blir levande för honom och han förstår att en människa som kan tala så klart och hänsynslöst om sig själv inom sig har gjort upp räkningen med tillvaron — — —

Han rycker till sig sin mössa och rusar ut på gatan, men då Elis icke syns till sjunker han åter, som efter en våldsamt kraftansträngning, ihop i sin slöhet — — —

— — —
Han driver framåt i den sega blåsten.

Men ödet tycks ha bestämt att han i denna natt icke skall vara ensam. Just som han rundar ett gathörn blir han hejdad av en stor pälsklädd herre, vilken visar sig vara Strandviksbon, förbundskassören Bernt Holmberg. Leo är så slö att han knappt blir förvånad, utan glider lugnt in i lä av den massiva kroppshyddan, hälsar, säger att han mår bra och försöker ge sig i väg, då han växlat tillräckligt många konventionella fraser.

Bernt har dock ingen lust att släppa honom. Han pratar forcerat med djup, ihålig klang i stämman. Hur står det till ute i Strandvik? Hur mår Leos far? Och skomakaren? Och Jarl? Och alla de andra? Jaså, Leo vet det inte. Ja, det kan också göra det samma. Nu skall de i alla fall ha en trevlig kväll tillsammans. Kör med nu — — —

Och rätt vad det är befinner sig Leo i den överfyllda matsalen till en tredjeklasskrog. Han sitter löst på stolen, ångar av värmen där inne, känner sig förvirrad och bedövd av larmet runt omkring sig, skrämmd av de många rödkindade och

uppslupna människorna, upplöst både i sitt yttre och inre. Han vaggas hit och dit och griper krampaktigt efter något att hålla sig i — — —

Bernt Holmberg, som sitter mittemot honom, skrattar så att hans stora, liksom grovt skulpterade ansikte råkar i stark oordning.

— Är du redan full, säger han med vänlig elakhet.

— Ja, snart så, svarar Leo och tömmer det första glaset, varvid han blir spik nykter och återvinner sig själv.

Spriten bränner och härjar som en djävul i hans hungertorra mage, men driver fart i blodet och sätter alla hans förlamade funktioner i verksamhet så att han blir medveten om sig själv, tiden och platsen, och får tillbaka sin syn, sin hörsel och känsel och förmågan att se saker och ting i rätt belysning och rätta proportioner. Bernt Holmberg krymper nu i hans föreställning ihop till normal storlek, verkar i stället för en vidunderlig gigant en helt vanlig människa, densamma som förr, endast med bättre kläder och finare later och därtill något annat, nämligen ett knappt synbart drag av slapphet i sättet att röra sig och en dunkelt simmig glans i ögonen — — —

— Han är berusad, tänker Leo.

Bernt, som blir medveten om Leos uppmärksamhet, slutar att tugga med sina väldiga käkar, stirrar tillbaka och spänner sig som av instinktiv fiendlighet.

— Vad glör du på? frågar han bryskt.

— Å, ingenting just, svarar Leo undvikande.

Men ögonblicket efteråt är han åter i färd med sitt smygtittande. Han tänker på sina trasiga kläder, sin ställning, sitt utseende av förlorad individ, nästan av slusk, och det förundrar honom att han sitter här och äter och dricker med en man som av allt att döma icke bör ha svårt att få sällskap med likar. Tanken blir honom så övermäktig att han slutar att äta och går helt upp i sitt stirrande, som om han med blicken vill lösa detta problem.

Och återigen lägger Bernt Holmberg ifrån sig matverktygen och besvarar hans blick.

— Nu glör du igen, säger han, men hans röst är icke längre så utmanande och brysk, snarare osäker.

— Ja, svarar Leo och lutar sig nyfiket framåt, jag undrar varför du tog mig med dig hit — — —

Bernt ler, ett otäckt leende, som kommer hans stora ansikte att verka otätt och upplöst.

— Jo, säger han, det finns stunder då man inte kan vara ensam, då man absolut måste ha någon mittemot sig. Så tar man första bästa idiot som man känner och som därför inte irriterar en alltför mycket — — —

Han skrattar oförskämt och höjer glaset.

— Skål Leo, gamle vän — — —!

Leo skjuter ifrån sig glaset och drar sig själv liksom tillbaka i köld och slutenhet.

Bernt dricker ur ensam, stirrar på Leo och skiftar plötsligt lynne.

— Bli inte förbannad, pojke, säger han blödigt, om du bara visste, om du visste bara — — —

Han råpar upp spriten, stryker en nerfallande hårlugg ur pannan och försöker le. Han ägnar sig en stund åt maten, men utan håg och hunger. Hans stora kraftiga händer darra så att kniven slamrar mot porslinet.

— Vad är det? Är du sjuk, Bernt? frågar Leo i ett anfall av medlidande.

— Å nej, å nej — — —

Bernt Holmberg rätar på sig, sväljer ner den sista tuggan eller den sista proppen i halsen, vrider sig ett tag som om även dessa sekunders tystnad ger honom en outhärdlig pina och vända och släpper sedan lös sig själv.

— Jag är inte sjuk, säger han, jag är dödsdömd. Du tycker väl att jag är en förbannat fin karl. Leo, jag har päls och handskar, men »i dag röd, i morgon död», som ordspråket lyder, i morgon går jag i randiga kläder och grova skor som det luktar terpentin av. Just nu skriker tidningspojkar ut mitt namn över hela stan. Fackföreningskassör, förskingrare! Hör du dem, Leo? Det ringer som en dödssång i mina öron — — —

Han sänker rösten till en viskning som om han skall ge ett hemlighetsfullt och hemskt förtroende.

— Vet du vad jag gjort i natt, Leo? Jag har drivit fram över broarna och kajerna och jag har varit uppe på Katarinahissen. Men jag har inte haft mod att ta steget ut. Jag är rädd för döden, Leo. Jag tänker på hur tyst det brukar vara på

kyrkogårdarna och jag avskyr tystnaden, jag hatar den, helt enkelt. Hur ska det bli i fängelset? Tänk dig en sådan där liten cell, alldeles som en liten låda, och en så här stor varelse som jag i den, tänk dig att sitta stilla jämt, bara sitta stilla och grubbla och grubbla. Och så tystnaden runtomkring en den förbannade tystnaden! Jag undrar var det är tystast, i fängelset eller på kyrkogården — — —

Leo stirrar med vitt uppspärrade ögon på mannen framför sig.

— Du är alltså en förskingrare, säger han tonlöst, du har stulit dina kamraters pengar — — —

Bernt nickar, dock utan att fatta vad Leo sagt. Han fortsätter att tala, börjar liksom vid en annan ända av tråden inom sig:

— Vet du vad ett brott är, Leo? Det är att göra saker som ingen annan gör, att tänka och känna det som ingen annan tänker och känner. Brottet växer ur ensamheten eller tvärtom, ensamheten ur brottet, vilket som är först kan man aldrig veta. Begynnelsen på allt känner man inte, det är bara slutet man känner; ja, gud förbanne mig, slutet känner man! Det är man alltid nära. Vad visste jag om begynnelsen när jag började, vad vet jag nu, när jag i alla fall inte kan krypa tillbaka till min mors navelsträng? Det finns inget svar på ens egna »varför». Jag tror att man kan handla och ta sitt straff för handlingarna, men man kan inte från början undgå dem. Jag tror att brottet ligger i ens allra innersta och att det är ens öde att ge det uttryck bara, så fort man

får tillfälle. Vem kunde veta att jag skulle bli förbannad med det tillfället? Pengarna kom till mig och det var som om jag gått och väntat på just det i årtusenden. Mitt öde vaknade, mitt inre vaknade; det var hunger, Leo, idel hunger, generationens otillfredsställda begär som vaknade med vansinnig glupskhet så fort de nosade möjligheten att bli mättade. Jesu Krist, vad jag led! Det var som om jag med ens fått en främmande djävul inom mig, en utsvulten stackars sate, som inte smakat mat under veckor, och som såg bordet dukat och blev tokig och bara ville hugga för sig, som började lite anständigt och svalde bit för bit, men sedan inte stod till att hejda. Jag var galen, Leo! Jag var full och mätt så att magen stod i fyra hörn, men tyckte ändå att jag svalt; jag ville bara ha mer och mer, behövde det inte men tog vad jag kom åt, öste och vräkte i mig allt, slösade och skänkte bort och gjorde vad som helst bara det först gick genom mina händer. Förstår du det, Leo? Kan någon mänska förstå vad det är för djävul som ligger gömd i pengarna? De strömma förbi en, tusentals varje vecka kanske, man vet vilkas de är, man vet hur mycket svett och möda det ligger bakom dem och man vet att de inte är och aldrig kan bli ens egna, att det är ett brott att tillägna sig dem, men ändå kan man inte låta bli. De klibbar fast vid ens händer. De vill ägas, de vill bli ens egna och vad de vill det sker; de vill förslösas och man slösar, de vill skänkas bort och man skänker bort dem. Man

spekulerar, man super, man super alla människor fulla och man super sig själv redlös, men så fort man vaknar så är aptiten också vaken och man börjar på nytt. Man griper efter allt, men blir aldrig mätt. Ingenting blir ens eget så helt och hållet att man blir tillfredsställd. Stackars detta arma samhälle när möjligheterna börjar hägra och lysa för de hundratusen utsvultna, behovsjuka proletärerna — — —

Bernt Holmberg tystnar äntligen.

Men Leo ser på honom att icke ens denna vilda, osammanhängande bekännelse kunnat skänka honom någon ro och tillfredsställelse, mättnad åt hans hungriga själ. Uttrycket i hans lidelsetärda ansikte är alltjämt lika glupskt, lika plågat och spänt; han har varken fått eller gett någonting nu och det är det som är hans förbannelse — — —

Även här händer det att Leos sällskap betalar förtäringen och bryter upp först, lämnande Leo ensam och svärmodig kvar att umgås med de nya tankar som trängt in i hans överbelastade hjärna. Då han ser Bernt Holmbergs breda rygg försvinna i entrén tänker han en smula bittert:

— Allesammans tycks ändå ha någonting att gå och möta — — —

— — —
Först sent på natten går han på återväg mot Söder för att uppsöka sin håla utanför Hornstull. Blåsten har nu ökat till full orkan, vilken ryter och tjuter i de öppna gatukorsningarna och sopar moln och virvlar av snustorrt damm framför sig.

Gatorna ligga öde, blott här och var står en vresig poliskonstapel eller, i någon portgång, en ensam och trånsjuk nattvandrare. Leo drar kavajkragen över öronen och stretar sig fram utmed husväggarna, där det är relativt lugnt, hela Drottninggatan. Framkommen till Riksbron sätter han fart och forcerar hastigt de öppna platserna, går i stark lutning, liksom stödjande skuldrorna mot vinden, men vacklar då och då till och håller på att ramla ikull i lufthålen. När han äntligen hunnit över och nått den stilla Västerlånggatan är han genomkyld och stelfrusen i högra sidan.

Han går sakta en stund, lyssnar till stormens långdragna tjut ovanför taken och i de smala grändöppningarna och saknar nästan den fysiska kampen ute på broarna. Här inne i stillheten vaknar hans själsliv. Han börjar tänka på kvällens händelser, på strejkbrytaren i Julins kafé, på Elis och Bernt och på alla de andra, vilka icke synts till, men ändå talat genom dessa två och skymtat bakom dem med likadana öden och lika gåtfulla meningslösa slut. Allt det han hört och känt lägger sig som en stor tyngd över hans sinnen. Hela hans egen historia, liksom vännernas och de tusen stumma kamraternas, tycks lida mot slutet, världen har börjat åldras och är snart färdig att dö och det finns ingen framtid mera. Han tänker på skjulet utanför Hornstull, nattens köld, långa, sega timmar av vaka, en orolig sömn, ett ångestfullt uppvaknande, den nya dagen, tänd utan hopp i gråa höstfärger, förrinnande utan hopp under hans ständigt

upprepade och ständigt meningslösa vandringar; han tänker på allt det han haft och icke längre äger, idéer och drömmar, hem och vänner, och känner att han icke kan få det tillbaka, att han icke förmår skapa sig något mera att leva för, ja, till och med att han icke ens vill försöka det. Allt det som han icke orkade känna och tänka till slut, medan han hörde Elis och Bernt tala, vaknar nu upp inom honom, störtar över hans medvetande, krossar hans lilla återstod av vilja och förtär hans själv-uppehållelsedrift, så att han känner att han kan dö — — —

Då han sedan kommer ut ur Järntorgsgatans mynning griper honom stormen från Mälarhållet, blåser honom som ett flarn över Slussplan och föser honom runt in på Skeppsbron, där den, alltjämt hållande honom om ryggen, liksom bär, lyfter och sopar honom vidare framåt, utan att han med en enda gest gör något försök att befria sig ur dess grepp.

Ett stycke längre fram släpper den taget, men nu har han kommit i gång på den nya vägen och nu fortsätter han mekaniskt, drivande som en sömngångare mot sitt öde. Då och då grips han av någon uppifrån, eller ur gränderna, kommande virvelvind, som ruskar honom hit och dit, sliter i hans kläder och föser honom ut på körbanan eller in mot husväggarna.

Det är vintern som är i antågande. Stormen ryter uppe i luften, viner kring tornspiror och skorstenar, slamrar med väderflöjlar och lösa takplåtar, smäller

med källarluckor och rusar fram genom de trånga grändöppningarna, där den åstadkommer långa kraftiga toner som ur ett halvt dussin kolossala orgelpipor, för att allra sist ligga ner mot Saltsjön med ett djupt mullrande dån, vilket blir det skrämmande bottenackordet i denna nattens jättesymfoni.

När Leo når Lejonbacken kommer några lätta isiga snökorn vinande utefter marken. Det är vintern som nått fram med budskap om en ännu starkare köld, och det gör Leo glad, emedan det styrker honom i hans, hittills endast halvt medvetna lust att sticka sig undan från alltsammans och försvinna. Han stannar en minut i valvet under Lejonbacken och ser prövande fram utmed bron, vilken ligger öde och tom under det gula, irrande ljuset från de svängande bågglamporna, och ett svagt smärtsamt leende veckas upp i hans stelfrusna ansikte, då han tänker på vilken utmärkt natt detta är för sådana människor som han — — —

Han arbetar sig över körbanan och når brofästet.

Då märker han ett stycke fram på bron, där det förut icke ens fanns en skugga, en människa stå, stel och orörlig trots den våldsamt tryckande blåsten, och stirra rakt ut och en smula nedåt liksom lyssnande efter något. Fast Leo icke ser ansiktet klart känner han igen den oförlikneliga hållningen på huvudet och hela kroppen för övrigt, ja, till och med kläderna, hatten, rocken och byxorna; han tumlar fram några steg och skriker till:

— Elis! Elis!

Ropet drunknar i stormens tjut och dån

strömmen när vattenmassorna rusa in under bron i vild brottnng med pelare och stativ. I samma ögonblick försvinner figuren där framme, upplöses och dunstar spårlöst bort i luften. Leo stannar och står stilla väl en halv minut alldeles förvirrad och lamslagen utan att kunna fatta hur alltsammans gått till. Han pressas åt sidan en smula och klistras av lufttrycket fast vid stenbarriären, där han får lugn och vila tack vare stödet. Då ser han återigen Elis, nu ännu lite längre fram, nu heller icke ensam, utan följd av en hel skara figurer, bland vilka Leo känner igen de främsta såsom Bernt Holmberg, Korpralen, Jean Österlund, strejkbrytaren, Olof och Värna, sådana han föreställt sig dem, och bakom dessa alla de andra som han mött på härbärgen, gator och kaféer, framför fabriker och verkstäder, allesammans dimlika och gråa och överkligare ju längre bort de stå och ju mindre han vet om dem. Men nu störtar han icke fram, nu ropar han icke, står endast stilla och ser på den tiggande, orörliga skaran av dunkla skepnader; fast han nu mycket väl förstår att det alltsammans är en hallucination, ett foster av hans inbillning, är det icke desto mindre levande och verkligt för hans sinnen och medvetande — — —

Till slut nickar han vänligt mot sina föregångare och tänker: — Det är alltså hit, de allesammans gått — — —

Här mötas ju alla vägar, här är ändpunkten för alla dem som i sällskap med honom och Elis och Bo gått på undergångens väg, här, eller någon

annanstans, där språnget ut i det okända är lika lätt, slutar alla de som kämpat och lidit för stora mål och avsikter, för andra eller endast sig själva, och ändå bara förlorat och förlorat igen och ändå bara kommit in på en väg, nämligen den som leder till intet — — —

Synen försvinner, men Leo står kvar, glömsk av allt, till och med av sig själv. Stormen går fram över honom. Några spridda snökorn tränga in under kavajen, trilla ner under skjortans halslinning och smälta där, brännande som eldflingor mot huden, men han märker det icke. Han ser icke heller de enstaka tysta, med stormen bittert kämpande människorna som passera förbi och skänka honom några blickar av likgiltig undran. Någon vidrör skyggt hans axel, någon uttalar hans namn, men alltjämt grubblande på sina syner, svarar han mekaniskt:

— Jag kommer, jag kommer — — —

Först sekunden efteråt blir han medveten om att han hört en verklig röst. Han vänder sig då om och finner Ruth Lundin vid sin sida, men blir knappast förvånad. Han säger tankspritt:

— God afton, Ruth. Du är sent ute — — —

— Ja, svarar hon och betraktar honom undrande, förvånad över de alldagliga orden, vilka hon icke väntat. Jag är sent ute. Jag gick förbi här — — —

Så tiger hon och ler generat, väntande svar. Leo känner det och vill bryta situationen.

— Jag ska häråt, säger han och gör en gest uppåt Norr.

— Det var bra, för då får vi sällskap ett stycke,
Leo — — —

Ruth verkar glatt överraskad och tar hans arm, då han börjar gå. Leo mumlar något otydligt och fortsätter motvilligt några steg. Han samlar sig till en lögn, stannar plötsligt och slår sig för pannan som om han plötsligt minns ett bortglömt löfte.

— Det var så sant det, Ruth, jag måste upp till Söder ett tag först — — —!

— Jaså, svarar Ruth enkelt, utan ett spår av tvivel i rösten, då kan du ju följa mig till min port. Jag bor nämligen på Söder, påstår hon, då han ger henne en undrande och pinad blick. Hon låtsas icke se hans motvilja. Hon tar efter hans takt och undviker att se på honom, men hela hennes frusna ansikte får ett spänt uttryck av beslutsamhet och energi. Det är som om hon samlar sig till en hård kamp. Och då Leo nu, när de äro alldeles under Lejonbacken, för andra gången stannar och pressar ihop varenda återstod av sin brutna vilja för att kunna ta avsked av henne, möter hon hans nästan fientliga blick med öppet trots — — —

Han säger kärvt:

— Jag struntar i Söder i natt!

Och hon svarar:

— Jag har inte någon brådska hem.

Varpå de stå stilla på samma fläck och se varandra i ögonen en stund, likt två fiender som känna och frukta varandra och rygga tillbaka för en sammandrabbning; de ana och förstå varandras

tankar, men våga icke uttala dem. Slutligen ger Leo vika. Han suckar, irrar undan med blicken, försöker en nonchalant axelryckning och börjar på nytt sin vandring mot Norr. Ruth följer honom utan att säga ett ord. Hennes ansikte blir vekt av medkänsla, fast det beslutsamma draget alltjämt dröjer kvar däri, såsom en grundfärg, vilken ständigt lyser igenom och alltid ger sin ton åt alla de skiftande och växlande yttämningarna — — —

Leo går först mycket raskt, men saktar så småningom farten. Han faller ihop en smula, famlar ett tag efter stenbarriären som efter ett stöd, går allt långsammare och långsammare och hasar med ena benet som en lytt hund. Till sist stannar han alldeles, modstulen, trött och uppgiven. Allt hans trots har försvunnit och som om han vill kompensera det med grova ord svär han till:

— Varför i helvete vill du inte lämna mig i fred? säger han gråtfärdigt.

Ruth svarar sakta:

— Varför försöker du bedra mig, Leo? Jag vet vad du tänker. Jag har följt dig nästan en hel timme. Jag ville först ha reda på din bostad, men när du så gick runt och kom tillbaka hit så förstod jag alltsammans — — —

Leo rätar på sig, men det verkar endast en krampryckning.

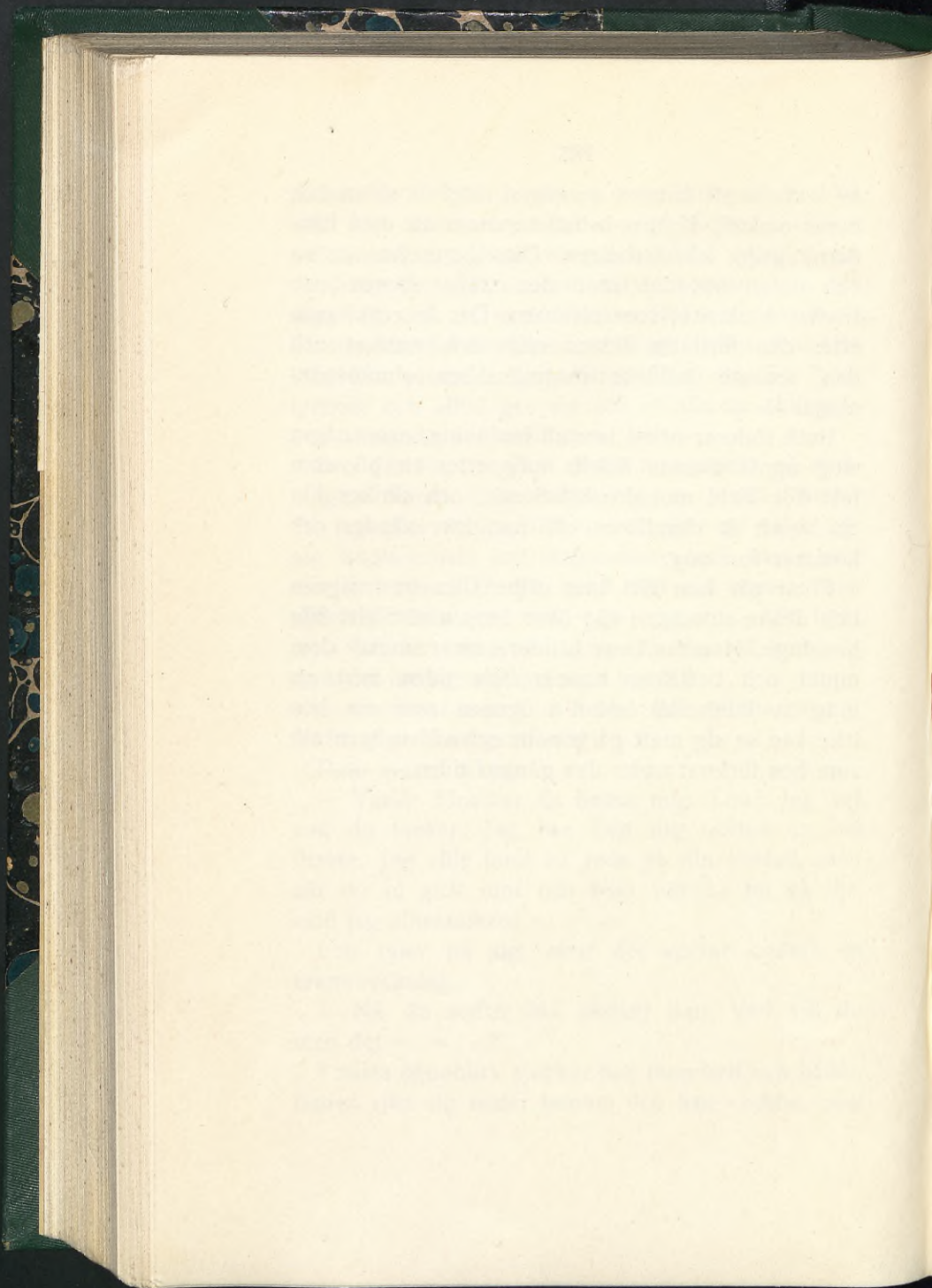
— Nå, än sedan då? skriker han. Vad vill du med det — — —?

I nästa ögonblick sjunker han ihop helt och hållet. Benen vika sig under honom och han vacklar, som

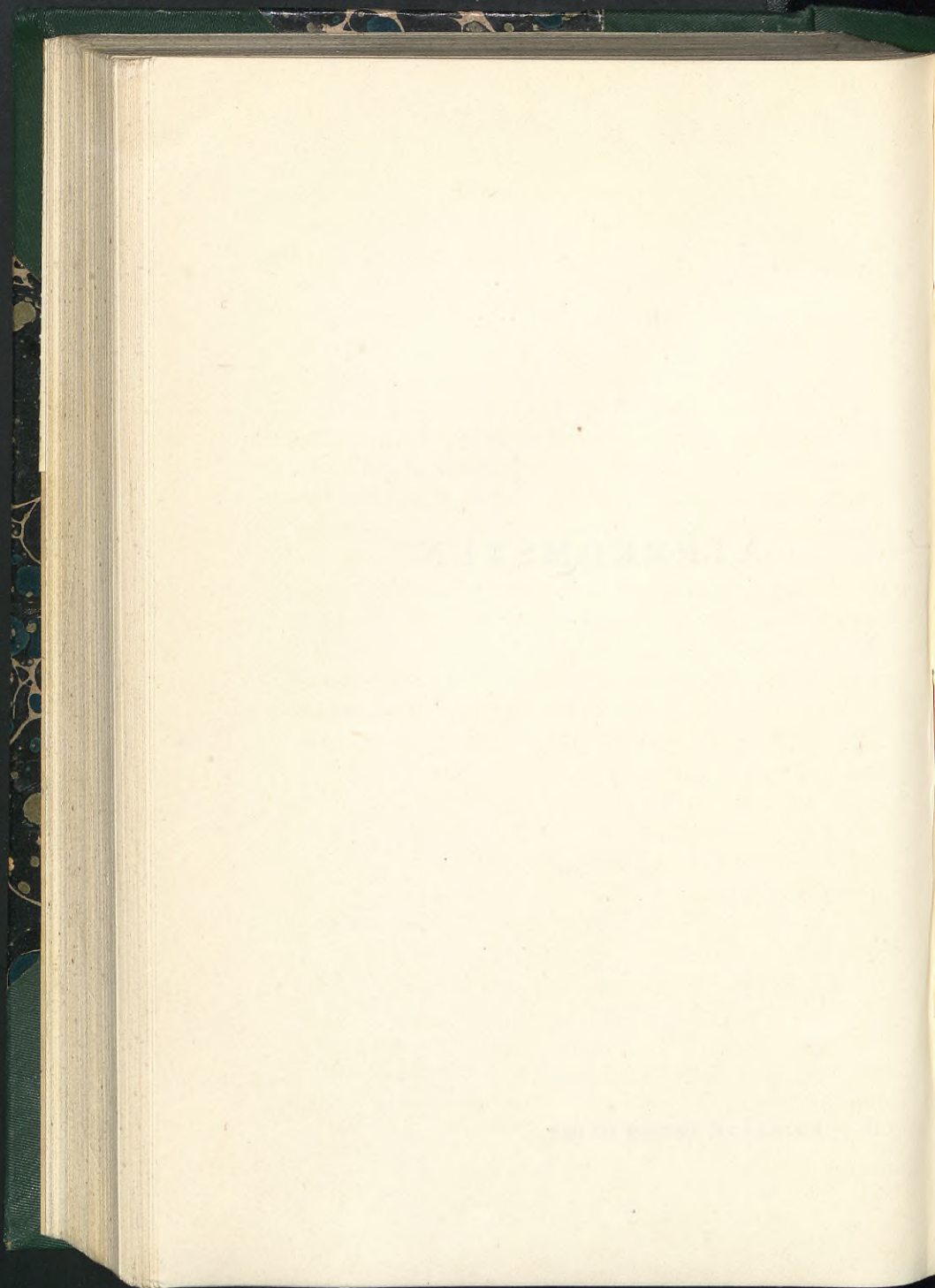
av instinkt att komma ur vägen, litet åt sidan och hasar omkull, dämpande fallet genom att med händerna gripa i brobarriären. Där ligger han sedan och lutar huvudet mot den kalla stenen och snyftar hysteriskt som ett barn. Det är reaktionen efter den förflutna tidens svält och matthet och den senaste kvällens övermänskliga sinnesspänningar — — —

Ruth förlorar också hon all besinning, rusar några steg uppåt Gustav Adolfs torg efter en bil, som just kör förbi mot droskstationen, och skriker likt en besatt åt chauffören, då han icke vänder och kommer fort nog.

Först när hon fått Leo välbehållen in i vagnen och denna rutschar i väg över bron mot Söder blir hon lugn. Hon tar Leos händer i sina, smeker dem mjukt och betraktar honom hela tiden med ett drag av lidelsefull ömhet i ögonen som om hon icke kan se sig mätt på honom och vill ta igen allt som hon förlorat under den gångna tiden — — —

ÅTERKOMSTEN

XXVIII.

Den värsta krisen har gått över och samhällskroppens för en tid avbrutna funktioner ha återträtt i verksamhet, mångt och mycket, kanske det mesta, synes friskt och naturligt, men där finns dock alltjämt sår som äro oläkta och sjukdomar som endast äro till hälften botade och ännu färdiga att bryta ut på nytt — — —

— — —
Leo har fått arbete. Hans liv synes mycket enkelt, men om någon kommer och frågar honom om det, så skall han knappt kunna svara utan att göra sig skyldig till lögner.

— Jag har det bra, kan han säga och ändå känna att det är en osanning.

— Alltsammans är åt skogen vänt, kan han svara, men det bleve också en lögn.

Det finns tillfällen i ens liv då man känner att allt vad man vet och tänker om sig själv är på något sätt ett misstag, utan att man dock kan förklara vari felet består; man lever på ett sätt och kan icke tänka sig något annat, men går ändå ständigt och bär på en känsla av missnöje med sig själv, ånger och samvetsqual och en osäkert

famlande längtan, vilket alltsammans trycker en som en mara — — —

— — —

Sedan mer än ett år tillbaka bor Leo tillsammans med Ruth Lundin i ett enkelrum på Söder. De betraktas av grannarna runtomkring såsom gifta, de arbeta båda två och dra sig fram mycket bra genom att lägga ihop sina inkomster och förenkla utgifterna och kunna till och med gå bättre klädda än de flesta av deras klass. Så småningom bli de rentav avundade av husets folk. Så bra som de där två skulle man ha det, mena kvinnorna när de kommit tillsammans för att sladdra. Och när Ruth någon gång råkar i samspråk med dem i förstugan eller i mjölkboden blir slutet på visan nästan alltid detsamma: — Var du glad, min flicka lilla, så länge ni är bara två och inte har några ungar att dra försorg om — — —

Ruth nickar kanske och ler dem tillmötes, tacksam för omtanken, men en smula reserverad mot meningen.

När hon kommer in till sig själv kanske hon relaterar samtalet för Leo, vilken då drar sig till minnes skomakare Sands råd. Älska varandra så mycket ni vill, barn, men gör bara inga ungar för då tar fan er! Att han ännu har detta råd i behåll och även förmått att följa det är det enda han helt och uppriktigt kan känna sig tillfreds med — — —

Kanske han säger:

— Man har rätt. Det är en skön sak.

Och Ruth instämmer däri, men med dold motvilja.

Leo får ibland, vid sådana eller andra tillfällen, plötsliga påminnelser om att han icke förstår henne helt. Livet tycks ha ytterligare skärpt Ruths naturliga fallenhet för slutenhet, så att hon nu ständigt inom sig har någonting som hon aldrig blottar, en hemlig känsla bakom alla sina stämningar och en tanke, som aldrig blir uttalad, bakom sina ord och handlingar, till och med bakom dem som synas enkla och naturliga.

Hon har, kanske omedvetet, lärt det kloka i att alltid ha någonting i reserv att leva på och Leo, mot vilken hon alltid varit sådan, gör aldrig några försök att tränga henne in på livet. Han röjer en stilla undran inför hennes väsen, men frågar sällan efter hennes inre. Det är som om han vant sig vid tanken att icke kunna förstå människorna.

Han sitter och betraktar henne om kvällarna.

Hon torkar disk och tvättar i kokvrån, sopar, dammar och ställer i ordning i rummet. Stundom är hon på glatt humör, varvid hon smågnolar på någon romans eller spetsar läpparna i försök att vissla, vilket blir så falskt att hon själv måste göra grimaser åt det. Rätt vad det är ställer hon sig, som en riktig skurmadam, med händerna i sidorna och betraktar Leo med barsk min. — Sitt inte där och dröna, säger hon, utan hjälp mig att flytta byrån! Leo hjälper henne villigt, fast han vet att möbelflyttningen är onödig, och så fort saken är utförd, drar han sig tillbaka till sin plats.

Kan Ruth då icke hitta på något mera att göra åt honom, händer det att han själv, med ett ironiskt småleende, frågar:

— Nåå Ruth, är det klart nu?

— Jaa, svarar hon och begriper att han genomskådat hennes avsikt att rycka upp honom, varför hon lägger ifrån sig allt hon har i händerna och kryper upp i hans knä. Han tar mot henne, smeker henne tankspritt och försöker visa en uppriktig vilja att behålla henne hos sig, medan hon i sin tur håller till godo och är så nöjd som möjligt.

Så där kunna de sitta i timtal och hålla om varandra och säga ett och annat ensamt ord, på vilket de ej vänta svar, och låta tiden svinna. De äro förenade och ändå långt borta från varandra. Kvällen går, skymningen kommer, det är tid att gå till sängs.

Om morgonen stiga de upp tidigt och gå var och en till sitt arbete.

Hela minnet av det förflutna är dött för Leo. Han kan om han vill minnas varenda detalj däri, men endast så som man, utan att känna vare sig smärta eller glädje, erinrar sig en i grund likgiltig kunskap. Framtiden är ofödd, till och med i hans fantasi, och han bemödar sig aldrig om att föreställa sig vad den möjligen bär i sitt sköte för honom själv, Ruth eller någon annan; i det närvarande lever han utan preciserade önskningar och utan saknad — — —

Någon gång kan han komma att tänka på att den tillvaro han nu för icke är sådan han tänkt sig

livet, men när han därvid erinrar sig sina förhoppningar och strävanden, känner han ändå ingen smärta över att ha förlorat dem. Han vet hur de voro och han kan tänka sig möjligheten av att de ännu leva hos andra, men till hans innersta tala de ej, och han förmår icke heller klargöra för sig själv om de voro sanna eller falska, varför de nu synas honom så likgiltiga och så vidare; han har bara lämnat dem helt enkelt och ingenting fått i utbyte, men icke ens detta sista pinar honom nämnvärt just då — — —

— — —

En söndagsförmiddag stöter han emellertid vid Adolf Fredriks torg tillsammans med Gösta Blom, vilken är ute och fingår med hustru och två barn, varav ett ligger i en vagn med små näpna spetsgardiner till skydd mot solen, medan det andra, en okynnig pojkrackare, hoppar omkring och rycker sin mamma i kjolen. Gösta är sig lik och hans fru är sig lik. De synas alltjämt lika unga och friska, nu endast litet värdigare, som förr i tiden då de bara voro »bekanta», och dock ha de nu själva barn att dra försorg om och fostra, ett eget hem, egna bekymmer och omsorger om framtiden. Leo står där och stirrar som en idiot och fattar egentligen ingenting, fast allt är så enkelt och naturligt. Han pratar, han frågar, han svarar; han säger adjö och lovar besöka dem någon gång, men när han avlägsnar sig har han glömt adress och allt vad han sagt — — —

Det enda som riktigt levande står kvar i hans

medvetande är en känsla av att dessa två unga industriproletärer, med deras barn och deras leende ansikten, på något sällsamt sätt förnekat hela hans föregående syn på samhället och tillvaron i allmänhet, på samma gång som de förhållit honom att det liv han nu för är falskt, grundfalskt — — —

Han kommer hem igen. Ruth har gått ut i något ärende, varför han blir ensam. Han sitter en stund och ser sig omkring i det lilla rummet, vilket ursprungligen varit inrett endast för en flicka, men under det senaste året fått sig påtryckt nya drag, som icke passa ihop med de första, av hans person. De vitlackerade möblerna ha blivit fläckade av hans arbetsbyxor, gardinerna ha gulnat av tobaksrök, på bordet står en askkopp med litet spillning runt omkring på duken. Leo rycker till när han ser alla dessa märken. Han har aldrig tänkt på det att han kunnat sätta spår efter sig, och nu finner han därtill att han tryckt sin stämpel på något som icke är hans eget — — —

Så sitter han icke längre bra i stolen, utan reser sig och går fram och tillbaka några slag, upptäcker att hans steg icke passa in på någon längd av rummet, tycker att taket är för lågt, stöter emot mittbordet och viker undan endast för att finna en stol alldeles framför fötterna. Ingenting står så att han kan röra sig fritt och otvunget.

Han sätter sig igen, plågad av tvånget att sitta stilla. När Ruth kommer hem, undertrycker han och döljer, för hennes skull, sin nyvaknande oro, men kanske just därför arbetar den desto starkare inom

honom, växer och växer, tills han känner inom sig en gryende lust att bryta upp och gå någonstans.

Under kvällen tar han sig till att rota genom sitt gepäck och ordna detsamma för att ge sin oro något utlopp. Han hittar en gammal tidning, slätar ut den och ögnar över spalterna och finner snart varför han spart den. Där finns en på sju rader sammanträngd notis om att Elis Werners lik flutit upp vid Bäckholmen; han läser upp den för Ruth och förklarar sedan:

— Elis begick självmord, förstår du, samma kväll du och jag träffades — — —

Ruth bleknar och stirrar framför sig med vidöppna, glanslösa ögon.

— Jag förstod det, säger hon knappt hörbart.

Leo lystrar till.

— Förstod du? frågar han. Hur kunde du förstå det? Här står ingenting om den saken — — —

— Å nä, svarar hon och bemästrar sin upphetsning, låt oss inte tala om det. Jag tycker inte om det — — —

— Men hur kunde du veta det? envisas Leo. Han släpper henne icke. Hur kunde du veta det? Vad vet du om Elis? Han frågar om och om igen, men får intet svar. Han sitter tyst en stund, lägger ner tidningen, slår ihop väskan och säger några vardagliga ord, så att Ruth blir lugn, men rätt vad det är börjar han om igen, överrumplar henne:

— Säg nu äntligen, Ruth, hur du kunde veta det!

Ruth blir nästan hysterisk till slut, rister i hela kroppen, slår från sig med händerna och skriker:

— Vad vill du med det? Jag vet ingenting! Jag har aldrig vetat någonting! Jag ljög bara — — —

Men Leo tror henne ej.

— Nej, säger han, jag vet nu att du vet någonting. Jag såg på dig att du talade sanning.

Han får en smeksam, övertalande ton i rösten.

— Seså Ruth, säg mig nu vad du vet om Elis. Jag tycker att jag bör veta det. Han var min vän, förstår du — — —

Men Ruth skakar nekande på huvudet och biter samman läpparna i bittert trots. — Det här är min hemlighet, tycks hon mena — — —

För första gången under deras samliv stå de riktigt i harnesk mot varandra. Ruth säger icke ett ord mera. Hon kokar kaffe och serverar, dricker själv under tystnad och plockar sedan undan attiraljen, diskar av och börjar bädda i ordning för natten, alltjämt bibehållande sin buttra fiendlighet. Under tiden sitter Leo och betraktar henne, följer henne med ögonen, ser på henne så som han aldrig förr sett på henne. Hon har fått värde för honom; ja, han behöver henne just nu — — —

Och när de sedan gått och lagt sig, kulminerar denna känsla i en vild längtan efter henne och han drar henne hänsynslöst till sig. Hon kämpar, som av rädsla för och tvivel på denna så plötsligt uppflammande åtrå, emot en stund, men släpper snart efter och ger sig hän lika obetingat och obehärskat, tar i en slags förtvivlan emot den för-

behållslösa ömhet som vaknat i hat i stället för i kärlek — — —

Senare på natten, när trötthet och tillfredsställelse tagit all motståndskraft ur henne, ligger hon i mörkret och berättar allt vad hon vet.

En kväll för länge sedan, mera än ett år sedan, kom hon till en av klubbarna för att söka Leo, men fann endast Elis, vilken följde henne hem. De gingo och samtalade om Leo. Tiden svann och det blev natt, en av dessa sällsamma sensommarnätter, som söker en och gör en trött och svärmodig, utan att man vet av varför. Det var ljumt och stilla och en underlig doft i luften. Och som de drevo omkring så där och utbytte förtroenden om en människa som var kär för dem båda och, genom tankarna på honom, också kommo varandra själva närmare, så begynte hon, Ruth, förlora greppet om sig själv, bli svag och besinningslös. Hon visste nog icke klart vad hon sade eller menade, vad hon tänkte eller kände, men rätt vad det var hade Elis kommit med henne upp. Det föreföll henne så naturligt just då, hon vågade bara inte vara ensam, fast efteråt förstod hon ju att det var för Leos skull hon ville skänka sig åt hans vän. Ja, Leo var med henne den där natten och gjorde henne viljelös, Leo har alltid varit med henne. Men nu var det i alla fall hans vän som stod här i rummet. Herregud, om hon vetat, om hon kunnat tänka sig! Han stod där vid bordet, han var blek ända ut i läpparna och han darrade som ett asplöv. När hon klädde av sig för honom,

slöt han ögonen liksom bländad av solen; han höll på att falla i vanmakt, knöt händerna och slog sig för pannan, som ville han förgöra sig själv, han mumlade, halvsnyftade och lallade som en idiot, vacklade hit och dit i rummet och föll till slut ihop över sängen och grät som ett barn. — Han kunde inte, skrek han, han hade drömt bort sin natur, han hade dödat sig själv! Han kysste hennes händer och tiggde om förskoning likt en hund. Ville hon förstå honom, snyftade han, kunde hon förstå att det fanns människor som förtärt sig själva, människor som under hela livet gått och burit på riktiga jättebål av lidelser, men aldrig släppt ut dem? Kunde hon fatta en människa som förkolnat långsamt och blivit lik en frukt utan kärna, ett tomt skal? Han kröp i sin förnedring för henne och tiggde om hennes medlidande. Han hade vetat hur det skulle gå, sade han, men hoppats i det längsta. Hans ansikte var alldeles förvridet av skam — — —

Ruth tystnar så småningom. Hon ligger stilla en stund och stirrar med vidöppna ögon in i mörkret, så att Leo ser hennes tårblanka ögon-glober glänsa och glimma; till slut vänder hon sig på sidan och snyftar sakta och upplöst — — —

Leo stör henne icke. Han ligger och tänker på Elis' öde, men känner ingen naturlig smärta, ingen ömkan, endast en kall och pervers nyfikenhet. Då han blir fullt medveten därom, darrar han nästan av skräck. — Det är abnormt, tänker han, är jag inte en mänska längre? Och ändå drivs han åter

och åter till att utmåla för sig själv den där natten, med alla dess fasansfulla stämningar av ångest och nöd och förödmjukelser, mellan hans vän och hans älskarinna; han kan omöjligt fatta sammanhanget mellan Elis' stora, rena drömmar och det ohyggliga slutet. Det är alltsammans för förnuftsvidrigt, det är livet självt — — —

— — —

När Ruth morgonen därpå, efter blott ett par timmars sömn, stiger upp och, trött och glämgig utan att säga mera än ett par ord, går till sitt arbete, grips Leo av ånger och samvetskval, vilka ej lämna honom någon ro under hela dagen. Icke nog med att han så svekfullt lurat ur henne en pinsam beklännelse, han har också, tycker han, våldfört henne på något sätt med nattens obehärskade kärlekshandlingar, vilka icke motsvaras av några äkta känslor inom honom själv. Han skäms för allt och börjar till slut även frukta för följderna av sin tanklöshet.

— Det skulle allt vara roligt, tänker han, om jag nu brutit mot min sista förnuftiga idé, skomakare Sands råd — — —

Om kvällen efter arbetstiden bjuder det honom emot att gå hem och visa ett ångerfullt sinnelag. Ånger är ingenting för den som icke har någon tro. Han driver i väg neråt Norr, flanerar gata upp och gata ner i timal, stannar i parkerna en stund och lyssnar till musiken och betraktar folklivet.

Ruth ligger då han sent på natten kommer hem. Han ser på huvudets tvungna hållning och de spas-

modiskt hopknipna ögonlocken att hennes sömn är låtsad, men han tar den skenbart för verklig, klär av sig tyst och lägger sig försiktigt för att ej störa hennes spel. På det sättet leka de kurragömma för varandra — — —

XXIX.

Under några heta sensommarveckor tar sig Leo för vana att driva ute om kvällarna.

Han sitter på kaféerna, eggas av ljuset och flyter upp i stämningar av musik och livsglädje, tycker ibland att tillvaron ändå har mycket att bjuda på. Han sitter på parksofforna och drömmer, lyssnande till sorl och skratt runtomkring sig, han märker att rabattblommorna dofta starkare i mörkret och tycker att kvinnorna se vackrare ut, vilket är ett sken som han icke desto mindre godtar såsom en verklighet, vilken man kan njuta av utan oro. Han flanerar kring gatorna, stannar här och var och vilar en stund, fortsätter igen, går och går utan mål, men håller sig alltid inom gränserna för centrum, där ljusreklamerna blixtra och båg-lamporna lysa likt bleka månar ovanför bulevardsträden, och en och annan ton av musik tränger ut genom lyxrestaurangernas uppslagna glasdörrar och öppna verandor och vibrerar som en ljus, vek melodi i det för övrigt vassa larmet av spårvagnar och biler. Skyende mörkret och ensamheten, som väcker svärmod och grubbel, stannar han där det

finns ljus och rörelse, ty där kan han glömma sig själv, låna av människornas livsglädje och leva under några flyende timmar som en parasit på deras ytstämningar och deras nattflycka — — —

Trånaden, heta begär och sökande lidelser, hos de människor han möter under det vita skälvande kvällsljuset, väcker hans egen; han blir själv krävande instinkt, han ser sig omkring, han ser in i många beredvilliga ögon och väcker i sin tur instinkterna i många hjärtan — — —

Så stannar han och följer någon kvinna, talar, talar, ler och skrattar i den stämning han senast lånat av livet omkring sig och ger sig, som en ung, levande varelse, hän åt ögonblickens nycker och infall. Han är glad när någon svarar honom med ord som äro ekon av hans egna och blickar som spegla hans egna känslor. Han tycker sig äga denna någon och han gör henne helt till sin, glömmmer bort sig själv och allting i bedövande sinnesrus, för att slutligen vakna upp i tomheten och tystnaden bakom alla känslor och märka att han ingenting mera har att ge eller få. Då komma efterräkningarna och frågorna och de krampaktiga försöken att väcka begären som somnat och ge liv åt förnimmelserna som dött. Ännu en gång, ännu en gång — — —!

Det är brunst och nöd, hela livet är bara brunst och nöd och febrig ångest! Och ändå frågar han, och alla andra fråga liksom han:

— Varför kan det inte räcka längre, varför måste vi dö nu?

Han sliter sig ur alla kvinnors famntag för att gå bort.

— — —

Därhemma sitter Ruth och väntar. Hon läser vanligtvis i en liten tunn bok, vilken hon smyger undan för att väcka hans nyfikenhet. Han låtsas icke se det, vill icke tala om någonting, ty han vet sig ur stånd att ta ställning vare sig till det ena eller andra. Han går och lägger sig.

Dagarna flyta långsamt förbi. Leo stannar inne om kvällarna, men gör i ordning en egen bädd.

— Varför gör du så? frågar Ruth.

— Jag måste, svarar Leo.

— Varför måste du?

— Jag vet inte — — —

Men han vet det mycket väl. Och hon å sin sida vet att han vet det, men båda två tåga och låta saken passera. Hans känslor äro just nu för ömtåliga för att dras fram i ljuset — — —

Han sitter om kvällarna och smygtittar på henne medan hon syr, stoppar, läser eller gör något annat, och han märker att hon blir äldre och tröttare för var dag, att hon saknar någonting. Han lider av sin oförmåga att hänge sig öppet och oförbehållsamt och känner till slut skam och blygsel därför. Elis' öde börjar bli klart för honom — — —

Och om nätterna ligger han och grubblar, vänder och skärskådar sig själv från alla synpunkter. Hatet är dött inom honom, kärleken, livsglädjen och sången ha dött i hans bröst, allting är slut, utbrunnet, slocknat. Och ändå finns hela tillvaron

kvar; ännu finns det toner i instrumenten, köld och värme i luften, sol och stjärnor på himlen och klang i städet när hammaren slår ner. Det är endast honom som allt detta icke fröjdar. Han har ingen aptit, ingen glädje av att se, smaka och lyssna, alla hans relationer till livet ha avbrutits — — —

Elis Werner står bredvid hans bädd om nätterna och ser ned på honom med sin sällsamt visionära blick, medan ett gåtfullt leende spelar kring de blodlösa läpparna — — —

Han tvingar fram en fråga:

— Vad vill du mig, Elis?

— Du borde ha följt mig, svarar den döde.

— — —

Ruth blir orolig. Leo kan höra att hon ligger vaken om nätterna och lyssnar på honom. Ibland när hon stiger upp är hennes ögon rödgråta och ansträngda. Hennes rörelser bli nervösa, abrupta och ofta genomförda som om hon mitt i handlingen ger efter för nya impulser. Någon gång, då Leo tar henne med ut för att hon skall få förströelse, arbetar hon upp sig till en extatisk glädje och riktigt skälver av forcerad livslust.

— Var tyst barn, säger Leo, ta det inte så där, lugna dig — — —

Hon slår från sig, skrattar och menar att man skall ta livet lätt och icke lägga någonting på sinnet. Han förmanar henne ännu allvarligare:

— Man ska inte slingra sig ifrån någonting, Ruth.

Hon rycker endast på axlarna.

— Dumheter! säger hon.

Men han märker att hon icke menar det, fast hon alltjämt stegrar sina falska stämningar. — Det är mitt fel, tänker han, jag ger henne inte det hon behöver få och tar icke ens mot det hon behöver skänka — — —

Blygseln inom honom stegras till en allt behärskande förnimmelse av skuld och samvetskval för att han tillåtit henne slösa ömhet och kärlek på honom, som ändå är ovärdig, då han ingenting kan ge tillbaka, ja icke ens förmår tillgodogöra sig och njuta hennes hängivenhet. Det är ju alltsammans meningslöst och nästan vidrigt. Han känner sig som en bedragare — — —

Och en natt, då han hör henne snyfta och vrida sig i sömnlöshet, stiger han upp, tänder ljuset och sätter sig att se på henne. Hon reser sig i sängen och väntar.

Till slut frågar han sakta, rädd för att tala högt, i vilket fall hans röst skulle bli brutal:

— Säg mig, Ruth, vad skulle du göra om jag lämnade dig?

Hon drar upp benen under sig, sveper täcket tätare kring axlarna, men svarar icke, tiger envist och stirrar på honom med sina tårskymda, anklagande ögon.

— Varför svarar du inte? frågar Leo retligt. Hörde du inte?

Men hans uppstyltade vrede försvinner snabbt

inför hennes ödmjuka tystnad. Han stiger upp och går oroligt runt rummet.

— Herregud, säger han hjälplöst, du förstår väl att det inte kan fortgå så här i evighet! Det är meningslöst. Säg mig vad du tänker, Ruth, gör klart för dig själv vad du tänker. Hur tänker du leva och vad tänker du leva för? Man måste ju ha en mening med alltsammans och det finns ingen. Nej, det finns ingen! Jag åtminstone kan inte finna på någon — — —

Nu ler Ruth, ett skyggt nervöst leende, och säger någonting som hon hörbarligen länge tänkt på.

— Du kan inte tro att livet har någon mening för andra, därför att det inte har någon för dig — — —

Leo stirrar på henne en lång stund innan han kan fatta att hon verkligen genomskådat honom.

— Du har rätt, svarar han med en viss kyla, det har ingen mening för mig numera — — —

— Och du kan inte heller skapa dig ett mål?

Nu glömmet Leo varför han börjat samtalet och ger sig i stället in på det nya ämnet, sig själv. Han säger drömmande:

— Jag har haft ett mål en gång, en gång när jag var mycket ung, mycket stark; en gång när jag ingenting visste om livet. Det var då när jag gick där ute på vägarna och talade med dig om socialismen — — —

Han ler flyktigt åt sina minnen.

— Kommer du ihåg det, Ruth?

Och Ruth lyser upp som om leendet varit ämnat åt henne.

— Ja Leo, säger hon lyckligt, den gången trodde jag att du älskade mig — — —

— Herregud, barn, hur kunde du tro något sådant? Då för tiden fanns det inte plats för någon kvinna i mina tankar — — —

— Och ändå var det alltid som om du talade om kärlek, Leo! Du verkade förälskad. Det var kärlek i varenda rörelse du gjorde, i varje ord du sade, till och med när du talade hatiskt och bittert. Det var mig du talade till och jag trodde att du älskade mig. Om jag redan förut tyckt om dig, så blev jag under de där kvällarna dömd åt dig — — —

Leo står och grubblar på hennes ord en lång stund. Han lever sig tillbaka genom tiden och förnimmer liksom i en flyktig, ogripbar minnesstämning en reflex av sina forna känslor, och han vet med ens att om han nu kunde bli lika ung och lika stark som då för tiden, så skulle han älska för hela sin ungdom, älska för hela sin styrka. Ja, kanske det var kärlek, ung, blind och missriktad kärlek, livslängtan och lyckotrang som stimulerade hans kraft under den tiden — — —

— Vem vet, säger han nästan hopplöst, kanske du hade rätt, Ruth, kanske jag älskade, dig eller någon annan, utan att jag visste det själv. Kanske hela sjukan är den att man känt åt fel håll, att man känt förbi mänskorna, känt för idéer, för abstraktioner, skuggor och drömmar eller att man

känt andras känslor i stället för sina egna, andras lidanden, andras glädje, och det är ju det också bara skuggor! Vad jag önskar, Ruth, vad jag önskar att jag aldrig fått lära mig glädjen i att tänka och kämpa för en idé! Kanske det är genom att leva i och med andra, utanför sig själv, man förlorar sina egna känslor och instinkter. Hur jag nu förstår Elis och hans öde — — —

Han tigger ett ögonblick, stirrar rakt framför sig med oseende ögon som en blind och säger sedan halvkvävt:

— Herregud, Ruth, att tänka sig att man kan känna så galet och ta så fel på sina egna önskingar. Hur ska en mänska kunna leva?

De äro tysta båda två, de lyssna till väggklockans enformiga tickande och till knäppningarna i dörren och fönsterbågarna, undvika att se på varandra och hålla nästan andan av rädsla att störa varandra.

Ruth bryter tystnaden och kommer nu, som av instinktivt medvetande om att Leos beslutsamhet är bruten, tillbaka till början av samtalet:

— Tänker du ännu på att lämna mig, Leo?

— Neej, svarar Leo svävande, det ser ju ut som om allt vad jag vill och tänker är fel på något sätt — — —

Han sätter sig på sängkanten och tar Ruths händer i sina.

— Du, Ruth, säger han, vill ju ändå det bästa för mig. Varför skulle jag då lämna dig?

När den tunga stämningen efter en stund lättats en smula stiger han upp, släcker ljuset och går

och lägger sig, men icke där, varest han blir ensam med mörkret och sina egna tankar, utan hos Ruth, som väntat på honom redan nu alltför länge — — —

XXX.

Nu på sensommaren träffar Leo skalden Bengt Nyberg, vilken under de senaste åren kommit ut med ett par böcker och skapat sig ett namn och en ställning såsom ung författare. De göra sällskap några gånger till ett eller annat kafé, där de sitta och meditera över sina cigaretter eller prata litet hit och dit om allvarliga saker, litteratur, människor, ibland också om sig själva, men aldrig så att det verkar riktigt personligt och intimt. Som av en tyst överenskommelse hålla de sig slutna för varandra, respektera varandras djupare hemligheter och upplevelser.

En söndagseftermiddag gå de hem till Bengt Nyberg, vilken bor i en kolonistuga nästan vid toppen av Zinkberget, varifrån utsikten är fri över Långsjön, Strandvik, skogen och förstäderna därbakom.

Leo, som förut varit i en relativt lätt och glad stämning, blir tungsint och betryckt då han ser det lilla samhället, åt vilket han den senaste tiden icke ägnat en tanke. Där bo ju föräldrarna, som han icke på länge meddelat sig med, där har han

vuxit upp och vaknat, och där bo, eller bodde, Erik Jarl, skomakare Sand och alla andra som inverkat på hans utveckling och varit honom kära. — Herregud, tänker han, så längesedan det var! Han ler svårmodigt mot sina minnen och mot det lilla samhället, som ligger insvept i skuggan av berget, medan solen, som står likt en flammande eldkula ovanför trätopparna, kastar ett vasst glittrande ljus över sjön och nejderna runtomkring; han ler mot de trasiga båtbyggarna, mot slaskvattensvägarna, på vilka han känner varje sten och grop, mot planken och skjulen och mot Paviljongen, vilken till och med härifrån verkar främmande bland alla de lutande rucklen.

Bengt, som gått in i stugan och satt på kaffe-pannan, kommer ut i dörren och undrar vad han är så fångslad av.

— Ser du inte så litet Strandvik verkar härifrån? frågar Leo.

— Det har jag verkligen aldrig tänkt på — — —

— Men jag är född där borta, förklarar Leo.

— Jaså, svarar Bengt endast.

Han står tyst en stund och ser ut över sjön. Till slut bryter han tystnaden.

— Ja, säger han reflekterande, det är nog så att det som man gått ut ifrån och lämnat synes en bra litet om man återser det sedan man blivit äldre och upplevt en smula av livet. Man vidgar sig — — —

På detta är egentligen ingenting att svara. De gå in i stugan, dricka kaffet, som redan är fär-

digt, och tända under tystnad cigarretterna. Den förra behagligt ytliga stämningen vill dock ej återkomma. Leo känner sig som en fånge i detta rum, vars hela utrymme upptages av en träsoffa och ett köksbord. Oron börjar växa inom honom igen. Han tittar nyfiket i Bengts papper och böcker, slår upp en volym och läser tankspritt några rader, utan att få något grepp om innehållet. Det förflutna ligger över honom och upptar hela hans tankeförmåga. När Bengt säger någonting svarar han uppåt väggarna och rodnar som en skolpojke när han blir medveten därom. Han ber om ursäkt — — —

— Du förstår, säger han, jag har blivit våldtagen av en massa gamla minnen — — —

Bengt ler en smula ironiskt.

— Det är ju inte det bästa, menar han.

— Neej, understryker Leo, det ska gudarna veta, allra minst när det är minnen som man inte vet om man ska ångra eller vara glad åt. Jag hade min lyckligaste tid där ute, men fan vet om det inte också var den sämsta. Jag tror det sista ibland, jag känner ibland en rasande lust att spotta på mitt förflutna — — —

— Akta dig för det, avbryter Bengt litet allvarligare än förut. Man bör alltid hålla sitt förflutna i helgd och inte sno runt för att sparka sig själv, för då ligger man där pladask — — —

— Nåja, nåja, fortsätter Leo nervöst, du kanske har rätt. Men hur ska man kunna leva vidare med en så ohyggligt tung barlast av ouppklarade tankar

och stämningar? Man snurrar runt i ett virrvarr. Man borde ha känt det, och tänkt det och gjort det; man ser efteråt vad man underlåtit, man finner lögnen där man sådde sanningar; man ser uppåt och neråt, bakåt och framåt och åt alla sidorna, men ingenting tycks ha de rätta proportionerna och ligga i det rätta ljuset. Man är född på nytt och måste lära om, men så länge man äger minnen, ger det en tvivel och tvivlet gör en svag, så att man ingenting vågar, för vem garanterar att man inte vid slutet av den nya tillvaron når samma visshet och samma meningslöshet som vid slutet av den gamla. Livet är en slags underlig dröm, Bengt. Man ägnar hela sin tid och alla sina krafter åt en sak, man lever som i ett rus, man är besatt och sinnesförvirrad, man kämpar och kämpar just för denna enda idé, på vars genomförande man tror att mänsklighetens väl och ve beror, men en vacker dag vaknar man plötsligt upp, man vaknar upp ur sitt liv och tycker att man varit galen. Om och om igen bevisar man tydligt och klart att man varit klok, men det hjälper inte, man kan ändå inte röra ett finger för det man förr betraktade såsom allt. Man har vuxit ur sig själv som en omgång kläder. Man har förlorat någonting och inte fått något annat i utbyte. Känner man det så då tvivlar man, Bengt, då tvivlar man på att man varit galen, på att man är klok, på förstånd, känslor, sanning och lögn, rätt och orätt, på allting, allting. Ingenting är längre verkligt för en. Man är som död. Man

känner en skrämmande sympati för alla döda. Man tycker själv om att sova. Och ändå vill man inte dö. Ens kropp hänger fast som en blodigel vid livet, och man tvivlar alltjämt; ja, man tvivlar ju också på det att man inte har något kvar att göra här — — —

Han tystnar, vänder sig rakt mot Bengt och frågar en smula spotskt:

— Man påstår att du är analytiker och psykolog, Bengt, men kan du förklara ett sådant där tillstånd?

Bengt trummar med en penna mot bordet och svarar långsamt:

— Sådant där har inte sin grund i minnena, som du tror, det beror inte alls av det man gjort utan av det man underlåtit. Du har väl glömt någonting någon gång — — —

— Glömt? Vad skulle jag ha glömt?

— Vad vet jag? Det är ju en sak som varje mänska måste göra upp med sig själv — — —

Och medan Leo ännu funderar på ett lämpligt svar fortsätter Bengt reflekterande:

— Jag har bara ännu inte träffat någon mänska som inte glömt någonting, som inte saknat någonting. Det karakteriserar mänskan i allmänhet just nu att ju äldre hon blir ju mera saknar hon. Och dock borde det vara tvärtom. Det borde vara som under förantiken, mänsklighetens guldålder, då livet befriade och frigjorde, ungefär som ett stort konstverk, från all ångest och nöd, så att mänskan dog nöjd. Man levde på den tiden. Men att de flesta mänskorna numera känner sig otillfreds-

ställda till och med när de stå vid gravens rand, det säger en att världen är hopplöst degenererad, hopplöst åldrad. Ja, Leo, vi människor är långt in i början av slutet, vi har förlorat förmågan att leva riktigt, vi har tappat greppet om våra öden, om världens öde och allt annat med. Tillvaron är för vittomfattande just nu. Allting går för fort, föds, växer och dör för fort. Människan, stackars liten, hinner inte med. Tänk bara på den här sista tiden, kriget, revolutionerna och allt det där, till och med det sovjetryska experimentet, det största och vackraste, men mest misslyckade, i hela historien, och du ska förstå. Allt detta ger människan starka intryck, sensationer, förnimmelser och tankeimpulser i oerhörda massor, och till det kommer sedan det nutida idiotiska levnadssättet, vansinniga förströelser, stora sällskap, radio, dans, bio och fan vet allt, som också det sätter märken i hennes sjäsliv. Hur ska en vanlig normal dussinmänska förmå tänka och känna igenom och slutföra allt det där? Det är en omöjlighet; hon är inte vuxen sin tid. De flesta intrycken, tankefröna och föresatserna trängs ut ur hennes hjärna, men de dör inte, för ingenting, inte ens en stämning, dör, utan det stannar alltsammans kvar i hennes undermedvetna, varifrån det dyker upp ibland och ställer till oreda, söndrar och splittrar. Det blir nervositet av det, hysteri, sjuklighet. Där har du mänsklighetens nuvarande kasus. Människan är bara ett fragment numera. Därför är disproportionerna så stora mellan syftena och resultaten, därför vill man mera

och förmår man mindre, därför ger man sig hän åt vurmor och flugor, bakåtsträvarereligioner och hinduiska anakoretpredikningar, därför liknar man samt och synnerligen hysteriska fruntimmer, sådana där halvgamla, löjliga mamseller som förlorat sin ungdom, men ännu inte funnit sig till rätta med ålderdomen och i sin hjälplöshet fladdrar hit och dit efter allt som de tror kan ge deras ömkliga tillvaro ett sken av värde — — —

Leo har lyssnat med spänd uppmärksamhet till att börja med, men vartefter den andre talat, har besvikelsen framträtt allt tydligare i hans ansikte. Till slut ler han hövligt, men kyligt.

— Ja, säger han när Bengt håller upp för ett ögonblick, det är möjligt att du har rätt i allt det där. Men man vet ju inte mera för det. Jag springer inte på bio, jag dansar inte. Dina åsikter förklarar ingenting för mig — — —

Bengt frågar då lika kyligt:

— Vad vill du veta för något?

Leo gör en retlig gest. Han återkommer envist till sitt gamla problem.

— Tror du att socialismen är en sanning? frågar han.

— Ingen idé är sann i och för sig själv. En sanning blir en verklig sanning först när den förknippas med en mänska — — —

— God dag, yxskaft!

Leo skrattar bittert och insisterar:

— Det där innebär ju att varenda vansinnig in-

billning som far in i en hjärna och sätter sig ordentligt fast blir en sanning!

— Naturligtvis. Allting har det värde man ger det. Allting kan försvaras och värdesättas efter tusen mått och vägas på tusen vågar — — —

— Men det var inte i den där ringen jag ville gå, svarar Leo avvisande. Han känner sig bortstött av den andres lätta ton och nonchalanta sätt att avfärda allting, men gör ännu ett förtvivlat försök att få upp problemens rätsida. Han säger:

— Tror du att arbetarklassen har en historisk mission, Bengt?

Bengt svarar:

— Varje folkrörelse som en gång börjat har, oavsett om den är förnuftig, oavsett om den har någon mening eller något berättigande, en mission att fylla. Den är en kraft som utlöses och resultatet blir lika med kraften även om det är vansinnigt — — —

— Men värdet, värdet? skriker Leo.

— Det är inte säkert att det är något värde i en rörelse därför att den är stor. Hunnernas tåg var en likaså storslagen företeelse som den moderna socialismen, och de frireligiösa i våra dagar har en lika omfattande verksamhet, men värdet, det kan vara lika omstritt i alla fall — — —

Det kokar inom Leo, men trots sin besvikelse vill han ej lämna kamraten i vredesmod, utan han endast bryter samtalet och går ut ur stugan; han sätter sig på träbron utanför — — —

Det har blivit en smula skumt. Solen har sjunkit några grader och står nu ovanför Strandviksskogen

som en skälvande röd flamma, till hälften dold av trädtopparna. Långsjön ligger stilla och dunkelblank som en spegel. Leo ser att det lyser matt-rött bakom gardinerna i Paviljongens fönster. Han undrar om det gamla huset ännu är i Stanny Ehrenmarks ägo och därvid ler han inåtvänt. — Det var en underlig kvinna, tänker han, jag ska gå dit ut i morgon och hälsa på hos mina föräldrar — — —

Bengt kommer ut, stannar och lutar sig mot dörrposten, tyst och undrande även han.

— Säg mig Bengt, säger Leo till slut i drömmande ton, vad tror du egentligen på?

— På ingenting — — —

— Men det är mycket ofruktbart för en mänska — — —

Bengt ler knapphändigt.

— Nej, varför det? frågar han. Vad ska jag med en tro att göra då den inte kan göra mig starkare. En tro är en förfalskning av livet. En tro gör mänskorna till djävlar eller änglar, tillvaron till en himmel eller ett helvete, då den i verkligheten är båda delarna. Jag ska säga dig en sak, Leo: de enda jag riktigt grundligt avskyr är dessa botgörare och förfalskare, dessa andligt lösmynta, beskäftiga och skelögda individer som gjort sig en mission av att predika tron för andra. Det synes mig att de behöver spotta på någonting för att själva känna sig skuldfria. De spotta på »världens barn», på »syndens barn», kapitalisterna, uppviglarna och så vidare, var och

en sittande i sitt lilla befästa himmelrike av dogmer — — —

— Nå ja, nå ja, säger Leo dämpande och ryser som av inre köld, men att inte kunna tro på något, att inte kunna glädjas av en tro — — —

Då skrattar Bengt högt och utmanande.

— Å! Vad ska vi ensamma, gudlösa och högmodiga människor med en tro att göra? Är det inte nog med att vi har hela livet, med dess himlar och helveten? Det är stort nog, Leo, det räcker, det mer än räcker, till och med för mig, och för andra är det så överväldigande att de blir religiösa. Jag älskar livet, Leo, Gud vet att jag älskar det, men därför tror jag inte på det, jag älskar till och med mänskorna, men de är väl de sista jag kan hitta på att tro på. Jag älskar min tillvaro, utan att tro så värst bergfast på dess fullkomlighet. Jag tycker om att äta och sova och jag tycker om att tänka, jag gör mina idéer, mina känslor och mitt arbete så betydelsefulla som möjligt för mig själv. Och till ingenting av detta behöver jag hjälp av någon slags tro — — —

Leo reser sig långsamt och ser undrande på den andre, vilken för några ögonblick öppnat sig för honom och visat en glimt av sitt jag, en själ som Leo icke kan förstå, omfatta med sin sympati och göra till en del av sig. Han sveper kavajen tätare omkring bröstet.

— Det är kallt, säger han.

— Ja, svarar Bengt meningslöst instämmande, fast han själv är blossande röd i ansiktet.

De stå tysta och se hur solen slocknar bortom Strandviksbergen.

En stund efteråt lämnar Leo kolonistugan och Zinkberget, och fast han icke fått något tydligt svar på alla sina frågor känner han sig ändå en smula rikare än då han kom. Det är som om någonting ligger i födslovåndor i hans hjärna.

Han går hemåt i en mycket blandad sinnesstämning.

XXXI.

Kvällen därpå gör han verklighet av sitt beslut att besöka Strandvik.

Han kommer dit ut strax före solnedgången då dagens liv nyss somnat in och nattens ännu ej vaknat upp. Det är kvällsfrid och helgdagsstämning mellan kåkarna. Några ungar ligga i en vattenpuss på vägen och göra bullar av den sparsamt förekommande leran, hönsen kackla på bakgårdarnas sopbackar och en kanin skuttar i väg uppåt skogen, tätt följd av ett par pojkar som med sina vilda rop sätta än mera fart i det flyende djuret.

Leo tvekar utanför sitt hem, men stiger slutligen in. Han stannar, skyggt och oroligt som en främling, vilken tar sig friheter, innanför dörren, håller mössan i handen och är nästan färdig att bocka sig.

Modern sitter, tillsammans med två andra äldre kvinnor, vid bordet och dricker kaffe. När hon hör Leo vänder hon sig om, när hon ser och känner igen honom reser hon sig och slår ihop händerna framför magen, medan ett flyktigt skimmer av värme och glädje lyser upp hennes tunga drag.

— Nej, men se stora pojken, säger hon.

Hon rusar fram och tar, liksom i en plötsligt påkommande rädsla för att han skall försvinna igen, honom i armen; sedan drar hon djupt efter andan och slår åter ihop händerna.

— Du kom i alla fall till slut, Leo, säger hon djupt förvånad.

— Jaa, svarar Leo knapphändigt, jag kom i alla fall ut — — —

Han kysser henne på pannan och ber om förlåtelse för att han dröjt. Det ska vi inte tala om, menar modern och presenterar honom för kvinnorna: fruarna Karlsson och Andersson — — —

Leo slår sig ner vid bordet, får en kopp kaffe och börjar sedan hackigt och tankspritt berätta de yttre händelserna i sitt liv från den dagen han flyttade sin väg. Han frågar icke ens först efter sin far. En enda blick kring köket har sagt honom att fadern är död. Här är allting som förr; porträttet av Sterky hänger alltjämt på väggen mellan oljefärgstavlor, planscher av kungafamiljen och demonstrationsmärken med ett »leve revolutionen» i blyertspåskrift. Endast den forna manliga prägeln

är försvunnen; hemmet är en ensam kvinnas och även hon synes förändrad på något sätt — — —

Medan Leo talar betraktar han sin mor och undrar vad det kan vara som åstadkommit hennes förvandling. Allt det tunga och allvarliga finns kvar i hennes utseende, men har slipats bort ur hennes sätt och försvunnit ur rösten. Hon verkar yngre. Hon talar mera än förr. Sedan den första överraskningen lämnat henne, flyter hon upp på en stämning av vardaglighet och ytlighet och lägger icke det Leo berättar så hårt på hjärtat som han väntat. Det gör honom både glad och tungsint. Han tar sig själv ytligare, slätar över det värsta i sin historia och skyndar sig att få slut på sin roll som berättare. Hela tiden känner han att, fast han alltjämt är hennes son, han på något sätt glidit ut ur det främsta rummet i hennes hjärta och därtill har han fått ett nytt problem att grubbla på: varför har hans mor blivit yngre i stället för äldre?

Han frågar efter de forna Strandviksborna. Modern svarar, utan den värme som hon förr hade i rösten så fort det gällde dem:

— Å ja, en del har ju försvunnit förstås, men de flesta bor nog kvar ännu. Erik Jarl har blivit läsare, påstår man, skomakaren håller på och super ihjäl sig, Bernt Holmberg har suttit på Långholmen ett år och är nu alldeles under isen, men sedan har vi ju — — —

— Ja, ja, mumlar Leo avbrytande, sitter sedan

tyst och känner sig pinsamt fattig. Hela hans egen beredvillighet till ömhet förflyktigas, då han icke hos sin mor finner den innerlighet han inom sig väntat att mötas med. Det blir tomt och kallt omkring honom. — Varför kan inte kärngarna gå sin väg? tänker han retligt.

Men de sitta kvar, fastvuxna med breda sitsar vid sina stolar. De fråga och fråga; Leo svarar alltmera enstavigt och uttråkat och deras kommentarer bli allt längre, medan hans mor tycks absolut omedveten om att allt icke är som det bör vara, varför hon icke heller gör någonting för att bryta detta möte som har två deltagare för mycket — — —

Till sist reser sig Leo för att gå, besluten att komma tillbaka en annan dag då modern är ensam. Hon blir nu lite grand ledsen, men icke allvarligt.

— Kan du inte stanna till kvällsmaten? frågar hon.

— Nej tack, svarar Leo, jag är inte hungrig. Jag tittar ut någon kväll i veckan — — —

Varpå han tar adjö även av de två andra och lämnar huset.

— — —

Han går direkt upp till Erik Jarls kåk.

Puckelryggen är hemma. Han kommer och öppnar, ber, liksom i förbigående, Leo att stiga in, men vänder honom genast ryggen för att hasa tillbaka till den plats vid bordet som han synbarligen endast med möda lämnat. Där sitter han sedan uppflugen bakom fotogenlampan och en trave böcker och glor på Leo med illa dold mot-

vilja. Han är sig lik utom i det att han nu begagnar glasögon, vilka ytterligare förstora hans ögonglober och komma dem att verka som två jättelika mattslipade glaskulor som sprida ljuset åt alla håll — ◁ —

Leo ser sig icke vara någon gärna sedd gäst, men håller sig ändå kvar en stund och undrar nyfiket vilken ställning puckelryggen egentligen intar.

— Du läser nu igen, Jarl? säger han frågande.

— Tja, vad ska man göra? svarar Jarl motvilligt och sneglar runt rummet, där det överallt ligger böcker, lånade och köpta, nya och antikvariska, huller om buller.

— Och du är inte alls med i rörelsen? fortsätter Leo likt en tvivlande inkvisitor.

— Neej — — —

De äro tysta några ögonblick. Leo går lite längre in i rummet, skelar mot böckerna, men vågar icke se efter vad det är för slags litteratur. När han en gång sträcker ut handen efter en volym, märker han hur Jarl rycker till och ängslas som en skrämde fågel, varför han hejdar sig och låter boken ligga. Puckelryggen sitter löst på stolen, vaggas sitt stora huvud hit och dit och öppnar ibland munnen på vid gavel för att släppa ut luften ur sina ångestfullt arbetande lungor. Leo vänder sig plötsligt åter till honom.

— Folk påstår att du blivit läsare, Jarl!

— Folk babblar så mycket, svarar den andre retligt.

— Det är alltså lögn?

— Ja, det är lögn — — —

Leo går ett par steg närmare honom och ser in i hans ögon, fordrande och bönfallande på samma gång. — Varför kan du inte vara uppriktigt mot mig, Jarl? tyckes hans blickar fråga. Han stannar vid bordet och frågar tiggande:

— Men vad är du för någonting nu?

— Ingenting sådant som du tänker dig, Leo, svarar Jarl veknande.

Och därvid blir han lugn, sätter sig säkrare fast på stolen och säger långsamt och genomtänkt:

— Ser du, Leo, hela den där perioden för några år sedan var ett misstag. Man blåstes upp och rycktes med ett tag. Det låg oro i luften och man fick oro i blodet. Det var bara ett eko från ens ungdom. Man ville inte åldras och dö, man ville inte att världen skulle åldras och dö och därför stred man mot själva tiden. Det var vansinnigt. Världen är nog ohjälpligt gammal nu, den får inte tillbaka sin ungdom och kan, lika lite som vi, inte förnyas. Det är bara en dåraktig inbillning av oss människor att tro att vi kan inverka på världens gång och öde. Gräset växer och kon idisslar, blommorna blomma och trädet bär frukt utan att vi lägga våra näsor i blöt. Det är likadant med vårt eget släkte. Det ena som det andra växer och utvecklas och går mot sitt öde med samma naturnödvändighet utan våra dumma ingripanden. Jag har insett det, Leo, och gått tillbaka till min gamla kärlek, böckerna, som du ser.

Jag tål inte de skrikiga, babblande mänskorna, som ylar om sina små vardagsbehov jämt och ständigt, och de tål inte mig, utan hittar på det nättopp värsta som deras inskränkta hjärnor kan tänka ut och kallar mig läsare. Ja, det är hela saken — — —

Leo blir litet lättare till sinnes efter Jarls be-
kännelse.

— Gudskelov att du inte tror på någon gud, åtminstone, säger han.

Och efter en lång stunds tystnad:

— Du har alltså förmått att gå tillbaka till din början, Jarl?

Puckelryggen svarar enkelt:

— Allting kommer tillbaka, Leo. Det skjuter upp, blommar ett tag och vissnar sedan ner för att komma tillbaka som en ny planta. Vi har haft vår ödestimma, hela världen har haft sin ödestimma; den stod på sin kulmen och blommade en tid, när den alstrade en sådan massa praktfulla idéblomster, men nu vissnar den och faller ihop. Vi tyckte att den bort börja leva på nytt efter kriget, men det var en inbillning, den hade inte kraft, den behöver vila som en åker som man lägger i träda — — —

Jarl tystnar, stöder sitt stora, tunga huvud mot händerna och stirrar, med ett vemodigt leende spelande kring läpparna, ut i luften. Han glömmmer bort Leo — — —

Och Leo ser att puckelryggen är en man som gjort färdigt för sig och berett sig på slutet. Han

smyger ut ur rummet på få för att icke väcka och störa — — —

— — —

Han stannar nästan ofrivilligt utanför Paviljongen. Det lyser ett mattrött ampelljus bakom gardinerna, men Leo ser inga skuggor och hör inga röster. Han lutar sig mot staketet, vilket om möjligt är ännu mera trasigt än förr, och han tänker på alla de gamla minnen han har förknippade med den lappade byggnaden och dess hyresgäster. Han tänker på möjligheten att Stanny Ehrenmark ännu äger huset, han tänker sig till och med möjligheten av att hon är där inne just nu. Därvid småskrattar han för sig själv och går några steg inåt trädgården. — Varför inte, tänker han, ja, varför inte — — —?

Och innan han själv vet ordet av står han inne i Paviljongens huvudrum. Det är helt och hållet ommöblerat med tjocka mattor och bonader över golv, väggar och tak, fyllt med ottomaner, små sidenkuddar och rökbord huller om buller som i vild oordning, men ändå efter ett visst system. Leo känner doften av tung parfym och rökelse; han darrar ännu av en massa sinnesrörelser som varit för starka och snabba, för oväntade och överraskande för att han skulle kunnat behärska dem, han tycker att han vaknat upp ur en dröm som skakat honom i hans innersta, men förflyktigats lika hastigt som den kom — — —

Han bockar sig förvirrat, han säger någonting. Mittpå golvet framför honom står Stanny, nu

en fullväxt och mogen kvinna med ett av rika erfarenheter förändligat ansikte. Hon ler mot honom, glatt, ironiskt och tacksamt på samma gång.

— Varför är du så förvånad, Leo? frågar hon. Väntade du inte att finna mig här? Seså, sätt dig nu — — —

Hon pressar honom ner på en divan, men blir själv stående. Hon fortsätter nervöst:

— Du borde åtminstone väntat att jag skulle vara här. Det finns inte många mera än råttorna och jag som vill stanna i det här rucklet ens för en timme. Ja, jag menar det verkligen, Leo. Lyft på bonaden där så får du väl se; det är bara murkna träet bakom. Jag har inte brytt mig om att reparera. Jag vill ha det så här: ett fint skal och en ruttan kärna! Det är som om det skulle passa mitt sjäsliv — — —

Hon skrattar gäckande:

— Du hör ju att jag är uppriktig mot dig, Leo. Det är inte så underligt heller. Jag har väntat på den här stunden i sju år — — —

— Bor du verkligen här, avbryter Leo utom sig av häpnad.

— Det är roligt att du ändå har mål i munnen, svarar hon leende. Sedan fortsätter hon i samma andedrag: Nej, jag bor inte här. Jag reser bara hit ut en eller ett par gånger i veckan. Jag sitter här och röker, jag ligger med händerna under nacken och drömmer, eller kanske man ska

säga att jag tänker. Tror du jag kan tänka, Leo — — —?

Leo sitter stum och undrande och stirrar på henne ett ögonblick. — Vad är det här? tänker han. Vem är den där kvinnan? Och vad gör jag här? Han reser sig sakta, går till dörren, öppnar den och ser ut, blir nöjd när han ser trädgården, staketet och allt det andra där ute och då han känner den friska, verkliga kvällsluften strömma emot sig. Det är alltså ingen dröm, tänker han. Han stänger dörren och kommer in igen.

Stanny, som stått och betraktat hans rörelser med spänd uppmärksamhet, drar en hörbar suck av lättnad.

— Jag visste att du inte skulle gå, säger hon långsamt. Ingen man har någonsin kunnat lämna mig så — — —

Leo, som nu vet att han är klarvaken, men ändå finner allting överkligt, gör en förtretad gest.

— Jag begriper ingenting, säger han nästan ond. Vad gör du här, du som är rik, du som hör till överklassen? Vad kan du finna i det här rucklet?

Stanny gör en kylig grimas.

— Förstår du inte det, Leo? Är du ännu oskyldig? Förstår du inte att jag vill ha en håla att krypa in i när det onda sinnet kommer på mig — — —?

Ja, fortsätter hon brutalt när han visar en oförstående min, jag drar mig hit ut när jag vill vara ensam med någon. Jag har älskat många

män, Leo. Jag har älskat dem i förtvivlan och vanvett, stulit deras krafter och deras sinnesro och sedan drivit ut dem i natten. Det här huset har dåligt rykte. Vet du inte det, du? Har man inte sagt dig att folk begått självmord utanför dörren när jag inte velat öppna? Jag har legat här inne och hört de stackarna jämra sig, men jag har inte hjälpt dem. Vad angår deras öden mig, har jag tänkt, jag har nog av mitt eget — — —

Leo lutar sig mot henne och frågar ironiskt:

— Och så har du väntat i sju år på att jag skulle komma hit ut? Har du velat höra mig också ligga och jämra mig där ute — — —?

Stanny blottar tänderna i ett leende.

— Är du rädd, Leo?

Han ser henne i ögonen under några sekunder och ler sedan.

— Nej, jag är inte rädd för deras öde. Jag tror åtminstone inte att jag är det — — —

— Nå ja, säger Stanny besviket, du Leo har då aldrig varit rädd för mig. Andra människor fick jag att tigga eller darra redan när jag var mycket liten, men dig — — —

Nej, dig gick det inte med, säger hon med en plötslig omkastning i lynnet, du var alltid för hård för mig, du tänkte på andra saker när jag tänkte på dig — — —

Hon vrider händerna och går runt rummet några varv, mumlande för sig själv. — Herregud! Herregud! Så stannar hon långtifrån honom, ser på honom med sökande blickar, skakar tvivelsjukt på

huvudet, men närmar sig sakta, gående med långsamma, glidande steg som om hon bär någonting fram till honom. — Nu kommer det, tänker Leo och sträcker fram händerna som för att värna sig. Men Stanny stannar igen, står stilla ett ögonblick och sluter ögonen som av smärta, medan hon drar djupt efter andan, som för att befria sig själv från en känsla av nöd och tvång — — —

Till slut sätter hon sig ner på en ottoman.

— Sätt dig, Leo, säger hon stilla, jag vill berättas något för dig.

När han lytt henne dröjer hon ännu en stund, men börjar sedan tala med klanglös, opersonlig stämma:

— Har du någonsin undrat vad det är som bestämmer en mänskas öde, Leo? Min mor sade att det var en gud, men min far påstår att det är ens egen vilja. En gång i min barndom trodde jag att det var gud, men du visade mig uppe hos den dräglände frälsningssoldaten att det fanns många slags gudstro, en annan gång trodde jag på den egna viljan, men så mötte jag dig och ville någonting, jag ville av hela min själ, och stod ändå hjälplös. Minns du den söndagen, Leo? Du tänkte på helt andra saker än mitt vackra skinn. Jag har varit förbannad sedan den dagen, Leo. Eller kanske sedan ännu längre tillbaka, kanske sedan jag blev född. Man vet ingenting om det. Jag vet bara att sedan jag förlorade min gud, och sedan min vilja bröts mot din, har allting varit som en dröm för mig. Jag har drivit

utan ankare genom alla dessa år. Jag har älskat och lidit och låtit andra lida, jag har levat undan vilt, skrattat, gråtit, rasat och bönfallit, men ändå inte fått någon ro. Min mor dog utan att jag brydde mig om det, min far har blivit en stor man som segrar och härskar, men jag struntar i honom, liksom i hans liv och alla de plattnosade individerna som svansar kring honom och mig därhemma. Allting är betydelselöst för mig. Hur jag än vrider och vänder det så tillfredsställer det mig inte så som tron på gud och min egen vilja tillfredsställde mig — — —

Hon tystnar ett ögonblick och ser på Leo med själsfrånvarande blick, men fortsätter igen, alltjämt talande med klanglös, monoton röst:

— Du har tagit båda sakerna ifrån mig, Leo. Kanske det är därför som jag alltid måst tänka på dig. Jag vet inte. När jag smugit mig hit ut för att få vara i fred med mig själv, för att drömma eller för att leva i vanvettiga sinnesrus så har jag ändå alltid tänkt på dig. Jag har inte älskat dig, Leo. Men genom alla slöjor av tung rökelse och alla dimmor av sinnesrus har jag sett dig. Du stod alltid som den där söndagen; ditt ansikte flammade; du spottade. Varför spottade du? Det är ju löjligt. Du kunde ju lika gärna gjort något annat. Och ändå minns jag dig bara just så. Ibland har jag trott att det bakom dig fanns något annat som gav dig så stort värde för mig. Jag har studerat dina idéer och tankar, läst om socialismen och arbetarfrågan och försökt förstå de

männskor som du kämpade för, men jag har bara funnit allting vansinnigt, grumligt, ogenomförbart, en ny slavreligion och en ny pöbelmoral, och männskor som är lika svinaktiga, lika dumma och trånga i huvet som folket av min egen klass. Varför skulle de ha större rätt att härska? Jag förstår det inte. Och det kan inte vara det som gör att jag ser dig jämt och ständigt. Men vad är det då, vad i herrans namn är det? Kan du säga mig det? Jag föraktar det här stället, avskyr och hatar det, men ändå kan jag inte slita mig ifrån det. Varför sitter jag här ute om kvälarna och tjuvlyssnar i mörkret till de smutsiga, okunniga och djuriska mänskornas skral och skrik, varför har jag en sådan rasande lust att gå ut och blanda mig med dem och riktigt vältra mig i dy? Det är som om hela min varelse blev märkt på något sätt redan när jag var barn. Det är som om mina sinnen blivit våldförda, först av omgivningen här, sedan av den dräglande frälsningssoldaten, och allra sist av dig, så att jag inte kan finna någon ro i rikemanslivet, i den tillvaro jag blivit född och fostrad till. Jag är kluven, hjälplöst, hopplöst kluven i två männskor, två lika lidelsefulla sinnesvarelser, som var och en strävar åt sitt håll. Hur ska det sluta en gång? Kan du säga det, Leo — — —?

— Jag vet inte, säger Leo sakta.

Han sitter tyst och stirrar framför sig och minns plötsligt alla andra männnskor, rotlösa, uppslitna individer som han mött, och vilka alla, liksom

han själv och Stanny gått och stammat på sina varför, varför. Han blir ursinnig.

— Det är galenskap! skriker han. Det är en sjukdom bara, det är nerverna helt enkelt!

Han skrattar gäckande och slår sig på lårbenen.

— Vill du verkligen förföra mig till att tro på något slags själslidande av den där sorten? Gå till en vanlig sund och frisk mänska så får du höra vad hon säger, eller skriv en bok om det och man ska skaka på huvudet åt dig. Sådana där känslor finns inte. Det är bara inbillningar, högblå romantik! Det går över med kallt vatten och grovarbete — — —

Stanny skrattar till som om hon verkligen känner sig road, men blir genast allvarlig igen.

— Men jag vet, säger hon, vad som skulle kunna hjälpa oss.

— Vad?

— Ställ dig där ute på golvet, dra ner luggen i pannan, tala, tala, Leo, och spotta ut i luften så som du gjorde den där söndagen för många år sedan!

— Allvarligt?

— Ja, allvarligt — — —

Stanny reser sig och bönfaller, skälvande i varje fiber.

— Bli ännu en gång sådan du var på den tiden, Leo, bli ung och hänförd, bli hånfull, spotsk, stolt, bli dig själv, bli sådan jag sett dig i mina

drömmar. Då tror jag att jag, och kanske du med, ska få ro — — —

Leo skakar på huvudet.

— Vad menar du? säger han. I nästa ögonblick slår han från sig med händerna liksom för att avvärja hennes svar. Hon behöver inte ge det, ty han ser redan vad hon menar och det skrämmer honom. Han drar sig tillbaka.

— Skulle vi två försöka älska varandra? säger han. Å nej, man spelar inte sådant. Det som slocknat en gång väcker man inte till liv bara med förnuftigt viljande — — —

— Vem vet, svarar Stanny och kommer närmare honom, vem vet ändå, Leo? Kanske det skulle gå. Vi var unga på den tiden och vi hade sökt varandra, men glömde det. Kanske det är därav som alla dessa års oro kommer. Om vi inte nu fullbordar vad vi önskade den gången så får vi aldrig i evigheten någon ro — — —

— Kanske, svarar Leo tvekande och vacklande.

Sedan står han tyst en lång stund och betraktar Stanny, hennes smidiga, formfulländade figur, hennes stora blänkande ögon och den stolta resningen på hennes huvud; han tänker: — Hon är en vacker kvinna. Det är endast en tanke, liksom alla andra tankar långt avlägsen från hans sovande känsloliv, men det gläder honom att han åtminstone lägger märke till hennes utseende.

Stanny betraktar honom hela tiden med spänd uppmärksamhet. Hon kommer, kattlikt mjuk och inställsam, intill honom och ler frågande medan

hennes ögon stå vidöppna, glänsande och fordrande.

Leo försöker le tillbaka, fast han inom sig skyggar för denna kvinna, som aldrig haft någon tro eller några ideal och som kan tala om de ömtåligaste och heligaste känslor som om de äro banala vardagligheter.

— Kan jag komma ut någon kväll? frågar han.

Då nickar hon, nöjd och lättad, och svarar:

— Jag ska vänta på dig varenda kväll en hel vecka.

När Leo går in mot staden igen är hans gång tung och osäker. Han känner sig som en människa, vilken med uppgivande av allt som han lärt, tänkt, känt och ännu tror om sig själv och livet, måste gå tillbaka och leva om, utan att ändå ha hopp om att finna något av värde på den nya vägen. Han knäpper till kavajen över bröstet som för att värma sin nakna, frysande själ — — —

XXXII.

Det regnar hela veckan. Om morgnarna hänga höstdimmorna ovanför hustaken som våta skyar för att längre fram på dagarna falla ner såsom fina strilregn, vilka blöta och luckra upp allt och till och med tränga in genom tak och murar eftersom luften inomhus blir gråkall och fuktig. Då och då om kvällarna och nätterna komma rykande stormilar, vilka med några få tag slita indiansom-

marens rödgula färgprakt från parkernas träd och buskar.

Leo sitter inne om kvällarna. Han rör sig oroligt av och an i rummet, äter och sover mycket litet och blir retlig och skrämd för minsta buller. Stundom går han fram till fönstret, står där och trummar med knogarna mot träkarmen, mumlar och svär för sig själv.

— Förbannade busväder!

När detta upprepats tre dagar å rad börjar Ruth betrakta honom med forskande sidoblickar. Till slut frågar hon försynt:

— Min kära Leo, vill du gå ut?

— Ja, svarar han kort.

Och under en lång stund står han och liksom prövar olika tonfall inom sig. Han gör ansatser att tala ut; han tänker: — Jag måste säga henne det nu, jag måste åtminstone förbereda henne på att jag skall lämna henne — — —

Men Ruth avbryter hans tankegångar. Hon låter sitt handarbete ligga orört i knät, tar icke ögonen från hans ansikte och säger långsamt:

— Du har då aldrig förr varit rädd för lite regn eller snö, Leo. Minns du kanske den där vinternatten på Norrbro? Det snöade då, men du kände det inte — — —

— Den förbannade natten! mumlar Leo.

Han kommer fram till henne och knyter nävarna.

— Varför påminner du om den natten? Varför påminde du inte om någon annan då vi varit ute? Vad vill du säga med att tala om just den natten?

— Ingenting, svarar Ruth.

— Visst vill du det, fortsätter Leo enträget. Vill du kanske påminna mig om att du räddade mitt liv? Ska jag vara tacksam?

Ruth svarar icke. Leo får stå där och tala med sig själv. — Vad vet hon? tänker han. Anar hon något, förstår hon att jag ska lämna henne snart? Han går omkring i rummet och plockar med allting, tar bort saker och ting från deras platser, lägger dem till rätta igen, står långa stunder och stirrar. Han försöker få Ruth att tala, men det går icke. Hon sitter böjd över sitt arbete, syr och syr, sticker sig i fingrarna, men fortsätter envist och mekaniskt att ägna sig åt samma sak, fast draget kring hennes läppar blir allt spändare och uttrycket i ögonen allt ångestfullare.

Så stannar Leo framför henne och säger med lidelsefull vädjan i rösten:

— Släpp mig fri, Ruth!

Ruth springer upp. Hon skälver i hela kroppen av upphetsning när det nu kommit, det som hon väntat.

— Nej! skriker hon, nej, nej!

Men redan sekunden efteråt ångrar hon utbrottet, sätter sig igen och säger mera behärskat:

— Inte nu åtminstone, Leo. Bestämt inte nu. Du måste vänta — — —

— Vad måste jag vänta på? frågar han, men får intet svar.

Kvällen går. De båda människorna sitta tysta, tala, tiga igen, se på varandra, sluta ögonen och

dölja sig. Leo vädjar ibland: — Försök att inse att det inte kan fortgå så här. Vårt hem blir ett helvete till sist. Själva luften brinner ju här inne! Men Ruth skakar undvikande på huvudet. — Inte nu, svarar hon endast, inte nu! Han är färdig att slå henne, när hon sitter där och upp-repar samma undergivna, tålmodiga och enligt hans tanke meningslösa fras. Han rasar, han hånar: — Vill du ha mig till livegen därför att du släpade mig tillbaka till livet, den där förbannade natten för snart två år sedan? Var det en så stor tjänst? Tror du inte det varit bättre för mig om jag fått vara i fred? Var det för resten inte mera för din egen skull du hindrade mig — — —?

Men senare på natten när de tröttnat av själs-spänning och tystnat av trötthet går Ruth och lägger sig medan Leo alltjämt sitter uppe och grubblar. När hon somnat smyger han på tå till bädden, faller på knä bredvid densamma och betraktar hennes bleka, en smula hopsjunkna drag. Han känner att han med eller mot hennes vilja måste lämna henne för att förena sig med den andra, med vilkens öde hans eget är identiskt, men det är då som om hela livet skulle mörkna och sluta sig tillsammans såsom en svart natt omkring honom — — —

— Ruth, lilla Ruth, viskar han stammande, vad ska det nu bli av oss — — —?

Han ligger länge på knä framför bädden.

— — —

På fredag kväll, när han är på hemväg från arbetsplatsen, möter han fru Werner, sin förra värdinna, och får av henne ett brev som redan är ett halvt år gammalt. Han öppnar det då han kommer hem. Det är från Bo Eriksson, vilken bland annat skriver:

»Självt har jag för länge sedan upphört med att bekymra mig om världsförloppet, livet i allmänhet och idéernas nebulosor. Ibland, när jag tittar ut genom fönstret, ser jag att vår jord redan börjat antaga fasta former och redan är delvis bebyggd. Något annat än glädja mig över detta kan jag inte. Jag tror att vi har för stora tänder och för klumpiga fingrar för att kunna ingripa i atomernas uppbyggnadsarbete. Naturen hämnar sig på oss om vi försöker lägga oss i dess affärer. Sedan jag, som du kanske vet, Leo, brutit mot alla dess bud, fått mitt straff och vandrat halvvägs genom dödens dal, har jag äntligen insett att man måste hålla sig på sin plats. Jag har nu hamnat i en av Smålands, i andligt och fysiskt hänseende mest ogynnade orter. Men jag är nöjd. Jag bor här med min familj, som består av hustru och ett barn, sex svin och femtio höns samt en massa bin, vilka jag inte räknat. Fideikommisset omfattar, förutom själva huset, en areal av tio tunnland jord i form av en trekant, och då jag onekligen har rätt till allting under min mark, kan jag dra ut denna trekant till en pyramid med spetsen nedåt mot klotets medelpunkt, vadan jag

alltså äger även en del av själva jordkärnan. Rikare kan, anser jag, ingen vara — — —»

Leo lägger brevet ifrån sig. Och för första gången på mycket länge ler han riktigt ljusst och innerligt.

— För fan, säger han glatt, här är åtminstone en mänska som räddat sig ur stormen — — —!

Vissheten om att en annan nått vad han själv hittills icke kunnat nå, jämvikt och livsglädje, ger honom en känsla av lugn och styrka. Han tycker sig plötsligt skymta en väg även för sig själv — — —

— — —
Ännu på lördagsmorgonen fortsätter regnet att skvala ner, men framemot middagen ljusnar det och klarnar upp en smula; den grå molnhuvan ovanför staden sprängs sönder i ulltoppsliknande flagor som segla hit och dit och stundom blotta ännu ljusare fläckar i rymden, så att man åtminstone kan ana en blå himmel ovanför allt det grå.

Leo skyndar sig hem, ömsar kläder och skriver ett kort meddelande till Ruth: »Jag dröjer nog borta till senare på kvällen.» Sedan går han raskt neråt Tullen.

Vattnet forsar alltjämt som bäckar i rännstenar och spårvägsspår och samlas här och var till meterbreda pölar över de överfyllda kloakerna. Gatstenar och husväggar blänka av väta, allting synes rentvättat och snyggt, men ändå verkar det grått och beklämmande. Det är höstregn som fallit ner och det kommer mera. Leo som i början gått raskt, livad av ett fast beslut att på ett eller

annat sätt göra slut på en tvetydig situation, går nu saktare och saktare; han tvivlar på att han är inne på rätt väg, han undrar om det icke snarare är en lika falsk och felaktig han tänker beträda — — —

På de ensliga, ofrafikerade vägarna utanför Tullen, där man kan gå hur långsamt som helst, till och med i det värsta busväder, utan att väcka uppmärksamhet, släpar han sig fram nästan steg för steg endast av seg pliktkänsla mot sig själv.

En gång stannar han mitt på vägen och tänker högt: — Ruth eller Stanny? Ruth eller Stanny? Han står som åsnan mellan två hötappar. Han försöker granska sina egna känslor för de båda kvinnorna, men når intet tillfredsställande resultat och börjar till sist tvivla på sin tillräknelighet. Han går tungt och långsamt vidare. När han till slut når fram till Paviljongen lägger han för tillfället sitt öde i slumpens händer genom att vänta att någon skall öppna och kalla på honom. Det kommer ingen — — —

Då beslutar han sig för att först gå och hälsa på hos sin mor.

Men ödet tycks ha bestämt något annat för Leo under denna gråa dag. Framkommen till hemmet hör han en gammal välkänd melodi sjungas där inne. Han stiger på, men blir stående osedd och ohörd strax innanför dörren — — —

Modern sitter på sin vanliga plats vid köksbordet och gungar en sex eller sjuårs parvel på knät.

Hon sjunger med åldrad och sprucken, men ändå
ljus och lycklig stämma:

Rida, rida ranka,
hästen heter Blanka;
liten riddare så rar
ännu inga sporrar har.
När han dem har vunnit
barndomsron försvunnit — — —

Så sjöng hon för sin älskling
om livets äventyr
och log emellan tårar
fru Blanka av Namur.
Och när kung Håkan vunnit
båd sporrar, land och brud
då mindes han med vemod
sin barndoms ljuva tid — — —

Leo står stilla och tyst innanför dörren. Han minns när han själv var liten och satt i sin mors knä, lyssnande till samma gamla vemodiga ballad, och han känner plötsligt att han icke kan störa hennes drömmar med den lilla ljuslockiga parveln. Han vet att han skulle kunna gå fram och säga: — Jag är alltså inte din son längre. Och han känner att hans mor, om hon förstod sig själv och icke ville ljuga, skulle bli tvungen att svara: du har lämnat mig, Leo — — —

Som han skymtar en del av sin mors ansikte, ett mildt leende och en öm glans i hennes ögon, förstår han med ens varför hon numera verkar

yngre, och han böjer sitt huvud, som av vördnad, inför en modersinstinkt som övervinner år och erfarenheter och en kvinna som blir yngre ju mindre det barn är som hon har i sin närhet och sin vård — — —

Han smyger sig ut, lämnar långsamt huset och slår rent mekaniskt in på vägen som leder upp över Strandviksberget. I den steniga stigen, vilken bildar en smal ränna i den tunna jordskorpan, skvalar regnvattnet fortfarande ner från slutningen. Vatten och åter vatten! Träd och buskar drypa av vatten, mossan blaskar, jorden är porös som en genomvåt svamp. Leo kliver upp på sidan om stigen, hoppar från sten till sten, halkar ner ibland och får fotbad och snubblar några gånger så att han sätter alla tio fingrarna i den leriga marken. Men han strävar tappert vidare och den oavbrutna uppmärksamhet, han måste ägna sitt görande, skingrar en smula hans dova melankoli, rycker upp och livar honom.

Så småningom når han dock toppen, varifrån utsikten över hela omgivningen är öppen. Staden bakom Zinkberget ligger insvept i gråa regntöcken och tunga rökskyar, Långsjöns yta är utan glans och hänger liksom ihop med den fuktiga luften, medan Strandvik och stränderna sjunkit ner och ligga nästan dolda i vattenångor. Här uppe stannar Leo och vilar. Han ser sig omkring med hjälplös min. — Herregud, tänker han, vad fan skulle jag här uppe på berget att göra? Att han så tanklöst klättrat hit upp synes honom menings-

lösare än allt annat han företagit sig. Hans ansikte förvrids i en grimas av bitterhet och smärta — — —

Långsamt och tvekande går han in mellan de fattiga, förkrympta bergtallarna för att söka sig ner till samhället på en framkomligare väg. Hur han nu driver framåt, så når han dock först bergets andra sida, där det sluttar ner mot slättlandet. Ett stort perspektiv av öppen mark ligger framför honom. Under stilla glädje känner han nu igen bondgården, vilken ligger liksom fastnitad i jorden, de små kullarna med stenrösen och videbuskar och de kända konturerna av skogsåsen på andra sidan slätten, alltsammans skumt och överkligt som en minnesbild. Det är tyst och stilla omkring honom. Hela landskapet tycks sova, försänkt i en tung trötthetsdvala, nu när sommarens oroliga liv slocknat. Fälten locka Leo så som tystnaden och ensamheten måste dra den, vilken hela sitt liv levt i en bullrande och jäktad stad. Han går längre och längre ut. Den nakna, dyiga jorden klibbar vid hans skor i stora, tunga kokor; han stannar och skubbar av det värsta och ler endast, då han ser att byxlinningarna bli genomvåta och smutsiga, han halkar på blanka, slippriga stenar och sjunker ner till anklarna i gyttjiga hål, men ler endast ännu mera när han hör vattnet puttra och bubbla i skorna. De allra största bagatellerna ha redan förlorat sitt värde för honom. Han bara går och går, ser sig stundom över axeln och märker att han verkligen avlägsnar sig från ut-

gångspunkten, fast han alltjämt tycks ha lika stora sträckor framför sig. Aldrig hade han då kunnat ana att en slätt kan vara så väldig när man väl kommer ut på den — — —

Molnen ha nu återigen börjat förtätas och skocka sig tillsammans till något monotont jämngrått. Diset förvandlas till ett sakta fallande strilregn, vilket närmast verkar som ett genomskinligt fuktigt trådflor, medan det längst bort vid horisonten står som en sky mellan himmel och jord. Leo känner ett par samlade kalla droppar dallra i sina ögonhår, han blir våt om händerna, då han vidrör sina kläder, på vilka vätan skimrar som en tunn utfällning av vattenkristaller, kragen mjuknar och hatten slokar. Men ändå vänder han icke om till staden. Just nu känner han att han måste stanna, just nu känner han att han gått ut till tystnaden för att finna någonting — — —

Och här i denna ensamhet, som, i stället för att väcka hat, bitterhet och pinande begär, skänker lugn och obekymrad frid, blir Leo ställd inför avgörandet.

Han går allt långsammare och långsammare. Han ser ut över fälten, vilka, inhöljda i diset, synas gränslösa och oändliga, och han tvekar som om han med ens blivit medveten om att hur fort och hur länge han än går så skall han ändå aldrig komma fram till något mål. Ännu några steg släpar han sig, av plikt mot sig själv, av vana, av trots, framåt, men stannar slutligen helt och blir stående

med tafatt, undrande hållning. Tystnaden runt omkring överraskar honom, det döda, sovande uttrycket i landskapets linjer överraskar honom, hans egen viljelöshet överraskar honom ännu mera. — Varför stannar jag? tänker han. Vad väntar jag på? Och plötsligt blir han rädd och förvirrad och ser sig omkring med vilt uppsparrade ögon. Han känner med ens faran i att stanna och bli stående och låta sekunderna och minuterna glida ifrån sig. Han griper med händerna framför sig i den tomma luften och försöker sätta sig i gång igen, men förmår helt enkelt icke, utan blir kvar på platsen, viljelös, förlamad, liksom fastnitad vid marken. Då, när hans kropp nekar att lyda hans brutna vilja, kommer en ohygglig ångest över honom och han höjer långsamt huvudet och ser uppåt; han ser mot himlen, väntande och bönfallande, på samma sätt som hans förfäder i många generationer gjort under stunder av nöd och smärta. Att se det lugna, oändligt utsträckta och av all världens skiftningar oberörda himlavalvet ger en känsla av högtidsstämning och ro, inför vilken Leos trots och hån och sjukliga tvivel vika och plånas ut. Skulle det ändå vara sant, tänker han, kan det finnas en gud? Men han förskräckes och darrar av svaghet då han känner att just nu, i detta stora ögonblick av ensamhet, av saknad och hjälplöshet, i denna stund då han nyss förlorat sin mor, lämnat sin älskarinna, blivit av med sina idéer, sin vilja att gå och sitt trots, skulle han kunna falla på knä, knäppa händerna i bön

mot himlen och, med hela innerligheten i sin själ, bedja: Herre Jesus Kristus, fräls mig ifrån ondo, ty riket är ditt och makten och härligheten, i evighet, amen — — —!

Hans händer närma sig redan, såsom förda av en övernaturlig makt, varandra och knäna svikta och böjas. Han är redan till hälften kuvad och pressad till marken. Som i en dröm ser han hur himlen sänker sig ner för att inhölja honom i mörker, medan jorden växer honom närmare, liksom för att erbjuda hans knän den trygga pall, varifrån han i ödmjukhet kan uppsända sina böner — — —

Då tar han ut det länge uppskjutna steget framåt, vacklar i väg med knegande gång och böjd rygg, men med ansiktet upplyft och förvridet av smärtsamt trots. — Nej! Nej! Inte det! Han vill det icke, aldrig i evigheten vill han ha någonting att skaffa med den förkrossade ödmjukheten! Han hasar framåt som en apa med krokiga lemmar och händerna i jämnhöjd med knäna, han snavar, kryper ett stycke på alla fyra, men reser sig igen och fortsätter, halvsnyftande och skrattande om vartannat som en idiot, ännu rädd för att stanna, ännu i sitt innersta fruktande den nedärvda böjelsen att vända ögonen mot himlen i bön — — —

Så småningom lugnar han sig dock så mycket att han kan gå upprätt och flaxa med armarna hur han behagar, till slut kan han även utan fruktan sätta sig ner på en stubbåker för att vila och begrunda.

— Det var bara en yrsel, tänker han, jag har blivit klen av allt det här förbannade grubblet — — —

Han är svag som ett barn i benen, men har fått tillbaka sin ro och känner sig, när allt kommer omkring, likt en nyfödd eller nyvaknad människa. Hela världen omkring honom synes, också den, pånyttfödd, fast regnet alltjämt är samma kylande höstregn och himlen samma tunga gråa kupa och jorden lika svartblänkande, avskyvärt fet och klibbig — — —

Någon kommer bakom honom. När han vänder sig om finner han en bondgubbe, i alldeles för stora kläder och med ett rynkigt, väderbitet ansikte, stå och stirra på sig med små sluga ögon.

Han vinkar åt honom.

— Kom hit, far lille, säger han välvilligt.

Gubben närmar sig, trygg och säker i sina väldiga stövlar.

— He, säger han, vad är du för en som ligger här?

— Å, svarar Leo skämtsamt, mig lär du inte kunna känna, min gubbe lilla. Men vem du själv är, det ser jag gott. Du är den gamla trygga bonden som ännu vankar omkring i förfädernas för stora kläder. Jag tycker om dig. Kom och sätt dig här så får vi språka lite om grödan och vinden, och allt sådant där. Säg mig, har du många kor i din ladugård — — —?

Gubben grinar plötsligt glatt förvånad upp sig.

— Aha, kväker han, belåten med sin fyndighet, du är tokig, du! Om du vill så ska jag kila över

till Långbrodal och säga åt vaktarna att de hämtar dig tillbaka — — —

Leo gör en generös, men misslynt gest.

— För all del, svarar han, gör som du vill, fast jag kan ju först tala om för dig att numera är jag inte en fågel som man tar där man har satt den — — —

Gubben hostar besviket.

— Nä, nä, säger han, det kan du ju ha rätt i.

Han avlägsnar sig några steg, men stannar igen och plirar småslugt som om han kommit på en rentav överväldigande klok tanke.

— Du har väl dina egna funderingar, din tok, fortsätter han vänligt. Men sitt du bara kvar om du har lust. Mig angår det inte när det i alla fall inte finns någonting att trampa ner här ute — — —

Och så lommar han i väg neråt bondgården.

Leo skrattar, ett hjärtligt kluckande skratt, inom sig. — Han hade rätt, tänker han, här finns verkligen ingen gröda att förstöra — — —

Han lutar sig tillbaka tills han ligger med ryggen tätt tryckt mot marken, breder ut armarna och pressar även dem mot jorden så att han verkar korsfäst, fastnaglad vid själva jordklotet. Aldrig förr har han legat så skönt, eller fått en sådan intensiv känsla av vila och trygghet, som just i detta ögonblick då han släpper efter och ger sig ro från de senaste timmarnas ångestmättade melankoli och själsspänningar. Ingenting i det förflutna, det närvarande eller framtiden bekymrar honom nu.

Han kan liksom se sitt eget ansikte frigjort från all smärta och saknad. Han är öppen — — —

Och då han kisar utmed marken efter bonden, som försvinner i diset och snart syns endast som en grå överklig skugga, tänker han:

— Kanske också du äger en liten bit av själva jordkärnan — — —

Det är som om han förnimmer Bo Eriksson i sin närhet, eller rentav inom sig själv, och han kan tala med honom så som man endast talar till sig själv i sina allra tystaste och heligaste stunder.

— Jag förstår dig, Bo, kan han säga, jag förstår din ångest och din oro. Det var inte fosterjorden, vårt land, hemmets bygd eller några andra romantiska griller som drog dig så att du var nära att dö, det var jorden själv, den gränslösa, breda och trygga jorden, på vilken ingenting, utom mänskan, växer sig högre än att det kan hålla balansen, det var längtan efter att äga ett litet stycke av själva jordkärnan. Det är en pålitlig egendom, det där. Jag skulle vilja ha den själv. Jag förstår nu vad det är som ger livet värde. Det är egendomen, ingenting mera eller mindre än egendomen. Det är det som jag och alla andra oroliga, splittrade människor, och du med en gång Bo, glömt. Man behöver en inmutning att slå ner sina pålar omkring, annars går det åt helsike för en. Jag begriper nu att allting, från kärleken till konsten, som också är en slags tillgodogörande av värden, är en drift att äga. Till sist är själva socialismen, som skenbart vill avskaffa den privata

äganderätten, bara den egendomslösa klassens strävan efter egendom, egendom såsom makt, egendom såsom frihet; därav den ständigt återkommande tragedin mellan idéen och intresset hos dem som lyckats kapa åt sig ett stycke mark! Det får mig att tänka på en annan sak, Bo. Jag tror att jag vill tala för det rena intresset, Bo, det enda säkra och givna. Idéerna är inte mina helt och fullt och griper oftast mig i stället för tvärtom. Och varför skulle jag låta mig gripas av en idé, ett abstraktum eller en inbillning, en sanning för mänskligheten, men en osanning för mänskan som den alltid är fientlig mot. Hur skulle jag dessutom kunna tro på mänskligheten, detta de humanistiska och altruistiska jungfrurnas spöke? Jag tror inte ens jag kan tro på mänskorna, de många; helt och obetingat kan jag nog bara tro på en enda ensam och gudlös varelse som går upprätt på två ben och har slät hud och himmelsblå ögon, men djupt inne i sitt hjärta när en från förfäderna nedärvd lust att vältra sig i dyn och böka i jorden med trynet. Ja, min kära Bo, jag vill tala för denne ensamme och hans revolt mot mänsklighet och solidaritet, mot massa och hjord, mot idéer och gudar. Till sist och djupast inne är det ju så att varje mänska är ensam med sig själv och sin egendom, och den som ingen har han går under. Morituri te salutant! Att äga och åter äga, en mark, en gård, en tanke, ett rike eller endast en kvinna, att förmå göra någonting, stort eller litet, fullt eller vackert, till sitt så att man känner det

grundligt och kan behärska det helt och hållet, det är nyckeln till alla dörrar, svaret på alla frågor, ett »därför» efter alla »varför». När man är ung tror man först att mänskligheten behöver en, sedan att man själv behöver mänskligheten, men båda delarna är stora misstag som gör att man förlorar allt och bara får lust att dö. Man behöver ingenting annat än sig själv och det som man kan göra till sitt eget. Därför kommer jag hädanefter bara att högakta den man som sitter ensam och ändå är lugn i blicken som om ingenting finns, vilket han inte äger. Jag ska lära mig att säga: jag är själv den förste och siste, före mig är tystnaden, efter mig döden, jämte mig bara det som jag kan njuta. Var och en som kämpar för något som ligger bortom honom själv är sannerligen en vandrare till intet — — —

Detta, och ännu mycket mera, säger Leo sig själv, där han ligger på stubbåkern och låter det kalla strilregnet skölja sitt ansikte och blöta genom sina kläder. Han tänker på hur han blev våldförd av medlidandet, av masstämmningar, hat- och hämndkänslor, av allting som var över och bortom honom själv och till slut tagen av Ruth och släpad tillbaka till livet och allra sist nära att bli tagen även av en annan kvinna. Han minns hur han hela sitt liv igenom slungats hit och dit som ett hjälplöst offer för sina egna sinnesrörelser — — —

Men när han slutligen reser sig, är han lugn och säker som en människa, vilken brottats med gud och besegrat honom, och det första han ser

sig om efter är en vattenpöl, i vilken han kan tvätta sina händer — — —

— — —

Det hinner mörkna innan han återkommer till Strandvik. Här och var har man redan tänt ljus.

Som Leo går förbi husen snappar han upp små glimtar av livet innanför väggarna. På ett ställe hörs knäppandet av en mandolin, medan en vacker, men oskolad mansröst sjunger en gammal romans, på ett annat skriker ett barn som vaknat ur sin sömn, på ett tredje gräla man och hustru till ackompanjemang av skramlande plåtkärl. När Leo hör detta sista minns han hur han under sin barndom alltid tänkte: nu slår Karlsson ihjäl sin kärng!

Nästan vid slutet av Strandvik möter han skomakare Sand.

På en rankig trätrappa sitta en smutsig katt och en snorig pojke, vilken senare låtsas spela på ett imaginärt stränginstrument medan han sjunger med pipig och respektlös röst:

Pin full varenda kväll
kommer farsan hem;
pin full varenda kväll
kommer farsan hem — — —

En svart, raglande skepnad dyker upp ur mörkret och kör, utösande vilda svordomar, pojken från trappan, varefter han själv stannar och sjunker ner bredvid katten. Leo stiger närmare och ler igenkännande.

— God afton, Sand, säger han milt.

Den svarte lägger huvudet på sned mot axeln så att skägget precis som i forna dagar petar upp mot himlen likt en kvast. Han plirar med ögonen, blinkar och plirar och tycks efter en stund få klart för sig vem han har framför sig. Då sänker han blicken helt, grinar skamset och talar till katten bredvid sig.

— Mofte, säger han, husse är full och matte har kört till helvetet — — —

— Såå, svarar Leo rörd, din hustru är död, Sand — — —

Skomakaren hickar och gör en jakande gest. Han försöker resa sig, men vacklar och faller ner igen och väljer till sist att sitta kvar i stram givakt.

— Ja, gumman är död, säger han barskt, så död hon kan bli.

Leo söker efter någonting mera att säga, men finner ingenting. Han sticker händerna i fickorna, spottar åt sidan och ser upp mot himlen. Just då kommer ett skrålande och lallande gäng dragande framåt vägen. Leo hör Bernt Holmbergs grova lidelsefulla basröst mullra som en åska. Han pekar med tummen över sin axel och säger:

— Du, Sand, där borta kommer dina vänner — — —

Skomakaren svarar med en bitter grimas:

— Ja, det är mina vänner, ena riktiga fyllbultar och rackare allihop, svin liksom jag själv — — —

Han spottar omkring sig i ett plötsligt anfall av ruese.

— Tvi, tvi, härmar Leo, tvi sådana svin!

Men i nästa ögonblick säger han med lugn förvissning i stämman:

— Må vara att det är svin, Sand, men jag älskar dessa svin. Om du visste att jag just i dag gjort upp med all vantro, Sand, så skulle du förstå hur innerligt jag menar det och du skulle förstå att jag just nu kan börja tro igen, tro utan att vara besatt. Här nere finns ju de som jag hela mitt liv sökt förgäves, framtidsfolket, de verkligt gudlösa, fria och suveräna. Jag tror på dem. Det är mitt eget folk nu igen. Jag tror på de sovande, jag tror på dem som tycka om att äta och tycka om att äga en kvinna. Jag tror på dem som supa och dansa och inte ha någon själ, full av inbillningar och galenskaper. Jag tror på var och en, särskilt så länge de är sig själva, och jag tror att lyckodriften hos den enskilde i sista hand ska stoppa alla sociala och allmänskliga dumheter. Ser du, Sand, så länge socialismen är vad den har varit här nere i djupet och alltid bör vara, en ursprunglig, blind, egoistisk lyckodrift, så länge är den också sann, stor och skön, men när den växer till en allmänsklig religion, ett tanke-system eller sådant, då blir den också en lögn. Jag tror bara på den mänska som säger: jag vill ha mer att äta, jag vill se den Sixtinska madonnan. Och den mänskan finns sannerligen här nere, där

idén inte sitter kvar längre än tills den kolliderar med intresset — — —

— He, suckar skomakaren och gör en överhalning med kroppen, jag kan inte begripa det där. Du har alltid varit för slängd i käften för mig, din pojkvasker — — —

— Det vore nästan synd om du begrep, svarar Leo, ty där två förstår varandra blir det alltid en religion av det — — —

Han dunkar skämtsamt sin gamle vän i ryggen och sticker sedan i väg in mot staden.

XXXIII.

Ruth ligger när han kommer hem.

— Är du sjuk, barn? frågar han vänligt.

— Nej, svarar hon enstavigt, men på något sätt fullt övertygande, varför Leo lämnar henne i fred.

Han tar av sig de genomblöta, smutsiga kläderna, ömsar även linne helt och hållet och drar till slut på sig vardagskostymen, i vilken han känner sig som en ny människa. Ruth, som ligger och betraktar honom med klarvakna, pigga ögon, frågar:

— Var har du egentligen varit hela eftermiddagen, Leo?

Han berättar henne det:

— Jag har luffat omkring på fälten utanför Strandvik. Det regnade, det var mycket härligt. Landskapet där ute påminner sådana här dagar om Millets målningar. Har du sett några av hans

saker? Han tycker om att måla stora vidder med några figurer på, bönder och hus som ser ut att ha vuxit upp ur marken. Det är tunga, dystra saker, men det finns något underbart befriande i dem — — —

Han berättar vidare om skogen och Strandvik, han talar sakta och vardagligt, och förundrar sig hela tiden över att Ruth och han själv kan fråga och svara varandra så naturligt och okonstlat. Det verkar som om alla de hårda banden mellan dem plötsligt lossnat och fallit bort, så att de nu kunna känna sig enkla gentemot varandra — — —

När han är färdig med omklädseln säger han:

— Jag reser troligen om några dagar — — —

Och Ruth frågar endast:

— Vart tänker du resa?

— Jag vet ännu inte, svarar han, jag går ner till Värtan i morgon och ser om där finns någon båt jag kan stuva mig med. Ser du, Ruth, fortsätter han en smula nervöst, jag har bestämt mig för att göra mig av med allt gammalt, jag ska försöka börja på ny kula — — —

Han tystnar, står och ser på henne en stund och förundrar sig över hennes lugn. Nu märker han också att hon sedan morgonen blivit alldeles förändrad. Alla de spända, hårda dragen i hennes ansikte ha försvunnit och lämnat plats för ett vekt, hoppfullt skimmer. Leo går och sätter sig bredvid henne i bädden och frågar vekt:

— Du säger ingenting om att jag ger mig i väg, Ruth?

— Nej, svarar hon stillsamt, du känner nog nu vad som är bäst för dig — — —

— Men du då? Vad tänker du? Jag överger dig — — —

— Det är ingen glädje att hålla en mänska kvar mot hans vilja. Och jag blir inte övergiven, jag blir inte ensam — — —

Hon ler mot honom och visar på den lilla boken, vilken alltjämt ligger på bordet.

»Om barnafödande och barnuppfostran» läser Leo med en blandning av förvåning och tvivel i stämman. Han griper Ruth i armen.

— Du, du, stammar han, ska du få ett barn?

Ruth ligger stilla, ser rakt upp mot taket med fjärrskådande och drömmande blick och ler innerligt, förhoppningsfullt. Slutligen svarar hon med en röst som riktigt skälver av triumf och glädje:

— Det har varit grymt av mig att pina dig kvar så länge, Leo, men jag har varit tvungen. Jag är nöjd nu. Jag ska få ett barn och jag hoppas att det ska leva. Det kommer att bli mitt, helt och hållet mitt. Jag ska arbeta för det, jag ska leva för det och se det växa upp — — —

Leo känner ett styng av smärta och förödmjukelse i bröstet. Moren har gjort sin tjänst, nu kan moren gå. Han sitter tyst och ler bittert en stund.

— Jag förstår dig, Ruth, säger han till sist. Du har hela tiden vetat vad jag sökt och frågat efter under ångest och nöd. Alla människor tycks

veta att man måste ha något som är ens eget. Det är bara vi drömmare, vi dårar med de förfalskade instinkterna, som inte får veta det förrän det är för sent — — —

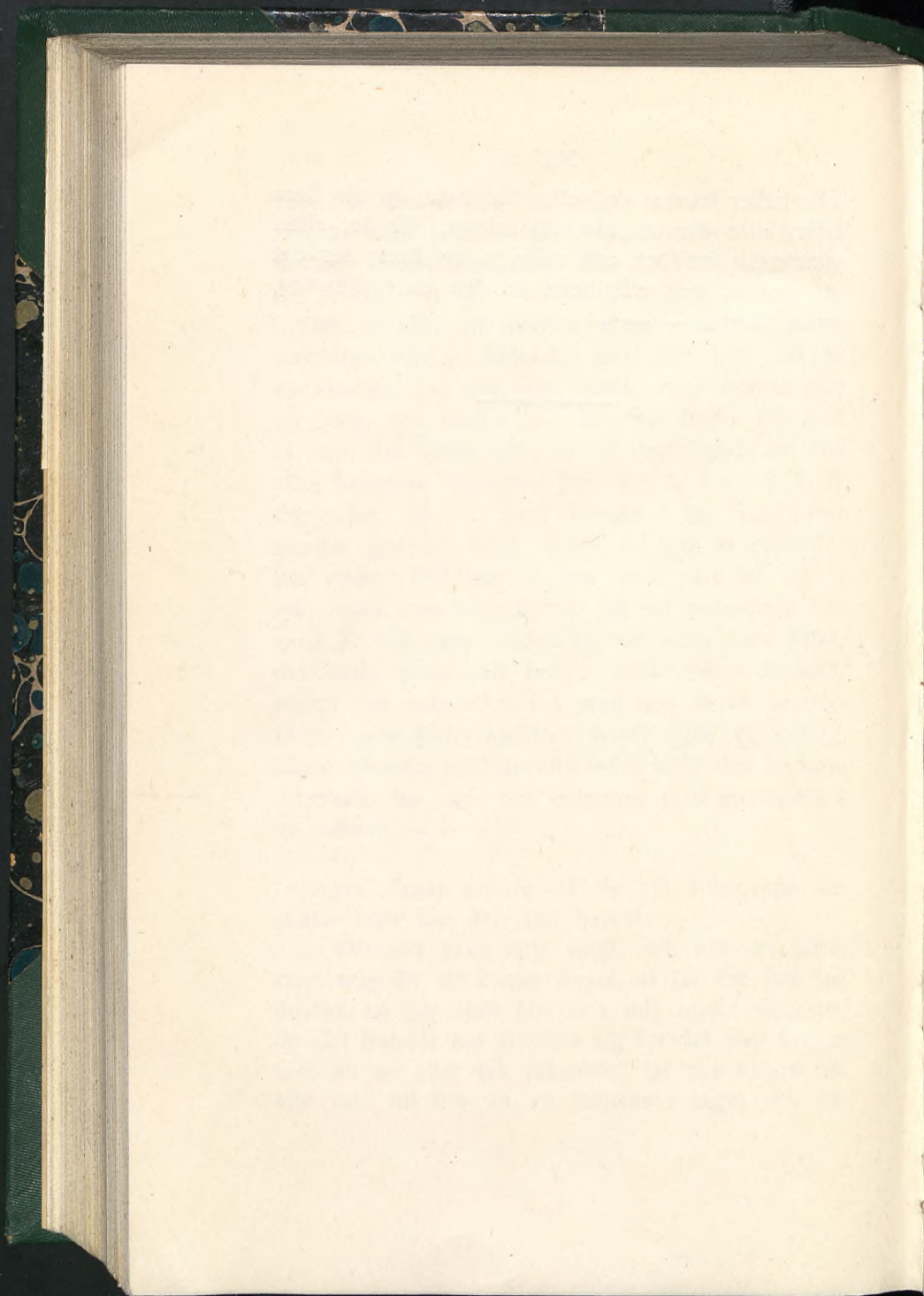
Det är hårt att behöva lämna dig nu, Ruth, fortsätter han grubblande, men jag tror det är nödvändigt. Jag har inte väntat eller önskat mig ett barn, och därför kan det inte heller bli mitt så som det borde, så som ett uppfyllande av ens allra heligaste förhoppningar. Jag är far och ändå ingen far. Till och med det måste jag lida. Livet straffar oss bra hårt, Ruth, för att vi glömmar oss själva. Det kan ju inte vara vårt fel att vi inte redan som barn förstår att det personliga och egna är det enda värdefulla, det enda som adlar, det enda stora och heliga, inför vilket klassen, staten och mänskligheten med alla deras broderskaps- och förtryckaridéer borde tuga, tuga, tuga, såsom stumma själlösa bildstoder inför den levande mänskan, den ende och ensamme med gudamärket på pannan — — —

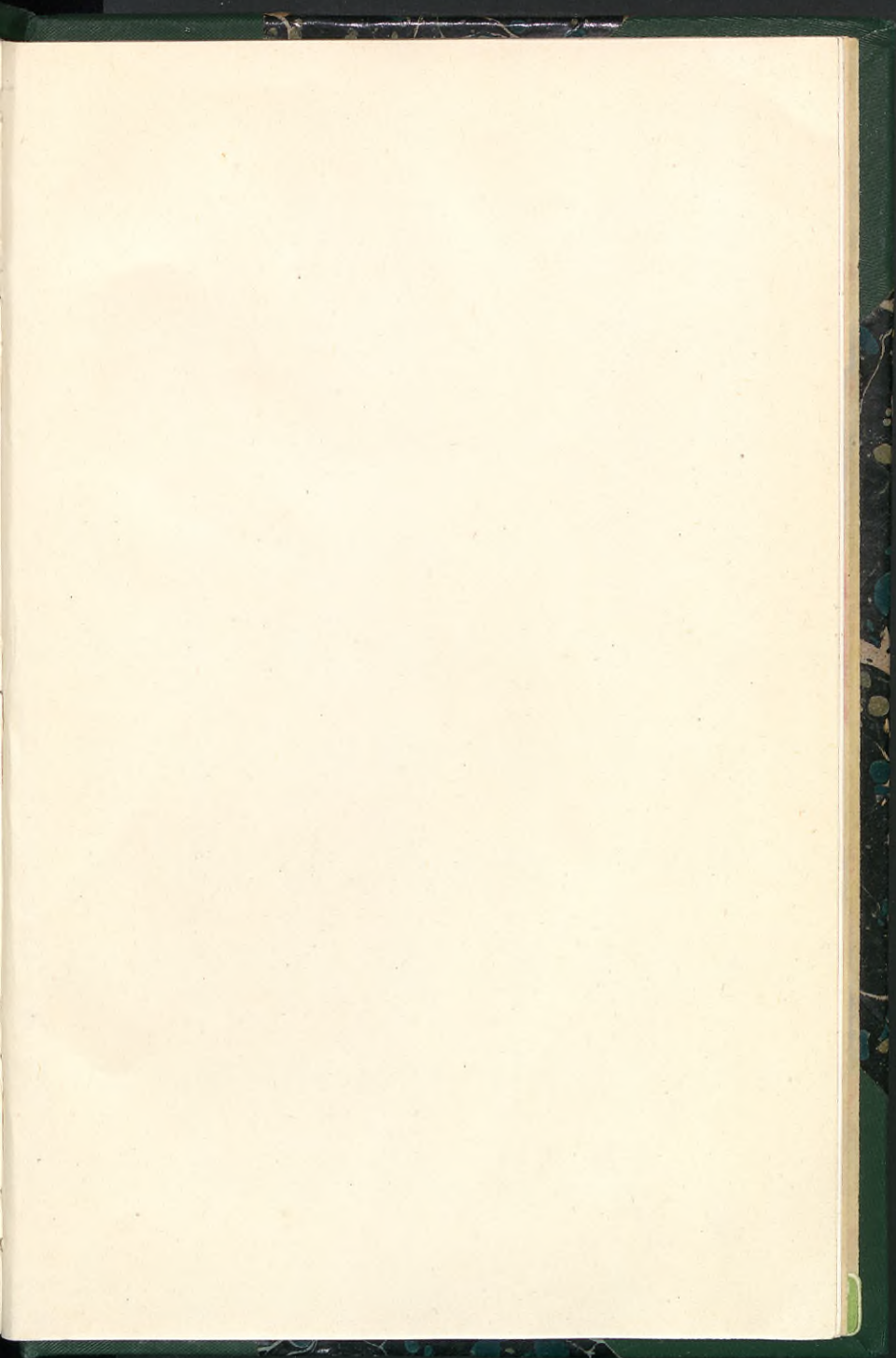
— — —
Några dagar senare då de stå i begrepp att skiljas talar han åter om barnet:

— Det ska växa upp, Ruth, och när det blivit stort nog för att kunna förstå, så lär det vad jag önskar att jag själv fått lära mig något tidigare; lär det framför allt att akta sig för det som kräver mer än en eller två människor; lär det vidare att inte tala till fler än en mänska i taget och att

inte heller känna med eller för flera, ty där flera talar, eller där en talar till många, blir det alltid mummel, virrighet och religion av livet; lär det att massan och religionen är den ende djävulen, livets fiender — — —

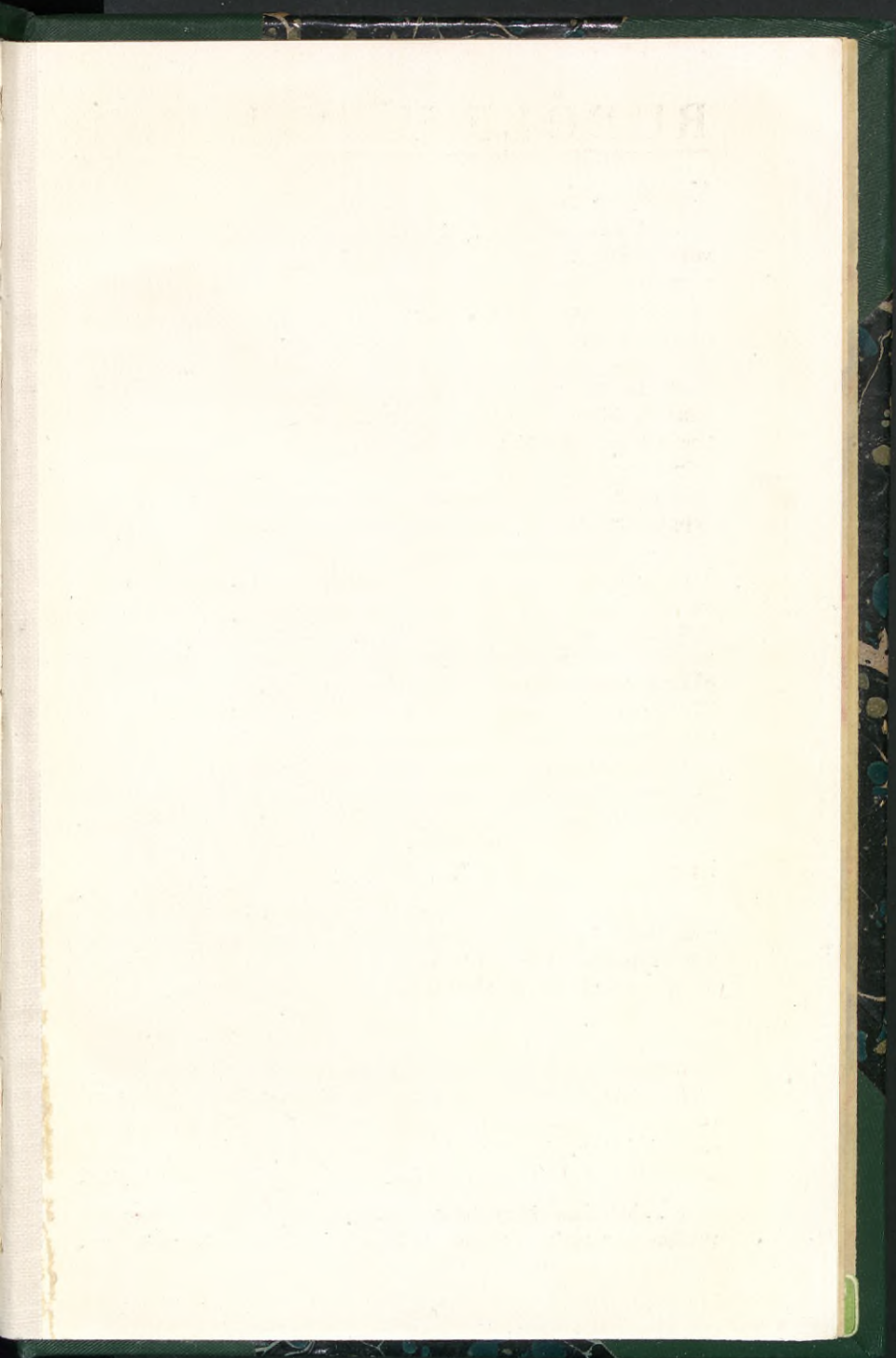

Mass
284 70

1/4

RUDOLF VÄRNLUND:

Noveller. 4: 50.

»Det finns en dovt styrka, ett eget jag i de berättelser, med vilka Rudolf Värnlund gör sitt inträde i litteraturen. Hans fysionomi har redan rätt skarpa drag, och de sammanfalla visst inte med den stora, ointressanta mängdens. Hos honom upptäckes genast något, som drager blicken till sig och får oss att lyssna till vad han har att säga oss.

Mörka äro oftast hans sagor. Där brusar genom dem lidelse, talar en bittert vunnen erfarenhet om de besvikelser, som livet har att ge. Släktlösa 'främlingar i Guds land' äro de flesta av människorna, som han ställer framför oss, vare sig det är kungen, som förlorar riket och livet och därmed också det sista vardags-hoppet om en liten lycka, eller det är flickan med zigenarblodet i ådrorna, som bryter sig ut ur tvånget och går mot den stora hårda friheten och den djupa hungern, eller det är andra vilse-gångna öden, vilka mötas och stöta samman ute på vägarna, som ej ha något mål. Dessa vinddrivna och kringirrande äro präglade med en diktarsyn, som äger skarpa och intuition. Sådana historier som exempelvis 'Den begravde mannen' och 'Nattvandrare' äro givna med ett sinne för själslivets enskildheter, som kommer läsaren att få höga tankar om Rudolf Värnlunds andliga tillgångar. Det ligger ibland nästan något ryskt i skildringens mörka djup. Någon av de alldagliga är denne författare i alla händelser icke.»

Sydsvenska Dagbladet.

Ingen mans land. Noveller. 5: 50.

»Trots att ämnet i huvudsak rör sig om det outrotligt bestående temat — man — kvinna — strid, är novellsamlingen levande och skapande av ny och stark kraft. Författaren har ännu ej förlyft sig på de grubbeltunga bördor han flyttar från den ena smärtans härd till den andra, från kvalfull dag till dödstystnadens natt.

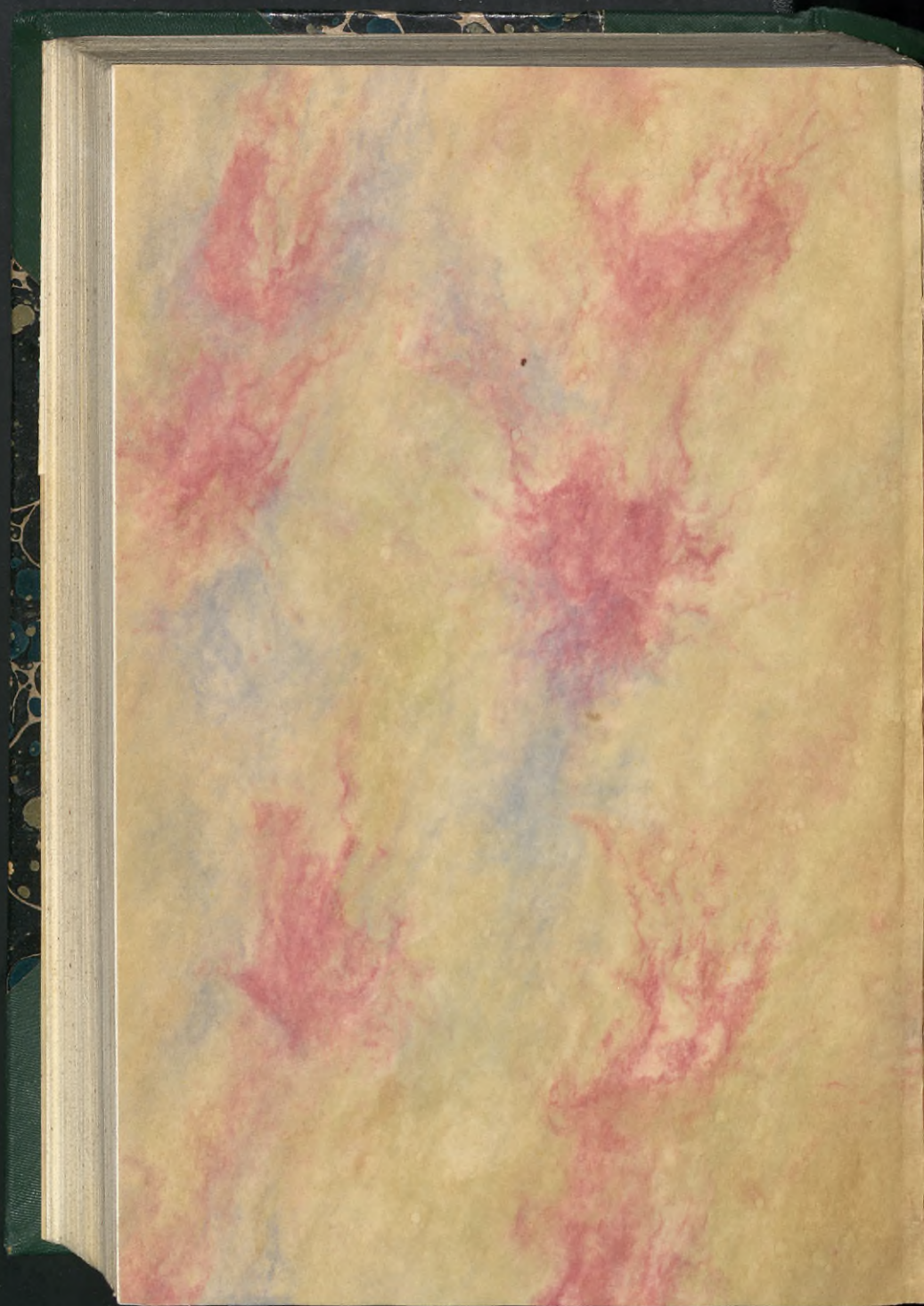
Möjligen har arbetet vissa släktdrag med nyare rysk och polsk litteratur men har dock självständiga och manliga konturer samt en egen erfarenhet, vilken vunnits — efter vad det synes — under en orädd forskning i dunkla sinnens djup och genom en intim bekantskap med de skildrade förhållandena.»

Lunds Dagblad.

». . . beteckna hans båda novellsamlingar något utöver det vanliga genomsnittet, en viss originell begåvning.»

Dagens Nyheter.

6000193952

Göteborgs universitetsbibliotek

1.65

JOHN JOHNSON
BOKBINDARE
GÖTEBORG

